

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ เฝ้าระวังเชิงซ้อนของการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา
ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม กรณีศึกษา
ตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

โดย
นางสาวกิตติกาญจน์ สมฤทธิ์

กุมภาพันธ์ 2552

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ เจริญไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา
ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม กรณีศึกษา
ตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

โดย

นางสาวกิตติกาญจน์ สมฤทธิ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ “การบริหารจัดการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำวิทยานิพนธ์/ค้นคว้าอิสระของ
นักศึกษาปริญญาโท (CBMAG) ปี 2550”

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุฒยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหาวิธีใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่าชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่

สร้างความสนใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย ผู้การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

คำนำ

การทำนาถือได้ว่าเป็นการผลิตอาหารหลักให้กับคนไทยทั่วประเทศ แต่การทำนาในปัจจุบันเริ่มที่จะลดลง ทั้งในด้านพื้นที่การทำนา และจำนวนเกษตรกรที่ทำนา จากปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ทำให้ประเทศไทยซึ่งถือได้ว่าเป็นประเทศที่ส่งออกข้าวเป็นอันดับที่หนึ่งของโลก อาจจะครองแชมป์อยู่ได้ไม่นาน เพราะการลดลงของการทำนานั้นเอง ดังนั้นโครงการวิจัยเรื่องเงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรมกรณีศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นโครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาทั้งด้านวิชาการ และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชาวนา โดยทำการศึกษาว่า ในปัจจุบันพื้นที่การทำนาและจำนวนเกษตรกรที่ทำนาใน 3 หมู่บ้านของตำบลป่าสัก คงเหลืออยู่เท่าใด หายไปเท่าใด ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร และแต่ละปัจจัยและเงื่อนไขมีปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนกันอย่างไร เกษตรกรมีกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดได้อย่างไร ซึ่งการเข้าไปทำการวิจัยในพื้นที่ ได้ใช้กลไกของการนำเอาวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโทเข้าไปทำงานวิจัยกับชาวบ้าน ซึ่งมีชาวบ้านเป็นทีมวิจัย

โดยโครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนทุนสำหรับนักศึกษาปริญญาโท ในการทำวิทยานิพนธ์จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้ชุดโครงการ CBMAG (Community – Based Master Research Grant) ที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้นักศึกษาและอาจารย์ เข้าไปทำงานวิจัยในชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างโอกาสให้คนในชุมชน ได้ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ในการแก้ปัญหาของตนเองผ่านกระบวนการวิจัย

ขอขอบคุณ สกว. ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น ชุดโครงการ CBMAG ที่สนับสนุนทุนวิจัยในการทำโครงการวิจัยในพื้นที่ตำบลป่าสัก ขอขอบคุณพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และขอขอบคุณทีมวิจัยในหมู่บ้าน สันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ที่ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ถึงแม้จะไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาอย่างปัจจุบันทันด่วน แต่อย่างน้อยก็เป็นบทเรียน ในการศึกษาความเป็นไปได้ในการทำนาในอนาคต ของเกษตรกรท่านอื่น หน่วยงานภาครัฐ และเยาวชนที่สนใจต่อไป

คณะผู้วิจัย

กุมภาพันธ์ 2552

สารบัญ

	หน้าที่
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
นิยามศัพท์	6
ขอบเขตการวิจัย	7
วิธีดำเนินการศึกษา	8
ระยะเวลาในการดำเนินการ	17
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	19
แนวคิดที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนเกิดการล่มสลาย	19
แนวคิดที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนอยู่รอดได้	25
กรอบแนวคิดในการศึกษา	33
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย	37
กระบวนการพัฒนาโครงการ	37
กระบวนการสร้างความเข้าใจในการดำเนินการวิจัย	38
กระบวนการสร้างทีมวิจัยในห้องถิ่น	41
กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านแผนที่เพื่อใช้ประกอบการวิจัย	44
กระบวนการสำรวจพื้นที่วิจัย	45
กระบวนการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำนาตั้งแต่อดีต	49
กระบวนการเก็บข้อมูลด้านพื้นที่ทำนา จำนวนเกษตรกรที่ทำนา	52
กระบวนการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขเชิงซ้อนที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา	54

สารบัญ (ต่อ)

หน้าที่

กระบวนการศึกษาเงื่อนไขด้านทรัพยากร ด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา	57
กระบวนการศึกษาเงื่อนไขด้านการผลิต เศรษฐกิจ และกลุ่มองค์กร ที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา	60
กระบวนการศึกษากลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา และกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว	62
กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก	63
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่ทำนาและจำนวนเกษตรกรที่ทำนา	65
บริบทชุมชนของตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	65
บริบทชุมชนของบ้านสันคะยอม หมู่ที่ 1 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	69
บริบทชุมชนของบ้านสันป่าสัก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	71
บริบทชุมชน หมู่ที่ 14 บ้านน้ำบ่อเหลือง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	72
บริบทชุมชนของนิคมอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ลำพูน	
ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	76
พื้นที่การทำนา จำนวนเกษตรกรที่ทำนา	79
บทที่ 5 เงื่อนไขเชิงของการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา	
ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม	84
เงื่อนไขเชิงซ้อนด้านทรัพยากร ต่อการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา	84
เงื่อนไขเชิงซ้อนด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	96
เงื่อนไขเชิงซ้อนด้านการผลิต	106
เงื่อนไขเชิงซ้อนด้านเศรษฐกิจ	120
เงื่อนไขเชิงซ้อนด้านสังคม กลุ่ม องค์กร	129

สารบัญ (ต่อ)

	หน้าที่
บทที่ 6 กลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกร	149
กลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา	149
กลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว	172
 บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	 175
สรุปผลการดำเนินกิจกรรม	177
อภิปรายผล	187
ข้อเสนอแนะ	188
ข้อค้นพบและบทเรียนที่ได้จากงานวิจัย	189
 บรรณานุกรม	 192
ภาคผนวก	
ประวัตินักวิจัย	196

สารบัญ

		หน้าที่
ภาพที่ 1	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน	9
ภาพที่ 2	กรอบการศึกษา	36
ภาพที่ 3	แสดงผลการสำรวจพื้นที่วิจัย	48
ภาพที่ 4	แสดงกระบวนการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทํานาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	50
ภาพที่ 5	แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันคะยอม ครั้งที่ 2	54
ภาพที่ 6	แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันป่าสัก ครั้งที่ 2	55
ภาพที่ 7	แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง ครั้งที่ 2	57
ภาพที่ 8	แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันคะยอม ครั้งที่ 3	58
ภาพที่ 9	แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันป่าสัก ครั้งที่ 3	58
ภาพที่ 10	แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง ครั้งที่ 3	59
ภาพที่ 11	แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันป่าสัก ครั้งที่ 4	61
ภาพที่ 12	แสดงพื้นที่สวนอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ ลำพูน	76
ภาพที่ 13	แผนภูมิแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การทํานาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน	80
ภาพที่ 14	แผนภูมิแสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนครัวเรือนที่ทํานาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน	82
ภาพที่ 15	แสดงระบบชลประทานการใช้น้ำในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง	85
ภาพที่ 16	แสดงข้อมูลชุดดินของตำบลป่าสัก พ.ศ 2548	91
ภาพที่ 17	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง	97
ภาพที่ 18	แสดงขอบเขตของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง	98
ภาพที่ 19	แสดงถึงป่าสมศรี สุทธกุล เกษตรกรที่มีนามากที่สุดคนหนึ่งใน บ้านสันป่าสัก	124

สารบัญภาพ (ต่อ)

		หน้าที่
ภาพที่ 20	แสดงความสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน	138
ภาพที่ 21	แสดงการสร้างสระน้ำภายในที่นาของตัวเอง เพื่อนำน้ำมาใช้เมื่อจำเป็น	150
ภาพที่ 22	แสดงผลงานและรางวัลที่พ่อหลวงอุทิศย์ พิงคะสัน ได้รับ	151
ภาพที่ 23	แสดงพ่อหลวงทรรณ กับการมีฟาร์มหมู	152
ภาพที่ 24	แสดงการเลี้ยงไก่ของลุงเสริฐเสริมกับการทำนา	154
ภาพที่ 25	แสดงการที่หมอดินณรงค์ สมณศักดิ์ เตรียมดินโดยการขุดเองทั้งหมด	155
ภาพที่ 26	แสดงการนำรถไถมาใช้ของ พ่อทองผล เลศักดิ์ เพื่อประหยัดต้นทุนการจ้างไถ	159
ภาพที่ 27	แสดงการทำเกษตรผสมผสานของพ่อเสาร์แก้ว ทาระศักดิ์	161
ภาพที่ 28	แสดงการทำงานร่วมกับเกษตรผสมผสานของคุณลุงอรรณพ สุขสัก	169
ภาพที่ 29	แสดงหอพักของคุณลุงเรวัฒน์ เทพศักดิ์	173

สารบัญตาราง

	หน้าที่
ตารางที่ 1	แผนดำเนินการวิจัย 14
ตารางที่ 2	ข้อมูลพื้นที่ถือครองทำการเกษตร 65
ตารางที่ 3	แสดงระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ภายในสวนอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ ลำพูน 78
ตารางที่ 4	แสดงพื้นที่การทำนาทั้งหมด ในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้าน สันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง 80
ตารางที่ 5	แสดงจำนวนครัวเรือนที่ทำนาทั้งหมด ในพื้นที่บ้านสันคะ ยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง 82
ตารางที่ 6	การใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง 97
ตารางที่ 7	วิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงที่ดินจากการเริ่มขยายตัว ของโรงงานอุตสาหกรรม 102
ตารางที่ 8	แสดงชื่อเจ้าของนาในอดีต และสิ่งปลูกสร้าง 104
ตารางที่ 9	ตัวอย่างต้นทุนการทำนา ของเกษตรกรตำบลป่าสักทั้งหมด ปี 50 119
ตารางที่ 10	แสดงอาชีพของเกษตรกรในบ้านสันป่าสัก สันคะยอม และบ้านบ่อเหลือง 122
ตารางที่ 11	แสดงพื้นที่ทำนา และจำนวนเกษตรกรที่ทำนาในพื้นที่บ้าน สันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ที่ได้จาก การสำรวจของโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการ เหมืองฝายในลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน 123
ตารางที่ 12	แสดงถึงการดำรงชีวิตประจำวันในอดีต 132
ตารางที่ 13	แสดงถึงการดำรงชีวิตในปัจจุบัน 133
ตารางที่ 14	แสดงต้นทุนการทำนาของหมอดินณรงค์ สมณศักดิ์ 156
ตารางที่ 15	แสดงต้นทุนการทำนาของคุณลุงหวัน ดวงศักดิ์ 157
ตารางที่ 16	แสดงต้นทุนการทำนาของพ่อชื่น ปี พ.ศ. 2551 162
ตารางที่ 17	แสดงต้นทุนการทำนาหว่านของคุณลุงศักดิ์ชัย อภิวงษ์งาม 171

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และเกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศไทยก็คือ การทำนา เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสภาพ ดิน ฟ้า อากาศ เหมาะสมกับการปลูกข้าว และคนไทยต้องบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก จึงทำให้มีการทำนากับเกือบทุกครัวเรือน ในอดีตมีการผลิตข้าวเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเพียงอย่างเดียว เหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยนมาเป็นสินค้าใช้ในครัวเรือน และจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่ที่ประเทศไทยเริ่มเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศอย่างจริงจัง หลังจากที่มีการทำสนธิสัญญาเบาริ่งในปี พ.ศ. 2398 และการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ใน พ.ศ. 2475 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการผลิตอย่างเด่นชัด จากเดิมระบบเศรษฐกิจของชุมชนถูกกำหนดด้วยลักษณะนิเวศวิทยาหรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก แต่ปัจจุบันถูกกำหนดด้วยความต้องการของตลาดที่มีความสลับซับซ้อน การขยายตัวของทุนนิยมการตลาดเข้าสู่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนชนบท ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งวิถีชีวิตการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ในการผลิต การขยายตัวของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงตลาดทุนนิยมกับชุมชนแห่งใหม่ที่ถูกรอบคอบล้อมนั้นมีความผูกพันกันมากขึ้น และตั้งแต่ที่รัฐมีนโยบายพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ซึ่งเริ่มใน พ.ศ.2504 ได้มีการเร่งพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบประปา ระบบชลประทาน ระบบขนส่งมวลชนและอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจการทางการค้า เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้นักลงทุนเข้ามาดำเนินกิจการทางการค้าในประเทศ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจก่อให้เกิดการขยายตัวทางด้านเทคโนโลยีเพื่อการผลิตมากขึ้น การคมนาคมสะดวก การขยายตัวภาคเอกชนเพิ่มขึ้น แรงงานจากภาคเกษตรไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เกิดกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยอย่างเห็นได้ชัด เกิดการประสานเชื่อมโยงกันทางเศรษฐกิจระดับประเทศ ส่งผลให้มีการไหลเวียนของสินค้า บริการ เงินทุน และทรัพยากรธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของชาวนาเข้าสู่ระบบทุนนิยม ระบบการผลิตให้ความสำคัญกับการส่งออกป้อนตลาดเมืองและตลาดโลกมากขึ้น ทำให้ชาวนาต้องพึ่งพิงปัจจัย

การผลิตด้านเมล็ดพันธุ์ สารกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช ปุ๋ย รกไถ และ แรงงาน จากที่เคยขอแรงโดยการลงแขกอย่างสมัยก่อน เปลี่ยนมาเป็นการจ้างแรงงาน ความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ภาวะการผลิตไม่ได้ผลติดต่อกัน ปัญหาราคาผลผลิต ต้นทุนในการทำนาสูงขึ้น ส่งผลให้การขายข้าวแต่ละครั้งเหลือกำไรน้อย ทำให้ชาวนามีฐานะยากจน เกิดเป็นภาวะหนี้สินของเกษตรกร จนถึงทำให้เกิดภาวะการขายแรงงานไปยังแหล่งอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจนไม่มีเกษตรกรอยากจะทำนา พื้นที่นาบางส่วนถูกขายให้กับนายทุน เพื่อนำเงินมาใช้หนี้ ทำให้พื้นที่ในการทำนาลดลง

ปัญหาของชาวนาได้เกิดขึ้นกับชาวนาเกือบทุกภูมิภาค รวมทั้งชุมชนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนด้วย ซึ่งตำบลป่าสัก ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมืองลำพูน ประกอบด้วย 18 หมู่บ้าน เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท พื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นที่ราบบางส่วนเป็นที่ราบเชิงภูเขา การประกอบอาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การปลูกข้าวเพื่อยังชีพในครัวเรือน เหลือจึงขายเป็นรายได้ ปลูกกล้วย เลี้ยงสัตว์ รองลงมาประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร ได้แก่รับจ้างทั่วไป และแรงงานภาคอุตสาหกรรม จากเดิมพื้นที่นี้เคยเป็นพื้นที่ที่มีการทำนาเกือบทุกครัวเรือน มีการผลิตข้าวเพื่อยังชีพ มีการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายเป็นสังคมชนบท ภายหลังเริ่มมีนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือลำพูน ภายใต้อิทธิพลของทุน เข้ามาในพื้นที่ตำบลป่าสัก ในปี พ.ศ. 2535 ซึ่งได้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เกือบ 20 โรงงานในพื้นที่ตำบลป่าสัก ทำให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุ สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ขยายเข้าไปในพื้นที่ตำบลป่าสักเพิ่มมากขึ้น ที่ดินเริ่มมีราคาสูงขึ้น ชุมชนชนบทเริ่มแปรสภาพกลายเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น กลายเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท เกษตรกรหันมาบริโภคนิยมมากขึ้น บางคนที่เคยทำการผลิตแบบยังชีพ อาศัยข้าวเพื่อบริโภค เก็บผักตามท้องไร่ท้องนา ก็หันไปพึ่งพาอาศัยตลาดมากขึ้น การปลูกข้าวเพื่อยังชีพก็เปลี่ยนไปปลูกเพื่อพาณิชย์ เกษตรกรดำเนินชีวิตภายใต้กระแสทุนนิยม เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการทำนาเริ่มได้ผลผลิตลดลง ราคาข้าวตกต่ำ ทำให้ชาวนาเล็งเห็นว่าการนำที่ดินไปจำหน่ายให้กับนายทุนเพื่อนำไปสร้างสิ่งปลูกสร้าง หรือการนำที่ดินมาปลูกสร้าง หรือแปรสภาพเอง เช่น สร้างบ้าน สร้างหอพัก น่าจะได้ค่าตอบแทนมากกว่าการทำนา ทำให้เกิดการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างต่างๆ มากขึ้นเรื่อยๆ แรงงานต่างจังหวัดเริ่มหลั่งไหลเข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่ ทำให้เริ่มมีหอพัก อาคารพาณิชย์ หมู่บ้านจัดสรร และตลาด มากขึ้นเรื่อยๆ จนปัจจุบัน พบว่าที่ดินของหมู่บ้านในตำบลป่าสักถูกแปรสภาพเป็นสิ่งปลูกสร้างไปมาก จึงส่งผลทำให้พื้นที่ที่เคยทำนามาก่อนถูกลดลงไปมาก โดยพบว่า บ้านใหม่จตุจักร ไม่มีพื้นที่ทำนาเลย ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ มีพื้นที่ทำนาลดลงไปเกือบ 50% โดยพื้นที่ทำนาส่วนใหญ่ถูกนำไปสร้างสิ่งปลูกสร้างเกือบทั้งหมด และจากข้อมูลการทำนา ต. ป่าสัก ปี 2548 พบว่าปัจจุบันพื้นที่การทำนาของเกษตรกร

ลดลงเหลือเพียง 5,843 ไร่ จากเดิม 20 ปีก่อนที่มีพื้นที่ในการทำนา 15,000 ไร่ ซึ่งถือได้ว่าพื้นที่ในการทำนาหายไปมากกว่าร้อยละ 50

นอกจากพื้นที่ในการทำนาลดลงแล้ว ชาวนาส่วนใหญ่ในพื้นที่กำลังประสบปัญหาผลผลิตข้าวลดลง ข้าวมีราคาถูกราคาไม่แน่นอน ต้นทุนในการผลิตข้าวสูง ได้แก่ ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ย สารเคมีกำจัดวัชพืช สารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืช แรงงาน และน้ำมันเชื้อเพลิง ที่มีราคาสูงขึ้นอย่างมาก ประกอบกับกระบวนการขั้นตอนการทำงานมีหลายขั้นตอนค่อนข้างลำบาก ไม่ว่าจะเป็นการไถ ซึ่งต้องทำการไถหลายรอบ การหว่านข้าว การถอนต้นกล้า การปลูก การดูแลรักษา จนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยว และพื้นที่ส่วนใหญ่สามารถทำนาได้เพียงปีละ 1 ครั้ง ซึ่งต้องรอฤดูฝนเพียงอย่างเดียว แรงงานในปัจจุบันเริ่มขาดแคลนไม่มีการเอามือเอารุ่นเหมือนเคยเช่นในอดีต ต้องจ้างแรงงานซึ่งค่าจ้างมีราคาที่สูงมาก อีกทั้งราคาผลผลิตกลับมีราคาถูกลง ต้นทุนการผลิตไม่สัมพันธ์กับราคาผลผลิต ทำให้การทำนาไม่คุ้มค่ากับการลงทุน เกษตรกรบางคนยิ่งปลูกยิ่งเป็นหนี้ จึงทำให้ชาวนาในบางหมู่บ้านเลิกทำนาและนำที่ดินไปขายให้กับนายทุนเพื่อนำไปสร้างสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ แล้วผันตัวเองเข้าไปทำงานขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งน่าจะให้ค่าตอบแทนที่สูงกว่าการทำนา ส่งผลกระทบให้จำนวนเกษตรกรที่ทำนาในตำบลป่าสักปัจจุบันเริ่มลดลง คนรุ่นหนุ่มสาว มีการศึกษาที่สูงขึ้น จึงหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เยาวชนรุ่นใหม่ที่ยังคงเป็นลูกหลานเกษตรกร ไม่ค่อยสนใจในเรื่องการทำนา เริ่มไม่รู้จักที่นาของตนเองเพราะไม่ได้ไปไถนาเหมือนเด็กในอดีต ทำให้มองไม่เห็นอนาคตข้างหน้าว่าจะมีลูกหลานมาสานต่อเรื่องการทำนาจากเกษตรกรในยุคนี้ที่กำลังจะเริ่มแก่ชราลง

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ลงพื้นที่เพื่อระดมปัญหาของเกษตรกรที่ทำนาในตำบลป่าสัก ในเวที “ตกลงอยู่กับ...สร้างสัมพันธ์ความสามัคคี” ร่วมกับ องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 ซึ่งเกษตรกรได้สะท้อนปัญหาว่า การทำนาในตำบลป่าสักเริ่มมีปัญหาเนื่องจากหลายหมู่บ้านได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ยประมาณ 30 ถึงต่อไร่ ซึ่งให้ผลผลิตที่ต่ำไม่คุ้มค่ากับทุน แรงงานและการจัดการของเกษตรกร บางปีแห้งแล้งมาก น้ำไม่เพียงพอ ทำให้ต้นข้าวแคระแกร็น ดินเสื่อมมากขึ้น พันธุ์ข้าวพื้นเมืองหายไปเด็กและเยาวชนทำนาไม่เป็น คนหนุ่มสาวไม่นิยมทำนา แต่หันไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรมมากกว่า ทำให้แรงงานน้อยลง การช่วยกันทำงานในลักษณะ “เอามือเอารุ่นหายไป” แต่เปลี่ยนเป็นลักษณะของการว่าจ้างมาแทนที่ คือ ค่าจ้างไถแปร 500 บาท/ไร่ ค่าจ้างไถตะ 400 บาท/ไร่ ค่าจ้างปลูก(ปักดำ) 800 บาท/ไร่ ค่าจ้างเกี่ยว 500 บาท/ไร่ ค่าจ้างนวดข้าว 400 บาท/ไร่ แต่ราคาข้าวกลับถูกลงมาก เหลือเพียงกิโลกรัมละ 7-10 บาท มีเพียงกลุ่มเกษตรกรที่รวมตัวกันผลิตเมล็ดข้าวพันธุ์ ที่สามารถจำหน่ายข้าวได้ราคาสูงกว่าท้องตลาดทั่วไป ซึ่งขายได้ราคาประมาณ 12 บาท

ต่ออีกโลกรั่ม นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องพื้นที่การทำนาลดลง ปัญหาเรื่องของวัฒนธรรมในการทำนาเริ่มหายไป (รายงานความก้าวหน้าโครงการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ต. ป่าสัก อ. เมือง จ. ลำพูน, 2549) เมื่อเกษตรกรได้สะท้อนปัญหาออกมาจึงทำให้เกิด “โครงการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” ขึ้น ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โครงการดังกล่าว ได้เก็บข้อมูลเรื่องการทำนาในตำบลป่าสัก เช่น ข้อมูลพื้นที่การทำนา ข้อมูลพัฒนาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำนาของเกษตรกรตำบลป่าสัก ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตำบลป่าสัก และเมื่อโครงการสิ้นสุดลงพบว่า ข้อมูลที่ได้ทั้งหมด ยังไม่ได้สะท้อนถึงปัญหาของเกษตรกรอย่างแท้จริง ซึ่งจากการประชุมร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่ตำบลป่าสักหลังจากสิ้นสุดโครงการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ต.ป่าสัก อ. เมือง จ. ลำพูนแล้ว พบว่าสามารถแบ่งเกษตรกรในพื้นที่ตำบลป่าสัก ออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่ง คือ เกษตรกรที่ยังคงทำนาเท่าเดิมหรือว่าลดลง ยังคงมีพื้นที่ในการทำนาและยึดถือในอาชีพทำนาต่อไป กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้วซึ่งได้ขายพื้นที่เพื่อนำไปสร้างสิ่งปลูกสร้าง อาศัยชั่วคราวจากตลาดเพียงอย่างเดียว ซึ่งพบว่าโครงการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ต.ป่าสัก อ. เมือง จ. ลำพูน ไม่ได้ทำการศึกษาเชิงลึกถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ซึ่งจากการเข้าไปในพื้นที่ที่ศึกษาหลายครั้งพบว่ามีปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนามิ่ว่าจะเป็นเงื่อนไขด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการเข้าถึง เงื่อนไขด้านการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน เงื่อนไขด้านการผลิตและระบบการเกษตร เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจครัวเรือนและการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน และเงื่อนไขทางด้านการรวมกลุ่มและองค์กร โดยเงื่อนไขที่เกิดขึ้นนั้นไม่สามารถมองเพียงด้านเดียวได้ ซึ่งจากงานวิจัยที่ผ่านมาผู้ศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงแต่การคงอยู่ หดตัว และการหายไปของการทำนา ทำให้มองเพียงแค่ปัจจัยและเงื่อนไขเพียงด้านเดียว และจะอธิบายว่าปัจจัยและเงื่อนไขมีอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการทำนา แต่ยังไม่มีการชี้ให้เห็นว่าปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นหลายๆ ด้านมาผสมกันให้เกิดเป็นลักษณะเชิงซ้อนอย่างไร เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไม่ได้มีเพียงเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นลักษณะของเงื่อนไขหลายๆ เงื่อนไขมารวมกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจทำวิจัยเรื่องเงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรมกรณีศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เนื่องจากเป็นเรื่องที่น่าจะทำการศึกษา เพราะเล็งเห็นว่า ในอนาคตข้างหน้าถ้าการทำนาหายไป ความอยู่รอดของเกษตรกรก็จะลำบากมากขึ้น เกษตรกรต้องพึ่งพิงตลาด และต้องซื้อข้าวกินทุกวัน อาชีพของการทำนาที่เป็นอาชีพตั้งแต่บรรพบุรุษรุ่นปู่ตาตายก็จะหายไปด้วย โดยได้เลือกพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง หวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมและยังเป็นพื้นที่ที่มีการทำนามีกกลุ่มเกษตรกรที่รวมตัว

กันภายใต้ชื่อกลุ่มเกษตรกรทำนา เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ในการทำนา อนุรักษ์การทำนาให้ดำรงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน นำแนวคิดทฤษฎีเกษตรกรรมยั่งยืนมาใช้ที่สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าในพื้นที่นี้มีทั้งแรงผลักดันและแรงต้านที่จะส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา ซึ่งในที่นี้จะทำการศึกษากลุ่มเกษตรกร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ยังคงทำนาอยู่ และกลุ่มที่เลิกทำนาแล้ว

1.2 คำถามการวิจัย

โดยงานวิจัยนี้ได้นำไปสู่การตั้งประเด็นคำถามการวิจัย คือ

1. การทำนาในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ในปัจจุบันนี้ ยังคงมีพื้นที่ทำนาเหลืออยู่เท่าไร หายไปเท่าใด และจำนวนเกษตรกรที่ยังคงยึดอาชีพทำนา หลงเหลืออยู่เท่าใด และ หายไปเท่าใด จากการขยายตัวของอุตสาหกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยต้องเป็นข้อมูลที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด

2. เพราะอะไรการทำนายังคงอยู่ และ เพราะอะไรที่ทำให้การทำนาหายไป ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาคงอยู่มีปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนกันอย่างไร ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาหายไปมีปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนกันอย่างไร ซึ่งทั้งหมดนี้อาจจะไม่ใช่ปัจจัยและเงื่อนไขใดเพียงเงื่อนไขเดียว แต่มีหลายๆ ปัจจัยและเงื่อนไขและเป็นเงื่อนไขอะไรบ้าง

3. เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรที่ยังคงทำนาเท่าเดิม มีกลยุทธ์และแนวทางอะไรบ้างที่ยังคงทำนาเท่าเดิมและเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้วมีปัจจัยอะไรบ้างที่เลิกทำนาที่เป็นลักษณะรูปธรรม เกษตรกรสามารถอยู่ได้ในระดับปัจเจก หรือระดับชุมชน

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านพื้นที่การทำนาและจำนวนเกษตรกรที่ทำนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอันเป็นผลมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม ในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

2. เพื่อวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนของปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาคงอยู่และปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาหายไป จากการขยายตัวของอุตสาหกรรม

3. เพื่อศึกษากลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนาและกลยุทธ์ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว ที่เป็นลักษณะของรูปธรรม

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ด้านมิติวิจัย

1. ได้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านพื้นที่ในการทำการงาน และ จำนวนเกษตรกรที่ทำนา
2. ได้ข้อมูลด้านปัจจัยและเงื่อนไขเชิงซ้อนที่ทำให้การดำเนินงานเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้การดำเนินงานอยู่ หดตัว และ การดำเนินงานหายไป
3. ได้บทเรียน องค์ความรู้ กลยุทธ์ของการดำรงชีวิตของเกษตรกรในด้านรูปธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงาน และการขยายตัวของอุตสาหกรรม

ด้านมิติพัฒนา

1. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในการประชุม
2. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการให้ข้อมูล และได้สะท้อนถึงจากการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงาน
3. เกษตรกรสามารถนำบทเรียน องค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในการแก้ปัญหาต่อไป

1.5 นิยามศัพท์

การขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม หมายถึง การขยายตัวด้านการใช้ที่ดินในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จากเดิมเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มาเป็นการสร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่น โรงงานอุตสาหกรรม อาคาร ร้านค้า หอพัก

เกษตรกรทำนา หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำนาเป็นหลัก ทั้งที่เป็นที่นาของตัวเอง และ เช่าที่นาในการทำนา ทั้งที่มีที่ดินเป็นของตัวเอง และ ไม่มีพื้นที่ในการทำนา

การเปลี่ยนแปลงการดำเนินงาน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการทำนามาเป็นการใช้ที่ดินเพื่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่น อาคาร ที่อยู่อาศัย โรงงานอุตสาหกรรม และ การเปลี่ยนแปลงจำนวนเกษตรกรที่ทำนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร หมายถึง ขนาดที่ดินทำกินที่ถือครอง รายเฉลี่ยต่อหัวต่อปีของครัวเรือน และมูลค่าทรัพย์สินของครัวเรือน รายรับ จากการทำการงาน

จำนวนแรงงานในครัวเรือนเกษตรกร หมายถึง สมาชิกในครัวเรือนที่ช่วยงานในภาคเกษตร และอยู่ในสถานะที่พร้อมทำงาน

การทำนา หมายถึง การใช้ที่ดินทำกินในการปลูกข้าว

เงื่อนไขเชิงซ้อน หมายถึง ปัจจัยและเงื่อนไขตั้งแต่สองเงื่อนไขขึ้นไปมารวมตัวกัน เกิดเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความสลับซับซ้อน เกิดความเชื่อมโยง

ข้อจำกัดด้านการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดิน หมายถึง การที่เกษตรกรไม่มีที่ดินในด้านการเกษตร ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือมีที่ดิน แต่ไม่มีสิทธิบัตรหรือนำที่ดินไปฝากจำนองไว้กับธนาคารหรือสถานที่ใดที่หนึ่ง ไม่มีสิทธิในการการถือครอง เกิดการใช้ที่ดินได้อย่างไม่เต็มที่

ข้อจำกัดด้านที่ดินและแหล่งน้ำ หมายถึง ความสามารถในการทำประโยชน์ด้านที่ดินและแหล่งน้ำ ที่ดินและแหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อระบบการเกษตร

1.6 ขอบเขตการวิจัย

1.6.1 ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

พื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก และหมู่ที่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลือง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่ คือ เป็นพื้นที่ที่ยังคงมีการผลิตข้าว โดยจากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้มีการสำรวจในปี พ.ศ. 2548 พบว่า หมู่ 6 บ้านสันป่าสัก มีพื้นที่ในการทำนามากที่สุด คือ 744 ไร่ รองลงมาคือ พื้นที่ หมู่ 1 บ้านสันคะยอม มีพื้นที่ทำนา 648 ไร่ และพื้นที่หมู่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลือง มีพื้นที่ 195 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกันมีลักษณะของนิเวศน์ทางกายภาพและนิเวศน์ทางวัฒนธรรมเหมือนกัน และมีการขยายตัวทางด้านธุรกิจอุตสาหกรรม ได้แก่ มีการขยายตัวของ หอพัก อาคาร ร้านค้า ต่าง ๆ อีกทั้งยังมีกลุ่มเกษตรกรที่มีอุดมการณ์และยังคงอนุรักษ์พื้นที่ทำนา

1.6.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก และหมู่ที่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลือง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

- พื้นที่การทำนาในอดีต (ก่อนเริ่มสร้างนิคมอุตสาหกรรมศรีสุทโธพัฒน์ ปี พ.ศ. 2535) และ พื้นที่การทำนาในปัจจุบัน

- จำนวนเกษตรกรที่ทำนาในอดีต (ก่อนเริ่มสร้างนิคมอุตสาหกรรมศรีสุทโธพัฒน์ ปี พ.ศ. 2535) และ จำนวนเกษตรกรที่ทำนาในปัจจุบัน

2) ศึกษาและวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนของปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาคงอยู่และปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาหายไป จากการขยายตัวของอุตสาหกรรม

- ปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนของปัจจัยและเงื่อนไขใดที่ทำให้การทำนายังคงมีอยู่

- ปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนของปัจจัยและเงื่อนไขใดที่ทำให้การทำนาหายไป

3) ศึกษาผลกระทบของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนาและผลกระทบของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว ที่เป็นลักษณะของรูปธรรม

- เกษตรกรที่ยังคงทำนา มีกลยุทธ์ในการดำรงชีวิตอย่างไร เพื่อให้อยู่ได้ที่เป็น
รูปธรรม
- เกษตรกรที่ไม่ทำนาแล้ว มีกลยุทธ์ในการดำรงชีวิตอย่างไรเพื่อให้อยู่ได้ที่เป็น
รูปธรรม

1.7 วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเรื่องเงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม กรณีศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยในกระบวนการศึกษาผู้วิจัยได้มีแนวทางในการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็นข้อ ๆ ดังนี้ คือ

- 1.7.1 ที่ตั้งและอาณาเขต
- 1.7.2 การกำหนดพื้นที่ในการวิจัย
- 1.7.3 การคัดเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่าง
- 1.7.4 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
- 1.7.5 กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 1.7.6 วิธีการวิเคราะห์และประเมินผล

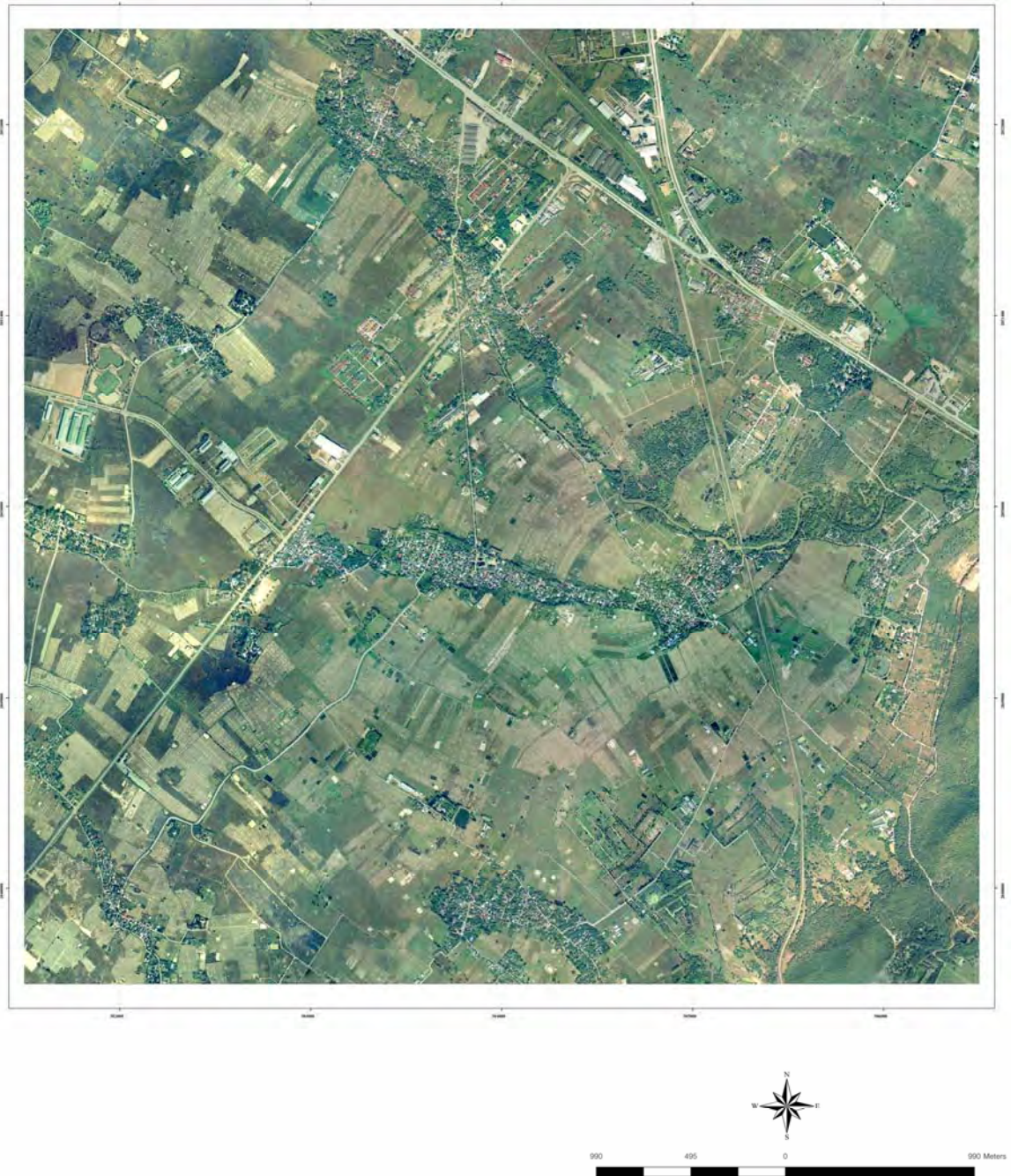
1.7.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัยในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก และหมู่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลียง ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีอาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา โดยจากข้อมูลของสำนักงานเกษตรอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ที่ทำการสำรวจในปี 2550-2551 พบว่าหมู่ 6 บ้านสันป่าสัก มีพื้นที่ในการทำนามากที่สุด 744 ไร่ รองลงมาคือ พื้นที่หมู่ 1 บ้านสันคะยอม มีพื้นที่ทำนา 648 ไร่ และพื้นที่หมู่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลียง มีพื้นที่ 195 ไร่ รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง โดยจะเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือสหกรณ์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ติดกับโรงงานอุตสาหกรรม

1.7.2 กำหนดพื้นที่ในการศึกษา

ในการกำหนดพื้นที่ในการศึกษา ผู้ทำการวิจัยได้ทำการสำรวจพื้นที่ในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นทั้งพื้นที่ที่มีการทำนาและเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของอุตสาหกรรม โดยพบว่าในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มี หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก มีพื้นที่

ในการทำนามากที่สุด รองลงมาเป็นหมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม และ หมู่ที่ 15 บ้านน้ำบ่อเหล็ก ซึ่ง เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกัน และพื้นที่ดังกล่าว พบว่าอยู่ใกล้กับนิคมอุตสาหกรรมลำพูนเครือสหพัฒน์ ซึ่ง เป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของอุตสาหกรรม มีการปลูกสร้างอาคารพาณิชย์ ร้านค้า หอพัก ตลาด มีการขายที่ดินให้กับนายทุน เพื่อสร้างเป็นสิ่งปลูกสร้างและนอกจากนั้นยังพบว่า พื้นที่ดังกล่าว มี กลุ่มเกษตรกรที่รวมตัวกันอนุรักษ์พื้นที่ในการทำนา

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

1.7.3 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาและวิธีการสุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษานี้ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรหมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก และหมู่ที่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลือง ในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นทั้งเกษตรกรที่ยังคงทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและกลุ่มเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว

วิธีการสุ่มตัวอย่าง

วิธีการสุ่มตัวอย่าง เริ่มแรกได้ทำการจัดประชุมกลุ่มเกษตรกรของแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก และหมู่ที่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลือง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยขณะที่ทำการจัดประชุมกลุ่ม ใช้วิธีการสังเกต และสอบถามถึงเกษตรกรที่มีลักษณะเด่นในแต่ละด้าน เพื่อนำมาทำการสัมภาษณ์เชิงลึกในแต่ละประเด็นต่อไป

1.7.4 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะทำความเข้าใจถึง การเปลี่ยนแปลงการทำนา และเงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม และกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอย่างสมบูรณ์และถูกต้องมากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบวิธีการศึกษาตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.7.4.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล แบ่งออกได้ 2 ลักษณะ

1.) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้ศึกษาได้ศึกษาและเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยตรงและพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา โดยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยได้กำหนดวิธีการเก็บข้อมูลและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การสำรวจพื้นที่ที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยจะทำการศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในเรื่องของ ลักษณะพื้นที่ทางภูมิประเทศทั้งบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้าน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน พื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่อุตสาหกรรม แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อทำความเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปเบื้องต้นของชุมชน

2. การจัดประชุมกลุ่มโดยทำการจัดประชุมเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่ เกษตรกรหมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม เกษตรกรหมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก และเกษตรกรหมู่ที่ 15 บ้านน้ำ

บ่อเลี้ยง ต้มปลาตาก อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เพื่อให้ข้อมูลด้านการทำนา โดยประเด็นที่ใช้ในการจัดประชุมกลุ่มประกอบด้วย

- ประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่การทำนาในอดีต(ก่อนสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2535) และ ปัจจุบัน
- ประเด็นเกี่ยวกับจำนวนเกษตรกรที่ทำนาในอดีต(ก่อนสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2535) และปัจจุบัน
- ประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ตั้งแต่อดีต(ก่อนสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2535) จนถึงปัจจุบัน โดยการใช้แผนที่
- ประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขใดที่ทำให้ระบบการผลิตข้าวยังคงมีอยู่
- ประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขใดที่ทำให้ระบบการผลิตข้าวหายไป หรือเหลือน้อยที่สุด
- ประเด็นเกี่ยวกับ เกษตรกรที่ยังคงทำนาจากอดีตถึงปัจจุบัน มีกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิตอย่างไร ที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้อยู่ได้ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้หรือไม่
- ประเด็นเกี่ยวกับเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนาแล้ว มีกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิตอย่างไร เพื่อให้อยู่ได้ ที่เป็นรูปธรรม ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้หรือไม่

3. การใช้แบบสัมภาษณ์ หรือทำการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกถึงข้อมูลที่ต้องการ เนื่องจากการจัดประชุมกลุ่มในแต่ละหมู่บ้านพบว่าเป็นการประชุมกลุ่มใหญ่ข้อมูลที่ได้อาจจะเป็นข้อมูลกว้าง ๆ ไม่ได้ทำการเจาะลึกถึงกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน โดยจากการจัดประชุมกลุ่ม จะทำให้เราสามารถคัดเลือกเกษตรกรที่มีความสามารถเฉพาะด้าน ทั้งที่เป็นเกษตรกรที่ยังคงทำนาและเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้วโดยประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกจะเป็นประเด็นที่เจาะลึกยิ่งขึ้น ดังนี้

- ประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขใดที่ทำให้ระบบการผลิตข้าวยังคงมีอยู่
- ประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขใดที่ทำให้ระบบการผลิตข้าวหายไป หรือเหลือน้อยที่สุด
- ประเด็นเกี่ยวกับ เกษตรกรที่ยังคงทำนาจากอดีตถึงปัจจุบัน มีกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิตอย่างไร ที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้อยู่ได้ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้หรือไม่
- ประเด็นเกี่ยวกับเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนาแล้ว มีกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิตอย่างไร เพื่อให้อยู่ได้ ที่เป็นรูปธรรม ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้หรือไม่

4. การสังเกต เป็นการสังเกตถึงสภาพแวดล้อมของพื้นที่ เช่น ลักษณะของการขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม การดำรงชีวิตของเกษตรกรและประชาชนทั่วไป การเข้าถึงแหล่งน้ำของเกษตรกร เพื่อทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากพื้นที่จริง ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น

1.7.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากการโครงการอื่น ๆ ที่ได้เก็บรวบรวมไว้แล้ว เช่น จากโครงการพัฒนาฐานข้อมูลของเกษตรกรทำนาตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ที่ได้เก็บข้อมูลด้าน พื้นที่การทำนาของตำบลป่าสัก ข้อมูลเศรษฐกิจ และได้ศึกษาข้อมูลจากตำราทางวิชาการ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎี สิ่งตีพิมพ์ เกี่ยวกับระบบการทำนา และข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย โดยข้อมูลทุติยภูมิที่ได้ศึกษา ได้แก่

- สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพภูมิกายภาพ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน เช่น แหล่งน้ำตามธรรมชาติ และการจัดการ ที่นำมาใช้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนา

- ข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาถึงผลกระทบทางด้านการเปลี่ยนแปลงที่ดิน ที่จะมีผลต่อการทำนา

1.7.5 กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องด้วยข้อมูลที่ต้องการศึกษาในการทำวิจัยครั้งนี้ มีอยู่หลายด้านซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสำรวจ การจัดประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สามารถตอบวัตถุประสงค์ การศึกษาจึงได้ออกแบบวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนจากข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าไปศึกษาในพื้นที่ที่จะศึกษา โดยศึกษาจากงานวิจัยในพื้นที่ พร้อมทั้งทำการสำรวจพื้นที่ที่จะศึกษา

2. การสร้างความเข้าใจในการดำเนินการวิจัยร่วมกันระหว่างนักศึกษา กับเกษตรกรที่ทำนา หมู่ 1 บ้านสันคะยอม หมู่ 6 บ้านสันป่าสัก และ หมู่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลือง โดยผู้ทำการวิจัยจะเข้าไปแนะนำตัวเองถึงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาศึกษา วิธีการศึกษา และเพื่อขอความร่วมมือจากชาวบ้านเพื่อวางแผนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับเกษตรกร

3. การศึกษาประวัติศาสตร์การทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่การทำนาอดีตและปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจำนวนเกษตรกรที่ทำนาในอดีตและปัจจุบัน ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนา

เกิดการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ทำนอยังคงอยู่ โดยจะทำการจัดประชุมกลุ่มแยกเป็นแต่ละหมู่บ้าน โดยการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำนอดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านพื้นที่การทำนา และ จำนวนเกษตรกรในการทำนา พร้อมทั้งศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้การทำนอยังคงอยู่ หดตัว และหายไป โดยการจากการศึกษาในครั้งนี้ จะทำให้ได้เกษตรกรที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้าน และยังได้เกษตรกรที่ยังคงทำนา และเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว

4. สัมภาษณ์เชิงลึก เกษตรกรที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะซึ่งได้คัดเลือกมาจากในเวทีการประชุมทั้ง 3 หมู่บ้าน ในเรื่องปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ระบบการทำนอยังคงอยู่ และปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ระบบการทำนาลดลง เพื่อจะได้ข้อมูลเรื่องปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ระบบการทำนอยังคงอยู่ หดตัวและหายไป พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถึงปัจจัยเชิงซ้อนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนา

5. สัมภาษณ์เชิงลึก เกษตรกร กลุ่มเกษตรกรที่ยังคงทำนา และ กลุ่มเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว เกษตรกรมีกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิตอย่างไร ที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้อยู่ได้ ในด้านเศรษฐกิจสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้หรือไม่ โดยใช้ดัชนีชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง

ซึ่งการศึกษาข้อมูล สามารถแยกออกเป็นประเด็นการศึกษา ตัวชี้วัด เครื่องมือและแนวทางการวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ตารางที่ 1 แผนดำเนินการวิจัย

ประเด็นวิจัย	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนวิธีการ	สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ	ดรชนิษฐ์	เครื่องมือ
1. สร้างความเข้าใจในการดำเนินการวิจัย	- เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัย - เพื่อร่วมกันกำหนดวิธีการเก็บข้อมูล	- ประชุม ชี้แจง สร้างความเข้าใจในการดำเนินการวิจัยร่วมกันระหว่างนักศึกษากับเกษตรกร	- เกษตรกรเข้าใจงานวิจัย และวิธีดำเนินการวิจัย	- ความเข้าใจของเกษตรกร	การจัดประชุมกลุ่ม
2. สำรวจพื้นที่	- เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลด้านภูมิกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และ การใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ที่ศึกษา	- สำรวจพื้นที่ทำนาของทั้ง 3 หมู่บ้าน - สำรวจพื้นที่อุตสาหกรรม - สำรวจแหล่งน้ำ และการใช้น้ำเพื่อการเกษตร - สำรวจการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	- ข้อมูลทางด้านกายภาพและลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่ทำการศึกษา	- ข้อมูลทางด้านกายภาพและลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่ทำการศึกษา	การสำรวจ การสังเกต
3. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- ประชุมกลุ่มเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- ข้อมูลการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- ข้อมูลการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	Time Line
4. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	- เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- ประชุมกลุ่มเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	-จัดประชุมกลุ่ม -แผนที่

[illegible]

การดำรงอยู่ และหายไป ของการทำนา	อยู่ และหายไปของการทำนา	การดำรงอยู่ และหายไปของการ ทำนา	และหายไปของการทำนา	ดำรงอยู่ และหายไปของการ ทำนา	
10. ศึกษาเงื่อนไขด้าน กลุ่ม องค์กร ที่ทำให้ เกิดการดำรงอยู่ และ หายไปของการทำนา	- เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้าน กลุ่ม องค์กร ที่ทำให้เกิดการ ดำรงอยู่ และหายไปของการทำ นา	- จัดประชุมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ เงื่อนไขด้านกลุ่ม องค์กร ที่ทำให้ เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของ การทำนา	- ได้ข้อมูลปัจจัยและเงื่อนไขด้าน กลุ่ม องค์กร ที่ทำให้เกิดการดำรง อยู่ และหายไปของการทำนา	- ข้อมูลปัจจัยและเงื่อนไข ด้านกลุ่ม องค์กร ที่ทำให้เกิด การดำรงอยู่ และหายไปของ การทำนา	จัดประชุม กลุ่ม
11. ศึกษากลยุทธ์การ ดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ ยังคงทำนาที่เป็น รูปธรรม	- เพื่อศึกษาถึงกลยุทธ์ของการ ดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำ นา	- จัดประชุมกลุ่มและทำการ สัมภาษณ์เชิงลึกถึงกลยุทธ์ของ การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคง ทำนา	- ได้ข้อมูลกลยุทธ์ของการดำรง อยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา	- บทเรียนกลยุทธ์การ ดำรงชีวิตของเกษตรกรที่ ยังคงทำนา	จัดประชุม กลุ่ม สัมภาษณ์ เชิงลึก
12. ศึกษากลยุทธ์การ ดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ ยังเลิกทำนาแล้วที่เป็น รูปธรรม	- เพื่อศึกษาถึงกลยุทธ์ของการ ดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำ นาแล้ว	- จัดประชุมกลุ่มและทำการ สัมภาษณ์เชิงลึกถึงกลยุทธ์ของ การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำ นาแล้ว	- ได้ข้อมูลกลยุทธ์ของการดำรง อยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว	- บทเรียนกลยุทธ์การ ดำรงชีวิตของเกษตรกรที่เลิก ทำนาแล้ว	จัดประชุม กลุ่ม สัมภาษณ์ เชิงลึก
13. สรุปการดำเนินงาน	- เพื่อสรุปผลการดำเนินงานวิจัย เรื่อง เงื่อนไขเชิงซ้อนของการ ดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของ อุตสาหกรรม ของเกษตรกรใน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	- สรุปผลการดำเนินงานทั้งหมด ให้กับเกษตรกร เจ้าหน้าที่จาก ภาครัฐทราบ	- เกษตรกร ส่วนราชการ ผู้เข้าฟัง สามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ ในการดำเนินชีวิตต่อไปได้	- ผลการทำงาน - บันทึกการประชุม	จัดประชุม กลุ่ม

1.7.6 วิธีการวิเคราะห์และประเมินผล

- วิเคราะห์ข้อมูลจากการจัดประชุม หรือจัดเวที โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ พื้นที่ในการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทำการเก็บข้อมูลและการศึกษาจากแผนที่ จำนวนเกษตรกรที่ทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้ได้เกษตรกรที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะ และกลุ่มเกษตรกรที่เกษตรกรที่ยังคงทำนา และ กลุ่มเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก
- วิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เกษตรกรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะในแต่ละประเด็น
- วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรที่ยังคงทำนาอยู่ และ กลุ่มเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว เพื่อประเมินถึงความยั่งยืนของเกษตรในแต่ละกลุ่ม

1.8 ระยะเวลาในการดำเนินการ

เนื่องจากโครงการวิจัยเรื่องเงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม การศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้รับการสนับสนุนทุนในการทำวิทยานิพนธ์จาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งได้ใช้เวลาในการทำวิจัยทั้งหมดเป็นระยะเวลา 18 เดือน ระหว่างเดือนกันยายน 2550 – กุมภาพันธ์ 2552 โดยมีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยดังนี้

	ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย									
	พ.ศ. 2550		พ.ศ. 2551						พ.ศ. 2552	
	ก.ย-ต.ค	พ.ย-ธ.ค	ม.ค-ก.พ.	มี.ค-เม.ย	พ.ค.-มิ.ย.	ก.ค-ต.ค	ก.ย.-ต.ค	พ.ย-ธ.ค	ม.ค-ก.พ.	
สร้างความเข้าใจระหว่างนักศึกษา กับเกษตรกร	←→									
ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำนา		←→								
สังเคราะห์ข้อมูลการทำนา				←→						
จัดประชุมกลุ่มเรื่องปัจจัยและ เงื่อนไขที่ทำให้ การ ทำ นา เปลี่ยนแปลง					←→					
วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยและเงื่อนไข ที่มีความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่ทำให้							←→			

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการศึกษา

เพื่อให้การดำเนินงานศึกษามีความครอบคลุมและเป็นไปตามหลักการและเหตุผลทั้งด้านเนื้อหาของการวิจัยและเพื่อช่วยให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้วิเคราะห์ถึงเงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่หายไปในของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม กรณีศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เนื่องจากเป็นเรื่องที่น่าจะทำการศึกษา ถึงแม้ว่าได้มีการศึกษาไว้แล้วแต่เป็นการศึกษาปัจจัยเพียงด้านเดียว ไม่ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแต่ละปัจจัย ผู้วิจัยจึงพิจารณากำหนดแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยได้แบ่งแนวคิดออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ก็คือแนวคิดที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนเกิดการล่มสลายและแนวคิดที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนอยู่รอดได้ โดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดในการศึกษาดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนเกิดการล่มสลาย

2.1.1 แนวคิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิต ซึ่งในอดีตมีการผลิตเพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียว และได้เปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจ โดยพบว่าเศรษฐกิจของชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ดังที่ สุรพล ทองมีคำ (2540) ได้กล่าวไว้ว่า ประเทศไทยเริ่มเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศอย่างจริงจังหลังจากทำสนธิสัญญาบาวริง ปี พ.ศ. 2398 ทำให้ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการขยายตัวทางการค้ามากที่สุด การเปลี่ยนแปลงจากการปลูกข้าวเพื่อเลี้ยงตนเองเป็นการปลูกข้าวเพื่อขาย ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพของไทยพังทลายลง ชาวนาถูกระบบตลาดบังคับให้ทำการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน ในปี 2504 ที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาประเทศคือ การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้โครงสร้างการผลิตแบบยังชีพ เปลี่ยนไปสู่การผลิตแบบการค้า และส่งออก โดยมีกลไกตลาดเป็นตัวควบคุม ได้ก่อให้เกิดปัญหาทำให้สภาพแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ คือ แร่ ป่าไม้ แหล่งน้ำทางธรรมชาติ ได้ถูกนำมาใช้สำหรับการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค เช่น การสร้างฝายไฟฟ้า ทางรถไฟ ถนน เป็นต้น สร้างระบบการคมนาคมที่สะดวก เพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายพื้นที่เพื่อเพิ่มการผลิตสำหรับส่งออก การสร้างทัศนคติให้เชื่อในลัทธิการบริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตที่เคยผลิตเพื่อตอบสนองตนเองและครอบครัว มาเป็นการผลิตเพื่อ

เงินตราและส่งออก ขยายพื้นที่อย่างมากมาย และนอกจากนี้ เสรี พงศ์พิศ (2547) ได้กล่าวไว้ว่า ตั้งแต่ 2504 เมื่อผู้ใหญ่วิถีสังคมประชุม ปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติแผนที่ 1 วิถีชุมชน เริ่มเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เข้าสู่สังคมบริโภค หาเงินทุกวิถีทางเพื่อนำไปซื้ออยู่ซื้อกิน แทนการทำมาหากิน นำเอาทรัพยากรท้องถิ่นไปขาย ขายแรงงาน ไปรับจ้างในเมือง รับจ้างในต่างประเทศ จากสาธารณกรมไทย ฉบับที่ 23 ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ทำให้สถานการณ์ของโลกมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ระบบเศรษฐกิจไทยถูกดึงเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกแบบกึ่งบังคับ ซึ่งมีลักษณะแบบกึ่งอาณานิคม เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของทุนจากต่างประเทศเพื่อเข้ามาผลิตสินค้าขายในประเทศ เกิดการขยายขนาดของธุรกิจและอุตสาหกรรม มากขึ้น

2.1.2 แนวคิดการขยายตัวของอุตสาหกรรม

นอกจากเกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว การขยายตัวของอุตสาหกรรมก็ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชุมชนด้วย โดยสัมพันธ์ ไชยะ (2540) กล่าวว่า การขยายตัวของเมือง (Urbanization) มักจะเกิดการรุกร้าทางกายภาพของเมืองเข้าสู่พื้นที่ชนบทอันได้แก่พื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการใช้ที่ดินระหว่างการใช้เป็นที่อยู่อาศัยเพื่อเกษตรกรรมและ เสน่ห์ ญาณสาร (2543) ได้กล่าวถึงรูปแบบการขยายตัวของเมือง ในประเทศกำลังพัฒนา ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการขยายตัวของการใช้ที่ดินแบบแถบ หรือ แนวยาวและขยายตัวอย่างไม่เป็นระเบียบ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความสับสนของการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ ทั้งที่อยู่อาศัย ร้านค้า อาคารสำนักงาน โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น และขยายไปตามบริเวณชานเมือง การขยายตัวรูปแบบนี้มีลักษณะการขยายตัวทางกายภาพเป็นแนวยาวหรือบริเวณสองฟากถนนที่เข้าออกจากชุมชนเมือง ที่ดินจะถูกพัฒนาอย่างอิสระไม่สัมพันธ์กับที่ดินผืนอื่น

นอกจากนั้น สมคิด แก้วทิพย์ (2532) ได้ทำการศึกษาเชิงนโยบายของผลกระทบจากการขยายตัวของชุมชนเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสังคมและการจัดการทรัพยากรเกษตร โดยได้ทำการศึกษาชุมชนแม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การขยายตัวของชุมชนเมืองมีผลกระทบให้มีการค้าขายที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมให้กับกลุ่มผู้ทำการจัดสรรที่ดินและนักเก็งกำไรที่ดิน ทำให้ขนาดการถือครองและการเป็นเจ้าของที่ดินลดลง เกษตรกรไม่มีที่ทำกินสลายตัวไปทำอาชีพอื่นอันมีผลให้รายได้จากภาคเกษตรกรรมลดลงและมีรายได้นอกเกษตรกรรมมากขึ้น เจ้าของที่ดินเดิมเปลี่ยนไปหาประโยชน์จากเงินทุนที่ได้จากการขายที่ดินเป็นหลัก

การขายตัวของเมือง ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้นส่งผลกระทบต่อมูลค่าทรัพย์สินสูงขึ้นตามไปด้วย การตัดสินใจขายที่ดินแล้วถือครองทรัพย์สินเป็นเงินสดจำนวนมากนับว่าเป็นการตัดสินใจของผู้มีเหตุผลเฉพาะตัว ซึ่งถือว่าเป็นการเลือกเพราะเห็นว่าจะได้รับประโยชน์ แม้ว่าผู้ขายที่ดินทั้งหมดได้อ้างความจำเป็นทางด้านสภาพแวดล้อมและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวก็ตามแต่ไม่มีใครปฏิเสธว่า เหตุที่ขายที่ดินประการหนึ่งเพียงมาจากราคาที่ดินที่สูงขึ้นอย่างไม่คาดคิดมาก่อน และนอกจากนั้น สมคิด แก้วทิพย์ ยังได้วิเคราะห์ต่อไปว่า ภายหลังจากมีการขายเมืองแล้วปรากฏว่าการจ้างงานเพิ่มขึ้นเมื่อมีการพัฒนาที่ดินและการก่อสร้างที่อยู่อาศัยผลิตจนการค้าและการบริการแต่โดยภาพรวมแล้วสามารถกล่าวได้ว่าการจ้างงานนอกภาคเกษตรกรรมนี้ส่วนใหญ่เป็นการจ้างงานที่ไม่ถาวรและรองรับแรงงานไม่ได้มากนัก แหล่งจ้างงานส่วนใหญ่ยังคงเป็นหน่วยราชการในชุมชนและแหล่งงานในเมืองเชียงใหม่

สุริย์ บุญญานุพงศ์ (2531) ได้ทำการวิเคราะห์ผลกระทบต่อการขายตัวของเมืองต่อการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการบ้านจัดสรรซึ่งกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วจากการที่ได้วิจัยตามแผนงานการศึกษาวิจัยเพื่อแก้ปัญหาสังคมของสถาบันสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง “บ้านจัดสรรในจังหวัดเชียงใหม่: ปัญหาการใช้ที่ดินและการจัดสิ่งบริการ” ว่านับตั้งแต่มีโครงการบ้านจัดสรรเกิดขึ้นพื้นที่เกษตรของอำเภอเชียงใหม่ลดลงไปเป็นจำนวนมากจากข้อมูลทางสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่รายงานว่าในปี พ.ศ. 2524 พื้นที่อำเภอเมืองเชียงใหม่ พื้นที่ทำการเกษตรลดลงร้อยละ 22.8 ในรอบ 5 ปี การเสียพื้นที่เกษตรดังกล่าวนับว่าเป็นผลเสียทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศอย่างยิ่ง

และนอกจากนั้นจากนโยบายของแผนพัฒนาเมือง ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ภาคมหานคร ได้แก่พื้นที่เชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ ปริมณฑล และพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก และกลุ่มที่สอง ได้แก่ เมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค ซึ่งเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อกระจายความเจริญไปสู่ชนบทและเชื่อมโยงเมืองการค้าขายประเทศเพื่อนบ้านรวมทั้งเตรียมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจในการติดต่อค้าขายกับนานาประเทศ โดยมีเป้าหมายการพัฒนาเมืองหลัก 11 เมือง ได้แก่ เชียงใหม่ พิษณุโลก นครสวรรค์ ขอนแก่น นครราชสีมา อุดรธานี ราชบุรี สุราษฎร์ธานี สงขลา-หาดใหญ่ และภูเก็ต

แนวทางการพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค ซึ่งสามารถรวบรวมสภาพของปัญหา ได้ดังนี้

1. การเติบโตของชุมชนและการใช้ที่ดิน ในลักษณะแผ่ลามไปเส้นทางคมนาคมหลัก (Ribbon Development) จนเลยนอกเขตเทศบาล ก่อให้เกิดปัญหาสภาวะขาดแคลนบริการพื้นฐาน

2. การพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาเป็นเฉพาะภายในเขตเทศบาลและเป็นการดำเนินการแก้ไข ปัญหาเร่งด่วนในด้านบริการสาธารณสุขการเป็นส่วนใหญ่
3. การกระจายความเจริญในส่วนภูมิภาค ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจาก ขบวนการอนุมัติโครงการขึ้นอยู่กับส่วนกลาง
4. สภาวะแวดล้อมและคุณภาพชีวิตในเมืองเริ่มเสื่อมโทรม อีกทั้งปัญหาความจนใน เมืองซึ่งมีระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ต่ำกว่าคนจนในชนบท ยังไม่ได้รับการดูแลช่วยเหลือ เท่าที่ควร
5. สภาพทางการเงินการคลังท้องถิ่นยังมีข้อจำกัดอีกมากกล่าวคือขาดอิสระในการจัดเก็บ รายได้และบริการให้สอดคล้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดบริการพื้นฐาน
6. องค์กรและการบริหารงานพัฒนาเมืองยังขาดประสิทธิภาพ ปัจจุบันมีเฉพาะองค์กรที่ ประสานงานเฉพาะ โครงการพัฒนาเมืองหลัก ภายในกระทรวงมหาดไทยซึ่งยังขาดองค์กรกลางที่ จะประสานการวางแผนลงทุนพัฒนาเมืองศูนย์กลาง ๆ เข้าด้วยกัน

2.1.3 แนวคิดกระแสโลกาภิวัตน์

กระแสโลกาภิวัตน์ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชุมชนด้วย ซึ่งภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตอย่างเป็นพลวัตร ซึ่ง ความหมายของ โลกาภิวัตน์ ระบุว่า โลกาภิวัตน์ หมายถึง กระบวนการเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของโลก เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยกระแสโลกาภิวัตน์ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันนั้น กระตุ้นให้เกิดการ ประสานเชื่อมโยงกันทางเศรษฐกิจระหว่างนานาประเทศ ส่งผลให้มีการไหลเวียนของสินค้า บริการ เงินทุน ผู้คน และทรัพยากร โดย ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2544) ได้กล่าวว่ากระแสโลกาภิวัตน์ ได้เกิดการแผ่ขยายของการลงทุนไปทั่วโลก เมื่อประเทศอยู่ในวงจรของการลงทุนชะตาชีวิตทาง เศรษฐกิจก็จะถูกกำหนดโดยนักลงทุนเกิดการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจโดยเฉพาะเรื่องการเปิด เสรีทางการเงิน อย่างเช่นประเทศไทย เรามีการค้าระหว่างประเทศกับจีน โดยผลกระทบของ โลกาภิวัตน์ปัจจุบันจากวิกฤตที่เกิดขึ้นจะเห็นว่า ความผันผวนของระบบเศรษฐกิจจะมีมากขึ้น กระบวนการผลิต การลงทุนของระบบเศรษฐกิจสำคัญคือภาคอุตสาหกรรมและภาคการเงิน และ อาจจะเป็นภาคเกษตรบางส่วน อาจจะตกไปอยู่ในกำมือของนายทุน ของบริษัทข้ามชาติ

นอกจากนั้น เสน่ห์ จามริก (2544) ยังได้กล่าวถึง กระแสโลกาภิวัตน์ว่า กระแสโลกาภิ วัตน์ ก่อให้เกิดระบบทุนนิยมขึ้นมาแบบหนึ่ง ที่เราเรียกกันในภาษาวิชาการว่า “ทุนอุตสาหกรรม นิยม” ก็คือ เป็นระบบการผลิตที่อาศัยเครื่องจักร เพราะฉะนั้นก็สามารถที่จะผลิตได้เร็วและได้ ปริมาณมาก ด้วยเหตุนั้น โดยตรรกะของ “ทุนอุตสาหกรรมนิยม” ก็คือต้องการแผ่ขยายออกไปทั่ว โลกและเมื่อผลิตได้เร็วผลิตได้มากก็ต้องการวัตถุดิบ เพราะว่าประเทศมหาอำนาจอุตสาหกรรมเป็น

ประเทศที่อยู่ในเขตที่วัดดูคิบบีอยู่น้อย กระแสโลกาภิวัตน์จะออกมาในรูปของกระแสการผลักดันการพัฒนา กระแสการค้า กระแสการเงินการคลัง ทั้ง 3 สถาบันจะทำหน้าที่เป็นหัวหอกของทุนอุตสาหกรรมนิคมภายใต้ลัทธิเศรษฐกิจตลาดเสรี โลกาภิวัตน์ในยุคของเศรษฐกิจตลาดเสรีนั้น เป็นโลกาภิวัตน์ที่มีการแบ่งสรรอำนาจ ผลประโยชน์ กับชนชั้นนำของประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนาอย่างของไทยเรา จะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเทศต่างๆที่กำลังพัฒนาก็คือ เกิดปัญหาการแบ่งแยกและช่องว่าง ระหว่างชนชั้นนำ กับประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในชนบท ซึ่งเป็นชนบทที่เป็นแหล่งของฐานทรัพยากร นอกจากนั้น เสน่ห์ จามริก ยังได้กล่าวว่ากระแสโลกาภิวัตน์ได้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงนิเวศมากมาย ซึ่งจะนำไปสู่ความไม่มั่นคงของระบบทุนอุตสาหกรรมนิคม เรื่องของนิเวศ ของสภาพแวดล้อม ของทรัพยากร ซึ่งก็จะสอดคล้องกระแสชุมชนท้องถิ่นและกระแสโลกด้วย

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ได้กล่าวถึง โลกาภิวัตน์ คือ กระบวนการพัฒนาการที่ต่อเนื่องของระบบทุนนิยม โดยระบบทุนนิมนั้น มีพัฒนาการที่ก้าวออกมาในหลายระดับ ตั้งแต่เริ่มต้นเข้ามาหาประโยชน์กับทรัพยากรในประเทศอื่นโดยผ่านกลไกของอาณานิคมเช่นมาเซียงใหม่ ก็มาเอาไม้สักหรืออะไรต่างๆออกไป พูดยาๆก็คือ เป็นการมาถลุงทรัพยากรของประเทศอื่น และขึ้นต่อมาของทุนนิยมก็คือว่า พยายามที่จะมาเอาประโยชน์จากแรงงานของสังคมอื่น หมายความว่าใช้กลไกตลาดเข้ามาหาประโยชน์จากแรงงาน ในรูปแบบการใช้แรงงานในการทำการผลิต ผ่านการส่งสินค้าออก เช่น ปลูกพืชเพื่อส่งออก ทำอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก ฯลฯ ทั้งหมดนี้คือกระบวนการของการมาเอาประโยชน์จากแรงงาน พยายามที่จะมาหาประโยชน์กับทุนต่างๆที่มีในสังคมและด้านอื่นๆและก็มาเอาประโยชน์จากวัฒนธรรมเปลี่ยนให้วัฒนธรรมหรือเรื่องของคุณค่า จิตใจ ให้กลายเป็นสินค้าดังที่เราได้พบกันอยู่ตลอด เมื่อเราเปลี่ยนคุณค่าหรือความรู้สึกให้กลายเป็นวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากลักษณะนี้ก็คือว่า มันทำให้เราคิดว่า สิ่งนั้นมันเป็นของจริง เป็นสิ่งที่มีแก่นสาร เรียกอีกอย่างหนึ่งก็ คือ กระบวนการเข้าสู่ระบบทุนนิยมที่มันสามารถจะเปลี่ยนทุกอย่างให้กลายเป็นสินค้าให้กลายมาเป็นสิ่งที่ครอบงำตัวคนได้หมด โลกาภิวัตน์นั้นมันมีสองด้าน ไม่ใช่ด้านที่มากกระทำกับผู้คนทั้งหลายอย่างเดียว แต่มันมีลักษณะ contradiction หรือลักษณะที่ขัดแย้งในตัวของมันเองด้วย เพราะโลกาภิวัตน์ มันจะมากดหรือมาลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไปเรื่อยๆ และ มันก็จะทำให้มนุษย์เรารู้สึกสูญเสียความเป็นมนุษย์ลงไป ซึ่งตรงนี้ มันเป็นผลซึ่งสืบเนื่องมาในขั้นตอนที่กำลังพัฒนามาอยู่ปัจจุบัน ดังนั้น เราก็ใช้สิ่งเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นความเป็นไทย หรืออะไรที่เราานิยามขึ้นมาใหม่ เราจะใช้สิ่งเหล่านี้มาเป็นตัวกีดกันและลดทอนความเป็นมนุษย์ของคนอื่น อะไรต่างๆ. ดังนั้น สภาพการณ์เหล่านี้ก็คือส่วนที่เราากำลังเผชิญอยู่ในตอนนี้ ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ “ความเป็นไทย” เรื่อง “สิทธิ” เรื่อง “อนุรักษ์” เรื่อง “สิ่งแวดล้อมนิคม”

ฯลฯ ทั้งหมดเหล่านี้มันมากับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่มันไม่ได้หยุดนิ่ง หรือว่าเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์เพียงอย่างเดียว แต่มันก็ทำให้เกิดการนำเอาคำเหล่านี้มากลายเป็นเวทีของการช่วงชิงความหมายในสังคม ด้วยเหตุนี้ สภาพการณ์ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในเวลานี้ก็คือ สภาพที่เรียกว่ากระแสโลกาภิวัตน์ ในด้านหนึ่งมันพยายามจะมารอบงำ ส่วนในอีกด้านหนึ่งมันก็เปิดพื้นที่อย่างอื่นๆ ให้ผู้คนในสังคมสามารถนำเอามาใช้เพื่อแสดงตัวตนได้มากขึ้น

จากทั้งเรื่อง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของอุตสาหกรรม และ โลกาภิวัตน์พบว่า ทั้งสามเรื่องนี้ได้ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชุมชนแตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน เหมือนดังที่ บุญนาค ดีวกุล (2546) ได้กล่าวว่า ชนบทไทยมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจแตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจนในช่วงเวลาที่ผ่านมา สามารถแบ่งออกได้เป็นสามช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ก่อน พ.ศ. 2398 เป็นช่วงเศรษฐกิจชุมชน โดยพบว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจชนบทไทยก่อน พ.ศ. 2398 (ร.4) ลักษณะเด่นชัดของสังคมช่วงนี้ คือ ชาวชนบทไทยสามารถพึ่งพาตนเองได้ในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองหมู่บ้านพึ่งตนเอง จากอาชีพเกษตรกรรม มีการปลูกข้าวซึ่งเป็นพืชหลักไว้เป็นอาหาร ตามบริเวณที่ราบลุ่มหรือที่ราบหุบเขามีการทำเหมือนฝายเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตร ใช้พันธุ์ข้าวตามสภาพน้ำที่มีมากหรือน้อยในแต่ละพื้นที่ปลูกฝายเพื่อทอผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มนอกฤดูทำนา มีการจับปลา เลี้ยงเป็ดไก่ ไข่เป็นอาหาร ทอเสื่อ ทำเครื่องมือเกษตร เครื่องจักสานไว้ใช้ในครัวเรือน นับเป็นการผลิตอาหารและเครื่องมือเครื่องใช้จำเป็นในชีวิตได้อย่างเพียงพอกับหมู่บ้านตนเองและหมู่บ้านใกล้เคียง มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนแรงงานในการดำนา เกี่ยวข้าว ไม่มีแนวความคิดเชิงแลกเปลี่ยนสิ่งของให้มีค่าสมมูลกัน

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2398-2503 เป็นเศรษฐกิจระบบทุนนิยม เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจเป็นไปอย่างพลิกผันจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าปัจจัยสำคัญที่เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้มี 2 ประการคือ

ปัจจัยภายนอก ได้แก่การปฏิบัติอุตสาหกรรมในประเทศต่าง ๆ ในทวีป เช่น ยุโรป มีการใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วยในการผลิตแทนแรงงานคน สามารถผลิตสินค้า ได้คราวละมาก ๆ ทำให้มีความต้องการวัตถุดิบจำนวนมากเพื่อนำมาแปรรูปสินค้า ขณะเดียวกันก็ต้องการตลาดเพื่อระบายสินค้าด้วย ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้จึงมุ่งแสวงหาวัตถุดิบและตลาดจากดินแดนที่ห่างไกล ไทยทำการค้ากับประเทศตะวันตกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ทำให้เศรษฐกิจไทยพลิกผันจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขาย

ปัจจัยภายใน เกิดเนื่องจากจำนวนประชากรไทยเพิ่มขึ้น ที่ดินมรดกถูกแบ่งเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย รัฐส่งเสริมให้ราษฎรบุกเบิกป่าเพื่อนำพื้นที่มาปลูกข้าว มีการจ้างบริษัทเอกชนบุคคลลงจำนวนมาก เพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่เปิดใหม่ มีการออกโฉนดรับรองกรรมสิทธิ์ที่ดิน วิธีชีวิต

ของชาวชนบทที่หันไปปลูกข้าวเพื่อการค้าเปลี่ยนแปลงอย่างมาก การปลูกข้าวขายทำให้มีเงินทองมาจับจ่ายใช้สอยซื้อเครื่องมือเครื่องใช้และสิ่งของอื่น ๆ ที่เคยผลิตเองได้ ชาวนาเลิกทอผ้า ทอเสื้อ จักสานในฤดูแล้ง แต่ใช้เวลาว่างหลังฤดูทำนาไปกินเหล้า เล่นการพนัน ดีไก่ กัดปลา จนเงินหมด เมื่อถึงฤดูทำนาครั้งต่อไปต้องกู้ยืมเงินจากพ่อค้าคนกลางมาลงทุนวนเวียนเช่นนี้จนมีหนี้สินล้นพ้นตัว ในที่สุดที่นาต้องตกเป็นของนายทุน ชาวนากลับกลายเป็นผู้เช่าที่นาที่เคยเป็นของตนทำกิน

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2504-ปัจจุบัน เศรษฐกิจสำคัญ ๆ ในช่วงนี้เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบัน (แผนฯ 8) ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 - 4 ชุมชนไทยเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก โดยมีธนาคารโลกเป็นผู้ให้การพัฒนา มีการทุ่มทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ เช่น เขื่อนภูมิพล และเขื่อนอื่น ๆ เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า การชลประทาน สร้างถนน ท่าเรือ ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมผลิต สินค้าทดแทนการ

จากแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชุมชนไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของอุตสาหกรรมและกระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีหลายท่านได้ให้มุมมองที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ทราบว่าในอดีตชุมชนมีเศรษฐกิจที่เรียบง่าย เป็นเศรษฐกิจภายในชุมชน คือ มีการผลิตเพื่อกินภายในครอบครัว ไม่มีการพึ่งพิงตลาดภายนอก และเมื่อเริ่มเกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม และกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด มีนายทุนเข้ามา ทำให้ระบบเศรษฐกิจกลายเป็นเศรษฐกิจทุนนิยมมากขึ้นเกิดการแข่งขันทางด้านพาณิชย์มากขึ้น เริ่มมีการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกมากขึ้น ส่งผลต่อระบบการผลิตหรือเศรษฐกิจชุมชน เกษตรกรอาจจะถึงขั้นของการไร้ที่ดินทำกิน อาจส่งผลทำให้เกิดความล่มสลายของระบบการผลิตได้ โดยสอดคล้องกับงานวิจัยที่จะทำการศึกษาในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่าในปัจจุบันเมื่อเกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เกิดการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ และกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้พื้นที่ในการทำนาลดลงไปเกือบ 50% ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการล่มสลายของการทำนาได้

2.2 แนวคิดที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนอยู่รอดได้

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของอุตสาหกรรม และ กระแสโลกาภิวัตน์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ อาจส่งผลต่อการล่มสลายของสังคม ระบบการผลิตได้ แต่อย่างไรก็ตามก็ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอทางออกที่จะทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความอยู่รอดได้ ซึ่ง เสน่ห์ จามริก (2544) ยังได้เสนอทางออกว่า น่าจะใช้โอกาสการเรียนรู้ของโลกตอนนี้ได้พัฒนาภูมิปัญญาขีดความสามารถ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ของตัวเองขึ้นมาพัฒนาของกระแสชุมชนท้องถิ่น คือ การก้าวไปสู่ “ความเป็น

เครือข่าย” และสร้าง “เศรษฐกิจชุมชน” ขึ้น แต่จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือข่ายซึ่งตรงนี้ก็จะสามารถทำให้เศรษฐกิจชุมชนเติบโตขึ้นมาได้ อย่างเช่นว่า กองทุนหมู่บ้าน การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ของน้ำ ของป่า แล้วก็การเรียนรู้ถึงวิทยาการในเรื่องของพันธุกรรม ในการที่จะเอาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่เรามีอยู่ สามารถที่จะพัฒนาให้เกิดมูลค่าขึ้น นอกจากนั้นสามารถเป็นเครื่องมือต่อรองทางด้านการเมืองได้อีกด้วย สามารถที่จะนำไปเป็นกลไกที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนได้สามารถเข้าไปมีส่วนที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2541) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีของชายานอฟว่าด้วยหลักการผลิตของเศรษฐกิจชาวนาซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่การใช้แรงงานในครอบครัวไม่ใช่แรงงานรับจ้างจุดหมายของเศรษฐกิจครอบครัวคือการประกันการบริโภคไม่ใช่กำไรจึงอยู่ภายใต้กฎเศรษฐกิจที่ต่างจากทุนนิยม ชายานอฟศึกษาจากสถิติของรัสเซียก่อนการปฏิวัติเห็นว่าเศรษฐกิจครอบครัวชาวนามีเสถียรภาพสามารถดำรงอยู่ได้ สามารถประกันการบริโภคได้โดยการใช้แรงงานของตัวเองเข้มข้นมากขึ้นในภาวะที่จำเป็นอีกทั้งหากครอบครัวชาวนาทั้งหลายรวมเป็นสหกรณ์แนวดิ่งในการแปรรูปและค้าขาย ก็จะเป็นการพัฒนาต่อไปอีกขั้นหนึ่ง ด้วยความสมัครใจของชาวนาเอง

นอกจากนี้ยังความสำคัญของสหกรณ์ในเศรษฐกิจแห่งชาติ ในหนังสือ “Peasant Farm Organization” บทที่ 7 ซึ่งเป็นบทสุดท้าย ชายานอฟได้พยากรณ์ว่าต่อไประบบทุนนิยมจะพยายามเข้าควบคุมโลกทางด้านการค้า เป็นวิธีที่กิจการเกษตรจะถูกดึงเข้าสู่วงจรของศูนย์กลางทุนนิยม ไม่จำเป็นต้องสร้างให้เกิดการผลิตที่จัดการแบบทุนนิยมขนาดใหญ่ใช้แรงงานรับจ้าง เดินทางเข้าขั้นตอนของการพัฒนาของทุนนิยมอุตสาหกรรม สำหรับเกษตรกรรมทุนนิยมจะใช้วิธีรวมกระจุกทางด้านตั้ง (Vertical concentration) มากกว่าทางด้านนอน (Horizontal concentration) ทุนเข้ามาควบคุมทางการขายผลผลิต ควบคุมเทคนิคการผลิตและแหล่งที่มาของปัจจัยการผลิต ใช้ระบบพันธสัญญา วางแผนการผลิตสินเชื่อ กิจการชลประทานและขนส่ง มากกว่าทำให้ฟาร์มครอบครัวขนาดเล็กกลายเป็นฟาร์มทุนนิยมขนาดใหญ่ใช้แรงงานรับจ้าง เมื่อสถานการณ์จะเป็นอย่างนี้ชายานอฟจึงแนะนำว่าฟาร์มครอบครัวควรรวมตัวกันเป็นสหกรณ์แนวดิ่ง คือผู้ผลิตเล็กอิสระรวมตัวกันจัดการการขาย ทำหน้าที่เป็นคนกลางเสียเอง สะสมทุน สร้างโกดัง ทำกิจการแปรรูปวัตถุดิบ การเกษตร ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมขึ้นในชนบทเข้าเป็นหุ้นส่วนในการทำการชลประทาน เครือข่ายถนน พัฒนาระแสไฟฟ้า ฯลฯ หากสถานการณ์เป็นเช่นที่พยากรณ์นี้ การรวมตัวกันเป็นสหกรณ์แนวดิ่งตามข้อเสนอของชายานอฟก็เป็นแนวทางที่สำคัญมากเป็นวิธีการที่ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนจะสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเอง สวนออกไปในกิจการที่ระบบทุนจะคืบเข้ามาด้านอันตรายและขยายพื้นที่ของระบบล่างให้สามารถดำรงอยู่คู่ขนานกับระบบทุนนิยมรักษาไว้ ซึ่งสถานะ

ที่ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิตและชุมชนเป็นสถาบันสำคัญในทางเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาต่อไปได้

ยศ สันตสมบัติ (2546) ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับพลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวภาคเหนือ ว่าระบบเศรษฐกิจของไทยนั้น มิได้มีเพียงระบบตลาดหรือระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแต่เพียงอย่างเดียว ในทางตรงกันข้าม ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความอยู่ดีกินดีของผู้คนในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ซึ่งแต่เดิมถูกเรียกว่าภาคชนบท อันครอบคลุมประชากรจำนวนมากมาหลายทศวรรษ แม้ว่าในช่วงเวลาหลายสิบปีมานี้ ระบบทุนนิยม ภายใต้การส่งเสริมสนับสนุนของรัฐและชนชั้นนำ จะขยายตัวเข้าครอบงำพื้นที่แทบทุกหย่อมหญ้าในประเทศไทย ไม่เว้นแม้กระทั่งบนภูเขายอดและท้องถื่นทุรกันดาร หากแต่เศรษฐกิจชุมชนก็ยังคงดำรงอยู่ได้ในระดับหนึ่ง เพราะการปรับตัวและต่อสู้ของชาวบ้านและชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ชาวบ้านปรับตัวโดยการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการเพาะปลูกข้าว ไปสู่การปลูกพืชหลายชนิด และการประกอบอาชีพหลากหลายประเภทควบคู่กันไป ทั้งในด้านของงานรับจ้าง บริการ และการค้า ไปจนถึงการทำงานรับจ้างและการย้ายถิ่นเพื่อสร้างเครือข่ายของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างคนในครอบครัวเครือญาติคนบ้านเดียวกัน ไปจนถึงความเป็นพวกพ้องบนพื้นฐานของภูมิภาคและวัฒนธรรม ชุมชนหลายแห่งก่อร่างสร้างเครือข่ายเพื่อต่อสู้กับพลังภายนอก ด้วยการคิดค้นรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ธุรกิจชุมชน เพื่อต่อสู้กับการครอบงำและเพื่อปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ของตนเองไว้ ในขณะที่ชุมชนอีกหลายแห่งยอมจำนนและร่วมมือรับการชี้นำและบงการจากภายนอกเพิ่มขึ้น

การดำรงอยู่ร่วมกันของระบบทุนนิยมและเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่มากมายหลายแห่งของประเทศไทย ทำให้เราจำเป็นต้องตั้งคำถามต่อนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการพัฒนาแบบทิศทางเดียว โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเข้มแข็งของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม และพยายามผลักดันสำคัญกับการพัฒนาความเข้มแข็งของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม และพยายามผลักดันส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจแบบต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนทุกแห่งหันทั่วประเทศเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มแบบโดยเร็ว รวมทั้งนโยบายประชานิยมของรัฐบาลปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของกองทุนหมู่บ้าน หรือการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามที่จะให้ชุมชนและสมาชิกของชุมชน เข้าสู่ระบบตลาดเพิ่มขึ้นและเร็วขึ้น นโยบายและทิศทางการพัฒนาดังกล่าวล้วนแล้วแต่วางอยู่บนพื้นฐานของการมองข้ามความสำคัญและการมุ่งทำลายความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน โดยเน้นให้คนและชุมชนรับใช้ตลาด แทนที่จะมุ่งแสวงหาแนวทางที่สามารถกำกับควบคุมตลาดให้รับใช้คนและชุมชน

งานวิจัยเศรษฐกิจชุมชนเสนอว่า การพัฒนาประเทศควรมุ่งเน้นการสร้างตลาดภายใน หรือการตอบสนองความต้องการภายในเป็นพื้นฐาน โดยมีสภาพภูมิศาสตร์ทรัพยากรของพื้นที่ ชุมชนและเครือข่ายชุมชนเป็นตัวกำกับ และประกอบเครือข่ายของท้องถิ่นขึ้นมาเป็นประเทศชาติ ซึ่งหมายความว่าเราจะต้องให้ความสำคัญกับการสำรวจฐานทรัพยากรของท้องถิ่นทั่วประเทศ ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปที่ดิน การพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่น ผลิตเพื่อความเพียงพอของท้องถิ่น แล้วขยายไปสู่การผลิตเพื่อขาย โยงเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ให้ความสำคัญกับการค้าในประเทศ เน้นช่วงชิงตลาดภายในประเทศกลับคืนมาแทนเน้นการส่งออก สนใจการผลิตสิ่งของ ด้วยเทคโนโลยีที่คนในประเทศทำเอง มากกว่าหรือเท่าเทียมกับธุรกิจการเงิน การธนาคารและการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งหมายถึงการหวนกลับมาสู่การพัฒนาหลายทางและการพัฒนาแบบ สมดุลแทนการพัฒนาเชิงเดี่ยวแบบเดิม

การให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจชุมชน ยังหมายถึงการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตัวเอง และพึ่งกันเองในประเทศเป็นหลัก พัฒนาคุณภาพของประชากรด้วยการสาธารณสุขและการศึกษา ที่ให้ความสำคัญกับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และ “ทุนทางวัฒนธรรม” อันคกอดอยู่ในทุกหย่อม หย้าของสังคมไทย ซึ่งเป็นพื้นฐานของอุตสาหกรรมชุมชนและธุรกิจชุมชนในด้านอาหาร ขนม ผักพื้นบ้าน เครื่องปั้นดินเผา สมุนไพร เหล้าไวน์ งานบริการและการท่องเที่ยว เป็นต้น

การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งนี้ ต้องเป็นการกระทำหรือเป็นปฏิบัติการ ของชาวบ้านร่วมกันเอง เกิดจากการมีสำนึกร่วมกันของชาวบ้านที่จะรวมตัวกันพัฒนาอย่างอิสระ ตามภาวะที่สอดคล้องกับท้องถิ่นมากกว่าที่ผู้หนึ่งผู้ใดหรือรัฐบาลจะกำหนดให้แทนความเข้มแข็ง ขององค์กรชุมชน การไม่ถูกเบียดขับจากหน่วยงานของรัฐและการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ และการตัดสินใจจากรัฐไปสู่ท้องถิ่นจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและความ เข้มแข็งของชุมชนจะประกอบเป็นประเทศชาติที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีใน ประชาคมโลก

นักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนคนสำคัญ ที่ทำให้แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ใน สังคมไทยทั่วประเทศ คือ ประเวศ วะสี (2531) เสนอให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กร ย่อย ๆ เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็งให้สมาชิกแต่ละคนเอง กลุ่มและองค์กรเหล่านี้อาจ ปรากฏในรูปชุมชน หมู่บ้านองค์กรพัฒนาเอกชน หรือกลุ่มทางปัญญา ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มเป็นแบบเท่าเทียมกัน ควรลดอำนาจและหน้าที่ของรัฐลง แล้วนำเอาอำนาจและ หน้าที่นั้นกลับคืนมาที่องค์กรเหล่านี้ ซึ่งเมื่อหน้าที่เหล่านี้กลับเป็นองค์กรย่อยแล้วก็อาจไม่ต้องใช้อำนาจก็ได้

นักคิดสำนักวัฒนธรรมชุมชนมีข้อเสนอต่าง ๆ กัน เช่น “วัฒนธรรมชุมชนนี้เป็นพลังการผลิตคนชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง หากนักพัฒนาต้องการทำความเข้าใจและปฏิบัติการให้สอดคล้องกับชาวบ้านก็ต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน” “ชาวนาควรทำแต่พอกินเป็นหลัก ทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสม ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก สลัดพันธนาการแห่งการพึ่งพาระบบตลาด”

ยศ สันตสมบัติ (2539) ได้เสนอว่า “ชุมชนจะสร้างความเข้มแข็งและทำการต่อสู้กับการปิดล้อมของตัวเองเอาไว้ได้ดำรงรักษาความเป็นอิสระและศักยภาพในการจัดการกับชีวิตของตัวเองเอาไว้ได้นั้นชุมชนจะต้องไปให้พ้นจากการยึดติดกับวัฒนธรรมชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว หากจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจารีตประเพณีวิถีปฏิบัติให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับความต้องการและความจำเป็นของยุคสมัย ชุมชนแต่ละแห่งไม่อาจอยู่อย่างเอกเทศอีกต่อไป แต่ชุมชนจะต้องขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการผลิต เครือข่ายการลงทุน เครือข่ายการตลาด ฯลฯ ในรูปแบบใหม่ขึ้นมา ที่จริงแล้วในอดีตชุมชนก็มีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนของตัวเองอยู่ ดังที่ พรพิไล เลิศวิชา (1953) ได้เคยรายงานไว้ในการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมหมู่บ้าน (1994) ว่าน่าที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาได้ และดังที่ปรากฏว่าในภาคใต้ได้มีการสร้างเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มร้านค้า กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มอุตสาหกรรมที่เข้มแข็ง โดยอาศัยเครือข่ายหมู่บ้านที่มีมาแต่เดิม

นอกจากนี้ยังพบว่าแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจพอเพียงยังคงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจเพื่อให้เกิดความอยู่รอดในปัจจุบันนี้ โดยแนวคิดนี้เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสขึ้น ซึ่งแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีคำนิยาม อยู่ 3 ลักษณะ คือ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้และไกล และอีก 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง

ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทนมีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภ และไม่ตระหนี่

โดยในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เริ่มพัฒนาขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่องเพื่อนำเอาแนวความคิดไปขยายผลอย่างหลากหลายและกว้างขวางโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างกระแสสังคมให้มีการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการประกอบกิจกรรมและในการดำเนินชีวิต พบว่าในปัจจุบันนี้ประชาชนทุกหมู่เหล่าได้น้อมรับเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ในการดำเนินชีวิตกันมาก เพราะเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกยุคโลกาภิวัตน์

ในการสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2542 ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย เมื่อวันที่ 18-19 ธันวาคม 2542 ทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีการขยายความคำสำคัญต่างๆ ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสนอต่อที่ประชุม คือ

พอเพียง คือ การบริโภคและการผลิต อยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ และเหตุผล ไม่ขัดสนแต่ไม่ฟุ้งเฟ้อ

สมดุล คือ การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมมีความสมดุลระหว่าง โลกาภิวัตน์ (Globalization) และ อภิวัฒน์ท้องถิ่น (Localization) มีความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงิน และภาคคนกับสังคมมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจโครงสร้างการผลิตที่สมดุลมีการผลิตหลากหลายใช้ทรัพยากรที่มีอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ยั่งยืน คือ ความพอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้านโดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีภูมิคุ้มกันที่ดี ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทันและพร้อมรับต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก การบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (วิกฤต) ได้

คุณภาพคน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจทางสายกลางได้

นอกจากนี้ สศช. ยังได้เรียบเรียงหลักการสำคัญของแนวพระราชดำรัสในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือ ทฤษฎีใหม่ ซึ่งมี 3 ขั้นตอน คือ

ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 1 เน้นถึงตัวบุคคลและครอบครัว โดยเน้นถึงความพอเพียงของความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ก่อน การพระราชทานแนวคิดให้ปลูกข้าวร้อยละ 30 ของพื้นที่ เพราะทรงคำนวณว่าคนไทยมีวัฒนธรรมในการบริโภคข้าวมาแต่โบราณแล้ว การปลูกข้าวในพื้นที่นี้จะทำ

ให้ครอบครัวมีข้าวบริโภคตลอดปี สัตว์ที่เลี้ยงไว้ก็จะเป็นแหล่งโปรตีน พืชผักก็พอมีบริโภคเอง ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย ส่วนที่เหลือก็สามารถเป็นรายได้เสริม การปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกันก็จะช่วยให้เกิดความหลากหลาย ลดความเสี่ยง และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ สระน้ำที่ขุดขึ้นก็จะเป็นแหล่งน้ำ สำหรับใช้เวลาไม่มีฝน แต่ชาวบ้านก็ยังจำเป็นต้องอาศัยแหล่งน้ำขนาดใหญ่จากการลงทุนของรัฐด้วย แสดงให้เห็นถึงการจัดสรรหน้าที่และบทบาทของสังคมอย่างมีเหตุผล มีพลวัต และสามารถประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และเวลาที่แตกต่างกัน

สำหรับในขั้นที่ 2 นั้น คือ การมุ่งเน้นที่สถาบันชุมชน เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือ สหกรณ์ โดยร่วมกันดำเนินการผลิต การตลาด การเป็นอยู่สวัสดิการ และการศึกษา ด้วยความร่วมมือกันระหว่างหน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชนทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังชุมชน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล วิธีคิดที่หลากหลายเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยเป็นกิจกรรมที่ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง

ขั้นที่ 3 เป็นระดับการพัฒนาที่สูงขึ้น คือ สูงกว่าความพออยู่ พอกินโดยนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคมาแปรรูปและจำหน่ายซึ่งต้องอาศัยเทคโนโลยี ความรู้ และความสามารถในการจัดการสูง ซึ่งชุมชนต้องร่วมมือกับแหล่งทุน แหล่งพลังงาน เพื่อจัดตั้งและบริหารกิจการการแปรรูปสินค้าที่สูงขึ้นไป เป็นการมองการพัฒนาของสังคมแบบองค์รวม

จะเห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งพาตัวเองเพื่อให้อยู่รอดในสังคม โดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงก็มีนักวิชาการหลายท่านได้วิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่างๆ ซึ่ง ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของความพอเพียง อย่างน้อย 7 ประการ คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง รักเอื้ออาทรผู้อื่น
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียงอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมที่จะเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง รวมตัวกันแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจนหรือปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ
5. ปัญญาพอเพียง เรียนรู้ร่วมกัน เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก
6. ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง เพราะเศรษฐกิจที่สัมพันธ์ และเติบโตจากฐานทางวัฒนธรรม อันหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อม จึงจะเป็นเศรษฐกิจที่มั่นคง

7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ผันผวนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งมนุษย์ไม่สามารถรับได้

กล่าวได้ว่าปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในทัศนะของ ศ. นพ.ประเวศ วะสี นอกจากความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ โดยอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิตแล้ว ยังต้องครอบคลุมถึงแนวคิดด้านศีลธรรมและจิตใจไปพร้อมๆ กัน ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงมิได้หลากหลาย เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ที่สามารถพึ่งพิงตนเองได้ รวมถึงน้ำซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิต เป็นเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี

เสน่ห์ จามริก มีมุมมองว่า วิฤตเศรษฐกิจไทยที่กำลังเผชิญอยู่นี้มีสาเหตุมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเจริญรอยตามแบบโลกภายนอกอย่างเคร่งครัด ขาดการไตร่ตรอง ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับทุนทางสังคมของประเทศชาติที่มีอยู่ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยเป็นเศรษฐกิจที่จำต้องพึ่งพาพลังจากเศรษฐกิจภายนอกมาโดยตลอด โดยเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายของการพัฒนาของ เสน่ห์ จามริก มีฐานอยู่ที่เกษตรกรรมพออยู่พอกิน พร้อมด้วยกระบวนการเรียนรู้ระดับสู่เกษตรยั่งยืน โดยมีไโรนาระดับครัวเรือน เป็นหน่วยพื้นฐานที่กระจายออกไปเป็นเครือข่ายกว้างขวางยิ่งขึ้นตามลำดับ และพัฒนาให้มีบทบาทรอบด้านมากขึ้น เป็นช่องทางส่งเสริมให้พัฒนาตนเองเป็นอิสระจากกลไกตลาดภายใต้อำนาจกำกับและควบคุมจากภายนอก

อภิชัย พันธเสน (2549) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งวิถีในการประกอบอาชีพ แต่ความลึกซึ้งของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การเป็นวิถีในการดำรงชีวิตที่จะนำไปสู่ชีวิตที่มีความทุกข์ลดน้อยลง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือชีวิตที่มีความสุขเพิ่มขึ้น ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทั้งวิถีและวิถีในการดำรงชีวิตในแง่ของการเป็นวิถีในการประกอบอาชีพ จุดเน้นของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การมีภูมิคุ้มกัน เนื่องจากการมีภูมิคุ้มกันที่ดีจะช่วยให้กิจกรรมสามารถดำรงอยู่ได้ในลักษณะไม่เสี่ยงมากเกินไป ทำให้ไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจคาดเดาล่วงหน้าได้ หรือถ้าหากได้รับผลกระทบก็จะสามารถฟื้นตัวได้ในเวลารวดเร็วพอสมควร

จากแนวคิดที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้หลากหลายมุมมอง พบว่าเศรษฐกิจของชุมชนยังคงสามารถดำรงอยู่ได้โดยการรวมตัวของคนในชุมชน ประชาชนสามารถอยู่ได้ด้วยวิถีกลยุทธ์วิถีในการสร้างความยั่งยืนให้ทั้งกับตนเอง และชุมชน เช่น มีการรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ มีการสร้างเครือข่าย ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนในปัจจุบันนี้เกษตรกรหลายท่านจะนิยมรับเอาทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียง เป็นส่วนหนึ่งของทิศทางการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง และพัฒนาตนเองของในชาติสามารถส่งเสริมความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้มั่นคงขึ้น โดยเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนทัศนคติของเกษตรกรให้ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ใช้วัตถุดิบตามธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น โดยอาศัยกระบวนการใช้เหตุผลเพื่อหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยงอันจะนำไปสู่เหตุการณ์ร้าย ๆ

โดยเกษตรกรจำเป็นที่จะต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองโดยการพัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชน เน้นการพึ่งพาตนเองมากขึ้น ดังเช่นในพื้นที่ที่ทำการศึกษานี้ พบว่าเป็นพื้นที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด การผลิตที่ในอดีตมีที่ดินเพื่อการผลิตข้าวไว้บริโภคภายในครัวเรือน แต่ภายหลังมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ โดยการขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่ในการทำนาลดลง เกษตรกรที่เคยทำนาก็ได้นำที่ดินไปขายให้กับนายทุน ทำให้เลิกทำนา แต่ทั้งนี้ก็ยังมียุทธศาสตร์ที่อนุรักษ์พื้นที่ทำนา ให้คงไว้ให้ลูกหลานสืบทอด เพราะเกษตรกรเล็งเห็นถึงการปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค โดยไม่ซื้อจากตลาด ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเกิดภาวะของการดำรงอยู่หดตัว และหายไป ของการทำนา จึงนำไปสู่การศึกษาถึง เงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม กรณีศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เนื่องจากเป็นเรื่องที่น่าจะทำการศึกษานี้ ซึ่งจะศึกษาถึงกลยุทธ์การดำรงชีพของเกษตรกร ในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ว่าเกษตรกรที่ยังคงทำนาอยู่มีลักษณะที่เป็นรูปธรรมอะไรบ้างที่เขาใช้เพื่อให้ดำรงอยู่ได้ และเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว เขามีลักษณะที่เป็นรูปธรรมอะไรบ้างที่เขาดำรงอยู่ได้ และการดำรงอยู่ได้ของเกษตรกร มีลักษณะของการเป็นปัจเจกหรือในระดับชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรตามกระแสเศรษฐกิจ จากอดีตสู่ปัจจุบัน เมื่อเริ่มมีการขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม

2.3 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษาการวิจัยเรื่อง เงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม: กรณีศึกษาดำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เนื่องจากเป็นเรื่องที่น่าจะทำการศึกษานี้ ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาเพื่อตอบคำถามในการวิจัย โดยได้ประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งกรอบแนวคิดในการศึกษานี้ สามารถแบ่งส่วนสำคัญได้ออกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนแรก คือ เงื่อนไขเชิงซ้อนของการเปลี่ยนแปลงการทำนา มี 2 ระดับ คือ หนึ่งระดับโครงสร้างหรือระดับมหภาค ประกอบไปด้วย 3 อิทธิพล คือ อิทธิพลทางการพัฒนาทางด้านการเศรษฐกิจ (Economic Development) อิทธิพลทางการขยายตัวของอุตสาหกรรม (Industrializations) และ อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งพบว่าทั้ง 3 อิทธิพลนี้มีผลต่อท้องถิ่นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำนา ซึ่งได้ส่งผลทำให้เกิดเป็นเงื่อนไขระดับที่สอง คือ เงื่อนไขทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและ การเข้าถึง เงื่อนไขด้านการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน เงื่อนไขด้านการผลิตและระบบการเกษตร เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจครัวเรือนและการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือน และเงื่อนไขทางด้านการรวมกลุ่มและองค์กร ซึ่งพบว่าการพัฒนา

ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำงานอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเริ่มตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาริ่ง ในพ.ศ. 2398 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หรือแม้กระทั่งเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใน พ.ศ. 2504 มีการปลูกสร้างระบบสาธารณูปโภคเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ถนน ไฟฟ้า สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้มีอิทธิพลส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำงานจากเดิมมีการผลิตเพื่อยังชีพต่อมาเริ่มเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อพาณิชย์มากขึ้น เนื่องจากเกิดการพัฒนาทางด้านทรัพยากรน้ำ เกิดระบบชลประทานที่เอื้อต่อการผลิตทำให้การทำงานไม่ต้องอาศัยแต่น้ำฝนเพียงอย่างเดียว แต่สามารถทำได้ปีละ 2-3 ครั้ง มีการใช้น้ำสารเคมีมาใช้เพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ดิน จึงทำให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มสูงขึ้น เกิดการซื้อขายไป ทำให้เศรษฐกิจของครัวเรือนดีขึ้น นอกจากนั้นยังเกิดการรวมกลุ่มองค์กรต่างๆ ดังเช่น ระบบสหกรณ์ เป็นต้น

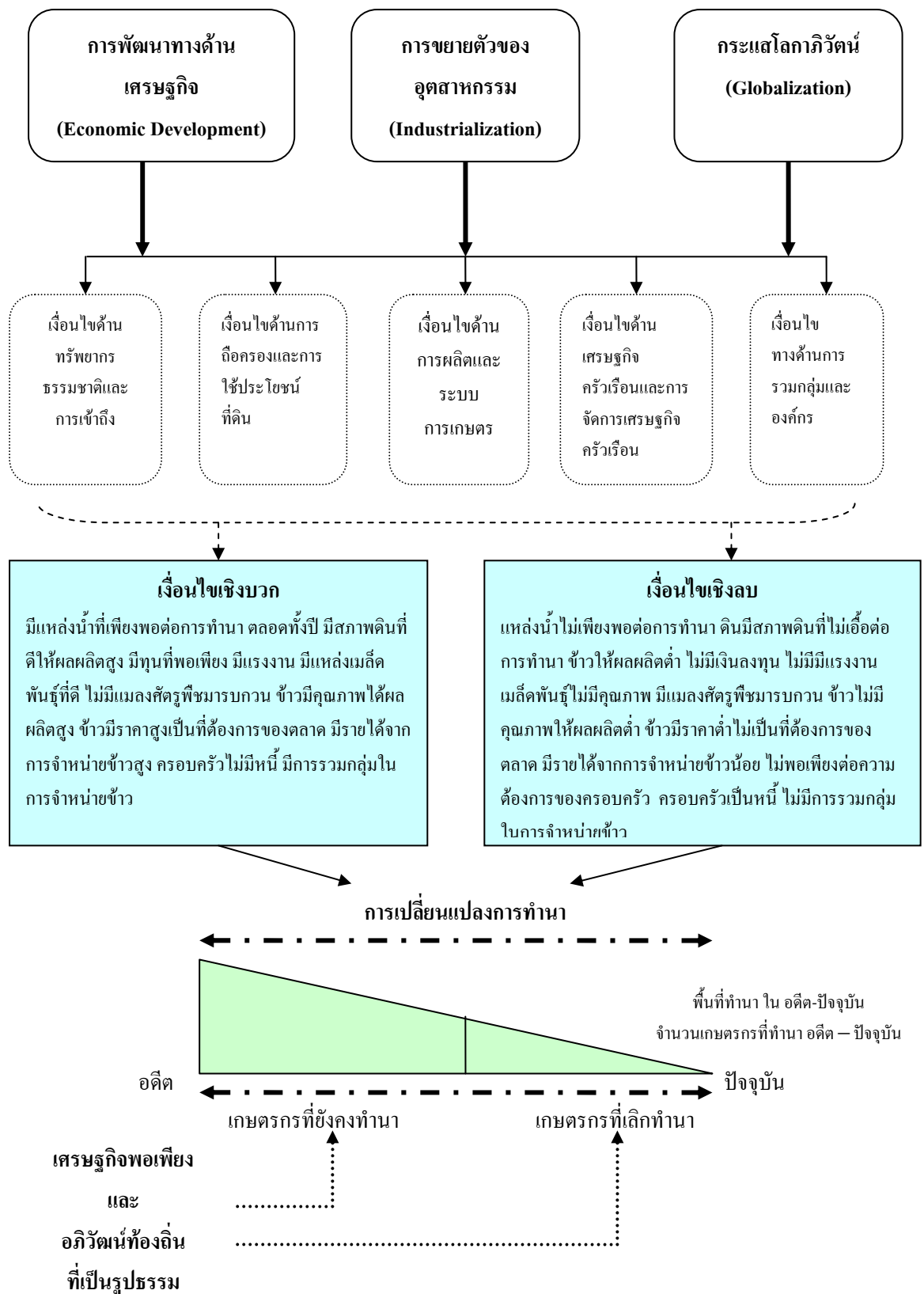
การขยายตัวของอุตสาหกรรมได้มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านระบบชลประทาน และเกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยพบว่าในพื้นที่ทำการวิจัยตั้งแต่ที่มีการก่อสร้างโรงงานนิคมอุตสาหกรรมหรือสหพัฒน์ในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ทำให้พื้นที่นาถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินอย่างเห็นได้ชัด แรงงานภาคการเกษตรหลังไหลเข้าสู่แรงงานภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ระบบการทำงานถูกบังคับให้เปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากเดิมเน้นการทำงานแบบนาดำ ก็เปลี่ยนสภาพไปเป็นนาหว่านมากขึ้น เพื่อลดขั้นตอนการผลิตและแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตร เกษตรกรนำเทคโนโลยีการผลิตมาใช้ในภาคการเกษตรมากขึ้นเนื่องจากขาดแคลนแรงงานคน เช่น นำรถเกี่ยวข้าวมาใช้แทนการเกี่ยวด้วยคน ระบบเศรษฐกิจครัวเรือนเกิดการแข่งขัน การรวมกลุ่มและองค์กรมีการรวมกลุ่มกันน้อยลงเนื่องจากต้องเปลี่ยนจากการทำงานในไร่นาเป็นแรงงานอุตสาหกรรม

กระแสโลกาภิวัตน์ ได้มีอิทธิพลทำให้เกิดการบริโภคมามากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมชนบทเกิดการรับเอาวัฒนธรรมมาใช้มากขึ้น ทำให้การทำมาหากินมีความเข้มข้นขึ้น ระบบการผลิตมีการนำเทคโนโลยีทางการผลิตเครื่องจักรกลมาใช้มากขึ้น เกิดระบบการผลิตที่เข้มข้น มีการนำสารเคมีมาใช้อย่างเข้มข้น การผลิตแบบเอามือเอววันหายไป การรวมกลุ่มลดลง ไม่เกิดความร่วมมือ แต่กลับทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างชนชั้นมากขึ้น

ส่วนที่สอง จากเงื่อนไขที่เกิดปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนกัน พบว่า จะเกิดเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบกับเกษตรกรไม่เหมือนกัน โดยพบว่า เงื่อนไขด้านทรัพยากรและการเข้าถึง เงื่อนไขด้านการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน เงื่อนไขด้านการผลิตและระบบการเกษตร เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจครัวเรือนและการจัดการเศรษฐกิจครัวเรือนและเงื่อนไขทางการรวมกลุ่มและองค์กร มีความเชื่อมโยงเกิดปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนกัน เป็นเงื่อนไขเชิงบวก และเงื่อนไขเชิงลบ โดยพบว่า

เงื่อนไขเชิงบวก คือ มีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการทำนา ตลอดทั้งปี มีสภาพดินที่ดีให้ผลผลิตสูง มีทุนที่พอเพียง มีแรงงาน มีแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่ดี ไม่มีแมลงศัตรูพืชมารบกวน ข้าวมีคุณภาพได้ผลผลิตสูง ข้าวมีราคาสูงเป็นที่ต้องการของตลาด มีรายได้จากการจำหน่ายข้าวสูง ครอบครัวไม่มีหนี้ มีการรวมกลุ่มในการจำหน่ายข้าว และเงื่อนไขเชิงลบคือ แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำนา ดินมีสภาพดินที่ไม่เอื้อต่อการทำนา ข้าวให้ผลผลิตต่ำ ไม่มีเงินลงทุน ไม่มีมีแรงงาน เมล็ดพันธุ์ไม่มีคุณภาพ มีแมลงศัตรูพืชมารบกวน ข้าวไม่มีคุณภาพให้ผลผลิตต่ำ ข้าวมีราคาต่ำไม่เป็นที่ต้องการของตลาด มีรายได้จากการจำหน่ายข้าวน้อย ไม่พอเพียงต่อความต้องการของครอบครัว ครอบครัวเป็นหนี้ ไม่มีการรวมกลุ่มในการจำหน่ายข้าว ซึ่งจากปฏิสัมพันธ์ที่เป็นเงื่อนไขเชิงบวก และ เงื่อนไขเชิงลบนี้ ผู้วิจัยไม่เชื่อว่าการทำนาจะหายไป โดยจากงานวิจัยของโครงการแนวทางพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่ามีเกษตรกรอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรที่ยังคงทำนาต่อไป และ กลุ่มเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว

ส่วนที่สาม จากที่มีการแบ่ง เกษตรกรออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ยังคงทำนา และ กลุ่มที่เลิกทำนาแล้ว โดยพบว่าเกษตรกรที่ยังคงทำนา การที่เขาสามารถดำรงชีพอยู่ได้ต่อไปนั้น เขาต้องมีกลยุทธ์หรือแนวทางในการต่อสู้ เพื่อที่ยังคงทำนาต่อไปได้ทั้งที่มีอิทธิพลและเงื่อนไขต่างๆ มากระทบ แล้วกลยุทธ์หรือวิธีการในการดำรงชีพเพื่อให้อยู่ได้นั้นที่เป็นลักษณะรูปธรรมของเขาคืออะไร เช่น อาจจะยึดถือหลักเศรษฐกิจพอเพียง การรวมกลุ่มกัน หรือการเป็นอภีวัฒน์ท้องถิ่น ส่วนเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว เขาอาจจะขายที่ดินให้กับนายทุน และไปประกอบอาชีพอื่นๆ เขาสามารถดำรงชีพอยู่ต่อไปได้หรือไม่ เพราะเขาต้องซื้อข้าวมาบริโภค และการที่เขาสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ทำนานั้น เขามีกลยุทธ์และแนวทางในการดำรงชีพอะไร ที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้อยู่ได้

ภาพที่ 2 กรอบการศึกษา

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัยของโครงการ เจริญใจเชิงซ้อนของการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม: กรณีศึกษาดำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน สามารถแยกออกเป็นประเด็นการศึกษา ดังนี้

3.1 กระบวนการพัฒนาโครงการ

โครงการวิจัยศึกษาเจริญใจเชิงซ้อนของการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม: กรณีศึกษาดำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีจุดเริ่มต้นจากโครงการการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน เนื่องจากผู้ทำการวิจัยได้มีโอกาสเข้าไปติดตามการทำงานวิจัยของโครงการดังกล่าวบ่อยครั้ง และโดยส่วนตัวมีความสนใจในอาชีพชาวนาอยู่แล้ว และผู้วิจัยคิดว่าปัจจุบันนี้คนรุ่นใหม่ไม่สนใจเรื่องของการทำนา ทั้งนี้ด้วยสังคมสมัยปัจจุบัน เกิดกระแสโลกาภิวัตน์ กระแสบริโภคนิยม และผู้วิจัยยังได้คิดต่อไปอีกว่า การที่จะทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่หันมาสนใจการทำนาที่น่าจะทำได้ โดยเราต้องมีข้อมูลการทำนา ต้องแสดงให้เห็นว่าเยาวชนคนรุ่นใหม่เห็นว่าการทำงานนี้น่าจะทำได้ เราต้องมีข้อมูลการทำนา ต้องแสดงให้เห็นว่าเยาวชนคนรุ่นใหม่เห็นว่าการทำงานนี้น่าจะทำได้ ไม่ได้ขาดทุนเสมอไป เพราะอย่างน้อยก็ไม่ต้องซื้อข้าวกิน เนื่องจากต้องบริโภคทุกวัน และถ้าอนาคตต่อไปข้าวมีราคาที่สูงขึ้น เราก็อาจจะมียาได้ที่มากกว่านี้ก็ได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประเด็นของการทำนา โดยเป็นไปในลักษณะของการเผยแพร่การทำนาให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ แต่ก่อนที่จะเราจะเผยแพร่การทำนานั้นเราต้องมีข้อมูลเรื่องการทำนาที่ละเอียด และสมบูรณ์พร้อมที่จะแสดงให้คนอื่นได้เห็นถึงข้อดีของการทำนา สามารถปรับให้เป็นอาชีพหลักได้โดยไม่ย่ำแย่ใคร ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กลับมาทบทวนข้อมูลที่มีอยู่ ทั้งจากโครงการการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ตำบลป่าสัก ซึ่งได้ศึกษาและเก็บข้อมูลการทำนา โดยเน้นที่กระบวนการผลิต ข้อมูลประวัติการทำนา วิถีชีวิตของการทำนา ข้อมูลต้นทุนการผลิต แต่เฉพาะข้อมูลจากโครงการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ตำบลป่าสัก อย่างเดียวคงไม่พอ ควรต้องทำการศึกษาเพิ่มเติมอีก จึงเกิดโครงการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำนาขึ้น เพื่อทำการศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาเปลี่ยนแปลง และเกษตรกรที่ยังคงทำนาอยู่นั้นสามารถดำรงอยู่ได้เพราะอะไร มีวิธีการปรับตัวอย่างไรเพื่อให้อยู่ได้ เกษตรกรที่เลิกทำนาแล้วมีวิธีการอย่างไรเพื่อให้อยู่ได้ และเนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการที่เป็นวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโท ทำให้ต้องผนวกทั้งเรื่องวิชาการและเรื่องท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดเป็นชื่อโครงการ เจริญใจเชิงซ้อนของการดำรงอยู่และหายไป

ของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำนา

3.2 กระบวนการสร้างความเข้าใจในการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ที่จะทำการศึกษา
2. เพื่อร่วมกันกำหนดวิธีการเก็บข้อมูล

วิธีดำเนินงาน

ประชุม แนะนำโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ ลักษณะการดำเนินงาน ชี้แจง สร้างความเข้าใจกับพื้นที่ที่จะทำการวิจัย ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก และ หมู่ที่ 14 บ้านน้ำบ่อเหลือง ในการดำเนินการวิจัยร่วมกันระหว่างนักศึกษา กับเกษตรกร

เครื่องมือที่ใช้

การจัดประชุมกลุ่ม

ผลการดำเนินการ

พื้นที่ บ้านสันคะยอม

วันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551 เวลา 20.00 – 24.00 น.

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์วัดสันคะยอม

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 29 คน

ผลจากแผนการดำเนินงาน

ในการลงพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจกับเกษตรกรในการเข้ามาทำวิจัย คือ ต้องนัดเกษตรกรเพื่อแนะนำโครงการ ทำความเข้าใจกับชุมชน ถึงการดำเนินงาน พร้อมกับขอความร่วมมือในการร่วมกันวิจัย โดยต้องใช้เวลาในการประชุม ประมาณ 3-4 ชั่วโมง แต่ไม่สามารถทำการนัดประชุมเกษตรกรได้ เนื่องจากช่วงเวลานั้น เกษตรกรต้องเตรียมเกี่ยวข้าว ดังนั้นจึงต้องอาศัยเวทีประชาคมของหมู่บ้านเพื่อแนะนำโครงการ ทำความเข้าใจกับเกษตรกรในการเข้ามาทำงาน และขอความร่วมมือกับเกษตรกร ในการให้ความร่วมมือในการวิจัย พร้อมทั้งวางแผนการทำงานร่วมกับเกษตรกร โดยการเข้าไปแนะนำโครงการ ได้จัดทำเอกสารแนะนำโครงการ ความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ และ แผนการดำเนินการ เพื่อให้เกษตรกรได้ทราบ ซึ่งรายละเอียดของเอกสารแนบไว้ในภาคผนวก

ผลที่ได้จากเวทีสร้างความเข้าใจ

1. เกษตรกรส่วนใหญ่ รับรู้ เข้าใจ ถึงโครงการวิจัย
2. เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการร่วมเป็นทีมวิจัยร่วมกัน
3. เกษตรกรเห็นว่า โครงการวิจัยเรื่องการทำนา น่าจะให้ประโยชน์กับเกษตรกร และเยาวชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการทำนาได้

ปัญหา อุปสรรค

1. การมาร่วมในเวทีประชาคมของหมู่บ้าน ซึ่งทำการประชุมในเวลา 20.00 น. ทำให้มีการกำหนดวาระในการพูดคุยของชาวบ้านหลายเรื่อง การที่นักศึกษาเข้ามาพูดคุยในครั้งนี้ ทางผู้ใหญ่บ้านให้เวลากับนักศึกษาช่วงท้ายของวาระการประชุมทั้งหมด ซึ่งขณะที่จะพูดก็เป็นเวลาเกือบ 23.00 น. ทำให้ชาวบ้าน เกิดความอ่อนล้า และง่วงนอน ทำให้ไม่มีสมาธิในการตั้งใจฟัง ประกอบกับการพูดทำให้เกิดความเกรงใจชาวบ้าน ทำให้เนื้อหาที่จะต้องชวนคุย ในการเข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ต้องตัดเนื้อหาบางประเด็นออก อย่างเช่น การแจ้งกระบวนการในการทำงาน ซึ่งตามแผนต้องมีการกำหนดกระบวนการในการเก็บรวบรวมร่วมกันระหว่างชาวบ้าน กับนักวิจัย พร้อมทั้งให้ชาวบ้านได้ทราบถึงกระบวนการวิจัย และเสนอแนะในสิ่งที่ต้องเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อเสนอแนะ

ควรทำการกำหนดวันและเวลา กับผู้ใหญ่บ้าน ให้ชัดเจนกว่านี้

พื้นที่ บ้านสันป่าสัก

วันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2551 เวลา 20.00 – 23.30 น.

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ SML

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 60 คน

ผลจากแผนการดำเนินการ

เนื่องจากเวทีประชาคมในครั้งนั้น เป็นเวทีประชาคม ที่ อบต. ป่าสัก มาทำแผนของหมู่บ้าน ทำให้การประชุมในวันนั้น เป็นแต่เรื่องของ อบต. ทำให้การขอเวลาจากพ่อหลวงค่อนข้างลำบาก เพราะวันนั้นมี อบต. เป็นเจ้าภาพ ถึงแม้ว่าจะโทรศัพท์มาแจ้งให้กับพ่อหลวงทราบล่วงหน้าก่อน แล้วว่าจะมาร่วมจัดประชุมเพื่อแนะนำโครงการ และเพื่อสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้ง ออกแบบแผนการดำเนินการร่วมกัน โดยการประชุมของ อบต. เสร็จแล้วชาวบ้านก็เตรียมตัวจะกลับแล้ว เนื่องจากเป็นเวลาค่อนข้างดึก และชาวบ้านก็ง่วงแล้ว พ่อหลวงจึงพูด พร้อมให้ชาวบ้านอยู่ต่อประมาณ 10 นาที เพื่อให้ผู้วิจัยได้กล่าว ผู้วิจัยได้แนะนำโครงการ

พร้อมถึงกล่าวถึงที่มาที่ไปของโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการดำเนินงาน พร้อมทั้งขอความร่วมมือจากเกษตรกรในการให้ข้อมูล จากการมาจัดประชุมครั้งต่อไป

ผลที่ได้จากเวทีสร้างความเข้าใจ

1. เกษตรกรส่วนใหญ่ รับรู้ เข้าใจ ถึงโครงการวิจัย
2. เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการร่วมเป็นทีมวิจัยร่วมกัน และร่วมให้ข้อมูล

ปัญหา อุปสรรค

1. จากเวทีในครั้งนั้น เป็นเวทีร่วมกับ อบต. ป่าสัก ซึ่ง อบต. ใช้เวลาในการพูดคุย ก่อนขังนาน ทำให้เกษตรกรเกิดความล้า ง่วงนอน และเมื่อ อบต. จัดกิจกรรมเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็รีบเตรียมตัวกลับบ้าน ทำให้พ่อหลวงต้องเรียกให้ชาวบ้านกลับเข้ามาฟัง
2. เกษตรกรไม่ค่อยมีสมาธิในการตั้งใจฟัง เนื่องจากเกิดอาการง่วง และเกิดอาการอยากกลับบ้านเพื่อไปนอน
3. ชาวบ้านไม่ได้ทำการแสดงความคิดเห็น ออกแบบวิธีการดำเนินการร่วมกัน เนื่องจากไม่มีเวลา
4. การประชุมในครั้งนี้เนื่องจากเป็นเวทีประชาคมของหมู่บ้านทำให้กลุ่มเป้าหมายที่มาร่วมประชุม มีหลากหลายอาชีพ กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการแจ้ง ไม่ได้เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการวิจัยโดยตรง ซึ่งมีทั้งแม่บ้าน ไม่ได้เป็นเกษตรกรทำนา หรือผู้ที่เคยทำนามาก่อน ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมไม่ค่อยเข้าใจโครงการเท่าที่ควร

ข้อเสนอแนะ

1. ในการประชุมครั้งต่อไป น่าจะแจ้งให้พ่อหลวงบ้าน บรรจวาระ เป็นวาระหนึ่งในการประชุม เพราะชาวบ้านจะได้ทราบว่า การประชุมในครั้งนี้ จะมีวาระอะไรบ้าง
2. ในการประชุมครั้งต่อไป ถ้าเป็นไปได้ ควรมีการประชุมแยก ไม่เป็นการไปร่วมประชุมกับหน่วยงานอื่นๆ เพราะจะได้มีเวลาในการพูดคุย และให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นมากกว่านี้ และกลุ่มเป้าหมายควรเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ใกล้เคียงกับการทำนา

พื้นที่ บ้านน้ำบ่อเหลือง

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เวลา 20.00 – 23.30 น.

สถานที่ ศาลาวัดน้ำบ่อเหลือง

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 50 คน

ผลจากแผนการดำเนินการ

การประชุมในครั้งนี้เป็นการประชุมร่วมกับวัดน้ำบ่อเหลือง ที่ทางวัดได้เรียกประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงเรื่องรายรับ รายจ่ายของวัด ทางผู้วิจัยจึงได้ใช้โอกาสนี้ในการประชุมชี้แจงโครงการวิจัยการเปลี่ยนแปลงการทำงาน โดยการประชุมในครั้งนี้พบว่าชาวบ้านได้ให้ความสนใจในเนื้อหาเป็นอย่างดี โดยชาวบ้านให้ความเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดี เพราะว่าพื้นที่ของบ้านน้ำบ่อเหลืองเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การทำงานมากที่สุด โดยชาวบ้านแสดงความคิดเห็นว่าการศึกษารายการเปลี่ยนแปลงการทำงานจะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปเผยแพร่ให้กับคนรุ่นใหม่ได้ โดยมีชาวบ้านคนหนึ่งได้สะท้อนปัญหาว่า ปัจจุบันเขาไม่ได้ทำนา เขาได้ขายที่นาให้กับนายทุนเพื่อนำไปสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจริงแล้วเขาก็ไม่อยากจะขายที่นา แต่เนื่องจากที่นาของเขาอยู่ลึก มีการสร้างโรงงานปิดล้อมพื้นที่นาของเขา เขาจึงไม่มีคนเข้าไปในพื้นที่นาของเขาได้ จึงไม่สามารถทำนาได้ ทำให้ต้องขาย ทั้งที่ใจของเขาเองไม่อยากจะขายที่นา ซึ่งถ้าไม่จำเป็นจริงๆ เขาก็จะไม่ขาย เขาสะท้อนอีกว่า การที่เขาขายที่นาไปนั้น เขาได้เงินมา เงินก็หมดไปไม่มีทรัพย์สินสมบัติอะไร ทุกวันนี้ทำให้เขาต้องซื้อข้าวกิน และเขาก็เสียดายเพราะตอนนี้ข้าวมีราคาสูงขึ้น และเขาเห็นว่าอนาคตต่อไปก็อาจจะมีราคาสูงขึ้นไปอีกเรื่อยๆ โดยเขาพร้อมที่จะให้ข้อมูลเรื่องการทำงานอย่างเต็มที่ และนอกจากนี้ได้นำแผนที่ภูมิประเทศมาให้ชาวบ้านได้ดู ซึ่งชาวบ้านให้ความสนใจเป็นอย่างดี และพร้อมที่จะให้ข้อมูลอย่างเต็มที่ด้วย

ผลที่ได้จากเวทีสร้างความเข้าใจ

1. เกษตรกรส่วนใหญ่ รับรู้ เข้าใจ ถึงโครงการวิจัย
2. เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการร่วมเป็นทีมวิจัยร่วมกัน และร่วมให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

ปัญหา อุปสรรค

1. ปัญหาอุปสรรคในเวทีแนะนำโครงการในครั้งนี้ ไม่พบปัญหาอุปสรรค เป็นไปอย่างราบรื่น ชาวบ้านให้ความสนใจ และพร้อมให้ข้อมูลอย่างเต็มที่

3.3 กระบวนการสร้างทีมวิจัยในท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาทีมวิจัยใหม่ ๆ ที่จะมาทำงานวิจัยร่วมกัน

วิธีดำเนินงาน

1. ประสานงานกับทีมวิจัยโครงการการพัฒนาฐานข้อมูลการทำงาน of เกษตรกรผู้ทำนา

ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน เพื่อให้ตัวแทนบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลื่อง ไปค้นหาทีมวิจัยในหมู่บ้านอีกที

ผลที่ได้

จากการเข้ามาทำงานวิจัยในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลื่อง พบว่าการเข้ามาโดยไม่มีกลุ่มเป้าหมาย หรือการเข้ามาเพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศให้ชาวบ้านมาร่วมประชุม จะทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยสนใจที่จะเข้าร่วมประชุมเท่าที่ควร ดังนั้นผู้วิจัยคิดว่า ควรที่จะมีทีมวิจัยในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อการประชุมแต่ละครั้งจะได้มีการข้อมูลที่ต่อเนื่อง โดยการหาทีมวิจัยนั้นผู้วิจัยได้พูดคุยกับทีมวิจัยจากโครงการโครงการการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน ซึ่งจะมีทีมวิจัยของแต่ละหมู่บ้านอยู่แล้ว เพื่อให้หาทีมวิจัยในหมู่บ้านอีกที โดยจะแจ้งว่า เป็นเกษตรกรที่ทำนา และเป็นเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนาแล้ว (เลิกทำนา) โดยผลที่ได้ คือ

1. ทีมวิจัยหมู่บ้านสันคะยอม ดังนี้
 - 1.1 นายอุบล นำนุ่น
 - 1.2 นายเสวต ทิพย์โชค
 - 1.3 นายไย ใจสัก
 - 1.4 นายอุทัย พิงคะสัน
 - 1.5 นายสิงห์ไชย ไชยคำ
 - 1.6 นายอุทิศ พิงคะสัน
 - 1.7 นายบุญเลิศ ใจคำ
 - 1.8 นายมานพ เล็ก
 - 1.9 นายจรรณ พิงคะสัน
 - 1.10 นายเทวิน พิงคะสัน
 - 1.11 นายดาวแก้ว อุดรศักดิ์
 - 1.12 นายประดิษฐ์ พิงคะสัน
 - 1.13 นายจรรณ อุดรศักดิ์
 - 1.14 นายคำ สมญาสัก
 - 1.15 นายสิงห์ชัย พิงคะสัน
 - 1.16 นายเสถียร สมณศักดิ์
 - 1.17 นายประสิทธิ์ พรหมเสมศักดิ์
 - 1.18 นายจรรณ ทาสัก

1.19 นายมานพ อุดระสัถ

2. ทีมวิจัยบ้านสันป่าสัก ดังนี้

- 2.1 นายอินหวัน ลาพิงค์
- 2.2 นายประพันธ์ ลือศักดิ์
- 2.3 นายเสาร์แก้ว ทาระศักดิ์
- 2.4 นายนา ผัดศักดิ์
- 2.5 นายสนิท คว้างแป้น
- 2.6 นายทองผล เลศักดิ์
- 2.7 นายณรงค์ สมณาสัก
- 2.8 นานสิงห์ทอง ไชยาคำ
- 2.9 นายนิกร แก้วศักดิ์
- 2.10 นายไพศาล ธิศักดิ์
- 2.11 นายธนู สิงห์ศักดิ์
- 2.12 นายอินตา อุดระศักดิ์
- 2.13 นายบรรยงค์ พิงคะสัน
- 2.14 นายศักดิ์ชัย อภิวงค์งาม
- 2.15 นางสมศรี สุทธกุล
- 2.16 นายพินิจ เทพพรหม
- 2.17 นายสมพล เหล็กตัว
- 2.18 นายเจริญ แก้วศักดิ์
- 2.19 นายชันแก้ว ศรีวิชัย
- 2.20 นายหวัน ดวงศักดิ์
- 2.21 นายปรีชา สมณาศักดิ์
- 2.22 นายสิงห์ ศรีวิชัยศักดิ์
- 2.23 นางทองม้วน คำเรือง

3. ทีมวิจัยบ้านน้ำบ่อเหลือง ดังนี้

- 3.1 นายเสนอห์ หน่อคำศักดิ์
- 3.2 นายสมทร ไชยลังการ
- 3.3 นายคำป็น สุทธกุล

3.4 นางบัวแก้ว หน่อคำสั๊ก

3.5 นางเทียมตา สุทธกุล

3.6 นางสุลิวัล ธิศักดิ์

3.7 นางสุพิศ จอมศักดิ์

3.8 นายพิสัน เทพศักดิ์

3.9 นายสว่าง มุลลีการ

3.10 นายประพันธ์ ไชยคำ

3.11 นายวิสุทธิ เทพศักดิ์

3.12 นายคำตัน พลศักดิ์

3.13 นายวัง หน่อคำสั๊ก

3.14 นายเนรศ ธิศักดิ์

3.15 นายประเสริฐ จอมศักดิ์

3.16 นายเรวัตร เทพศักดิ์

3.17 นายสุทัศน์ เทพศักดิ์

ซึ่งทีมวิจัยชุดนี้ต้องร่วมเป็นเจ้าของงานวิจัยร่วมกัน และมาร่วมประชุมทุกครั้ง

ปัญหา อุปสรรค

1. ทีมวิจัยในแต่ละหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรทำนา โดยเฉพาะบ้านสันคะยอม และบ้านสันป่าสัก ไม่มีเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว หรือเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนาเลย ทั้งนี้เนื่องจากบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสัก ส่วนใหญ่จะทำนา อาชีพหลักคือ ชาวนา แต่อย่างไรก็ตามก็ถือได้ว่าเป็นเกษตรกรผู้รู้ทั้งเรื่องการทำนา และเรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากการทำนา

3.4 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านแผนที่เพื่อใช้ประกอบการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่กำหนดไว้ ผู้ทำการวิจัย ได้นำแผนที่มาเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลในแต่ละหมู่บ้าน โดยผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การนำแผนที่มาเป็นเครื่องมือในการวิจัยนั้น สามารถมองเห็นภาพรวมของทั้ง 3 หมู่บ้าน สามารถเห็นที่ตั้งของสิ่งปลูกสร้าง โรงงานอุตสาหกรรม แหล่งน้ำ สระ ที่นา เพราะการพูดคุยกับชาวบ้านหรือทีมวิจัย ไม่สามารถลงไปพูดคุยในพื้นที่จริงได้ ดังนั้นจึงใช้แผนที่เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร เพื่อให้เห็นภาพ โดยแผนที่ที่นำมาใช้ประกอบการศึกษาคือแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ และแผนที่ภูมิประเทศ ของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ซึ่งเป็นแผนที่ในปี พ.ศ. 2548 ทั้งนี้สามารถมองเห็นการ

เปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จนถึงปี พ.ศ. 2552 ได้ง่าย และนอกจากนั้นยังได้นำ file ของแผน
ที่มาทำการเพิ่มตำแหน่งเพื่อนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยได้

แผนที่ดังกล่าวโดยได้ติดต่อขอความอนุเคราะห์จากสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 6 และ
นักศึกษสาขาวิชา การใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

3.5 กระบวนการสำรวจพื้นที่วิจัย

วัตถุประสงค์

- เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลด้านภูมิกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ ทรัพยากรป่าไม้
ทรัพยากรน้ำ และ การใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ที่ศึกษา

วิธีการดำเนินงาน

1. สำรวจพื้นที่ทำนาของทั้ง 3 หมู่บ้าน
2. สำรวจพื้นที่อุตสาหกรรม
3. สำรวจแหล่งน้ำ และการใช้น้ำเพื่อการเกษตร
4. สำรวจการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

สำรวจโดยการเดินทางไปในพื้นที่แต่ละแห่ง ซึ่งมีทีมวิจัยบ้านน้ำบ่อเหลืองเป็นผู้พาไปดู ที่
นา พื้นที่อุตสาหกรรม แหล่งน้ำ การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และนอกจากนั้นผู้วิจัยได้ขับรถเอง เพื่อ
ไปดูสถานที่แต่ละแห่งอย่างคร่าวๆ

เครื่องมือ

1. การสำรวจ
2. การสังเกต

ผลที่ได้

ในการทำการวิจัย สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ผู้ทำการวิจัยต้องทราบลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะ
ภูมิกายภาพ ของพื้นที่ที่ทำการศึกษาค้นคว้า เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดประชุมเกษตรกร และเพื่อ
วิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงการทำนา

การสำรวจพื้นที่ที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยจะทำการศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในเรื่องของ
ลักษณะพื้นที่ทางภูมิประเทศทั้งบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้าน และพื้นที่ทำกิน ลักษณะการเปลี่ยนแปลง
การใช้ที่ดิน พื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่อุตสาหกรรม แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจน
จนถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อทำความเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปในเบื้องต้นของ
ชุมชน

โดยการสำรวจพื้นที่ในครั้งนั้น ผู้ทำการวิจัย ได้ไปสำรวจพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ซึ่งผลจากการสำรวจพื้นที่ สามารถสรุปเป็นประเด็นดังนี้

พื้นที่ทำนา พื้นที่ทำการเกษตร

พบว่าบ้านสันป่าสักมีพื้นที่ทำนามากที่สุด โดยทอดยาวไปจรดบ้านหนองไซ และบ้านน้ำบ่อเหลือง พื้นที่นาส่วนใหญ่จะมีแหล่งน้ำ ซึ่งเกษตรกรจะขุดเองภายในนาของตัวเอง เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในยามขาดแคลน ส่วนพื้นที่นาของบ้านสันคะยอม พบว่านาส่วนใหญ่จะติดกับพื้นที่นาของบ้านสันป่าสัก หรืออยู่ในเขตพื้นที่ของบ้านสันป่าสักด้วย และสุดท้ายบ้านน้ำบ่อเหลืองพบว่าพื้นที่นาส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตของสันสลี ซึ่งเป็นบ้านน้ำบ่อเหลืองเช่นกัน แต่ชาวบ้านมักจะเรียกว่าสันสลี โดยมีที่นาเพียงเล็กน้อย แต่ถ้าเป็นบ้านน้ำบ่อเหลือง เมื่อข้ามฝั้ถนนชูปเปอร์ไปแล้ว จะไม่มีที่นา พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารพาณิชย์ โรงงานอุตสาหกรรม และหมู่บ้านจัดสรร

พื้นที่อุตสาหกรรม

พื้นที่อุตสาหกรรมส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ของบ้านน้ำบ่อเหลือง ในบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสักแทบจะไม่มี พบว่าบ้านน้ำบ่อเหลืองเป็นหมู่บ้านที่มีการขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรมมากที่สุด และมีพื้นที่นาเหลือน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสักโดยมีพื้นที่อุตสาหกรรมประมาณ 30% ของพื้นที่

แหล่งปลูกสร้างอื่นนอกเหนือจากการเกษตร

พบว่าบ้านน้ำบ่อเหลืองมีสิ่งปลูกสร้างอื่นนอกเหนือจากการเกษตรและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านมากกว่าบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสัก ซึ่งสิ่งปลูกสร้างอื่นได้แก่ หอพักได้แก่ หอพักที่อยู่ตามบ้านพัก หมู่บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ ที่ส่วนใหญ่อยู่อีกฝั่งถนนชูปเปอร์ ส่วนบ้านสันคะยอมมีสิ่งปลูกสร้างอื่น คือ มีโรงเลี้ยงหมู ซึ่งครอบคลุมพื้นที่หลายไร่ ส่วนพื้นที่บ้านสันป่าสัก พบว่าไม่ค่อยมีสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ จะมีแต่หอพักที่อยู่ในบริเวณบ้านของชาวบ้าน เพียง 3-4 ราย เท่านั้น นอกนั้นเป็นที่นาและสวนลำไย

แหล่งน้ำใช้ในการเกษตร

จากการสำรวจพื้นที่พบว่า แหล่งน้ำใช้ในการเกษตรทั้งของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง น้ำที่ใช้ในการเกษตรจะมาอ่างแม่สารป่าขาม ผ่านฝายมหาโชค เหมือนไส้ไก่ ซึ่งก็จะผ่านไปตามพื้นที่นา จากการสำรวจในช่วงเดือนพฤษภาคมพบว่าพื้นที่บางส่วนแหล่งน้ำแห้ง ตื้นเขิน ซึ่งจากการสอบถามชาวบ้านพบว่าถ้าเป็นช่วงฤดูแล้งเหมือนไส้ไก่จะมีหญ้าขึ้นตามขอบและรก จะถึงฤดูทำนาชาวบ้านจะขุดรอกคลองและเหมือง และจะมีน้ำไหลเฉพาะฤดูทำนาเท่านั้น แต่ถึงแม้จะเป็นช่วงฤดูทำนาก็ไม่เพียงพอต่อการเกษตร บางพื้นที่อย่างเช่น บ้านสันป่าสัก บ้านน้ำบ่อเหลือง น้ำแทบจะไม่ไหลผ่านเหมือนไส้ไก่เลย

ปัญหาอุปสรรค

จากการสำรวจพื้นที่กับชาวบ้าน พบว่าไม่ได้ทำการสำรวจพื้นที่อย่างละเอียด การเดินทางไปสำรวจพื้นที่ในครั้งนี้เป็นการสำรวจพื้นที่อย่างคร่าวๆ เท่านั้น เนื่องจากนักวิจัยต้องการเพียงสำรวจและสังเกตถึงลักษณะทางกายภาพ และภูมิประเทศเท่านั้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น นักวิจัยเห็นว่าการที่เราไปสำรวจพื้นที่อย่างละเอียด อย่างเช่น เดินสำรวจถึงแหล่งน้ำทุกจุด พื้นที่อุตสาหกรรม บ้านจัดสรร อย่างละเอียด น่าจะได้ข้อมูลที่มากกว่านี้ อย่างเช่น พื้นที่อุตสาหกรรม การที่เราได้เข้าไปสำรวจอย่างละเอียด เราจะได้ทราบถึงปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงาน อย่างเช่นพื้นที่อื่นที่ได้ประสบมา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น เราก็ไม่สามารถทำได้เนื่องจากอาจจะเป็นความลับของทางโรงงานที่ไม่อยากเปิดเผยข้อมูลด้านลบให้กับเรา

ส่วนพื้นที่อื่นๆ ทางนักวิจัยได้พูดคุยกับทีมวิจัยชาวบ้านว่า ต้องการพานักเรียนโรงเรียนบ้านสันป่าสักเดินไปสำรวจพื้นที่นาด้วยกัน เพราะนักเรียนจะได้ทราบถึงพื้นที่ทำนาของบ้านตัวเอง เพราะอนาคตจะปลูกฝังเรื่องการทำงานเข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับนักเรียน

เครื่องสพัตน์

หมู่บ้านนิวม ไอเดีย

หอพัก

อาคารพาณิชย์

พื้นที่นาบ้านน้ำบ่อเหลือง

คลองส่งน้ำชลประทาน

พื้นที่นาบ้านสันป่าสักทั้งสองข้างทาง

พื้นที่นาบ้านสันป่าสัก

ภาพที่ 3 แสดงผลการสำรวจพื้นที่วิจัย

**3.6 กระบวนการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทํานาตั้งแต่อดีต(ก่อนที่จะมีการตั้งนิคมอุตสาหกรรม
ศรีสุทนต์ ปี พ.ศ. 2535) จนถึงปัจจุบัน (time line) และ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน
วัตถุประสงค์**

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทํานาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีการดำเนินงาน

1. ประชุมกลุ่มเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทํานาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ประชุมกลุ่มเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เครื่องมือ

1. Time Line
2. จัดประชุมกลุ่ม
3. แผนที่

ผลที่ได้จากพื้นที่บ้านสันคะยอม

สถานที่ บ้านพ่อหลวงอุทิศ พังคะสัน

วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 16 คน

วิธีการประชุม

1. ให้กลุ่มเกษตรกรผู้ทํานา บ้านสันคะยอมแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่มโดย วาดขอบเขตของหมู่บ้าน เส้นทางชลประทาน สถานที่สำคัญ พื้นที่สร้างสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ จากแผนที่
2. ให้เกษตรกร วาดแผนที่ โดยเน้นพื้นที่ที่เป็นพื้นที่นา
3. ให้เกษตรกรกลุ่มที่ 1 วาดภาพการทํานาในอดีต กระบวนการทํานาในอดีต
4. ให้เกษตรกรกลุ่มที่ 2 วาดภาพการทํานาในปัจจุบัน กระบวนการทํานาในปัจจุบัน

ผลที่ได้จากการประชุม

เป้าหมายของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทํานา และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นต้องการให้ทีมวิจัยได้วาดภาพขอบเขตของหมู่บ้าน เส้นทางน้ำ แหล่งน้ำใช้ในการเกษตรของหมู่บ้านในอดีตและปัจจุบันเพื่อทีมวิจัยสามารถเปรียบเทียบข้อมูลในอดีตกับปัจจุบันได้ แต่การวาดขอบเขตหมู่บ้าน เส้นทางชลประทาน พื้นที่นา นั้นทีมวิจัยบ้านสันคะยอมแจ้งว่าการวาดภาพดังกล่าวจะเป็นการวาดซ้ำกับข้อมูลการจัดการเหมืองฝายซึ่งเคยวาดมาแล้วและทีมวิจัยก็เป็นทีมเดียวกันการวาดอีกรอบก็จะเป็นการวาดซ้ำกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ทีมวิจัยดูจากแผนที่ทางอากาศและให้ทีมวิจัยชี้จากแผนที่และอธิบายแต่ละจุด ว่าที่ไหนคืออะไร

จากประเด็นการทำงานในอดีตและการทำงานในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงให้ทีมวิจัยกลุ่มที่ 1 วาดภาพการทำงานในอดีต และทีมวิจัยกลุ่มที่ 2 วาดภาพการทำงานในปัจจุบันตามที่ตนเองคิด ซึ่งทีมวิจัยทั้งสองทีมก็สามารถแสดงความสามารถในการวาดและเล่ากระบวนการทำงานในอดีตและปัจจุบันได้ และให้แต่ละกลุ่มคัดเลือกตัวแทนเพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้ออก ซึ่งการออกไปนำเสนอที่พบว่ามีตัวแทนแต่ละกลุ่มสามารถเล่าเรื่องและอธิบายได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 4 แสดงกระบวนการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการทำงานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ลงพื้นที่บ้านสันป่าสัก

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ SML

วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 25 คน

วิธีการประชุม

1. ให้กลุ่มเกษตรกรผู้ทำนา อธิบายพื้นที่การทำงาน พื้นที่ชลประทาน ขอบเขตหมู่บ้าน สิ่งปลูกสร้างจากแผนที่

2. แบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม
3. ให้เกษตรกรกลุ่มที่ 1 วาดภาพการทำนาในอดีต กระบวนการทำนาในอดีต
4. ให้เกษตรกรกลุ่มที่ 2 วาดภาพการทำนาในปัจจุบัน กระบวนการทำนาในปัจจุบัน

ผลที่ได้จากการประชุม

ลักษณะและวิธีการของการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ลักษณะและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลเหมือนที่ได้จัดประชุมที่บ้านสันคะยอม เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลลักษณะนี้ทำให้ได้ข้อมูลที่เกิดจากแนวคิดของเกษตรกรเอง เกษตรกรสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเปิดกว้าง เกิดความกล้าแสดงออกจากการออกมานำเสนอข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่ได้ก็คือ ได้ข้อมูลการทำนาในอดีต ประวัติของการทำนาในอดีต ขอบเขตของหมู่บ้านจากแผนที่ พื้นที่ชลประทาน เส้นทางน้ำ และการออกไปนำเสนอข้อมูลทั้งสองกลุ่มก็สามารถวาดภาพและนำเสนอข้อมูลได้เป็นอย่างดีไม่แพ้บ้านสันคะยอม

บ้านน้ำบ่อเหลือง

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ วัดบ้านน้ำบ่อเหลือง

วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 10 คน

วิธีการประชุม

1. ให้เกษตรกรอธิบายขอบเขตของหมู่บ้าน เส้นทางน้ำ สิ่งปลูกสร้าง จากแผนที่
2. เล่าเรื่องการทำนาในอดีต และการทำนาในปัจจุบัน

ผลที่ได้จากการประชุม

การเก็บข้อมูลของบ้านน้ำบ่อเหลืองไม่สามารถใช้กระบวนการในการเก็บข้อมูลเหมือนบ้านสันคะยอม และบ้านสันป่าสักได้ เนื่องจากผู้เข้าร่วมประชุมน้อย และมาประชุมช้า ทำให้เหลือเวลาในการประชุมน้อย และผู้ที่เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบลักษณะของการถาม แต่ก็ยังคงให้เกษตรกรชี้ อธิบายขอบเขตหมู่บ้าน สิ่งปลูกสร้าง เหมือนบ้านสันคะยอมและสันป่าสัก แต่ไม่ได้แบ่งกลุ่มเพื่อวาดภาพการทำนาในอดีตและการทำนาในปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลที่ได้ก็สามารถนำมาใช้ได้ แต่ก็ยังคงมีบางประเด็นที่ต้องเข้าไปสอบถามเชิงลึกจากผู้รู้อีกที

3.7 กระบวนการเก็บข้อมูลด้านพื้นที่ทำนา จำนวนเกษตรกรที่ทำนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นที่การทำนา จำนวนเกษตรกรที่ทำนาในอดีตและปัจจุบัน
2. เพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างนักศึกษาและชาวบ้าน
3. ตัวแทนเกษตรกรเกิดกระบวนการพัฒนา

วิธีการดำเนินงาน

1. ตัวแทนเกษตรกร ร่วมกับนักศึกษา เดินทาง และเก็บข้อมูลในแต่ละหมู่บ้าน
2. ขอข้อมูลจากเกษตรตำบล

เครื่องมือ

แบบสัมภาษณ์

ผลที่ได้

จากแผนการดำเนินงาน ผู้วิจัยต้องทำการเก็บข้อมูลเรื่องพื้นที่การทำนา จำนวนเกษตรกรที่ทำนา ในปัจจุบัน และอดีต เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับระหว่างอดีตและปัจจุบัน ว่าในปัจจุบัน มีการทำนาเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร และเพื่อนำไปสู่การแบ่งเกษตรกรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ยังคงทำนา และกลุ่มที่เลิกการทำนาแล้ว ซึ่งตามแผนการดำเนินการแล้ว ต้องทำการจัดประชุมเพื่อให้เกษตรกรได้แจ้งพื้นที่การทำนา และแจ้งจำนวนเกษตรกรที่ทำนา แต่ผู้วิจัยเห็นว่า การเก็บข้อมูลจากการจัดประชุมอาจจะไม่ได้ข้อมูลครบ เพราะผู้วิจัยต้องการที่จะเก็บข้อมูลให้ได้ 100% คือ ต้องเก็บทุกหลังคาเรือน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะทำการเดินเก็บข้อมูลในแต่ละบ้าน เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน และเพื่อเป็นการแนะนำตัวไปด้วย โดยการเดินเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยชวนชาวบ้านในพื้นที่ที่ทำการวิจัยไปด้วย เพราะจะเป็นสร้างการมีส่วนร่วมกับชาวบ้านได้มากขึ้น และชาวบ้านจะได้เชื่อใจว่าไม่ใช่เป็นการมาหลอกลวงข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยจะต้องทำการเก็บข้อมูลทุกหมู่บ้าน โดยการทำการเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ทำเป็นตารางเพื่อใช้เก็บข้อมูล ซึ่งได้แนบไว้ที่ภาคผนวก ผลจากการเข้าไปเก็บข้อมูลได้แบ่งออกเป็นแต่ละบ้านดังนี้

1. บ้านสันคะยอม

ผู้วิจัยไม่ได้ทำการเดินเก็บข้อมูลแต่ละบ้าน เนื่องจากมีโปรแกรมท้องถิ่นที่ได้ทำการเก็บข้อมูลอยู่แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อมีโปรแกรมอยู่แล้ว ก็ไม่ต้องเดินเก็บให้ซ้ำซ้อน โดยสามารถดูข้อมูลจากโปรแกรมได้เลย แต่จากการสอบถามข้อมูลจากนักวิจัยโครงการฐานข้อมูลท้องถิ่นไทยพบว่าไม่ได้ทำการ upload ข้อมูลลงใน internet ผู้วิจัยจึงประสานงานขอข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านบ้านสันคะยอม แต่ก็ไม่สามารถขอได้เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านไม่ทราบ password เพื่อเข้าถึงข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยไม่ได้ข้อมูลแต่อย่างใด

2. บ้านสันป่าสัก

ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลร่วมกับตัวแทนทีมวิจัยชาวบ้าน คือ คุณณรงค์ สมณสัก ซึ่งเป็นหมอดิน ประจำหมู่บ้าน ซึ่งการไปเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยและตัวแทนเดินทางไปเก็บแต่ละหลังคาเรือน โดยสอบถามถึงการทำนาในอดีต พื้นที่ในการทำนาในอดีต พื้นที่ในการทำนาในปัจจุบัน จำนวนเกษตรกรที่ทำนาในอดีต และจำนวนเกษตรกรที่ยังคงทำนาในปัจจุบัน โดยได้ทำการเก็บข้อมูลครบเพียง 60% เนื่องจากขณะที่ไปเก็บข้อมูลไม่มีใครอยู่บ้าน จึงได้ข้อมูลไม่ครบ

3. บ้านน้ำบ่อเหลือง

ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลร่วมกับตัวแทนทีมวิจัยชาวบ้าน โดยมีตัวแทนคือ คุณชัชวาลย์ ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยการเก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลืองนั้น ไม่สามารถเก็บได้ 100% เนื่องจาก การเดินทางไปเก็บซึ่งเป็นช่วงกลางวัน ชาวบ้านออกไปทำงานนอกบ้าน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ถ้าสามารถได้เก็บครั้งต่อไปก็จะเก็บ แต่ถ้าไม่สามารถเก็บได้ ก็ไม่เก็บ เนื่องจากถือว่าการเก็บข้อมูลนี้ ไม่ได้คาดหวังว่าได้ 100% แต่จะเก็บเท่าที่เราสามารถทำได้มากที่สุด และชาวบ้านบ้านน้ำบ่อเหลือง ก็เป็นคนพื้นที่อื่นเข้ามาอาศัย เพราะได้มีการสร้างหมู่บ้านจัดสรร สามารถเก็บได้เฉพาะชาวบ้านที่พื้นเพเป็นคนบ้านน้ำบ่อเหลือง เท่านั้น

ปัญหาอุปสรรค

1. จากการเดินทางไปเก็บข้อมูลพื้นที่การทำนา จำนวนเกษตรกรที่ทำนา พบว่าผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลการทำนาได้ 100% ตามที่คาดหวังไว้ เนื่องจากไม่มีคนอยู่บ้าน ไปหลายครั้งแล้วก็ไม่อยู่
2. เกษตรกร จำข้อมูลเรื่องพื้นที่การทำนา และจำนวนเกษตรกรทำนาในอดีตไม่ได้ ถ้าให้ย้อนกลับไปที่ 10 , 20 และ 30 ปี เนื่องจากเกษตรกรที่ทำนาในอดีต จะทำกันแบบครอบครัวใหญ่ เมื่อพ่อและแม่ตายไป จะทิ้งที่นาให้กลายเป็นมรดก จึงทำให้พี่น้องต้องแบ่งที่นากัน เกษตรกรในปัจจุบันจึงจำข้อมูลพื้นที่นา และจำนวนเกษตรกรทำนาของตัวเองในอดีตไม่ได้ ทำให้ผู้วิจัยต้องกำหนดไปเลยว่า ในอดีตทำนากันทุกครัวเรือน
3. ข้อมูลด้านพื้นที่ทำนา และจำนวนเกษตรกรที่ทำนา ที่เก็บได้ ไม่ครอบคลุมทั้งหมด เนื่องจากผู้วิจัยเก็บได้เพียง 60% เท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเข้าไปขอข้อมูลจากเกษตรอำเภอซึ่งทำการเก็บอยู่แล้ว แต่ข้อมูลจากเกษตรอำเภอมีเพียงข้อมูลปี 51 เท่านั้น ไม่มีข้อมูลการทำนาย้อนหลัง ทำให้ได้ข้อมูลเพียงปีเดียวเท่านั้น แต่มีโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายในลำน้าแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ทำการเก็บข้อมูลด้านพื้นที่รับน้ำ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลเดียวกับ

ที่ผู้วิจัยต้องทำการศึกษา ดังนั้นจึงประสานขอข้อมูลจากโครงการดังกล่าว และนำมาวิเคราะห์ต่ออีกครั้ง

3.8 กระบวนการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขเชิงซ้อนที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขเชิงซ้อนที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา

วิธีการ

- จัดประชุมกลุ่มเพื่อให้เกษตรกรได้สะท้อนถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา

เครื่องมือ

จัดประชุมกลุ่ม

ผลที่ได้จากการประชุม

ลงพื้นที่บ้านสันคะยอม

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ บ้านสันคะยอม

วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 24 คน

วิธีการประชุม

ให้เกษตรกรหรือทีมวิจัยแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในประเด็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงการทำนา

ภาพที่ 5 แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันคะยอม ครั้งที่ 2

ผลที่ได้จากการประชุม

การประชุมในครั้งนี้ได้ทำการแจกจดหมายเพื่อเชิญประชุมให้กับทีมวิจัย เนื่องจากการประชุมครั้งที่ 2 ทีมวิจัยมาร่วมประชุมน้อย ทำให้ในครั้งนี้ต้องแจกจดหมาย ซึ่งผลที่ได้จากการแจกจดหมายเชิญประชุม พบว่าเกษตรกรมาเกือบ 95% ซึ่งถือว่ามากที่สุด และจากการพูดคุยกับเกษตรกรถึงการแจกจดหมาย เกษตรกรให้ความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีกว่าการเชิญประชุมตามเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน เพราะการส่งจดหมายเชิญจะได้มีเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน มีการระบุเป็นรายคน

ส่วนการเก็บข้อมูลพบว่าเกษตรกรหรือทีมวิจัยสามารถแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลในเรื่องประเด็นที่ผลส่งกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานในประเด็นที่หลากหลาย

ลงพื้นที่บ้านสันป่าสัก

สถานที่ บ้านหมอดินณรงค์ สมณศักดิ์

วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 28 คน

วิธีการประชุม

ให้เกษตรกรหรือทีมวิจัยแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ในประเด็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน

ผลที่ได้จากการประชุม

จากการประชุมในครั้งนั้นได้ทำเหมือนบ้านสันคะยอม คือได้มีการแจกจดหมายเพื่อเชิญประชุม พบว่าเกษตรกรมีความรู้สึกที่ดีกว่าการประกาศตามเสียงตามสาย หรือการบอกปากต่อปาก ซึ่งเกษตรกรมาประชุมเกือบ 95% เช่นเดียวกับบ้านสันคะยอม

ภาพที่ 6 แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันป่าสัก ครั้งที่ 2

สถานที่ทำการประชุม เนื่องจากผู้วิจัยได้ให้คนในพื้นที่คือ หมออินณรงค์ สมณศักดิ์ ประสานงานให้เกี่ยวกับสถานที่ และการส่งจดหมายเชิญประชุม แต่อุปสรรคที่เกิดขึ้นคือ สถานที่ประชุมที่ได้กำหนดไว้ตอนแรกคือ ศาลาเอนกประสงค์วัดสันป่าสักไม่ว่าง เนื่องจากทางวัดต้องประชุมธรรมะ ทำให้หมออินณรงค์ ปรับปรุงสถานที่ที่บ้านของตนเองมาเป็นที่ประชุม เกิดความประทับใจให้กับผู้มาประชุมในครั้งนั้น เนื่องจากที่บ้านหมออินณรงค์ไม่มีเสียงดังรบกวน และเป็นศูนย์กลางของบ้านเกษตรกร โดยครั้งต่อไปทีมวิจัยจึงเสนอให้มาประชุมที่บ้านหมออินณรงค์อีก

ส่วนข้อมูลที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่าได้ข้อมูลด้านปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานที่ครอบคลุมและเป็นประเด็นที่คล้ายๆ กับบ้านสันคะยอมและนอกจากนั้นพบว่าเกษตรกรได้ทราบถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำงาน

ลงพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ วัดบ้านน้ำบ่อเหลือง

วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 17 คน

วิธีการประชุม

ให้เกษตรกรหรือทีมวิจัยแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในเรื่องปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน

ผลที่ได้จากการประชุม

กระบวนการเชิญประชุม และกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ลักษณะเดียวกันกับบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสัก แต่บ้านน้ำบ่อเหลืองมีผู้เข้าร่วมประชุมน้อยกว่าบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสัก แต่เนื่องจากวันประชุมในวันนั้นเป็นวันเสาร์ ทีมวิจัยต้องไปทำงาน ทำให้มีผู้เข้าร่วมประชุมน้อยกว่าที่ส่งจดหมายเชิญ แต่ข้อมูลที่ได้ก็มีความละเอียดเหมือนบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสัก

จากการประชุมทั้ง 3 หมู่บ้านเมื่อนำข้อมูลมารวมกันพบว่า ได้ข้อมูลรวมด้านปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน ทั้งการเพิ่มพื้นที่และการเลิกทำนา ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องทำการจัดประชุมกลุ่มเพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขในแต่ละประเด็น

ภาพที่ 7 แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง ครั้งที่ 2

3.9 กระบวนการศึกษาเงื่อนไขด้านทรัพยากร ด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านทรัพยากรที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา
2. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ หายไป

ของการทำนา

วิธีการ

1. จัดประชุมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านทรัพยากรที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา
2. จัดประชุมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา

เครื่องมือ

จัดการประชุมกลุ่ม

ผลที่ได้จากการประชุม

การประชุมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้ทำการประชุม 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 จัดเวทีบ้านสันคะยอม

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ บ้านสันคะยอม

วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 24 คน

ครั้งที่ 2 จัดเวทีบ้านสันป่าสัก

สถานที่ บ้านหมอดินณรงค์ สมณสัก

วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 28 คน

ครั้งที่ 3 จัดเวทีที่บ้านน้ำป่อเหลือง

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ วัดบ้านน้ำป่อเหลือง

วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 17 คน

ภาพที่ 8 แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันคะยอม ครั้งที่ 3

ภาพที่ 9 แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันป่าสัก ครั้งที่ 3

ภาพที่ 10 แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง ครั้งที่ 3

โดยกระบวนการในการศึกษาประเด็นเงื่อนไขด้านทรัพยากรและการศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ตามแผนการทำงานต้องจัดประชุมครั้งละประเด็น หรือต้องจัดทั้งหมด 6 เวที แต่เนื่องจากสามารถบูรรวมกันได้ จึงนำสองประเด็นนี้มาบูรรวมจัดครั้งเดียว โดยผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งสองประเด็น ได้พบปัญหาที่ส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำนาที่ทำให้พื้นที่การทำการลดลงและจำนวนเกษตรกรลดลง และสาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรกรไม่ทำนาซึ่งปัญหาหลักที่สำคัญคือปัญหาเรื่องน้ำ แต่จากการประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ทำให้เกษตรกรได้เสนอทางออกที่เสนอให้กับชลประทานได้แก้ปัญหาเรื่องน้ำ ซึ่งถือว่าการประชุมนั้นเกษตรกรได้แสดงความคิดเห็นและหาทางออกเพื่อให้สามารถทำมาหากินต่อไปได้

จากข้อมูลที่ได้จากการประชุม เป็นเพียงข้อมูลคร่าวๆ ยังไม่สมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยจึงต้องเข้าไปทำการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่รู้และทราบถึงการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรน้ำ คือ พ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน พ่อประพันธ์ ลือศักดิ์ ประธานและกรรมการเหมืองฝาย ส่วนประเด็นด้านทรัพยากรดินนั้น ผู้วิจัยได้บุคคลที่จะต้องเข้าไปทำการสัมภาษณ์เชิงลึกคือ หมอдинณรงค์ สมณศักดิ์ ประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ผู้วิจัยได้บุคคลที่จะต้องเข้าไปทำการสัมภาษณ์เชิงลึกคือ พ่อหลวงสมศักดิ์ อะโนศักดิ์ พ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน พ่อคำตัน พ่อคำป็น สุทธกุล พลศักดิ์ และพ่อหลวงสุทัศน์ เทพศักดิ์

3.10 กระบวนการศึกษาเงื่อนไขด้านการผลิต เศรษฐกิจ และกลุ่มองค์กร ที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านการผลิตที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา
2. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา
3. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านกลุ่ม องค์กร ที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา

วิธีการ

1. จัดประชุมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านการผลิตที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา
2. จัดประชุมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา
3. จัดประชุมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขด้านกลุ่มองค์กรที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา

เครื่องมือ

จัดการประชุมกลุ่ม

ผลที่ได้จากการประชุม

การประชุมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้ทำการประชุม 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 จัดเวทีบ้านสันคะยอม

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ บ้านสันคะยอม

วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 25 คน

ครั้งที่ 2 จัดเวทีบ้านสันป่าสัก

สถานที่ บ้านหมอดินณรงค์ สมณศักดิ์

วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 27 คน

ครั้งที่ 3 จัดเวทีที่บ้านน้ำบ่อเหลือง

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ วัดบ้านน้ำบ่อเหลือง

วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 20 คน

จากการจัดประชุมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการผลิต ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม องค์กร ทั้ง 3 หมู่บ้านทำให้ได้ข้อมูลในแต่ละด้านที่มีความละเอียดยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิต ที่เกษตรกรให้ความคิดเห็นว่าจะจัดทำเป็นต้นทุนการทำนาโดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ผ่านมา กับ ข้อมูลปัจจุบัน และนอกจากนี้เกษตรกรยังเสนอว่าถ้าได้ข้อมูลต้นทุนการทำนาแล้วควรนำข้อมูลนี้ ไปเสนอให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบทราบ ทั้งนี้จะช่วยผลักดันให้ราคาข้าวสูงขึ้น เกษตรกรจะได้มีกำลังใจในการทำยิ่งขึ้น และนอกจากนี้ยังได้รายชื่อเกษตรกรในแต่ละด้านเพื่อจะทำการ สัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ด้านการผลิต ได้เกษตรกรที่มีรูปแบบการทำนาในแต่ละด้าน คือ พ่อศักดิ์ชัย อภิวงษ์งาม พ่อหลวงสรเดช หมออินณรงค์ สมณศักดิ์ และลุงคำหวัน ดวงศักดิ์ ด้านเศรษฐกิจ ได้เกษตรกรที่มีนามากที่สุด คือ แม่สมศรี สุทธกุล และ พ่อคำหล้า แม่ดวงเดือน และได้ เกษตรกรที่ไม่ได้ทำนา คือ แม่นางอ่อน และ แม่ผิง ส่วนประเด็นด้านสังคม กลุ่ม องค์กร ได้ เกษตรกรที่ต้องสัมภาษณ์ คือ บ้านที่ยังคงเอามือเอววัน เยาวชนที่ยังคงทำนา คือ น้องฝน ลูกอ้าย ประสิทธิ์ น้องเต๋ย และคุณกฤษฎา ลูกชายลุงนพ

ภาพที่ 11 แสดงการจัดประชุมในพื้นที่บ้านสันป่าสัก ครั้งที่ 4

และจากการจัดประชุมกลุ่ม เกษตรกรเห็นด้วยว่าควรนำข้อมูลที่ได้ ไปเผยแพร่ให้กับ เยาวชน โดยเฉพาะนักเรียนโรงเรียนบ้านสันป่าสัก ซึ่งเกษตรกรก็พร้อมที่จะไปเป็นวิทยากรในการ ให้ความรู้แก่เด็กๆ อีกด้วย

3.11 กระบวนการศึกษากลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา และกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา
2. เพื่อศึกษาถึงกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว

วิธีการ

1. จัดประชุมกลุ่มเพื่อสอบถามถึงกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา
2. จัดประชุมกลุ่มเพื่อสอบถามถึงกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว

เครื่องมือ

จัดการประชุมกลุ่ม

ผลที่ได้จากการประชุม

การประชุมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้ทำการประชุม 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 จัดเวทีบ้านสันป่าสัก

สถานที่ ศาลาเอนกประสงค์ บ้านสันป่าสัก

วันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 25 คน

ครั้งที่ 2 จัดเวทีที่บ้านน้ำบ่อเหลือง

สถานที่ บ้านพ่อหลวงสุทัศน์ เทศบาล

วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 5 คน

จากการจัดประชุมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา และกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว โดยทำการจัดประชุม 2 ครั้ง ได้แก่ ที่บ้านสันป่าสักและบ้านน้ำบ่อเหลือง ซึ่งบ้านสันคะยอมไม่ได้ทำการจัด เนื่องจากขณะนั้นติดช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว ทำให้การจัดประชุมของบ้านสันคะยอมไม่ทัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ข้อมูลที่ได้จากการประชุมที่ผ่านมาของบ้านสันคะยอม ได้มีข้อมูลด้านการปรับตัวและกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนาอยู่บ้างแล้ว ประกอบกับเกษตรกรไม่ว่าง จึงไม่ได้ทำการจัด โดยจะใช้วิธีการสอบถามจากพ่อหลวงสุทัศน์ พิงคะสัน และเกษตรกรคนอื่นๆ เมื่อได้เข้าไปในหมู่บ้าน

จากการจัดประชุมทั้งหมด 2 ครั้ง และจากการสอบถามจากผู้รู้บ้านสันคะยอม ทำให้ได้ข้อมูลด้านกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา ไม่ว่าจะเป็นการทำเกษตรกรรมผสมผสาน

การเลี้ยงหมู การเลี้ยงไก่ การทำสวนลำไย การรับจ้าง ค้าขาย เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยจึงได้เกษตรกร ตัวอย่างที่มีกลยุทธ์ในแต่ละด้าน มาทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ พ่อเสาร์แก้ว ทาระศักดิ์ พ่อประเสริฐ จอมศักดิ์ และพ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน

ส่วนกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว พบว่าได้ข้อมูลน้อยมาก เพราะ บ้านสันคะยอม และบ้านสันป่าสักไม่มีเกษตรกรที่เลิกทำนา ส่วนใหญ่ยังคงทำนา และเกษตรกรที่มาร่วมประชุมส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ยังคงทำนา จึงทำให้ไม่มีข้อมูล โดยเกษตรกรที่เลิกทำนา ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ของบ้านน้ำบ่อเหลือง และเกษตรกรที่มาประชุมในบ้านน้ำบ่อเหลืองก็มีน้อย แต่อย่างไรก็ตามพ่อหลวงสุทัศน์ เทพศักดิ์ บ้านน้ำบ่อเหลืองจึงแนะนำให้ทำการสัมภาษณ์ คุณลุง เรววัฒน์ เทพศักดิ์ เนื่องจากไม่ได้ทำนาแล้ว

3.12 กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ได้ข้อมูลในแต่ละประเด็นที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนาที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
3. เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้วที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วิธีการ

1. สัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรที่เป็นผู้รู้ในแต่ละประเด็น
2. สัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรที่ยังคงทำนา ถึงกลยุทธ์และวิธีการปรับตัวในการทำนา
3. สัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว ถึงกลยุทธ์และวิธีการปรับตัว

เครื่องมือ

สัมภาษณ์เชิงลึก

ผลที่ได้

ได้ข้อมูลด้านปัจจัยและเงื่อนไขในแต่ละประเด็นที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และได้ข้อมูลด้านกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา และเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว ว่ามีวิธีการดำรงชีวิตอย่างไร เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ให้กับเกษตรกรท่านอื่นๆ ที่ตัดสินใจในการทำนาต่อ และเกษตรกรที่จะเลิกทำนา พร้อมทั้งเป็นข้อเสนอแนะให้กับเกษตรกรท่านอื่นๆ นำไปปฏิบัติใช้

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่ทำนาและจำนวนเกษตรกรที่ทำนา

4.1 บริบทชุมชนของตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

บริบทเกี่ยวกับการเกษตรของตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ตำบลป่าสัก ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมืองลำพูน ประกอบไปด้วย 18 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสันคะยอม บ้านหนองบัว บ้านป่าดิงงาม บ้านหลุก บ้านหนองปลาขอ บ้านสันป่าสัก บ้านน้ำพุ บ้านห้วยม้าโค้ง บ้านกอบเปา บ้านหนองหลุม บ้านหนองท่า บ้านสันหลวง บ้านหนองชีว บ้านหนองไซ บ้านน้ำบ่อเหลือง บ้านทรายทอง บ้านใหม่ และบ้านใหม่จตุจักร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 64.38 ตารางกิโลเมตรหรือ 40,236 ไร่ จำแนกออกเป็น

พื้นที่ป่าไม้และภูเขา	13,288 ไร่
พื้นที่การเกษตร	8,121 ไร่
พื้นที่อยู่อาศัย	1,946 ไร่
พื้นที่โรงงาน	1,277 ไร่
พื้นที่โครงการดินจัดสรร	2,039 ไร่
พื้นที่อื่น ๆ	1,056 ไร่
พื้นที่ว่างเปล่า	12,300 ไร่

ซึ่งพื้นที่ถือครองการเกษตรทั้งหมด 8,121 ไร่ แยกเป็นพื้นที่นา 5,843 ไร่ พื้นที่สวนผลไม้ 2,119 ไร่ และ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ 159 ไร่

แหล่งน้ำที่สำคัญเพื่อการเกษตรในฤดูฝน

ตำบลแห่งป่าสักตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อาศัยน้ำฝน จะมีน้ำเพียงบางส่วนของพื้นที่ได้รับน้ำจากแหล่งอื่น ๆ เพิ่มเติมจากน้ำฝน ได้แก่

ลำน้ำแม่สาร ได้จากอ่างเก็บน้ำแม่สาร ตำบลศรีบัวบาน โดยจะมีการระบายน้ำให้ในฤดูฝนเป็นช่วง ๆ เพื่อใช้ในพื้นที่ปลูกข้าวของหมู่ที่ 1-7 และ 14 รวมจำนวน 8 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่ฤดูแล้งถ้าปริมาณน้ำในอ่างยังมีเหลืออีกมากก็อาจจะระบายน้ำให้บ้างเพื่อช่วยเกษตรกรที่มีสวนไม้ผลและพืชผักปลูกอยู่ตามแนวลำน้ำ พื้นที่รับน้ำจากแหล่งน้ำจำนวน 3,040 ไร่

น้ำแม่ทา แหล่งต้นน้ำจากดอยขุนทา อำเภอแม่ทา ไหลผ่านตำบลเหมืองจี้ และตำบลบ้านแป้น ในปีที่มีฝนตกมากและระดับน้ำในแม่น้ำสูงพอ จึงจะไหลเข้าสู่ลำเหมือง

ต่าง ๆ เริ่มที่หมู่ที่ 4 ต.หนองนาม ผ่านหมู่ที่ 16 ต.ป่าสัก ไปที่หมู่ที่ 9, 10, 11, 12, 13 ปัจจุบันใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำนี้ได้น้อยลงไปเนื่องจาก ลำเหมือง ดินเงิน สภาพภูมิประเทศได้เปลี่ยนไป เส้นทางน้ำเดิมใช้การได้ไม่ดี พื้นที่รับ น้ำ 1,000 ไร่

ลำห้วยไฟ แหล่งต้นน้ำจากป่าไม้และภูเขาทางทิศใต้ของตำบล ปีที่มีฝนตกสม่ำเสมอในฤดู ฝน น้ำในลำห้วยจะมีต่อเนื่อง ใช้ในพื้นที่ปลูกข้าวของหมู่ที่ 8 , 7 และบางส่วนของ หมู่ที่ 10 พื้นที่รับน้ำจากแหล่งนี้ประมาณ 800 ไร่

ภัยธรรมชาติ

ภัยที่เกิดขึ้นเป็นประจำและมีผลกระทบแก่ราษฎรจำนวนมาก คือ **ภัยแล้ง** เนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่ในเขตอาศัยน้ำฝน จึงมีปัญหาประสบภัยแล้งอยู่เสมอ โดยเฉพาะปีที่มีฝนตกน้อยในช่วงฤดูฝน พื้นที่นาข้าวจะขาดแคลนน้ำ ทำให้ผลผลิตลดลง ส่วนในปีที่มีฝนมากเกินไป น้ำจะไหลลงไปที่ลุ่มต่ำของ ตำบลหมู่ 17 เป็นเหตุให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่นาข้าวของเกษตรกรได้รับความเสียหายโดยสิ้นเชิงหรือ ผลผลิตลดลง

สภาพการผลิต

การประกอบอาชีพของเกษตรกร ได้แก่ การทำนาปลูกข้าวในฤดูฝน การทำสวนลำไย มะม่วง ซึ่งเกษตรกรมีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์มายาวนาน การผลิตพืชจะเป็นระบบ พืชเชิงเดี่ยว มีการเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ สุกร และโคพื้นเมือง การทำการเกษตรของเกษตรกร ส่วนใหญ่จะทำมากกว่า 1 กิจกรรม

ขนาดการถือครองที่ดิน

การถือครองที่ดิน ในกลุ่มครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 7 ไร่

ตารางที่ 2 ข้อมูลพื้นที่ถือครองทำการเกษตร

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	พื้นที่นาปลูกข้าว		พื้นที่สวนลำไย		พื้นที่สวนมะม่วง		รวม (ไร่)
		ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	
1	สันกะยอม	648	119	348	115	-	-	996
2	หนองบัว	73	14	42	24	-	-	112
3	ป่าตึงงาม	90	24	161	47	11	2	262
4	หลุก	60	7	102	33	4	2	166
5	หนองปลาขอ	256	39	36	22	-	-	292
6	สันป่าสัก	744	122	218	91	-	-	962

7	น้ำพุ	364	64	87	36	-	-	451
8	ห้วยม้าโค้ง	537	71	74	26	-	-	611
9	กอบา	402	72	51	14	-	-	453
10	หนองหลุม	118	15	79	15	-	-	197
11	หนองท่า	281	49	424	74	6	1	711
12	สันหลวง	191	30	30	16	2	2	223
13	หนองชีว	415	81	23	9	5	1	443
14	หนองไซ	230	35	207	68	3	1	430
15	น้ำบ่อเหลือง	195	19	35	10	-	-	230
16	ทรายทอง	482	77	120	34	-	-	602
17	ใหม่	767	105	2	2	-	-	769
18	ใหม่จตุจักร	-	-	48	6	-	-	48
รวม		5,843	943	2,087	642	31	9	7,961

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจขององค์การบริหารส่วนตำบล ในปี พ.ศ. 2548

1. การทำนา จะทำในฤดูฝนปีละครั้ง แบบนาดำ พื้นที่ปลูก 5,843 ไร่ จำนวนผู้ปลูก 943 ราย เป็นพื้นที่ปลูกข้าวเหนียวร้อยละ 70 พันธุ์ที่ใช้ได้แก่ กข. 6 พื้นที่ส่วนที่เหลือปลูกข้าวเจ้าพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105

2. การปลูกลำไย พื้นที่ปลูก 2,087 ไร่ จำนวนผู้ปลูก 642 ราย พันธุ์ที่ปลูกเป็นพันธุ์ดอ เกือบทั้งหมด รูปแบบการปลูกจะมีทั้งทำเป็นสวนและปลูกในบริเวณที่อยู่อาศัยหรือสวนหลังบ้าน พื้นที่สวนลำไยที่มีน้ำจากแหล่งอื่นใช้อย่างพอเพียง เกษตรกรก็สามารถผลิตลำไยนอกฤดูได้

3. การปลูกมะม่วง พื้นที่ปลูก 31 ไร่ จำนวนผู้ปลูก 9 ราย พันธุ์ได้แก่ เงาะเสวย โชคอนันต์ น้ำดอกไม้ หนังกกลางวัน รูปแบบการปลูกมีทั้งเป็นสวนใหญ่และปลูกหลังบ้าน พื้นที่ปลูกมากอยู่ในหมู่ที่ 3 และ 14

การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหนึ่งของเกษตรกร นอกจากการปลูกพืชคือข้าวนาปี หลังการเก็บเกี่ยว พื้นที่ว่างการปลูกพืชอื่นตาม จึงใช้เป็นแหล่งเลี้ยงโคได้ตลอดปี สัตว์เลี้ยงอีกชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญ นับวันจะมีผู้เลี้ยงเพิ่มขึ้นคือ สุกร โดยมีสหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกรเชียงใหม่-ลำพูน ให้การสนับสนุนและส่งเสริม

เทคโนโลยีการผลิต

การทำการเกษตรมีความจำเป็นที่จะต้องนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ให้เหมาะสม เพื่อพัฒนาการผลิตให้ได้ทั้งการผลิตและปริมาณ สำหรับเกษตรกรในพื้นที่ตำบลนี้ ให้ความสำคัญในการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้กับกิจกรรมของตนเอง เช่น การใช้พันธุ์ดี การปฏิบัติดูแลรักษา การใช้สารเคมีให้ถูกต้องและปลอดภัย เป็นต้น

ปริมาณผลผลิต

การผลิตพืช เนื่องจากพื้นที่อยู่ในเขตอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก อาจทำให้ปริมาณผลผลิตในแต่ละปีแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนและการกระจายของฝนในฤดู

การผลิตสัตว์ ที่สำคัญได้แก่ สุกร และโคเนื้อ ผลผลิตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้เลี้ยงและสัตว์เลี้ยง ประกอบกับปัจจัยเสี่ยงในด้านธรรมชาติมีน้อยกว่าการผลิตพืช

แรงงานด้านการเกษตร

แรงงานด้านการเกษตร ในพื้นที่ไม่เพียงพอเนื่องจากคนหนุ่มสาวเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรมกันมาก ทำให้ช่วยฤดูปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวข้าวต้องจ้างแรงงานต่างพื้นที่มาทำงานวันละ 130 บาท/วัน ช่วงฤดูหลังการเก็บเกี่ยวข้าว แรงงานในพื้นที่ที่ไม่มีงานประจำ ก็จะไปทำงานก่อสร้างในแหล่งต่าง ๆ แรงงานเฉลี่ย 2 คน/ครัวเรือน

เทคนิค วิธีการผลิต

ในปัจจุบันการทำการเกษตร เกษตรกรจะให้ความสำคัญในเรื่องเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในไร่นาของตนเองอย่างเหมาะสม เช่น ขณะนี้เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรบางรายสามารถนำเชื้อในการผสมเทียมสุกรได้ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาได้รวมกันผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีจำหน่ายให้ชุมชนราคาถูกกว่าแหล่งอื่น ๆ เป็นต้น

สัตว์ใช้งาน เครื่องจักรการเกษตร

สัตว์ใช้งานในการทำนาสมัยก่อน คือ วัว ควาย ไถนา ปัจจุบันการใช้แรงงานสัตว์ได้เล็กลงไปแล้ว ได้ใช้รถไถนาเดินตามหรือรถแทรกเตอร์แทนแรงงานสัตว์ เนื่องจากความสะดวกและความรวดเร็ว รถไถนาเดินตามมีจำนวน 240 คัน รถแทรกเตอร์ 6 คัน

ผลผลิตเฉลี่ย ราคาต้นทุนการผลิต

ข้าวนาปี ผลผลิตเฉลี่ย / ไร่	600	กิโลกรัม
ลำไย ผลผลิตเฉลี่ย / ไร่	1,200	กิโลกรัม
ต้นทุนการผลิตข้าวนาปีเฉลี่ย / ปี	2,500-3,000	บาท

การรวมกลุ่มเกษตรกรและเงินทุนของกลุ่ม

- สหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกร มีสมาชิก 66 คน มีเงินทุนหมุนเวียนเป็น 10 ล้าน มีกิจกรรมส่งเสริมการเลี้ยงและผลิตสุกรให้ได้คุณภาพ จัดหาพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ดีมาบริการสมาชิก จำหน่ายวัตถุดิบใช้ผสมทำอาหารสุกร เมื่อสิ้นปีมีการแบ่งเงินปันผลแก่สมาชิก

- กลุ่มเกษตรกรทำนา มีสมาชิก 200 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 560,000 บาท มีกิจกรรมการจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยหมัก ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ มาจำหน่ายให้แก่สมาชิกและเกษตรกรทั่วไป

- ศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน มีสมาชิก 18 ราย มีเงินทุนหมุนเวียน 200,000 บาท มีกิจกรรมคือ ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเหนียวพันธุ์ดี พื้นที่ 200 ไร่ แล้วกระจายพันธุ์จำหน่ายราคาขอมเยาผู้พื้นที่ปีละอย่างน้อย 1,000 ไร่

- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร มีการรวมกลุ่มกันทุกหมู่บ้าน มีการร่วมหุ้น เพื่อใช้เป็นกองทุนแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ สำหรับตำบลป่าสักมีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ครบทุกหมู่บ้านรวม 17 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียนกลุ่มละไม่น้อยกว่า 20,000 บาท

ข้อมูลการตลาด

- ข้าว เกษตรกรจะขายหลังการเก็บเกี่ยวทันทีเมื่อข้าวราคาดี ไม่เสียเวลาขนข้าวเก็บไว้ในยุ้งฉาง และจะเก็บไว้ในยุ้งฉางเมื่อราคาข้าวตกต่ำ ตลาดข้าวได้แก่ โรงสีในจังหวัดเชียงใหม่ และโรงสีในตำบลป่าสัก

- ลำไย การตลาดมีหลายรูปแบบเช่น ขายเหมาผลผลิตให้พ่อค้าในระยะลำไยติดผลขนาดเล็ก ขนาดกลาง และเมื่อสุก หรือเจ้าของสวนเก็บเกี่ยวผลผลิตเอง ตามจุดรับซื้อที่กระจายอยู่ทั่วไป ราคาลำไยขึ้นอยู่กับคุณภาพและปริมาณลำไยในท้องตลาด

องค์กรในชุมชน

ตำบลป่าสักมีการบริหารในรูปแบบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลป่าสัก มีสำนักงานที่ทำการตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลป่าสัก

- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร มีจำนวน 17 กลุ่ม

- กลุ่มเกษตรกรทำนา 1 กลุ่ม

ภูมิปัญญา

วิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ย่อมหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพสังคม ภูมิประเทศและอื่น ๆ คนในปัจจุบันก็ได้รับการถ่ายทอดสิ่ง ๆ จากบรรพบุรุษนำมาปรับใช้ให้เหมาะสม เช่น การทำนาห่อนไถกล่า ไม่ให้มากินข้าวที่หวาน เป็นต้น ในตำบลก็มีมากมาย เช่น การทำรองเท้าแบบประยุกต์คล้ายของทำจากต่างประเทศ มีความสวยงามคงทนไม่เป็นรอง แต่ราคาถูกกว่า

จึงมีผู้สั่งซื้อกันมาก สร้างอาชีพได้หลายครอบครัวที่หมู่ 11 บ้านหนองท่า (อ้างอิงจาก รายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 โครงการ แนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, 2550)

จากข้อมูลบริบทชุมชนตำบลป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน จะพบว่าตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีพื้นที่ทั้งทำนาและพื้นที่ที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรม มีอาชีพหลัก คือ อาชีพทำการเกษตรได้แก่การปลูกข้าว พบว่าพื้นที่หมู่ 6 บ้านสันป่าสัก มีพื้นที่ในการทำนา 744 ไร่ รองลงมาคือ พื้นที่หมู่ 1 บ้านสันคะยอม มีพื้นที่ทำนา 648 ไร่ และหมู่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลือง มีพื้นที่ในการทำนา 195 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกัน และจากการทำนาก็พบว่า มีปัญหาเรื่องภัยแล้ง เนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่ในเขตอาศัยน้ำฝน จึงมีปัญหาประสบภัยแล้งอยู่เสมอ โดยเฉพาะปีที่มีฝนตกน้อยในช่วงฤดูฝน พื้นที่นาขาดแคลนน้ำ ทำให้ผลผลิตลดลง ส่วนในปีที่มีฝนมากเกินไป น้ำจะไหลลงไปที่ลุ่มต่ำของตำบลหมู่ 17 เป็นเหตุให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่นาข้าวของเกษตรกรได้รับความเสียหายโดยสิ้นเชิงหรือผลผลิตลดลง ผลผลิตข้าวจึงขึ้นกับปริมาณน้ำเป็นสำคัญ แรงงานด้านการเกษตร ในพื้นที่ไม่เพียงพอเนื่องจากคนหนุ่มสาวเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรมกันมาก ทำให้ช่วงฤดูปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวข้าวต้องจ้างแรงงานต่างพื้นที่มาทำงาน ช่วงฤดูหลังการเก็บเกี่ยวข้าวแรงงานในพื้นที่ที่ไม่มีงานประจำ ก็ไปทำงานก่อสร้างในแหล่งต่าง ๆ

ซึ่งขณะที่ในพื้นที่มีปัญหาต่อระบบการผลิตข้าวแล้ว แต่ก็ยังคงมีการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรเพื่ออนุรักษ์การทำนา เพื่อให้ผลผลิตข้าวมีคุณภาพ นั่นก็คือ กลุ่มเกษตรกรทำนา มีการผลิต ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ และกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ซึ่งผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเหนียวพันธุ์ดี เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าว ด้านทานต่อโรค เป็นต้น

4.2 บริบทชุมชนของบ้านสันคะยอม หมู่ที่ 1 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านสันคะยอม

เดิมหมู่บ้านสันคะยอมไม่ได้ตั้งอยู่ ณ ที่ปัจจุบันนี้ แต่เดิมมีชื่อว่าบ้านเหล่า อยู่บริเวณเชิงคอยห่างจากที่ปัจจุบันไปประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งบริเวณนั้นมีตาน้ำธรรมชาติอยู่ 3 จุด ชาวบ้านจะอาศัยน้ำจากทั้ง 3 จุดนี้ในการอุปโภคแต่เมื่อเวลาผ่านไป ตาน้ำทั้ง 3 จุด ได้แห้งและมีน้ำน้อยลง ไม่เพียงพอต่อความต้องการทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนเรื่องน้ำใช้ จึงพากันย้ายมาอยู่ใกล้แม่น้ำสาร ซึ่งบริเวณนี้มีต้นพะยอมอยู่เป็นจำนวนมากจึงตั้งชื่อหมู่บ้านตามภูมิประเทศอาศัยอยู่ว่า “บ้านสันคะยอม” เป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานมากกว่า 100 ปี เดิมทีเริ่มแรกมีการตั้งครัวเรือนอยู่

ประมาณ 15-20 ครัวเรือน เมื่อมีประชากรมากขึ้น จึงเริ่มขยายไปยังบริเวณใกล้เคียง ขยายไปตามลำน้ำแม่สารบ้างก็ย้ายไปรวมกันบ้านป่าดิ่งที่อยู่ใกล้ๆ บ้าง

บ้านสันคะยอมมีผู้อาศัยอยู่เป็นจำนวน 262 ครัวเรือน ประชากร 866 คน ชาย 419 คน หญิง 449 คน โดยมีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายวิทยา สมนาศักดิ์

ด้านสังคม

ในอดีตประชากรบ้านสันคะยอมส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน วิถีชีวิตจึงเป็นลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เมื่อครอบครัวใดมีกิจกรรมขึ้นก็จะมาช่วยเหลือกัน และเมื่อมีกิจกรรมของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมาช่วยกันเตรียมงาน เช่น ช่วยกันทำความสะอาดวัด จัดเตรียมสถานที่ เมื่อได้ยินเสียงกลอง คนที่ว่างงานทางบ้านแล้วจะมาช่วยกันที่วัด

วิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีตจะทำการเกษตรเป็นหลัก จึงมีเวลาที่จะมาทำกิจกรรมด้วยกันมาก เช่น การทำนา ชาวบ้านจะเอามือกัน บ้างก็ไปช่วยเพื่อแลกกับผลผลิตที่ได้ เมื่อว่างจากทำนา ชาวบ้านก็จะมีวิถีชีวิตการทำมาหากินตามรูปแบบของชาวชนบท เช่น หาของป่า สอยไข่มดแดง จับปลาตามแหล่งน้ำที่เริ่มแห้งในฤดูแล้ง หาผักตามท้องนา ป่าเขา เพื่อเอามาปรุงอาหารรับประทาน ได้มากก็แบ่งปันญาติพี่น้อง บ้างก็ขาย คนหนุ่มสาวได้มีโอกาสได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ได้ช่วยพ่อแม่ทำการเกษตร มีความผูกพันกันในครอบครัว ญาติพี่น้อง แต่ปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิงโดยวิถีการดำเนินชีวิตได้เปลี่ยนไปชาวบ้านจะมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกันน้อยเพราะต้องทำมาหากินและมีการเปลี่ยนแปลงแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้นโดยชาวบ้านวัยรุ่นหนุ่มสาวหันไปทำงานนิคมอุตสาหกรรมมาก ส่วนประเพณีเอามือกันได้หายไปจากสังคม และวิถีการทำมาหากินในอดีตได้เลือนหายไปเนื่องจากการเข้ามาของสารเคมีในการทำการเกษตรที่นับวันยิ่งจะเพิ่มมากขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ

ในอดีตราษฎรบ้านสันคะยอมมีวิถีชีวิตอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อหาของป่า ผักและผลไม้ได้มากก็จะแบ่งปันกันกิน ค่าใช้จ่ายในแต่ละวันไม่มาก แต่ปัจจุบันเมื่อการพัฒนาเข้ามาถึง มีไฟฟ้า มีรถ มีทีวี ค่าใช้จ่ายก็มากตาม จึงต้องดิ้นรนหางานทำมากขึ้นเพื่อให้มีเงินพอกับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครอบครัวหมู่บ้านสันคะยอม ชาวบ้านมีอยู่ทุกระดับ ตั้งแต่จนมากถึงมีฐานะดี มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายตั้งแต่รับจ้าง ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รับเหมาก่อสร้าง รับราชการ พนักงานบริษัท ฯลฯ

4.3 บริบทชุมชนของบ้านสันป่าสัก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ประวัติความเป็นมาของบ้านสันป่าสัก

เดิมเคยเป็นพื้นที่ป่าไม้สักและมีผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่หนาแน่นขึ้นชุมชนที่เข้ามามาตั้งถิ่นฐานไม่ปรากฏหลักฐานส่วนใหญ่เป็นคนของและขยายชุมชนจนถึงปัจจุบันมีวัดประจำหมู่บ้านคือวัดสันป่าสักแต่ไม่มีหลักฐานการสร้าง บ้านสันป่าสักตั้งอยู่ทาง

ที่ตั้งของหมู่บ้าน

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบลป่าสัก

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านหลุก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านสันคะยอม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านน้ำบ่อเหลือง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านหนองไซ

ประชากร

จำนวนหลังคาเรือน	353	หลังคาเรือน	จำนวนประชากร	1,129 คน
แยกเป็น ชาย	542 คน	หญิง	587 คน	

กลุ่มกองทุนต่าง ๆ

1. กลุ่มกองทุนพริกลาบ
2. กลุ่มกองทุนส่งเสริมอาชีพ
3. กลุ่มกองทุนกีฬา

ผลผลิตของหมู่บ้าน

1. ข้าว
2. ลำไย

การประกอบอาชีพ

1. เกษตรกรรม	ร้อยละ 30
2. รับจ้างทั่วไป	ร้อยละ 55
3. รับราชการ	ร้อยละ 10
4. เจ้าของกิจการ	ร้อยละ 5

จำนวนหอพัก

จำนวน 4 แห่ง

-หอพักสิงห์ทร	-หอพักเอนก สุทธกุล
-หอพักบัวบาน	-หอพักประภา ศรีบุญเรือง

บ้านพักเป็นหลัง 1 หลัง

-บ้านพักเพ็ญศรี พัทธมศักดิ์

สถานประกอบการ

1. โรงงาน	จำนวน	1	แห่ง
2. สถานพยาบาล	จำนวน	1	แห่ง (คลินิก)
3. ฟาร์มเลี้ยงสัตว์	จำนวน	4	แห่ง
4. ตลาดสด	จำนวน	1	แห่ง

4.4 บริบทชุมชน หมู่ที่ 14 บ้านน้ำบ่อเหลือง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ประวัติความเป็นมาของบ้านน้ำบ่อเหลือง

เดิมเป็นที่ราบมีป่าไม้กว้างใหญ่ มีคนย้ายถิ่นมาจากบ้านยู หรือบ้านศรีเมืองยูในปัจจุบัน มาทำสวน ทำไร่พืชพรรณมีความอุดมสมบูรณ์เลยมีผู้คนย้ายมาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น เคยมีชื่อเรียกกันว่าบ้านยูน้อย ต่อมาชาวบ้านได้ขุดบ่อน้ำเพื่อใช้อุปโภคบริโภค น้ำในบ่อนี้มีสีเหลืองขุ่น เลยเรียกกันว่าบ้านน้ำบ่อเหลือง โดยมีครัวเรือนในหมู่บ้านประมาณ 15-20 ครัวเรือน และได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นมาได้มีชื่อว่า วัดบ่อเหลือง ในสมัยนั้นปกครองโดยท่านขุนหมื่นปัน สุทธกุล หลังจากนั้นพ่อขุนหมื่นปันชราภาพเลยให้ลูกชายเป็นผู้นำต่อในขณะนั้นมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้นำขุนหมื่นมาเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน ลูกชายขุนหมื่นปันได้มีศเป็นกำนันอุ สุทธกุล มีเขตปกครองในตำบลป่าสัก หลังจากสิ้นบุญกำนันอุ สุทธกุลลงบ้านน้ำบ่อเหลืองอยู่ในเขตปกครองของบ้านสันป่าสัก หมู่ที่ 6 โดยมีนายทา ไชยลังการ ซึ่งเป็นสารวัตรกำนันเป็นผู้นำ หลังจากนั้นบ้านน้ำบ่อเหลืองได้แยกหมู่บ้านเป็นหมู่บ้าน 15 มีผู้ใหญ่บ้าน ชื่อว่า นายมานพ เตมิชิว ต่อจากนั้นได้ นายเมืองคำ วงศ์อินทร์ และในปัจจุบัน นายสุทัศน์ เทพศักดิ์ ผู้ใหญ่บ้าน

ที่ตั้งของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านหลุก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านสันป่าสัก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านหนองปลาขอ

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านหนองหลุม

สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบ เป็นเขตอุตสาหกรรมหรือสหพัฒน์ มีโรงงานตั้งอยู่หลายบริษัท และมีหอพักบ้านเรือประชาชนตั้งอยู่ปะปนกัน

สภาพภูมิอากาศ

ฤดูร้อน เริ่มประมาณเดือน มีนาคม - มิถุนายน

มีอากาศร้อนมากเพราะใกล้โรงงานอุตสาหกรรม

ฤดูฝน เริ่มประมาณเดือน กรกฎาคม - ตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มประมาณเดือน พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์

จำนวนประชากร

ประชากร 298 หลังคาเรือน แต่เป็นคนพื้นเพเดิม คือ บ้านน้ำบ่อเหลืองจริงๆ ประมาณ 98 ครัวเรือน นอกจากนั้นเป็นหมู่บ้านจัดสรรที่มาสร้างในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง ได้แก่ หมู่บ้านโสมไฉเดีย บ้านดาหลา เป็นต้น

จำนวนประชากร 758 คน แยกเป็นชาย 373 คน หญิง 385 คน พื้นที่ในหมู่บ้าน ประมาณ 580 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตร 300 ไร่ และพื้นที่ทำนา 25 ครัวเรือน ที่เหลือเป็นที่ว่างเปล่า

ด้านการปกครอง

ด้านการปกครองมีผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน นำโดย นายสุทัศน์ เทพศักดิ์ นายเรศ ธิศักดิ์ และนายชัชวาล อินทร์จันทร์ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยมีที่ปรึกษา 3 ท่าน คือ นายประดิษฐ์ ศรีวิชัยศักดิ์ และ นายจิรศักดิ์ เทพศักดิ์ เป็น ส.อบต. ประจำหมู่บ้าน

ด้านการบริหารจัดการ

ด้านงบประมาณ และการสนับสนุน โดยตัวแทนจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ทั้งสองท่าน มีการประชุมตามวาระความสำคัญของงานหรือโครงการ และมีการประชุมสามัญประจำปี โดยทุกกลุ่มงานทุกโครงการจะต้องสรุปผลการดำเนินงานในรอบปี พร้อมเสนอกรรมการบริหารพิจารณาเพื่อรวบรวมแผนการแก้ไขปัญหาการพัฒนางานในหมู่บ้าน และให้สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักเสนอต่อผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักพิจารณาต่อไป

กลุ่มองค์กรภายในหมู่บ้าน

องค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยภาครัฐและเอกชน

1. กลุ่ม อสม. จำนวนสมาชิก 10 คน
2. กลุ่มสตรีแม่บ้าน
3. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
4. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน
5. กลุ่มผู้สูงอายุ

กลุ่มองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเอง

1. กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน
2. ไทยอาสาป้องกันชาติ
3. กลุ่มเยาวชน
4. สมาชิก อปพร.
5. สมาชิก อส.ปปส
6. สมาชิก ร.ส. ทป.

กลุ่มกองทุนต่างๆ

1. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน (เงินล้าน)
2. กลุ่มออมทรัพย์
3. กลุ่มกองทุนข้าวสาร
4. กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน
5. กลุ่มสตรีแม่บ้าน
6. กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์
7. กลุ่มศูนย์สงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน
8. กลุ่ม อสม.
9. กลุ่ม อส.ปปส
10. กลุ่มชมรมผู้สูงอายุ
11. กลุ่มกองทุนบ้านน่าอยู่
12. กลุ่มเยาวชน

ผลผลิตของหมู่บ้าน

1. ข้าว
2. สินค้าอุตสาหกรรม

การประกอบอาชีพ

1. เกษตรกรรม ไร่ละ 5
2. รับจ้างทั่วไป ไร่ละ 70 ได้แก่ ทำงานในโรงงาน เย็บผ้า ก่อสร้าง
3. อุตสาหกรรม ไร่ละ 10
4. บริการ ไร่ละ 5
5. รับราชการ ไร่ละ 3

จำนวนหอพัก มีทั้งหมด 31 หอพัก ได้แก่

1. หอพัก ลุงต้น	16. หอพักป่าจันทา
2. หอพัก ป้าแก้ว	17. หอพักอู่หนาน
3. หอพักของพ่อหลวง	18. หอพักลุงส่ง
4. หอพักจิราภรณ์	19. หอพักนิคม
5. หอพักอายน้อง	20. หอพักสองพี่น้อง
6. หอพัก ต้นไผ่	21. หอพักอายแดง
7. หอพัก ไม่มีชื่อ	22. หอพักแพรวา
8. หอพักลุงมา	23. หอพักป่าเตรียมตา
9. หอพักณัฐพล	24. หอพักตะวันงาม
10. หอพัก น้องอู๋ น้องอ๋อง	25. หอพักอายหนึ่ง
11. หอพักลุงรัตน์	26. หอพักเหินดาหลา
12. หอพักป้าเขียว	27. หอพักรวมโชค
13. หอพักอายรงค์	28. หอพักวรุณทรัพย์
14. หอพักป้าคู่ย์	29. หอพักวาริ
15. หอพักลุงเดช	30. หอพักอายอ้อด
	31. หอพักน้องเจ

จากหอพักทั้งหมดในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลืองจำนวน 31 หอพัก นี้ เป็นของคนชาวบ้านบ้านน้ำบ่อเหลืองจริงๆ 26 หอ ที่เหลืออีก 5 หอพักเป็นหอพักของคนต่างพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นชาวบ้านบ้านน้ำบ่อเหลืองซึ่งมาซื้อที่ดินในบ้านน้ำบ่อเหลืองและมาปลูกสร้างเป็นหอพัก โดยหอพักที่มีขนาดพื้นที่มากที่สุดคือ หอพักเหินดาหลา ซึ่งเป็นทั้งหอพักและรีสอร์ท มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 30 ไร่

โดยการตั้งหอพักทั้งหมด 31 หอพักนี้ เป็นหอพักที่อยู่ด้านตรงข้ามกับนิคมเครือสหพัฒน์ จำนวน 22 หอพัก และเป็นหอพักที่อยู่ด้านที่ติดกับนิคมเครือสหพัฒน์ 9 หอ

หน่วยธุรกิจหมู่บ้าน

1. ร้านขายของชำ จำนวน 5 แห่ง
2. ร้านซ่อมรถ จำนวน 1 แห่ง
3. ร้านอาหาร จำนวน 14 แห่ง
4. ร้านถ่ายเอกสาร จำนวน 1 แห่ง
5. ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า จำนวน 1 แห่ง

6. ร้านเสริมสวย จำนวน 4 แห่ง

4.5 บริบทชุมชนของนิคมอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ลำพูน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

นิคมอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ลำพูน หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสวนอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ ลำพูน ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของตำบลเวียงยอง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งพื้นที่ของตำบลป่าสักนั้นมีพื้นที่ครอบคลุม 3 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 5 บ้านหนองปลาขอ หมู่ที่ 12 บ้านสันหลวง และหมู่ที่ 15 บ้านน้ำบ่อเหลือง โดยเริ่มมาทำโครงการเมื่อปี 2532 บนเนื้อที่ประมาณ 1,200 ไร่

โดยเริ่มมีการเข้ามาซื้อพื้นที่ภายในตำบลป่าสัก ได้แก่บ้านน้ำบ่อเหลือง บ้านหนองปลาขอ และบ้านสันหลวง ในปี พ.ศ. 3532 เพื่อวางโครงการที่จะสร้างโรงงานอุตสาหกรรม เริ่มแรกประมาณ 100 ไร่ ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดเป็นที่นาทั้งสิ้น แหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านทำนากันเกือบทุกปี เป็นนาที่อาศัยน้ำฝน ขณะที่จะเริ่มก่อสร้างโรงงานมีการสร้าง office ที่ยังไม่ถาวรมีเพียงการมุงคา มีคนงานแรกเริ่ม 4 คน มีช่างสำรวจ หลังจากนั้นจึงมีการขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยๆ และเริ่มที่จะกำหนดพื้นที่เพื่อให้บริษัทอื่นๆ เข้ามาจับจองเรื่อยๆ

ภาพที่ 12 แสดงพื้นที่สวนอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ ลำพูน

ตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการก่อสร้างบริษัทภายในสวนอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์จนถึงปัจจุบันมี
บริษัทในเครือทั้งหมด 17 บริษัท ดังนี้

1. บริษัท ฐนุรักษ์ จำกัด (มหาชน)
2. บริษัท นอร์เทิร์นเทคโนโลยี จำกัด
3. บริษัท ประชาอาภรณ์ จำกัด (มหาชน)
4. บริษัท พิทักษ์กิจ จำกัด
5. บริษัท พี ที เค มัลติเซอร์วิส จำกัด
6. บริษัท ภัทยาลำพูน จำกัด
7. บริษัท วาโก้ลำพูน จำกัด
8. บริษัท สหพัฒนาอินเตอร์โฮลดิ้ง จำกัด(มหาชน)
9. บริษัท อินทนิลเชียงใหม่ จำกัด
10. บริษัท อีสเทิร์นไทยคอนกรีตติ้ง 1992 จำกัด
11. บริษัท เอจีซี ไมโคร กลาส (ประเทศไทย) จำกัด
12. บริษัท แอปบีเครสท์ (ประเทศไทย) จำกัด
13. บริษัท โทเทิลเวย์ อิมเมจ จำกัด
14. บริษัท ไทย ซินเทอร์ค เมช จำกัด
15. บริษัท ไทยชาคาอะ เลช จำกัด
16. บริษัท ไทยสปอร์ตการ์เมนต์ จำกัด
17. บริษัท ไทยเพรซิเดนท์ฟูดส์ จำกัด (มหาชน)

ทั้ง 17 บริษัท เป็นบริษัทที่อยู่ในเขตพื้นที่ของบ้านน้ำบ่อเหล็ก ทั้งหมด 4 บริษัท ซึ่ง
ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 300 ไร่ ได้แก่

1. บริษัท วาโก้ลำพูน จำกัด
2. บริษัท แอปบีเครสท์ (ประเทศไทย) จำกัด
3. บริษัท ฐนุรักษ์ จำกัด (มหาชน)
4. บริษัท ภัทยาลำพูน จำกัด

ในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหล็กนอกจากบริษัทที่อยู่ในพื้นที่ของสวนอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์
แล้วนั้นยังมีบริษัทที่มาก่อสร้างอยู่ภายนอกสวนอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์ลำพูน อีก 3 บริษัท คือ

1. บริษัท ฟาสแพค
2. บริษัท ลานนาคอนกรีต

3. บริษัท กิจปราโมทย์

ภายในสวนอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ ลำพูนนอกจากได้มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว ยังได้มีการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกภายในสวนอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ ลำพูน

สถานีไฟฟ้า สถานีไฟฟ้าย่อยของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ขนาด 50 x 2 เมกะวัตต์	
	อ่างเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำที่สามารถสำรองน้ำดิบได้จำนวน 500,000 ลูกบาศก์เมตร
ระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบบำบัดน้ำเสีย ซึ่งสามารถบำบัดน้ำเสียได้วันละ 6,500 ลูกบาศก์เมตร	
	ระบบน้ำอุปโภค ระบบน้ำอุปโภค และบริโภคน้ำจากบ่อบาดาล โดยมีอัตราการสูบน้ำขึ้นมาใช้ประโยชน์ได้ประมาณวันละ 3,600 ลูกบาศก์เมตร

เตาเผามูลฝอย เตาเผามูลฝอย ขนาด 50 กิโลกรัมต่อ ชั่วโมง ได้รับอนุญาตจากกระทรวง อุตสาหกรรม	
	สนามบิน สนามบินที่ได้รับอนุญาตจากกรมการขนส่งทางอากาศ

สวนอุตสาหกรรม ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน
ประเภทกิจการเขต อุตสาหกรรมโดยอยู่ในเขตการส่งเสริมการลงทุนที่ 3

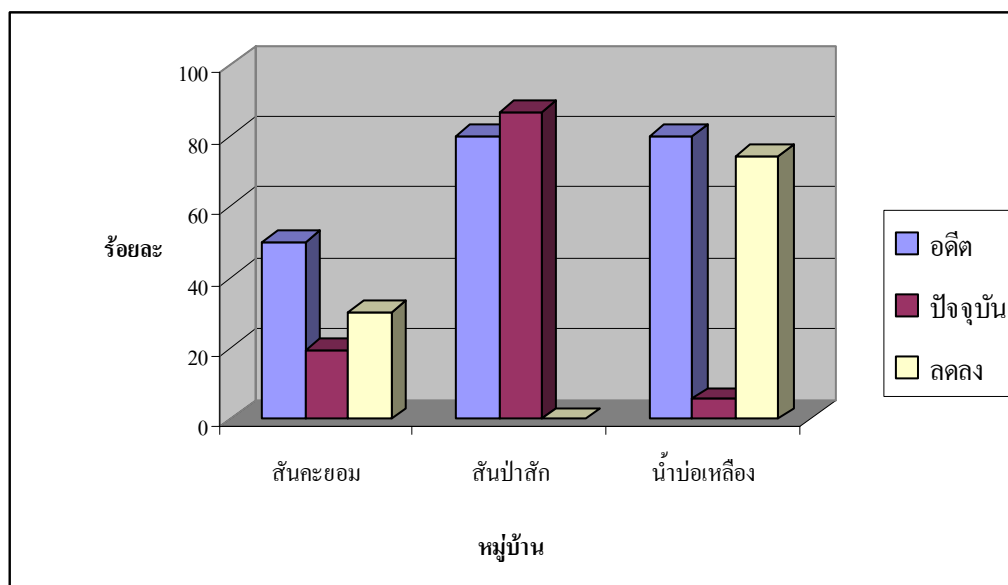
4.6 พื้นที่การทำนา จำนวนเกษตรกรที่ทำนา

ในพื้นที่ที่ทำการวิจัย ได้แก่ บ้านสันกะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลียง ที่อดีตมี อาชีพหลักคือการทำนา แต่ปัจจุบันทำให้อาชีพหลักของทั้ง 3 ชุมชนนี้ เปลี่ยนไปซึ่งมีหลากหลาย อาชีพ จากผลของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ กระแสโลกาภิวัตน์ และจากการขยายตัวของ อุตสาหกรรม ทำให้ปัจจุบันนี้อาชีพการทำนา และพื้นที่ของการทำนาเริ่มลดลงจากอดีต ดังนั้นผู้วิจัย จึงได้ทำการเก็บข้อมูลด้านพื้นที่การทำนา และจำนวนเกษตรกรที่ทำนาในปัจจุบันว่ายังคงเหลืออยู่ เท่าไหร่ โดยการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยนั้นมีความประสงค์ที่ต้องการเก็บข้อมูลทุกหลังคาเรือนเพื่อ ต้องการให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงความคิดมากที่สุด แต่ก็ไม่สามารถทำได้เนื่องจากมีปัญหาอุปสรรค ในการทำงาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอข้อมูลมาจากเกษตรตำบลป่าสัก ซึ่งได้มีการเก็บข้อมูลทุกๆ 2 ปี และข้อมูลจากโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายในลำนน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ของชุมชน ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก และตำบลเวียงยอง จังหวัดลำพูน ของคุณรัฐพล ดันติ-อนุพงศ์ นักศึกษาปริญญาโทภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร ซึ่งได้ทำการเก็บข้อมูลด้าน พื้นที่การทำนาที่รับน้ำจากเหมืองฝายของเกษตรกรทำนาทุกคนในตำบลป่าสัก

จากข้อมูลของโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายในลำนน้ำแม่สารอย่างมี ส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งได้เก็บข้อมูลการทำนาด้านพื้นที่ทำนา และจำนวนเกษตรกรทำนาในปี พ.ศ. 2551 ให้ผลดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงพื้นที่การทำงานทั้งหมด ในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ที่ได้จากการสำรวจของโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายในลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

หมู่บ้าน	พื้นที่ทั้งหมด	พื้นที่การทำงาน			
		ปัจจุบัน		อดีต %	ลดลง %
		ไร่	%		
สันคะยอม	3,181	624	19.62	50	30.38
สันป่าสัก	1,193	1035	86.76	80	0
น้ำบ่อเหลือง	1,936	108	5.58	80	74.42

ภาพที่ 13 แผนภูมิแสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การทำงานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

พื้นที่การทำนาในปัจจุบัน

จากข้อมูลพื้นที่ทำนา ในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ที่ได้จากการสำรวจของโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายในลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า บ้านสันป่าสักมีพื้นที่การทำนามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 86.76 ของพื้นที่ทั้งหมด รองลงมาคือบ้านสันคะยอมคิดเป็นร้อยละ 19.62 ของพื้นที่ทั้งหมด และสุดท้ายบ้านน้ำบ่อเหลืองมีพื้นที่ทำนาเหลือน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 5.58 ของพื้นที่ทั้งหมด

การลดลงของพื้นที่การทำนา

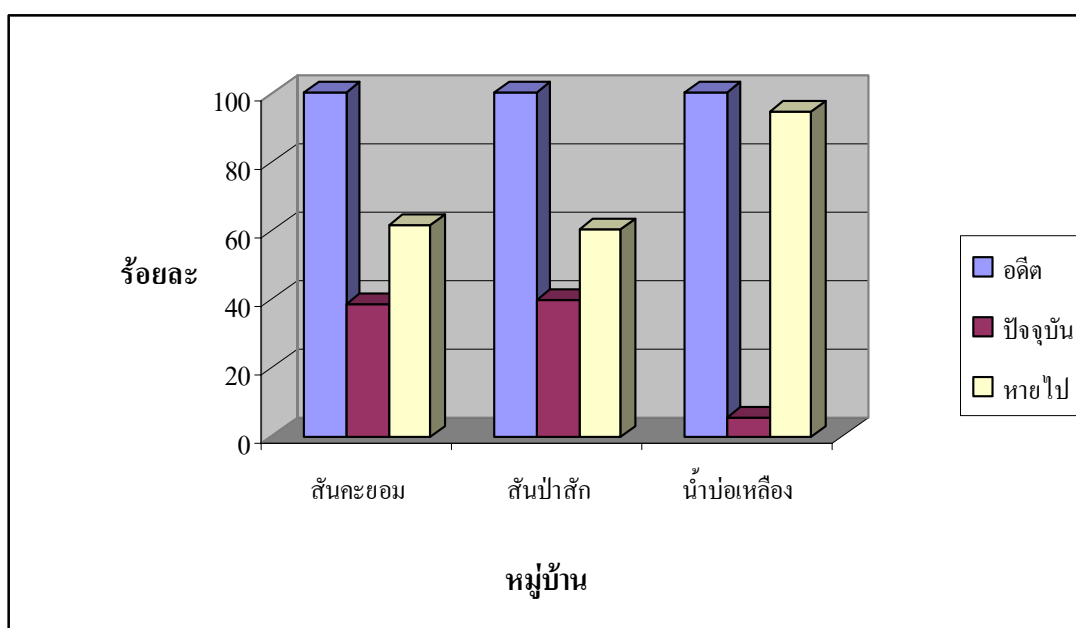
เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลของการหายไปลดลงของการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อนำพื้นที่ที่ได้จากการสอบถามทิมวิชัย พบว่า ในอดีตบ้านสันคะยอมมีพื้นที่การทำนาทั้งสิ้นประมาณร้อยละ 50 เนื่องจากในพื้นที่บ้านสันคะยอม มีพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ด้วย จึงทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ป่า พื้นที่การทำนาจึงมีอยู่น้อย ทำให้พื้นที่การทำนาของบ้านสันคะยอมลดลงไปร้อยละ 30.38 โดยปัจจุบันพบว่า พื้นที่ที่ลดลงถูกเปลี่ยนสภาพกลายเป็นสวนลำไย และฟาร์มหมู

บ้านสันป่าสัก พบว่าไม่มีพื้นที่การทำนาลดลงเลย แต่กลับมีเพิ่มขึ้น จากการนำข้อมูลของการทำนาในอดีตที่มีประมาณร้อยละ 80 มาหักลบ โดยสาเหตุที่พื้นที่การทำนาของบ้านสันป่าสักมีมาก และมากขึ้น ก็เนื่องจากว่า ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ เป็นข้อมูลของกลุ่มผู้ใช้น้ำจากเหมืองฝายซึ่งที่พื้นที่นาของเกษตรกรบ้านสันป่าสัก ไม่ได้มีแต่เฉพาะในเขตของบ้านสันป่าสักเพียงอย่างเดียว ที่นาของเกษตรกรบ้านสันป่าสัก อยู่ในพื้นที่ของบ้านน้ำบ่อเหลือง บ้านหลุก และบ้านหนองไข ดังนั้นในการสำรวจข้อมูลไม่ได้สอบถามแต่เฉพาะนาที่อยู่ในเขตของบ้านสันป่าสักเพียงอย่างเดียว จึงทำให้ข้อมูลพื้นที่นาของบ้านสันป่าสักมากกว่า

บ้านน้ำบ่อเหลือง พบว่าพื้นที่นาลดลงร้อยละ 74.42 จากการนำพื้นที่การทำนาในอดีตที่ร้อยละ 80 มาหักลบ โดยสาเหตุที่พื้นที่การทำนาลดลงไปมาก เนื่องจากพื้นที่การทำนาของบ้านน้ำบ่อเหลืองส่วนใหญ่อยู่ทางด้านสวนอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ จึงทำให้ที่นาปัจจุบันกลายเป็นโรงงานอุตสาหกรรม หอพัก อาคารพาณิชย์ สิ่งปลูกสร้างเป็นส่วนใหญ่

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนครัวเรือนที่ทำนาทั้งหมด ในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ที่ได้จากการสำรวจของโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายใน ลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

หมู่บ้าน	ครัวเรือน ทั้งหมด	จำนวนครัวเรือนที่ทำนา			
		ปัจจุบัน		อดีต	ลดลง
		ครัว เรือน	%	%	%
สันคะยอม	262	101	38.55	100	61.45
สันป่าสัก	353	140	39.66	100	60.34
น้ำบ่อเหลือง	298	16	5.37	100	94.63

ภาพที่ 14 แผนภูมิแสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนครัวเรือนที่ทำนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

จำนวนครัวเรือนที่ทำนาในปัจจุบัน

จากข้อมูลจำนวนครัวเรือนที่ทำนา ในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ที่ได้จากการสำรวจของของโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายในลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า บ้านสันป่าสักมีจำนวนครัวเรือนที่ทำนามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 39.66 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาคือบ้านสันคะยอมคิดเป็นร้อยละ 38.55 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด และสุดท้ายบ้านน้ำบ่อเหลืองมีจำนวนครัวเรือนที่ยังคงทำนาเหลือน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 5.37 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

การลดลงของครัวเรือนที่ทำนา

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลของการลดลงของจำนวนครัวเรือนที่ทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยนำครัวเรือนที่ทำนาในอดีตทั้งหมด ซึ่งผู้วิจัยได้สอบถามถึงจำนวนครัวเรือนที่ทำนาในพื้นที่ทำการวิจัยพบว่า ในอดีตมีการทำนากับเกือบทุกครัวเรือน ฉะนั้นในอดีตจึงมีจำนวนครัวเรือนที่ทำนาประมาณร้อยละ 100 จึงพบว่าในปัจจุบันบ้านน้ำบ่อเหลืองมีจำนวนครัวเรือนที่ทำนาหายไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94.63 รองลงมาคือบ้านสันคะยอมคิดเป็นร้อยละ 61.45 และสุดท้ายคือบ้านสันป่าสัก มีจำนวนครัวเรือนที่ทำนาหายไปจากอดีต คิดเป็นร้อยละ 60.34

จากข้อมูลพื้นที่การทำนาและจำนวนเกษตรกรทำนาที่ลดลงนั้น พบว่ามีปัจจัยและเงื่อนไขหลายอย่างที่มีปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อนกันที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้กล่าวในบทต่อไป

บทที่ 5

เงื่อนไขเชิงของการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม

ในบทนี้ผู้วิจัย ได้กล่าวถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาคงอยู่และหายไป จากการขยายตัวของอุตสาหกรรม ซึ่งจากการศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาเปลี่ยนแปลง พบว่า ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาเปลี่ยนแปลงไม่ได้มีปัจจัยและเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งเท่านั้น พบว่ามีหลายปัจจัย ซึ่งแต่ละปัจจัยล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กัน

จากการเข้าไปเก็บข้อมูลด้านปัจจัยและเงื่อนไขของการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา โดยการจัดประชุมกลุ่ม แบบมีส่วนร่วม ของ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาภาพรวมที่ทำให้การทำนาเปลี่ยนแปลง และศึกษาแต่ละประเด็น โดยประเด็นที่ได้ศึกษาได้แก่ ประเด็นทางด้านทรัพยากรซึ่งได้แก่ ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรดิน ประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงที่ดิน ประเด็นด้านการผลิต ประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ และประเด็นทางด้านสังคมกลุ่มองค์กร โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและสรุปเป็นภาพรวมและแต่ละประเด็นดังนี้

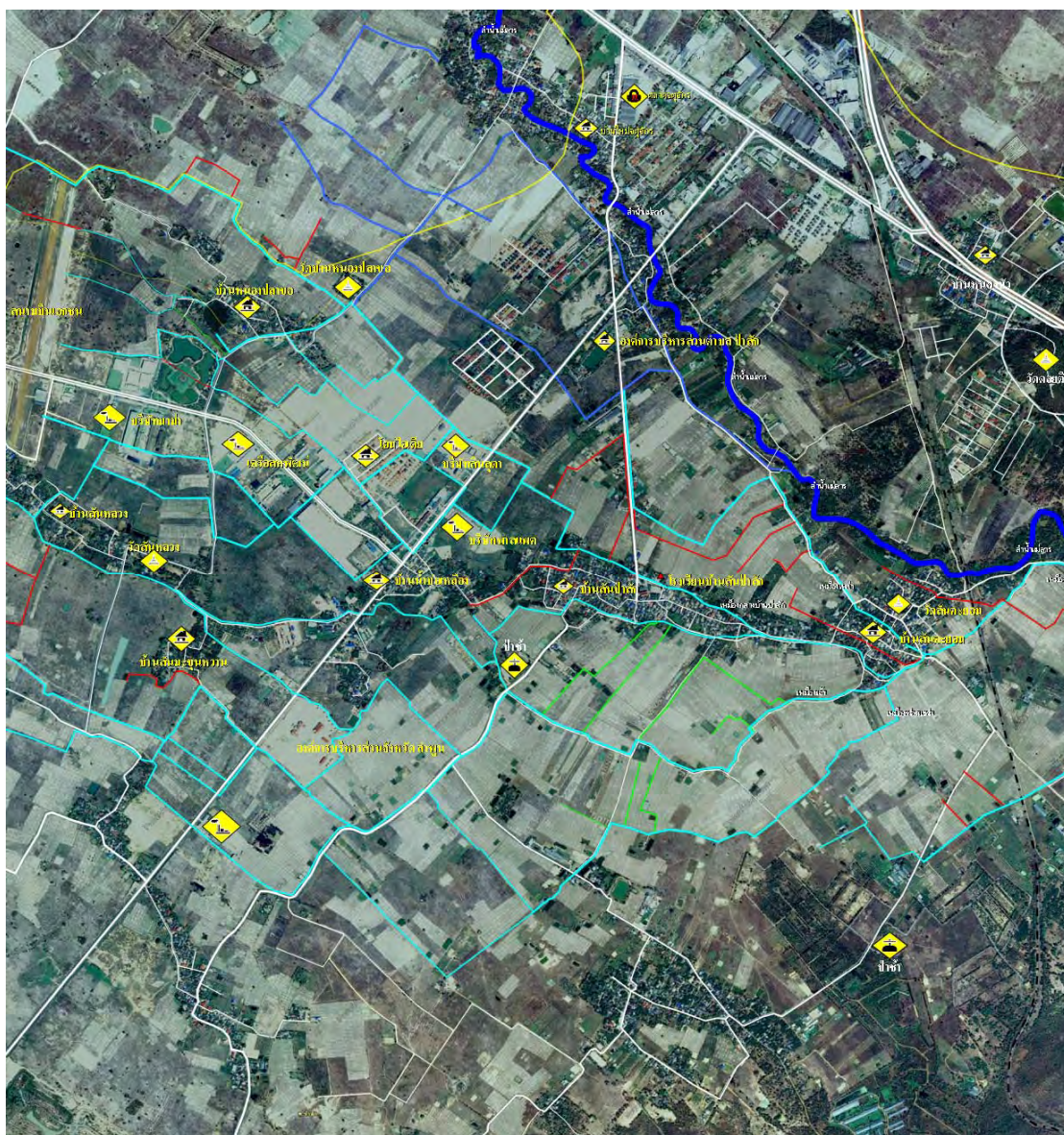
5.1 เงื่อนไขเชิงซ้อนด้านทรัพยากร ต่อการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม

แหล่งทรัพยากรในพื้นที่ที่ทำการศึกษา คือ บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง มีแหล่งทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการทำนาอยู่ 2 แหล่ง ได้แก่ ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรดิน

ทรัพยากรน้ำ

น้ำถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการทำการเกษตรโดยเฉพาะในการทำนาที่เป็นอาชีพหลักของชาวบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก บ้านน้ำบ่อเหลือง หรือทั้งตำบลป่าสัก เพราะน้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดชีวิตต่างๆ นานา ถ้าไม่มีน้ำก็ไม่มีข้าว ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้การเปลี่ยนแปลงการทำนา เนื่องจากที่นาในพื้นที่นี้เป็นนาที่อาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ ในอดีตตั้งแต่มีการสร้างฝายเกิดขึ้น เริ่มมีคนทำนากันมากเนื่องจากระบบน้ำดี ฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล แต่ระยะหลัง 5 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย เกิดภาวะโลกร้อน ทำให้ฝน

ไม่ถูกต้องตามฤดู ฝนขาดช่วง บางพื้นที่น้ำเข้าไปไม่ทั่วถึง อยู่ห่างจากระบบชลประทาน ทำให้คนที่อยู่ปลายน้ำทำนาน้อยลง เพราะถ้าไม่มีน้ำเข้าก็ไม่เจริญเติบโต

ภาพที่ 15 แสดงระบบชลประทานการใช้น้ำในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก
และบ้านน้ำบ่อเหล็ก

การใช้น้ำในอดีต (ก่อนเริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมศรีสุพรรณ หรือ ก่อนปี พ.ศ. 2535)

ในอดีตการทำนา ยังไม่มีเขื่อน อาศัยน้ำจากแม่น้ำลำคลอง และน้ำฝนเป็นหลัก ถ้าฝนตกน้ำก็จะไหลเข้าสู่คลอง เหมือนดิน ถ้าฝนไม่ตกก็จะมีประเพณีแห่นางแมว ในอดีตมีคลองเดิม คลอง

เก่า แต่ไม่ได้อยู่ในเครือข่ายของชลประทาน ส่วนใหญ่การทำนาจะอาศัยน้ำจากธรรมชาติคือน้ำฝนเป็นหลัก จุดประสงค์การทำนาในอดีตกับปัจจุบันต่างกัน ในอดีตมีความสุขในการทำนา มีความสุขกับการได้ข้าวกิน มีความสุขที่มีข้าวอยู่ในฉาง ทำอย่างไรก็ขอให้มีการกิน ส่วนอาหารไปหาทางหน้า

แต่ปัจจุบันจุดประสงค์ในการทำนาแตกต่างกันออกไปตามกาลและเวลา ปัจจุบันทำนาเป็นอาชีพ ทำนาเพื่อการค้าขาย ดังนั้นปัญหาต่างๆ ก็เกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการใช้น้ำ น้ำในปัจจุบันเป็นน้ำขอ คือ ขอเทวดา และขอชลประทาน และตั้งแต่มีอ่างเก็บน้ำ เหมือนฝายเกิดขึ้น ทำให้มีน้ำใช้สะดวกสบายขึ้น การทำนาดีขึ้น แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ได้รับผลกระทบจากระบบชลประทาน

ระบบชลประทานในพื้นที่บ้านสันคะยอม สันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง

แหล่งน้ำที่ใช้ในการทำนาเกษตรมาจากลุ่มน้ำแม่สาร ซึ่งเป็นลุ่มน้ำย่อยของลุ่มน้ำกกและลุ่มน้ำปิง โดยน้ำแม่สารจะไหลลงสู่อ่างแม่สารบริเวณเหนือบ้านจำจิมด ซึ่งมีความสูงที่สุด 16 ล้านลูกบาศก์เมตร ที่ความสูง ระดับทะเลปานกลาง 380 เมตร ที่มีเนื้อที่ประมาณ 19,000 ไร่จากอ่างเก็บน้ำแม่สาร ซึ่งมีประตูปิด-เปิด น้ำไหลตามลำน้ำแม่สาร โดยมีความยาวประมาณ 28 กิโลเมตร โดยไหลผ่าน 13 ชุมชน ใน 3 ตำบล และไหลไปบรรจบกับแม่น้ำกกที่บริเวณ บ้านแม่สารบ้านตอง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 277 เมตร

การใช้น้ำจากชลประทานของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง จากอ่างแม่สารต้องผ่านฝายมหาโชคหรือฝายมหานิล ซึ่งจากฝายมหาโชคยังมีลำเหมืองย่อยเพื่อคอยรับน้ำอีก 4 เหมือง คือ เหมืองฟอสเฟต เหมืองเจ้า เหมืองเหล่า และเหมืองกลางบ้านป่าสัก โดยมีหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์จากลำเหมืองนี้ คือ บ้านป่าดิงงาม บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก บ้านน้ำบ่อเหลือง บ้านหนองป่าขอ

การจัดการน้ำของชลประทาน

การปล่อยน้ำให้กับเกษตรกร ต้องดูที่ระดับน้ำในอ่าง เพราะน้ำในอ่างแม่สารต้องใช้ 3 ตำบล โดยการปล่อยน้ำดูที่หลักของอ่าง ถ้าน้ำมีระดับสูง ก็ต้องปล่อยมามาก ถ้าน้ำระดับต่ำแสดงว่ามีน้ำน้อย ก็จะปล่อยออกไปน้อย ต้องรักษาระดับน้ำไว้ จะไม่ปล่อยให้น้ำในอ่างแห้ง ตัวอย่างปีที่ผ่านมา ทางชลประทานเกรงว่าอ่างจะแตกจึงปล่อยน้ำออกไปมาก

ฤดูทำนา เกษตรกรที่ทำนาดังก็ต้องการน้ำ ถ้าน้ำในอ่างมีน้อยการเปิดน้ำก็ไม่เพียงพอกับความต้องการ ต้องมีการปิดเปิดเป็นเวลา เกษตรกรบางคนถ้าทำนาหว่านก็หว่านไปโดยจะไม่รอน้ำ แต่บางคนก็รอจนกว่าจะมีน้ำจึงจะหว่านทำให้ต้องปลูกข้าวช้า

โดยปัจจุบันพบว่าการทำงานที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลืองส่วนใหญ่ใช้น้ำจากอ่างแม่สาร โดยผ่านฝายมหาโชค ผ่านบ้านทุ่งยาว จนถึงสันคะยอม สันป่าสัก และน้ำบ่อเหลือง แต่น้ำที่ใช้ในการทำงานในปัจจุบันพบว่ามีปัญหาซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

ปัญหาการใช้น้ำ

1. พื้นที่ปลูกข้าวบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง เป็นพื้นที่ที่ไม่สม่ำเสมอ สูงๆ ต่ำ ทำให้พื้นที่ที่อยู่สูงน้ำจะไปไม่ถึงทั่วถึง ซึ่งจะอาศัยระบบชลประทานอย่างเดียวก็ไม่ได้ ต้องอาศัยน้ำฝนอย่างเดียว

2. น้ำจากระบบชลประทานมีไม่เพียงพอกับความต้องการ คนปลายน้ำไม่ได้ใช้น้ำจากชลประทาน

สาเหตุที่น้ำไม่เพียงพอกับความต้องการเนื่องจากฝนตกน้อย ทำให้อ่างเก็บน้ำมีน้ำไม่เพียงพอเช่นกัน ซึ่งการปล่อยน้ำมีระยะเวลาในการปล่อย เช่น ตำบลศรีบัวบานมีระยะเวลาปล่อยน้ำทั้งหมด 5 วัน ปล่อยไปทุ่งยาวอีก 5 วัน มาตำบลป่าสัก อีก 5 วัน ขณะที่เมื่อน้ำน้อยการปล่อยมา 5 วัน น้ำอาจจะยังไม่ถึงนา กว่าที่จะถึงนาก็หมดเวลาใน 5 วัน ทำให้ชาวนาที่อยู่ปลายน้ำไม่ได้รับน้ำเข้านาของตนเอง ต้องกระจายแบ่งกัน แต่ก็ยังมีเกษตรกรที่ต้องการใช้น้ำอีกมาก คนที่อยู่ไกลๆ ก็ไม่ได้ น้ำ โดยเฉพาะบ้านสันป่าสัก และน้ำบ่อเหลือง ที่อยู่ปลายน้ำมากกว่าบ้านสันคะยอม โดยเฉพาะบ้านน้ำบ่อเหลืองไม่ได้ใช้น้ำจากระบบชลประทานเลย ดังนั้นสาเหตุเรื่องน้ำจึงเป็นสาเหตุหลักที่บ้านน้ำบ่อเหลืองเลิกทำนากันมาก แต่ทั้งนี้ถึงแม้จะเกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมก็ตาม มีนายทุนมาซื้อที่ แต่เกษตรกรบอกว่าถ้ามีน้ำดี มีคนมาซื้อที่ เขาก็ไม่ขาย เพราะยังคงสามารถทำนาได้ มีข้าวกินต่อไปอีก

3. ลำเหมืองดินเงิน เนื่องจากเกิดการบุกรุกลำเหมืองจากการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ก่อสร้างบ้านจัดสรร ซึ่งการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆ จะทำการถมดินเพื่อให้อยู่สูงเท่าระดับถนน แต่การถมที่ดินนั้นไม่ได้ทำการสำรวจเส้นทางลำเหมืองก่อน เจ้าของที่ดินเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มักง่าย จึงเกิดปัญหาเรื่องการถมดินทับลำเหมือง หรือบางคนก็ไถ่ท่อ แต่การไถ่ท่อก็ไม่ได้ทำการคำนวณก่อนว่า ระดับน้ำจะอยู่ระดับเดียวกันหรือไม่ ลึกเกินไปหรือตื้นเกินไป ทำให้น้ำจากลำเหมืองไม่สามารถผ่านได้ เป็นการตัดเส้นทางลำเหมือง จึงเกิดปัญหาน้ำไม่สามารถระบายน้ำ และน้ำไม่สามารถผ่านไปสู่คนที่อยู่ปลายน้ำได้ โดยเฉพาะที่นาของบ้านน้ำบ่อเหลืองที่อยู่ติดกับนิคมอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ ที่อดีตสามารถทำนาได้ น้ำดี แต่หลังจากที่ข้าวมีราคาถูกลง เขาก็ไม่ทำนา ปล่อยให้ป่านาว่าง แต่ปัจจุบันราคาข้าวสูงขึ้น จึงอยากจะกลับมาทำนา แต่ก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากไม่มีน้ำเพียงพอ ไม่มีแหล่งน้ำไหลผ่าน หรือถ้ามีก็เป็นน้ำท่วมขัง เกิดปัญหาข้าวแช่น้ำ ทำให้ข้าวเน่า จึงทำนาไม่ได้

จากปัญหาเรื่องลำเหมืองดินเงินทุกปีก่อนถึงฤดูกาลทำนา จึงมีการขุดลอกคูคลอง ลำลำเหมือง ตั้งแต่ต้นน้ำ โดยเริ่มที่ฝายมหาโชค จนถึงปลายน้ำ บ้านน้ำบ่อเหลือง โดยให้เกษตรกรที่ใช้น้ำมาช่วยกันขุดลอก

แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ถึงแม้ว่าปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการก็ไม่ได้ทำให้เกษตรกรต้องเลิกทำนา เพราะเกษตรกรเห็นว่าอย่างไรก็ต้องหาทางออกในการแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ อาชีพทำนาก็ยังเป็นอาชีพหลักของเขา ถ้าข้าวมีราคาสูงขึ้นก็จะยังทำนากันมากขึ้น แต่ถ้าข้าวมีราคาถูกก็จะทำนายน้อยลง แต่ไม่ถึงกับต้องเลิกทำนา

ส่วนเกษตรกรบ้านน้ำบ่อเหลืองส่วนใหญ่ ที่เลิกทำนาเพราะพื้นที่ทำเป็นนาที่ไม่มีน้ำ การขายให้กับนายทุน น่าจะทำให้มีฐานะที่ดีขึ้นมากกว่า จึงหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ น่าจะดีกว่าการทำนา

การแก้ปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำของเกษตรกร

1. สร้างข้อตกลง กฎระเบียบเรื่องการใช้น้ำ โดยการสำรวจพื้นที่นาที่ต้องการใช้น้ำ พื้นที่รับน้ำ ออกมาตรการในการแบ่งน้ำใช้ และกำหนดระยะเวลาในการปล่อยน้ำ จะได้ไม่เกิดปัญหาการแย่งน้ำ

2. ขุดสระไว้ในนา โดยจะพบว่าเกษตรกรที่ทำนาจะมีการขุดสระน้ำ ไว้ที่กลางทุ่งนากันเกือบทุกคน เพื่อแก้ปัญหาหน้าจากระบบชลประทานไม่เพียงพอ สำหรับการกักเก็บน้ำไว้ใช้ เพราะเกษตรกรจะได้ไม่ต้องรอน้ำจากชลประทาน ซึ่งถ้าฝนตกมาก หรือมีการปล่อยน้ำมามากก็สามารถกักเก็บน้ำไว้ในสระได้ แต่ถ้าฝนไม่ตกน้ำในสระก็ไม่เพียงพอ เพราะปกติการสูบน้ำเพื่อใช้ในนา วันเดียวน้ำในสระก็แห้งแล้ว แต่การสร้างสระน้ำไว้ในนาจะเป็นการเพิ่มต้นทุนการทำนาจากค่าน้ำมันที่ต้องใช้ในการสูบน้ำเข้านา

ซึ่งการขุดสระของเกษตรกรเริ่มตั้งแต่ปี 2531-2532 แล้ว ขณะนั้นรัฐบาลในยุคสมัยของนายกฤษฎี ปราโมทย์เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีนโยบายในการขุดถนนเป็นคลอง ขุดคลองให้เป็นถนน วัตถุประสงค์ของการขุดเริ่มแรกคือ ขุดไว้เพื่อเลี้ยงปลา หรือให้วัวควายเข้าไปแช่ ไว้กักเก็บน้ำใช้ในฤดูแล้ง โดยการขุดแรกเริ่มเกษตรกรส่วนใหญ่จะลงทุนขุดเอง พื้นที่ประมาณ 100 ตารางเมตร หรือการขุดก็จะเป็นลักษณะของการแลกดิน นั่นคือ ให้คนที่ขุดนำดินไปขายต่อเพื่อใช้ในการถมที่ แต่จะมีบ้างที่รัฐบาลมาลงทุนขุดสระให้ ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาจะมีนโยบายของรัฐบาลเพื่อต้องการให้ทำการเกษตรผสมผสาน หรือกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง แต่การที่รัฐบาลมาขุดให้ก็พบปัญหาคือ ขุดแล้วดินเงิน ขุดน้อย ปริมาณน้ำไม่เพียงพอที่จะกักเก็บไว้ได้ ซึ่งการขุดของรัฐบาลจะขุดที่ความลึกเพียง 2 - 3 เมตร รวมทั้งคันดินด้วย ทำให้สระน้ำที่ได้มีขนาดเล็ก และการ

ขุดที่มีคันดินด้วยทำให้เปลี่ยนพื้นที่ การที่รัฐบาลมาสนับสนุนขุดให้จะมีคันดินรอบสระที่สูง เกษตรกรบ้านสันป่าสักกล่าวว่า เกษตรกรบางรายที่รัฐบาลมาขุดให้ ขุดลึกแค่ 2 เมตร มีคันดินอีก 1 เมตร ซึ่งคันดินบางครั้งก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมิกี้ได้ ทำให้พบปัญหาคือ น้ำในสระมีน้อย ไม่เพียงพอต่อการกักเก็บน้ำไว้ในนาข้าว ดังนั้นเกษตรกรจึงเสนอว่าอยากให้ทางรัฐบาล หรือผู้รู้มาทำการ คำนวณสระที่จะทำการขุด ว่าจะสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อให้เพียงพอต่อพื้นที่นาหรือพื้นที่รับน้ำ หรือไม่ อย่างไร และความเหมาะสมของบ่อที่จะต้องขุด ที่สามารถรองรับปริมาณน้ำฝนได้ เราต้อง ขุดลึกเท่าไร กว้างเท่าไร

นอกจากเกษตรกรจะแก้ปัญหาการใช้น้ำด้วยตัวเองแล้ว เกษตรกรยังได้เสนอทางออกในการแก้ปัญหา เพื่อเสนอต่อกรมชลประทานหรือหน่วยงานของรัฐบาลได้แก้ไข คือ

1. ให้ทำการผันน้ำจากเขื่อนแม่งัดมาสู่เขื่อนแม่กวง แต่คงเป็นไปได้ยาก เพราะว่าพื้นที่ของตำบลป่าสักมีพื้นที่ที่สูงกว่าเขื่อนแม่กวง

2. ถ้ามีงบประมาณให้เจาะน้ำบาดาลจากอ่างเกษตร ซึ่งเป็นแหล่งน้ำซับที่อยู่ดินเขาคอยติ ใกล้โรงฆ่าหมู เพราะลักษณะทางกายภาพบริเวณนั้นมีลักษณะเป็นเหมือนต้นน้ำ การเจาะบ่อบาดาลก็สามารถทำได้ง่าย ซึ่งถ้าเจาะแล้วระยะทางจากบ่อเกษตรมาถึงบ้านสันคะยอมมีระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร และมีระบบไฟฟ้าเพียงพอและเอื้ออำนวยต่อการขุดเจาะบ่อบาดาล และจากบ่อมาถึงลำเหมืองประมาณ 500 เมตร การเจาะบ่อบาดาลจากอ่างเกษตร สามารถนำน้ำมาใช้ในฤดูแล้งได้ จากที่ผ่านมามีเกษตรกร ลองเจาะบาดาลแล้ว เช่น ฟาร์มหมู โดยเจาะที่ความลึกประมาณ 25 เมตร สูบน้ำใช้ทั้งวันก็ไม่แห้ง

แต่การเจาะบ่อบาดาลจากอ่างเกษตรก็ยังคงเป็นที่โต้เถียงกันอยู่ โดยเกษตรกรบางท่านบอกว่าเจาะใช้น้ำอย่างไรก็ไม่วันหมด แต่เกษตรกรบางท่านก็บอกว่า ถ้าใช้ไปมากๆ เกรงว่าน้ำอาจจะแห้งไปจนถึงหมด ทั้งนี้ยังคงต้องทำการศึกษาถึงข้อดีข้อเสียต่อไป

3. การขุดสระเกษตรเพื่อกักเก็บน้ำ โดยสูบน้ำจากอ่างแม่สารขณะที่มีน้ำมากมาพักน้ำไว้ที่อ่างเกษตร เพื่อกักเก็บไว้ใช้ในฤดูแล้ง

4. การผันน้ำจากอ่างแม่สารมาถึงฝายมหาโชค ให้ผันผ่านมาจากบ้านจำบอน ไม่ต้องผันผ่านไปทางบ้านทุ่งยาว เพราะจะทำให้ระยะทางน้ำผ่านมาเร็วกว่า

ปกติการผันน้ำจากอ่างมาสาร เพื่อมายังฝายมหาโชคนั้นต้องผ่านบ้านทุ่งยาว ซึ่งระยะทางจากอ่างแม่สารถึงฝายมหาโชคใช้ระยะทาง 15 กิโลเมตร และต้องใช้เวลาหลายวันจึงจะถึงฝายมหาโชค ทางบ้านสันป่าสักจึงเสนอว่า ควรจะปรับเส้นทางน้ำใหม่ คือผันน้ำจากอ่างแม่สารไปทางเส้นบ้านจำบอน ซึ่งจะใช้ระยะทางที่สั้นกว่า คือระยะทาง 8 กิโลเมตร ซึ่งลดลงไปเกือบ 7 กิโลเมตร โดยการเปลี่ยนเส้นทางน้ำในลักษณะนี้น่าจะทำให้ น้ำมาถึงฝายมหาโชคเร็วกว่า ใช้เวลาสั้นกว่า

นอกจากนั้น การเดินทางของน้ำเมื่อผ่านบ้านทุ่งยาวจะผ่านฝายน้ำล้นหรือเขื่อนกั้นน้ำ อีก 7 เขื่อน แต่ถ้าฝนน้ำมาจากบ้านจำบอนจะไม่ผ่านเขื่อนกั้นน้ำเลย ซึ่งฝายน้ำล้นหรือเขื่อนกั้นน้ำในบ้านทุ่งยาวมีหลายแห่ง ถึงแม้จะปิดเปิดได้ ก็มักถูกดึกาและช่วงเวลาในการเปิดปิด ถ้าน้ำมีปริมาณมากจึงสามารถล้นมาหาบ้านสันกะยอม สันป่าสัก ได้ ถ้าน้ำมีปริมาณน้อย ความแรงของน้ำก็จะน้อย ถ้าไม่มีการเปิดน้ำหรือเปิดผ่านเขื่อน น้ำไม่สามารถล้นผ่านมาได้ คนปลายน้ำก็ไม่สามารถรับน้ำได้

ซึ่งถ้าเปลี่ยนเส้นทางน้ำจะทำให้เกษตรกรได้รับน้ำเร็วกว่า เพราะถ้าน้ำผ่านมาจากทุ่งยาวจะใช้เวลามาถึงป่าสักประมาณ 10 วัน แต่ถ้าปรับเส้นทางมาจากบ้านจำบอนจะใช้เวลา 5 วัน

โดยเรื่องการผันน้ำมาทางบ้านจำบอนนั้น กลุ่มผู้ใช้น้ำได้เสนอเรื่องกับทาง อบต. แล้ว ซึ่งกำลังได้รับการแก้ปัญหา

ทรัพยากรดิน

ดิน คือ วัสดุชั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช ดินเป็นวัตุธรรมชาติที่ได้มาจากการสลายตัวของหินแร่ชนิดต่าง ๆ ผสมคลุกเคล้ากับเศษซากอินทรีย์วัตถุที่เน่าเปื่อยผุพัง และรวมตัวกันเป็นชั้น ๆ ห่อหุ้มผิวโลก ดังนั้น ดินจึงเป็นวัตถุที่สำคัญที่จะช่วยให้พืชเจริญเติบโตหรือยังชีพอยู่ได้ โดยปกติแล้วดินเป็นแหล่งของแร่ธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช เป็นแหล่งน้ำและอากาศของพืชและนอกจากนั้นดินยังเป็นตัวช่วยพยุงลำต้นของพืชให้ตั้งตรงเพื่อรับพลังงานจากดวงอาทิตย์อีกด้วย พืชแต่ละชนิดสามารถขึ้นเจริญเติบโตได้ดีบนดินดอนที่สามารถถ่ายเทน้ำและอากาศดี แต่พืชบางชนิดสามารถเจริญเติบโตได้ดีบนดินที่มีน้ำขัง

จากการสอบถามข้อมูลจากการประชุมกลุ่ม และจากการถามข้อมูลจากหมอดินประจำตำบล พบว่า ตั้งแต่อดีตก่อนที่จะมีการสร้างนิคมอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ในปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบันสภาพดินของบ้านสันกะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก

ลักษณะดินของพื้นที่วิจัย

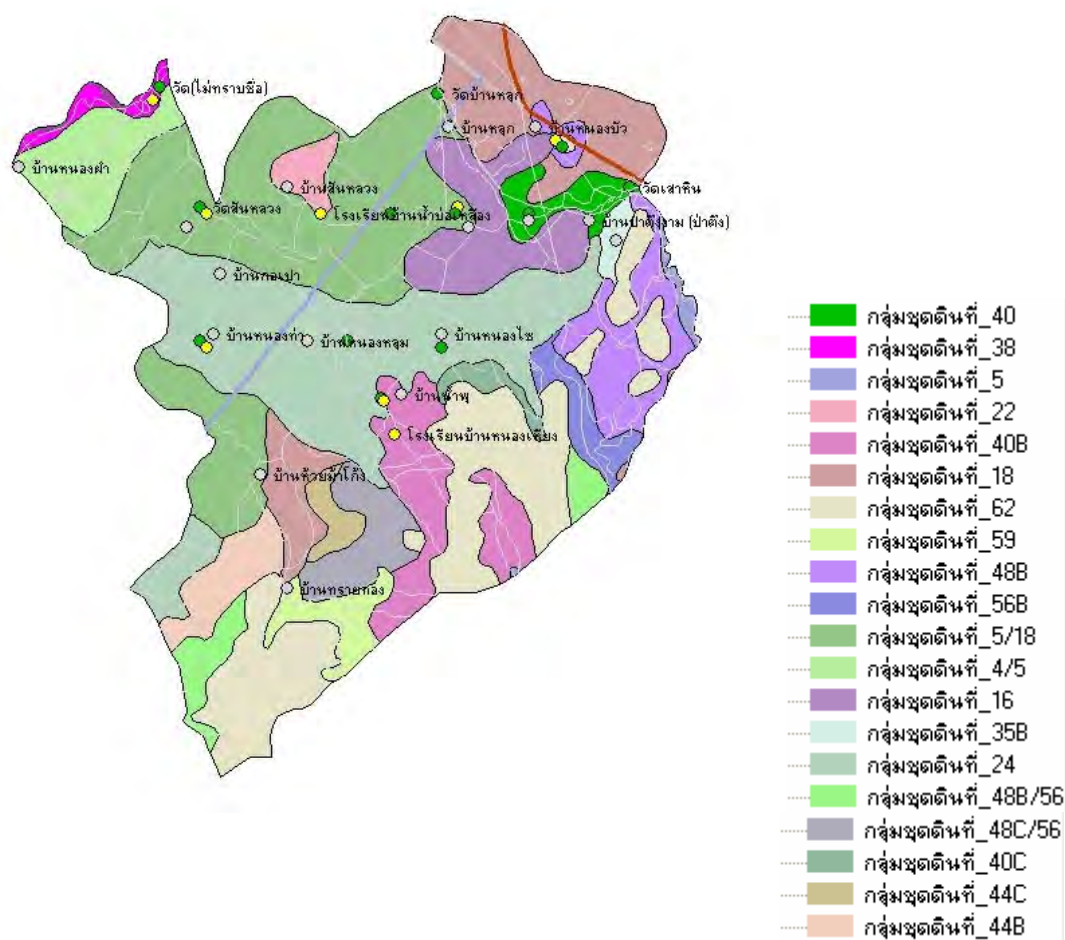
ลักษณะดินของบ้านสันกะยอมส่วนใหญ่เป็นทราย ประมาณ 60% ดินเหนียวประมาณ 20 % และเป็นดินร่วนปนทราย ระดับปานกลาง ประมาณ 20 %

บ้านสันป่าสัก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายประมาณ 40% ดินเหนียวประมาณ 30% และดินทรายประมาณ 30%

บ้านน้ำบ่อเหลือง ในอดีตดินมีคุณภาพ ประมาณ 70% ลักษณะจะเป็นดินดำหรือดินร่วนปนเหนียว ปัจจุบันเริ่มเป็นดินแดง ดินทราย ดินที่ไม่อุ้มน้ำเป็นส่วนใหญ่ อีก 30% เป็นดินร่วน

โดยดินทรายและดินร่วนปนทรายมักจะเก็บน้ำไม่อยู่ ถ้าน้ำไหลมา จะไม่สามารถอุ้มน้ำเก็บไว้ได้ น้ำก็ระบายออกไปอย่างรวดเร็ว เพราะปกติพื้นที่ที่น้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการทำงานไปบ้าง โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีที่นาเป็นดินทราย ก็เลิกทำนา เนื่องจากมีปัญหาเรื่องน้ำอยู่แล้ว ดินไม่มีคุณภาพ การทำนาก็ไม่ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ

จากการศึกษาถึงข้อมูลชุดดินของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำเหือง จากแผนที่แสดงชุดดินของตำบลป่าสัก พบว่าดินในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำเหือง ประกอบไปด้วยกลุ่มชุดดินที่_16 กลุ่มชุดดินที่_40 และกลุ่มชุดดินที่ 5/18 โดยชุดดินแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะต่อการทำการเกษตร

ภาพที่ 16 แสดงข้อมูลชุดดินของตำบลป่าสัก พ.ศ 2548

กลุ่มชุดดินที่ 16

ลักษณะโดยทั่วไป : เนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทรายเป้ง สีดินมีสีน้ำตาลอ่อน หรือสีน้ำตาลปนเทา และมีจุดประสีน้ำตาลเข้ม สีเหลือง หรือสีแดง ในดินชั้นล่างอาจพบพวกเหล็กและแมงกานีสปะปน กลุ่มดินนี้เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำนํ้า พบบริเวณพื้นที่ราบเรียบถึงค่อนข้างราบเรียบ ตามลานตะพักลำนํ้าระดับต่ำ มีน้ำแช่ขังลึกน้อยกว่า 30 ซม. นาน 4 - 5 เดือน เป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำหรือค่อนข้างต่ำ pH 5.0-6.0 ได้แก่มูลดินหินกอง ศรีเทพ และพานทอง ลำปาง เกาะใหญ่ ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่ใช้ทำนา

ปัญหาในการใช้ประโยชน์ที่ดิน : น้ำดินแน่นทึบทำให้ข้าวแตกกอได้ยาก ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ฤดูฝนมีน้ำแช่ขังนาน 4 - 5 เดือน

ความเหมาะสมสำหรับการปลูกพืช : กลุ่มชุดดินที่ 16 มีศักยภาพเหมาะสมที่จะใช้ทำนามากกว่าการปลูกพืชไร่ ไม้ผลและพืชผัก เนื่องจากพบในสภาพพื้นที่ราบเรียบถึงเกือบราบเรียบ ลักษณะเนื้อดินละเอียดปานกลาง มีสภาพการระบายน้ำค่อนข้างเร็วถึงเร็วในช่วงฤดูฝนมีน้ำขังที่ผิวดิน 3-4 เดือน อย่างไรก็ตามในฤดูแล้งสามารถปลูกพืชไร่และพืชผักได้ ถ้ามีน้ำชลประทานหรือแหล่งน้ำธรรมชาติช่วยเสริม ในบางพื้นที่เกษตรกรได้ปฏิบัติอยู่แล้ว

ปลูกข้าวหรือทำนา ปัญหาดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ พันธุ์ข้าวที่แนะนำ ปทุมธานี 60 สุพรรณบุรี 60 ขาวดอกมะลิ 105 ขาวตาแห้ง เก้าวรง 88 เหนียวสันป่าตอง เหลืองใหญ่ กข.4 กข.6 กข.8 กข.15 กข.17 กข.23 กข.25 ฯลฯ ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 อัตรา 35 กก./ไร่ หรือสูตร 16-16-8 หรือสูตรใกล้เคียง อัตรา 25-35 กก./ไร่ หรือปุ๋ยสูตร 16-20-0 หรือ 20-20-0 อัตรา 30 กก./ไร่ ใส่ร่วมกับปุ๋ยยูเรีย อัตรา 15-20 กก./ไร่ การใส่ให้แบ่งใส่ 2 ครั้ง ครั้งละเท่า ๆ กัน ครั้งแรกใส่ระยะปักดำและครั้งที่สองใส่หลังครั้งแรกประมาณ 30 วัน หรือระยะที่ต้นข้าวตั้งท้อง สำหรับปุ๋ยที่ใส่รวมก็ให้แบ่งใส่ 2 ครั้งเช่นเดียวกัน ปัญหาดินแน่นหลังจากการทำนา ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก อัตรา 1.5-2.0 ตัน/ไร่ ในระยะเตรียมดินก่อนปักดำข้าวหรือปลูกพืชตระกูลถั่วเป็นปุ๋ยพืชสด ปลูกก่อนปลูกข้าว 2-3 เดือนแล้วไถกลบ

กลุ่มชุดดินที่ 40

ลักษณะโดยทั่วไป : เนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทราย ดินสีน้ำตาลอ่อน สีเหลืองหรือแดง บางแห่งอาจพบจุดประสีในดินชั้นล่าง เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดพวกตะกอนลำนํ้าหรือจากการสลายตัวผุพังของหินเนื้อหยาบ พบบริเวณพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบ จนถึงพื้นที่ลาดเชิงเขา ส่วนใหญ่มีความลาดชันประมาณ 2 - 20 % และบางส่วนมีความลาดชันประมาณ 20 - 35 % เป็นดินลึก มีการ

ระบายน้ำดี ระดับน้ำใต้ดินอยู่ลึกกว่า 1 เมตรตลอดปี มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่า pH 4.5 - 5.5 ได้แก่ชุดดินสันป่าตอง เขาพลอง ชุดดินหุบกระพง และชุดดินยางตลาด ชุมพวง ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวใช้ปลูกพืชไร่ต่าง ๆ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ปอ ข้าวโพด และถั่ว บางแห่งมีสภาพเป็นป่าละเมาะหรือทุ่งหญ้าธรรมชาติ

ปัญหาในการใช้ประโยชน์ที่ดิน : เนื้อดินเป็นทรายจัด น้ำซึมผ่านชั้นดินได้เร็วมาก ดินอุ้มน้ำต่ำ ระดับน้ำใต้ดินต่ำมาก ดินมีการกัดกร่อนในบริเวณที่มีความลาดชันสูง ความอุดมสมบูรณ์ ของดินต่ำ

ความเหมาะสมสำหรับการปลูกพืช : กลุ่มชุดดินที่ 40 มีความเหมาะสมในการปลูกพืชไร่และไม้ผล ก่อนข้างไม่เหมาะสมที่จะนำมาปลูกพืชผัก และไม่เหมาะสมที่จะใช้ในการทำนา เนื่องจากเนื้อดินค่อนข้างเป็นทรายและสภาพพื้นที่ไม่อำนวย แต่สามารถใช้ประโยชน์ในการปลูกไม้โตเร็วและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ได้ดี

การจัดการกลุ่มชุดดินที่ 40 : ควรปลูกหญ้าแฝกสลับกับพืชที่ปลูกเป็นแถวขวางความลาดเทของพื้นที่ ปัญหาดินเป็นทรายค่อนข้างจัดและมีความสามารถในการอุ้มน้ำต่ำควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยเทศบาล อัตรา 2-3 ตัน/ไร่ หรือปลูกพืชปุ๋ยสด แล้วไถกลบลงดินเมื่อพืชปุ๋ยสดอายุ 40-50 วัน หรือออกดอกได้ประมาณ 50 % พืชปุ๋ยสดที่แนะนำ ได้แก่ ปอเทือง ถั่วพุ่ม ถั่วดำ โสนต่าง ๆ

กลุ่มชุดดินที่ 5

ลักษณะโดยทั่วไป : เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียว ดินบนมีสีเทาแก่ น้ำตาลปนเทา ดินล่างมีสีเทาอ่อนหรือสีเทา มีจุดประสีน้ำตาลแก่และน้ำตาลปนเหลือง ตลอดชั้นดินมักพบก้อนสารเคมี เหล็ก และแมงกานีสปะปนอยู่ในพื้นที่ปลูกของไม้ผลแต่ละชนิดชั้นดินลึกดินกลุ่มดินนี้ เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำ และเป็นดินลึก มีการระบายน้ำเร็ว พบในพื้นที่ราบเรียบตามลานตะพักลำน้ำค่อนข้างใหม่ และลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ น้ำเซาะยังลึกน้อยกว่า 30 ซม. นาน 3-5 เดือน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง pH 5.5-6.5 แต่ถ้าดินมีก้อนปูนปะปนในดินชั้นล่างดินชั้นนี้จะมีปฏิกิริยาเป็นด่างอ่อน pH 7.5-8.0 ได้แก่ ชุดดินหางดง และ พาน ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่ใช้ทำนา ในบริเวณที่มีแหล่งน้ำใช้ปลูกพืชไร่ พืชผัก และยาสูบในช่วงฤดูแล้ง ข้าวที่ปลูกโดยมากให้ผลผลิตค่อนข้างสูง

ปัญหาในการใช้ประโยชน์ที่ดิน : ในฤดูฝนน้ำเซาะขังนาน 3 - 5 เดือน ดินมีการระบายน้ำเร็ว

ความเหมาะสมสำหรับการปลูกพืช : เมื่อพิจารณาถึงสภาพพื้นที่ ลักษณะเนื้อดินและการระบายน้ำของดิน กลุ่มชุดดินที่ 5 มีความเหมาะสมที่จะใช้ทำนามากกว่าปลูกพืชไร่ ไม้ผล และ

พืชผัก ซึ่งเกษตรกรก็ได้ใช้ประโยชน์ในการทำนาอยู่แล้วในช่วงฤดูฝน อย่างไรก็ตามกลุ่มชุดดินที่ 5 ยังสามารถปลูกพืชไร่และพืชผักต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีในช่วงฤดูแล้งหรือหลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว และปฏิบัติกันมากในภาคเหนือของประเทศไทย

การจัดการกลุ่มชุดดินที่ 5 : ปลูกข้าวหรือทำนา เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินปฏิบัติ เช่นเดียวกับกลุ่มชุดดินที่ 1 การใช้ปุ๋ยเคมี สำหรับข้าว พันธุ์ข้าวไวแสง และพันธุ์ข้าวไม่ไวแสง ใช้สูตรปุ๋ยและอัตราเช่นเดียวกับในกลุ่มชุดดิน 1

กลุ่มชุดดินที่ 18

ลักษณะโดยทั่วไป : เนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทราย สีเทาปนน้ำตาลอ่อน, สีน้ำตาลปนแดง อ่อน ดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย สีเทาปนน้ำตาล, สีเทาปนชมพู พบจุดประสีน้ำตาลแก่ สีแดงปนเหลืองปะปน เกิดจากพวกตะกอนลำนํ้าพบบริเวณ พื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบตาม ลานตะพักลำนํ้าระดับต่ำ น้ำเซาะลึก 30 ซม. นานประมาณ 4 เดือน เป็นดินลึก มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำ ดินชั้นบน pH 6.0-7.0 ส่วนดินชั้นล่าง pH ประมาณ 5.5-6.5 ได้แก่ชุดดินเขาย้อย ชลบุรี และ โคราช ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่ใช้ทำนาบางแห่งใช้ปลูกอ้อยหรือปลูกพืชล้มลุกในฤดูแล้ง

ปัญหาในการใช้ประโยชน์ที่ดิน : เนื้อดินเป็นดินทรายหยาบ พืชมีโอกาสเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำฤดูฝนมีน้ำเซาะนาน 4 เดือน

ความเหมาะสมสำหรับการปลูกพืช : กลุ่มชุดดินที่ 18 พบบริเวณที่ราบต่ำ สภาพพื้นที่ราบเรียบถึงเกือบราบเรียบ ดินมีการระบายน้ำค่อนข้างเร็วถึงเร็ว ในช่วงฤดูฝนมีน้ำขังนานระหว่าง 3-4 เดือน จึงมีศักยภาพเหมาะสมในการทำนามากกว่าการปลูกพืชไร่ พืชผักและไม้ผล ยกเว้นถ้าได้มีการปรับปรุงแก้ไขปัญหาน้ำขังและการระบายน้ำของดิน อย่างไรก็ตามในสภาพปัจจุบันสามารถปลูกพืชไร่และพืชผักอายุสั้นได้ ในช่วงฤดูแล้ง ถ้ามีน้ำชลประทานและแหล่งน้ำธรรมชาติเสริม

การจัดการกลุ่มชุดดินที่ 18 : ปลูกข้าวหรือทำนา ปัญหาดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ข้าวพันธุ์ที่แนะนำ

1.1 ข้าวที่ไวต่อช่วงแสง ได้แก่ ขาวปากหม้อ ขาวตาแห้ง 17 เก้ารวง เหลืองประทิว 123 น้ำสะกุ่ม 19 ขาวดอกมะลิ 105 นางมล เอส-4 ปทุมธานี 60

1.2 ข้าวที่ไม่ไวต่อช่วงแสง ได้แก่ กข.1-7 กข.9 กข.10 กข.11 กข.21 กข.25 สุพรรณบุรี 60

สุพรรณบุรี 70 พิษณุโลก 60-2 ใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 อัตรา 35 กก./ไร่ หรือสูตร 16-16-8 หรือสูตรใกล้เคียง อัตรา 25-35 กก./ไร่ หรือปุ๋ยสูตร 16-20-0 หรือ 20-20-0 อัตรา 30 กก./ไร่ ใส่ร่วมกับปุ๋ยยูเรีย อัตรา 15-20 กก./ไร่ การใส่ให้แบ่งใส่ 2 ครั้ง ครั้งละเท่า ๆ กัน ครั้งแรกใส่ระยะปักดำ และ

ครั้งที่สองใส่หลังครั้งแรก ประมาณ 30 วัน หรือระยะที่ต้นข้าวตั้งท้อง สำหรับปุ๋ยที่ใส่รวมก็ให้แบ่งใส่ 2 ครั้งเช่นเดียวกัน ปัญหาดินแน่นหลังจากการทำเทือกปักดำ ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก อัตรา 1.5-2.0 ตัน/ไร่ ในระยะเตรียมดินก่อนปักดำข้าวหรือปลูกพืชตระกูลถั่ว เช่น ปอเทือง โสน โสนอัฟริกัน ฯลฯ เป็นปุ๋ยพืชสด ปลูกก่อนปลูกข้าว 2-3 เดือนแล้วไถกลบ เมื่อพืชตระกูลถั่วออกดอกหรือไถกลบฟางข้าวและเศษหญ้าลงไปดิน ทิ้งไว้ให้สลายตัว เป็นอินทรีย์วัตถุจะช่วยให้ดินร่วนซุยอีกทางหนึ่ง

การปรับดินให้มีคุณภาพก่อนปลูก

จากที่พบว่าสภาพดินของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลืองมีลักษณะ และสภาพของดินเปลี่ยนไป แต่ก็ไม่มาก เป็นบางพื้นที่ พบว่าสาเหตุที่ดินเปลี่ยนสภาพเพราะเกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมีกันมาก ทำให้ดินกลายสภาพเป็นดินทราย

โดยเกษตรกรจะต้องทำการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพก่อนจะทำการปลูกพืช โดยก่อนจะทำการปลูกต้องมีการปรับปรุงดินก่อน เจ้าของนาต้องทราบที่ดินของตัวเองมีสภาพดินอย่างไร การศึกษาข้อมูลเรื่องดินเกษตรกรสามารถสอบถามและขอคำปรึกษาได้ที่หมอดิน เกษตรกรบางคนก็ทราบว่าดินลักษณะไหนให้ผลผลิตดี ไม่ดี ดินลักษณะไหนที่ต้องใส่ปุ๋ยอะไร ได้มีการนำตัวอย่างดินไปตรวจที่สำนักงานพัฒนาที่ดิน ถ้าพบว่าดินของเกษตรกรคนไหนที่เกิดเป็นกรดเป็นด่าง ทางพัฒนาที่ดินจึงได้นำโดโรไมท์แจกจ่ายเพื่อให้เกษตรกรเอาไปใส่ในดินนาข้าว

การปรับดินอีกวิธีหนึ่งก็ต้องไถคราด การไถก็ถือว่าเป็นการปรับดินไปในตัว หรือไม่ก็มีการใส่ขี้วัว เดือนเมษายนก่อนที่จะทำนาเกษตรกรมักจะนำขี้วัวใส่ในที่นา ก่อนปักดำจึงใส่ขี้วัวขี้ควาย เพื่อเป็นการปรับปรุงดิน เริ่มทำในปีนี้เป็น การปรับปรุงดิน

ที่ผ่านมาในอดีตหมอดิน มักจะเอาถั่วพุ่มมาแจก โดยให้ปลูกก่อนจะปลูกข้าว และมีการไถกลบ บางคนก็สนใจบางคนก็ไม่สนใจ คิดว่าเป็นวัชพืช แต่จริงๆ วัชพืชก็มีประโยชน์ แม้แต่หญ้าก็มีประโยชน์เอากลบลงไปในดินก็ถือว่าเป็นปุ๋ยอย่างดีเลย

การเผาเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้หน้าดินเสีย หน้าดินแข็งเจ้าของนาส่วนใหญ่จะไม่เผาเพราะทราบว่าส่งผลทำให้ดินเสีย แต่เกษตรกรบางคนก็ง่ายจึงแอบเผา เพราะคิดว่าการเผานั้นจะดี ทำให้โล่ง ทำให้การไถมันจะง่ายขึ้น ไถไม่ฝืด ถ้าการไถจะฝืด แต่หารู้ไม่ว่าการเผาจะทำให้ธาตุอาหารที่อยู่หน้าดินเสียไป

ดินกับผลผลิตข้าว

ดินไม่ค่อยส่งผลทำให้ผลผลิตตกต่ำ ส่วนใหญ่จะให้ผลผลิตเท่าๆ กัน แต่ดินอาจจะให้ผลทำให้ต้องใส่ปุ๋ยมากกว่าปกติ เพราะเกษตรกรจะทราบว่าดินของตัวเองเป็นดินอะไรมักจะใส่ปุ๋ยป้องกันไว้ก่อน จึงทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่แตกต่างกัน เพราะดินชนิดไหนก็ต้องสูบน้ำมาใช้เหมือนกัน

การที่จะทำให้ข้าวมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่องน้ำมากกว่า ดินไม่ส่งผลทำให้ข้าวได้ผลผลิตลดลง

โดยเกษตรกรบ้านสันคะยอมได้สะท้อนว่า “การทำนา ผลผลิตอยู่ที่เจ้าของนา เจ้าของนาต้องดูแล ใส่ปุ๋ย ให้ได้ผลผลิตมาก การดูแลเอาใจใส่มาก เรื่องดินไม่ค่อยมีผลเท่าไร ปัจจัยสำคัญที่สุดคือเรื่องน้ำ”

“การที่ดินบ้านเราไม่ค่อยอุ้มน้ำ หรือไม่มีคุณภาพก็ไม่ได้ส่งผลกระทบทำให้เกษตรกรเลิกทำนา เพราะอย่างไรก็ต้องทำนาและต้องทำทุกปี แต่จะมีปัญหาต้องใช้น้ำมาก ต้องอาศัยทั้งน้ำฝนและน้ำชลประทาน เฉพาะน้ำชลประทานอย่างเดียวไม่เพียงพอ”

“ดินในพื้นที่บ้านสันคะยอม เป็นดินในพื้นที่ที่ไม่เท่ากัน เป็นลุ่ม ที่ดอน สูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่สม่ำเสมอ ของเขาเป็นที่ราบ เวลานั้นน้ำเข้าแบบเดียวกันก็เต็มแล้ว ของเราเอาเข้าอย่างไรก็ไม่มีน้ำ”

“พื้นที่บ้านเราเป็นที่ราบสูง เวลาปล่อยน้ำมาที่สูงรับน้ำได้ก็ไม่อยู่ น้ำมันซึมไปหมด นาข้างล่างเป็นนาดินเหนียว เก็บน้ำอยู่ นาข้างบนเป็นดินนาทราย เวลาปล่อยน้ำมา วันเดียวก็แห้งแล้ว”

5.2 เจาะเชิงซ้อนด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา จากการขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม

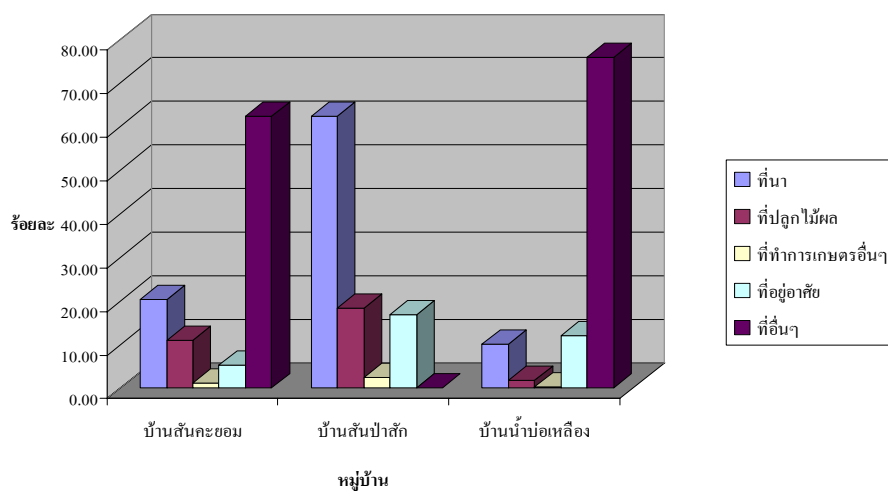
ที่ดินในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ในอดีตเป็นพื้นที่ทำการเกษตร ได้แก่ การทำนาเป็นส่วนใหญ่ ที่เหลือเป็นพื้นที่ป่า พื้นที่สวน และเป็นที่อยู่อาศัย โดยหลังจากที่มีการตัดผ่านของถนนซูเปอร์ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีความเจริญยิ่งขึ้น ประกอบกับเกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ จึงทำให้ระบบสาธารณูปโภค ไฟฟ้า เข้ามาทำให้พื้นที่ดังกล่าวถูกเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ป่าหายไปกลายเป็นพื้นที่ทำการเกษตรหรือที่อยู่อาศัย และหลังจากเกิดนิคมอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์ ทำให้พื้นที่ทำการเกษตรที่ส่วนใหญ่เป็นที่นาถูกกลายเป็นโรงงานอุตสาหกรรม และอาคารพาณิชย์ บ้านพักที่ สิ่งปลูกสร้าง ต่างๆ

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง โดยสอบถามข้อมูลจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ให้ผลดังนี้

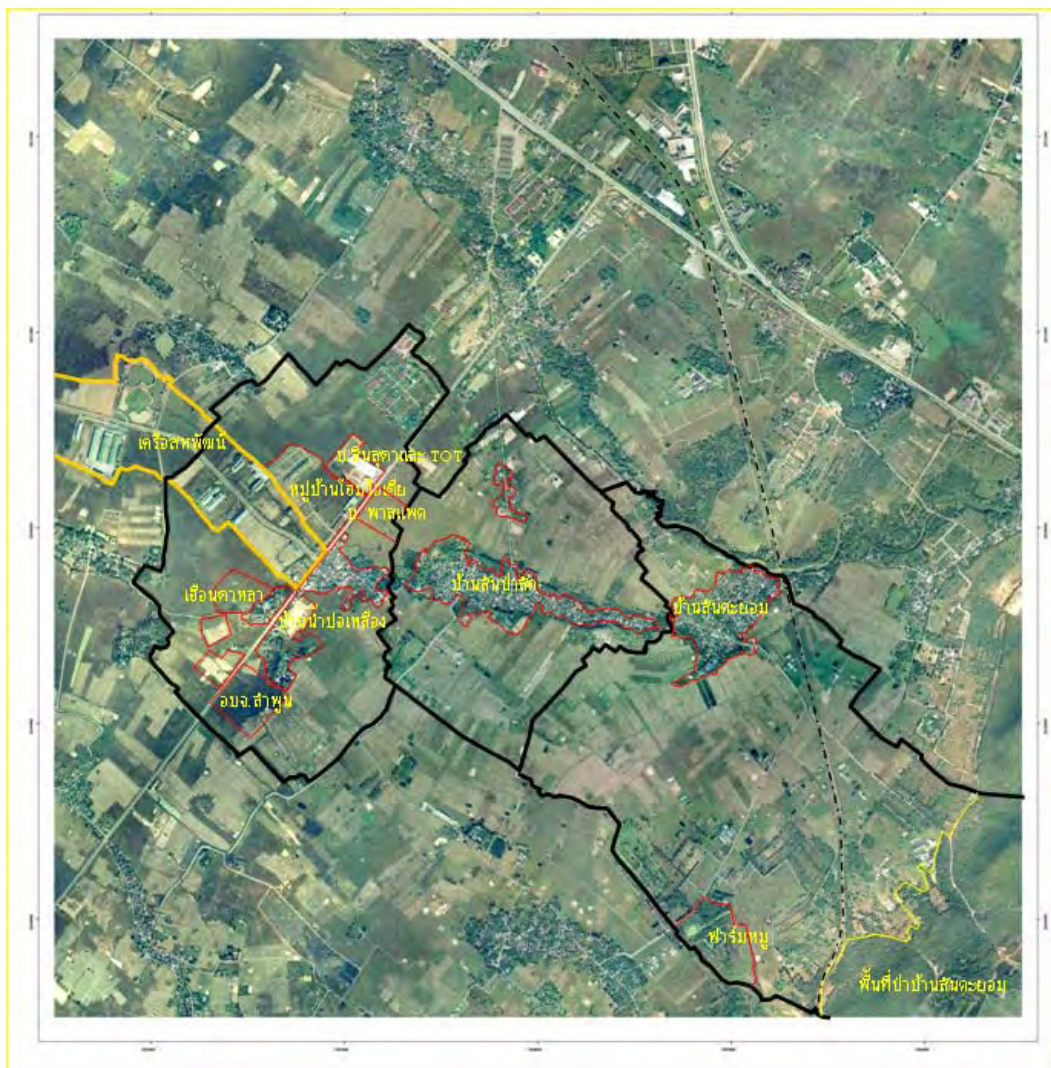
ตารางที่ 6 การใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง

หมู่บ้าน	ที่ดินทั้งหมด		ที่นา		ที่ปลูกไม้ผล		ที่ทำ การเกษตร อื่นๆ		ที่อยู่อาศัย		ที่อื่นๆ	
	ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%	ไร่	%
บ้านสันคะยอม	3,181	100	648	20.37	348	10.94	347	1.07	170	5.34	1,981	62.28
บ้านสันป่าสัก	1,193	100	744	62.36	218	18.27	301	2.52	200	16.76	1	0.08
บ้านน้ำบ่อเหลือง	1,936	100	195	10.07	35	1.81	56	0.29	235	12.14	1,466	75.72

ที่มา : ข้อมูลพื้นฐานประจำสำนักงานเกษตรอำเภอ ปี 2550

ภาพที่ 17 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง

ภาพที่ 18 แสดงขอบเขตของบ้านสันค้ำยอน บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำป่อเหลือง

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่จากการประชุมกลุ่ม และใช้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่ดินจากสำนักงานเกษตรอำเภอในปี 2550 ร่วมกับการให้ทีมวิจัยศึกษาจากภาพถ่ายดาวเทียม พร้อมทั้งระบุขอบเขตของหมู่บ้าน พบว่า บ้านสันค้ำยอน มีพื้นที่รวมมากที่สุด คิดเป็น 3,181 โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อื่นๆ ซึ่งไม่ได้ระบุว่าเป็นพื้นที่อะไร คิดเป็นร้อยละ 62.28 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งจากการสอบถามจากทีมวิจัย พบว่าพื้นที่อื่นๆ คือพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ร้าง ซึ่งอดีตเคยทำสวน แต่ไม่มีน้ำ จึงมีนายทุนเข้ามาซื้อที่ดินดังกล่าว ประมาณ 500 ไร่ ซึ่งปัจจุบันจึงกลายเป็นที่ร้าง ไม่มีการใช้ประโยชน์ และนอกจากนั้นยังเป็นฟาร์มหมู ซึ่งเป็นโซนสำหรับการเลี้ยงหมูของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงหมู

บ้านน้ำบ่อเหลืองเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่รองลงมา โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 1,936 ไร่ และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อื่นๆ ซึ่งก็ไม่ได้ระบุว่าเป็นพื้นที่อะไร คิดเป็นร้อยละ 75.72 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยจากการสอบถามชาวบ้านที่มิวิจัยพบว่า พื้นที่อื่นๆ เป็นพื้นที่ก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรม หอพัก อาคารพาณิชย์ เป็นต้น รองลงมาเป็นที่อยู่อาศัย คิดเป็นร้อยละ 12.14 ซึ่งที่อยู่อาศัยเป็นทั้งที่อยู่อาศัยของชาวบ้านน้ำเหลืองโดยกำเนิด และที่อยู่อาศัยที่เกิดจากการมาสร้างหมู่บ้านจัดสรร โฮมไอเดีย

บ้านสันป่าสัก เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่น้อยที่สุด โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 1,193 ไร่ และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นา คิดเป็นร้อยละ 62.36 รองลงมาเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผลคิดเป็นร้อยละ 18.27

วิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

บ้านสันคะยอม

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่บ้านสันคะยอมมีการเปลี่ยนแปลงที่ดินบ้างเล็กน้อย โดยในอดีตพื้นที่บ้านสันคะยอม จะเป็นพื้นที่ที่เป็นป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นที่นา พื้นที่ปลูกพืชไร่ โดยในอดีตจะมีการปลูกถั่วลิสง หอม กระเทียม และที่อยู่อาศัย แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนที่นาไปเป็นสวนลำไย นาที่ไร่เปลี่ยนไปทำสวนลำไย เพราะการทำไร่ในปัจจุบันต้องใช้น้ำมาก ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนที่ไร่ไปทำเป็นสวนลำไย โดยจากคำบอกเล่าของเกษตรกรบ้านสันคะยอมพบว่า ในพื้นที่บ้านสันคะยอม ถูกเปลี่ยนแปลงที่ดินเป็น 3 อย่าง คือ ที่รกร้างว่างเปล่า เปลี่ยนเป็นสวนลำไย เปลี่ยนไปเป็นฟาร์มหมู

ในอดีตมีที่ดินรกร้างว่างเปล่าทั้งที่นาและที่ป่า ไม่สามารถทำนาได้ ถ้าทำก็ไม่ได้ผลผลิต เพราะเป็นที่แห้งแล้ง แต่ก็มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครอง ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1.5 กิโลเมตร ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์อื่นใด แต่ปัจจุบันมีการขายที่ดินดังกล่าวให้กับนายทุน ในช่วงที่นายทศชาติ ชาย ชุมหวัด ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ประมาณปี พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจในพื้นที่ตำบลป่าสักในขณะนั้นเจริญอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นช่วงที่นิคมอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์ เริ่มมาก่อสร้างโรงงานแล้ว และเป็นช่วงที่มีการตื่นตัวกันเรื่องที่ดิน

การขายที่ดินมีนายทุนมาติดต่อขอซื้อจากเกษตรกรบ้านสันคะยอม โดยซื้อขายผ่านทางแผนที่ ไม่ได้ติดต่อกับเกษตรกรโดยตรง ในราคาไร่ละ 10,000 บาท ซึ่งเป็นที่ดินของเกษตรกรประมาณ 10 คน รวมทั้งหมดประมาณ 500 ไร่

เนื่องจากเศรษฐกิจของตำบลป่าสักขณะที่มีการเริ่มสร้างโรงงานอุตสาหกรรม เริ่มขยายความเจริญมาก นายทุนจึงมาซื้อที่ดินดังกล่าวเพื่อปรับปรุงที่ดินทำเป็นที่ดินจัดสรร แบ่งเป็นล๊อคให้กับผู้ที่ต้องการ มีการสร้างถนนตัดเข้าไป โดยเริ่มแรกที่ประกาศขายมีคนมาซื้อที่ดินเปล่า แต่ก็ยัง

ไม่มาก จึงไม่มีใครเข้าไปสร้างสิ่งปลูกสร้างอะไร และไม่มีใครอยู่อาศัย เมื่อมีคนมาซื้อน้อย ทำให้คนอื่น ๆ ไม่กล้าเข้ามาซื้อ เกรงว่าถ้ามาสร้างบ้านจะไม่มีเพื่อนบ้าน จึงไม่มีใครมาซื้อเพิ่มอีก ทำให้ที่ดินดังกล่าวกลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่าจนถึงปัจจุบันได้ถูกธนาคารเข้ามายึด และกำลังถูกขายทอดตลาดทั้งแปลง

สวนลำไยเป็นอีกที่หนึ่งที่ถูกละเลยมาจากที่นา และที่ไร่ ชื่อก็ยังถือว่ามีการเปลี่ยนแปลงกันน้อย ส่วนใหญ่เปลี่ยนไปทำสวนลำไยคนละ 1-2 ไร่ และทำกันไม่กี่คน โดยส่วนใหญ่เปลี่ยนที่ดินจากพื้นที่ที่ปลูกพืชไร่มาทำสวนลำไย ไม่ได้เปลี่ยนจากที่นา และเกษตรกรในหมู่บ้านจะทำสวนลำไยประมาณ 10% เท่านั้น โดยการเปลี่ยนไปทำสวนลำไยก็เนื่องจากขณะนั้นเกิดกระแสในการปลูกลำไย ลำไยมีราคาสูง จึงหันมาปลูกกัน แต่ก็ไม่มาก

นอกจากที่ว่างแล้ว ในพื้นที่บ้านสันคะยอม มีการเปลี่ยนแปลงที่ดินเพื่อสร้างฟาร์มหมู เนื่องจากบ้านสันคะยอม มีเกษตรกรที่หันมาทำฟาร์มหมูกันประมาณ 19 คน โดยมีการรวมตัวกันเป็นสหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกร จ. เชียงใหม่ ลำพูน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วฟาร์มหมูแต่ละแห่งจะมีเนื้อที่ประมาณ 1-2 ไร่ ซึ่งจะนำที่นามาสร้างเป็นฟาร์มหมู อยู่กระจัดกระจายกัน แต่ปัจจุบันมีนโยบายสร้างฟาร์มหมูให้อยู่ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อลดปัญหาเรื่องกลิ่น และของเสีย จึงมีเกษตรกรที่เลี้ยงหมูไปสร้างฟาร์มหมูใกล้กัน

บ้านสันป่าสัก

พื้นที่บ้านสันป่าสักจะเป็นที่นาเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นพื้นที่สวน โดยจากการสอบถามเกษตรกร พบว่าพื้นที่บ้านสันป่าสักมีการเปลี่ยนแปลงที่ดินน้อย และไม่ได้ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมมาก แต่เกษตรกรหลายท่านในบ้านสันป่าสักได้รับผลกระทบด้านดีจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม เนื่องจากที่ดินหรือที่นาของชาวบ้านสันป่าสักส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่บ้านอื่น โดยเฉพาะบ้านน้ำบ่อเหลือง และบ้านหลุก จึงทำให้ชาวบ้านสันป่าสักได้รับผลดีจากการขายที่ดินในราคาสูงเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม โดยพบว่าที่ดินที่อยู่ในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง หรือที่ดินติดกับถนนซูเปอร์ เป็นของคนบ้านสันป่าสักหลายคน

การเปลี่ยนที่ดินของชาวบ้านสันป่าสักที่เปลี่ยนจากที่นาเป็นสิ่งปลูกสร้าง หรือไม่ได้ทำนา

ในบ้านสันป่าสัก พบว่า พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของหมู่บ้านอื่นๆ ได้แก่ พื้นที่ว่างเปล่าที่อยู่ข้างบริษัทพาสแพค เป็นที่ว่างเปล่ามีด้วยกันหลายคน ได้แก่ นางสาย เลศักดิ์ พ่อคำ กิตติศักดิ์ ซึ่งเป็นชาวบ้านสันป่าสัก ของเฮียจู้ (ชื่อต่อมาจากชาวบ้านสันป่าสัก) และของคุณหมอสวัสดิ์ ทำงานอยู่ รพ. แมคเคน เชียงใหม่ (ในอดีตเป็นของเจ้าหล้า ณ เชียงใหม่)

ที่ดินของนางสาย เล็กศักดิ์ พ่อคำ กิตศักดิ์ เป็นที่ดินที่ได้รับมรดกต่อมาจากพ่อแม่ ในอดีตมีการทำนาตลอด แต่เลิกทำนาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2533 เนื่องจากมีปัญหาเรื่องน้ำขังที่นา ทำให้ข้าวแช่ในนา เกิดปัญหาข้าวเน่า โดยสาเหตุเกิดจากการที่ โรงงานพาสแพคมาสร้างและมาถมที่ทับลำเหมือง ทำให้ลำเหมืองอุดตัน น้ำไม่สามารถผ่านได้ และขณะที่ฝนตก น้ำก็ไม่สามารถระบายออกทางลำเหมืองได้ การถมที่ดินเพื่อสร้างโรงงานก็ถมสูงทำให้น้ำไหลจากที่สูงลงสู่ที่นา เกิดการขังของน้ำ ปัจจุบันทางบริษัทพาสแพคจะทำการแก้ปัญหาให้ โดยทำทางระบายน้ำให้

ที่ดินของเฮียจู้ ซึ่งซื้อต่อมาจากชาวบ้านสันป่าสัก เพื่อเก็งกำไร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ปัจจุบันเป็นที่ว่างเปล่า

ที่ดินของคุณหมอสวัสดิ์ ประมาณ 10 ไร่ ในอดีตเป็นของเจ้าหล้า ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นรุ่นบรรพบุรุษ ซึ่งหมอสวัสดิ์ ซื้อขายกันต่อมา เพื่อจะแบ่งขาย แต่ปัจจุบันก็ยังไม่ได้ขาย กลายเป็นที่ว่างเปล่า

พื้นที่ว่างที่อยู่ข้างองค์การโทรศัพท์ ซึ่งเป็นเขตรับผิดชอบของบ้านน้ำบ่อเหลือง ปัจจุบันเป็นของนายบุญช่วย บุญศักดิ์ และนายพล เหล็กตัว ไม่ได้ทำนามาหลายปีแล้ว เนื่องจากที่ผ่านมาข้าวมีราคาถูกลง จึงไม่มีใครทำนา ประกอบกับเป็นที่ดินที่อยู่ในพื้นที่ลุ่ม เกิดปัญหาน้ำขังและปัญหาเรื่องการทิ้งขยะลงนา โดยขยะมาจากหมู่บ้านจัดสรรอิงอรแลนด์ ประกอบกับนาของพ่อบุญช่วย อยู่ด้านใน เวลาที่จะเข้าออก ต้องเดินผ่านถนนส่วนบุคคล จึงมีปัญหาไม่สามารถเข้าไปที่นาของตนเองได้ พ่อบุญช่วยเจ้าของนาจึงไม่ยอมทำ และเนื่องจากบ้านของพ่อบุญช่วยก็มีฐานะที่ดีอยู่แล้ว จึงไม่อยากจะกลับมาทำงาน ซึ่งถ้านายทุนมาติดต่อซื้อได้ในราคาที่สูงก็จะขาย ปัจจุบันกลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า

นอกจากการเปลี่ยนที่นา ให้เป็นที่ว่างแล้ว ในพื้นที่บ้านสันป่าสัก ได้มีการนำที่ไร่ ซึ่งในอดีตได้ปลูก หอม กระเทียม ถั่วลิสง มาแปรสภาพเป็นสวนลำไย และนำที่นามาเปลี่ยนเป็นสวนลำไย ซึ่งก็ถือว่าไม่มาก

มีการนำที่นาไปปลูกต้นตะกั่วใหญ่ ประมาณ 5 ไร่ โดยอดีตเป็นที่นาของชาวบ้านสันป่าสัก แต่อยู่ในเขตพื้นที่ของบ้านสันคะยอม เลิกทำนาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 และเปลี่ยนมาปลูกต้นตะกั่ว เพราะเจ้าของนาเห็นว่าการทำนาได้เงินน้อย ราคาข้าวถูกลง การปลูกต้นตะกั่ว เป็นไม้โตเร็วน่าจะจะได้เงินดีกว่าการทำนา

ส่วนการก่อสร้างอื่นๆ เช่น หอฟัก พบว่าบ้านสันป่าสักไม่ได้มีการนำที่นามาสร้างเป็นหอฟัก โดยหอฟักที่อยู่ในบ้านสันป่าสักส่วนใหญ่ เป็นหอฟักที่สร้างภายในบริเวณบ้านของตัวเอง เกิดจากการนำที่อยู่อาศัยมาสร้างหอฟักเป็นส่วนใหญ่

บ้านน้ำบ่อเหลือง

บ้านน้ำบ่อเหลืองเป็นหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ดินมากที่สุด โดยพบว่าในอดีตพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่นา ทั้งด้านที่อยู่ตรงข้ามสวนอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์ และด้านที่อยู่ศรีสุพัฒน์ แต่เมื่อเกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่ของบ้านน้ำบ่อเหลืองเปลี่ยนแปลงไปมากอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการประชุม และจากผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่บ้าน สรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 7 วิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงที่ดินจากการเริ่มขยายตัวของโรงงาน

อุตสาหกรรม

พ.ศ.	การเปลี่ยนแปลง
2520	มีการวางผังเมืองเพื่อจะสร้างทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 116 สายเลียงเมือง ลำพูน – ป่าซาง
2521	เริ่มมีซื้อขายที่ดิน เพื่อจะสร้างถนนสายเลียงเมือง ลำพูน ป่าซาง ในขณะนั้นที่ดินดังกล่าวเป็นที่นาทั้งหมด โดยมีการซื้อขายเวนคืนที่ดินจากเจ้าของนา ราคาประมาณไร่ละ 6,000 บาท
2522-2523	เจ้าของโครงการสร้างสวนอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์ เริ่มมาสำรวจสถานที่เพื่อจะตัดสินใจลงทุนก่อสร้างสวนอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์
2524-2527	เริ่มมีการซื้อขายที่ดินเกิดขึ้นกันมาก เนื่องจากขณะนั้นการก่อสร้างถนนซูเปอร์ริมเสร็จแล้ว ที่ดินมีราคาสูงขึ้น จากไร่หลักพัน กลายเป็นหลักหมื่นเพื่อเกร็งกำไร เริ่มมีการซื้อขายที่ดินเพื่อสร้างเป็นโรงงานอุตสาหกรรม โดยเริ่มจากด้านในหมู่บ้านสันหลวงมาก่อน เนื่องจากจะสร้างซื้อได้ในราคาที่ถูกลงกว่าด้านหน้า โดยซื้อไร่ละประมาณ 10,000 บาท ทั้งหมดประมาณ 100 ไร่
2528-2530	เริ่มซื้อที่ดินด้านหน้าสวนอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นของแม่อยู่เกียงคำ ชาวบ้านน้ำบ่อเหลือง พื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ราคาไร่ละ 50,000 บาท ที่ดินอื่นๆ เริ่มมีการซื้อขายกันมากขึ้น เนื่องจากเกิดการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์ ทำให้ที่ดินที่อยู่รอบๆ โรงงานถูกเกร็งกำไรกันมาก โดยที่ดินที่อยู่ติดกับถนน ราคาไร่ละประมาณ 50,000 – 100,000 บาท
2531-2533	เริ่มมีการก่อสร้างสวนอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์ โดยขณะนั้นเริ่มสร้าง office ที่มุงคา มีคนงาน 4 คน มีช่างสำรวจ

2534	ก่อสร้างบ้านสวนอิงออน แอนด์ เริ่มสร้างอาคารพาณิชย์ หมู่บ้านโฮมไอดี เริ่มซื้อที่ดิน จำนวน 20 ไร่ ราคาไร่ละประมาณ 200,000 บาท เพื่อก่อสร้างสร้างอาคารพาณิชย์ บ้านจัดสรร 10 หลัง
2537-2538	มีโครงการซื้อที่ดิน เพื่อเตรียมก่อสร้างองค์การโทรศัพท์ จึงเริ่มซื้อในปี พ.ศ. 2538 และก่อสร้างในปีเดียวกัน
2539	เริ่มก่อสร้างบริษัท วาโก้ลำพูน จำกัด เป็นโรงงานแรก และก่อสร้างบริษัท ภัท ชาลำพูน จำกัด ซึ่งอยู่ติดกัน เริ่มมีการก่อสร้างหอพักภายในบ้าน ที่อยู่อาศัย ได้แก่ หอพักทุ่งพล หอพักอ้าย น้อง เกษตรกรเริ่มไม่ทำนา เพราะขณะนั้นราคาข้าวมีราคาถูกลง การทำนาเริ่มมีการจ้าง ทำมากกว่าการทำเอง คนต่างถิ่นเริ่มเข้ามาในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลืองมากขึ้น
2540	นายทุนเข้ามาซื้อที่ดินที่นอกเหนือจากโรงงานมากขึ้น โดยมีพ่อหลวงบ้านเป็นผู้ ติดต่อรวบรวม
2542	เริ่มก่อสร้างบริษัท ธนุลักษณ์ จำกัด (มหาชน) ผลิตรถกระบะเป่า กิลาโลด ในพื้นที่ 3 ไร่ เกษตรกรย้ายไปทำนาที่บ้านสันสลี ที่นาเริ่มลดลง เกษตรกรที่ขายนาฐานะดี ขึ้น ซื้อรถไถ แต่ก็ทำนาอยู่บ้าง
2546	สร้างหมู่บ้าน นิโสมไอดี เฟส 1
2548	เริ่มก่อสร้างหมู่บ้านโฮมไอดี เฟส 2 เอ็นดาหลารีสอร์ท และ บริษัท แอบบีเครสท์ (ประเทศไทย) จำกัด
2549	สร้างโรงงานพาสแพค ในพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ก่อสร้าง บริษัท เอจีซี ไมโคร กลาส (ประเทศไทย) จำกัด (HOYA)

เจ้าของที่นาที่อยู่ในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลืองและได้เปลี่ยนมาเป็นสิ่งปลูกสร้าง

จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในบ้านน้ำบ่อเหลือง คือ พ่อคำตัน และพ่อคำป็น สุทธกุล ได้
เล่าถึงพื้นที่นาของบ้านน้ำบ่อเหลือง ซึ่งในอดีตเป็นของชาวบ้านน้ำบ่อเหลือง และบ้านสันป่าสัก ซึ่ง
ปัจจุบันไม่ได้ทำนาได้เปลี่ยนมาเป็นสิ่งปลูกสร้าง และเป็นที่ว่าง ดังนี้

ตารางที่ 8 แสดงชื่อเจ้าของนาในอดีต และสิ่งปลูกสร้าง

ชื่อเจ้าของนา ตั้งแต่อดีต	พื้นที่ (ไร่) โดยประมาณ	ปัจจุบัน
1. แม่ฮ้อยเกียงคำ 2. นางผัน นันทศักดิ์ 3. แม่นางนวล เทพศักดิ์ 4. แม่ฮ้อยบัว คำศักดิ์ 5. นางปิ่น สุทธกุล 6. พ่อปี พิงคะสัน (บ้านสันป่าสัก) 7. แม่เจียว สุทธกุล (บ้านสันป่าสัก) 8. พ่อปิ่น ริดทอง 9. ธนุ สุทธกุล 10. แม่สา 11. นายแก้ว 12. พ่อเลิศ 13. แม่ปิ่น ณ เหม 14. ป้าสาย เลศักดิ์ 15. พ่อมี สุทธกุล (นอกจากนี้ยังมีอีกหลายท่าน แต่ไม่มีข้อมูล)	20 20 30 5 5 10 5 จำพื้นที่ไม่ได้ จำพื้นที่ไม่ได้ จำพื้นที่ไม่ได้ จำพื้นที่ไม่ได้ จำพื้นที่ไม่ได้ จำพื้นที่ไม่ได้ จำพื้นที่ไม่ได้ จำพื้นที่ไม่ได้ จำพื้นที่ไม่ได้	สร้างเป็นสวนอุตสาหกรรม เกือบทั้งหมด พื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 1,200 ไร่ (ปัจจุบันเป็นบริษัท มามา)
16. นางคำมูล (บ้านสันป่าสัก)	10	สร้างเป็นเขื่อนคาหลาในส่วน ของรีสอร์ท
17. นายจันทร์ศรี (บ้านสันป่าสัก)	10	สร้างเป็นเขื่อนคาหลาในส่วน ของหอพัก
18. นางดวงเดือน พูนพงษ์	5	กำลังถมที่ดินเพื่อเตรียม
19. พ่อน้อยทา ไชยลังการ	5	ก่อสร้างของเขื่อนคาหลา
20. นางภัทรมล ธิอุโมงค์	4	

21. พ่อคำป็น สุทธกุล	5	สร้างเป็นหมู่บ้านโฮมไอดี โดยเจ้าของที่ดินเริ่มขายที่ดิน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530
22. พ่อสิงห์คำ สุทธกุล	5	
23. นายธนู สุทธกุล	5	
24. พ่อดี	4	
25. พ่อปิ่น เทพศักดิ์	20	
26. พ่อหนานเหลา	4	
27. แม่สา (บ้านสันป่าสัก)	10	
28. นางแก้ว อะโนศักดิ์ (บ้านสันป่าสัก)	12	สร้างเป็น TOT
29. เจ้าหล้า ณ เชียงใหม่ (บ้านสันป่าสัก)	20	สร้างเป็น บริษัท พาสแฟ็ค
30. แม่เลี่ยมแก้ว ลังการพิง (บ้านสันป่าสัก)	20	
31. เจ้าสิงห์ใจ ณ ลำพูน (อ.เมืองลำพูน)	70	สร้างเป็น อบจ. ลำพูน
32. นายสม ทาระศักดิ์	12	สร้างเป็นศรีสุตา พาณิชย์
33. พ่อคำตัน พลศักดิ์	10	ปัจจุบันเป็นที่ว่าง ซึ่งเจ้าของ ที่นาไม่ได้ทำนาเพราะไม่มีน้ำ ระบบชลประทานเหมืองฝาย ไม่สามารถผ่านได้ เนื่องจาก มีการตัดถนนซูปเปอร์ ทำให้ ระบบชลประทานผ่านได้ ลำบาก น้ำไม่เพียงพอ จึง กลายเป็นนาร้าง ซึ่งเกษตรกร ก็อยากทำนาแต่ไม่สามารถทำ ได้ และเกษตรกรก็รอที่จะ ขายที่ดิน เพราะมีราคา ค่อนข้างสูง ปัจจุบันจึง กลายเป็นนาร้าง
34. นายบุญช่วย พลศักดิ์ (บ้านสันป่าสัก)	8	
35. พ่อคำคำ เทพศักดิ์	4	
36. พ่อแก้ว สุทธกุล	32	
37. แม่เงา นันทศักดิ์ (บ้านสันป่าสัก)	12	
38. แม่หวัน เทพศักดิ์	12	
39. พ่อหลวงมา เทพศักดิ์	30	
40. พ่อสม สุทธกุล	30	
41. นายประพันธ์ ไชยคำ	9	
42. เฮียดำรง (คนต่างถิ่น ชื่อนี้มาจากนายธนู ชาวบ้านน้ำบ่อเหลือง	9	ที่ดินอยู่หน้าวัดบ้านน้ำบ่อ เหลือง ปัจจุบันเป็นที่ว่าง หอดัก

5.3 เจื่อนไขเชิงซ้อนด้านการผลิต ต่อการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา จากการขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม

“ข้าว” เป็นอาหารหลักของคนไทยนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะกินข้าว แต่น้อยคนนักที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตโดยตรง เกษตรกรชาวนาเป็นผู้ผลิตอาหารหลักของคนทั้งชาติป้อนสู่ตลาด ข้าวจึงมีความสำคัญยิ่งสำหรับทุกคน เพราะเป็นอาหารหลักของครอบครัวที่จำเป็นต้องผลิตข้าวกินเองให้พอสำหรับสมาชิกในครอบครัวในแต่ละปี ถ้าเหลือมากจึงขายเป็นรายได้

การผลิตข้าว หรือการทำนา ถือเป็นคำๆ เดียวกัน นั้นหมายถึง การปลูกข้าวและการดูแลรักษาต้นข้าวในนา ตั้งแต่ปลูกไปจนถึงเก็บเกี่ยว ดังนั้นการทำนาจึงเป็นกิจกรรมสำคัญในระบบการผลิตของชาวนา เป็นต้นทุนชีวิต โดยมีความเชื่อมั่นว่า ตราบใดที่ครอบครัวสามารถผลิตข้าวได้พอกินตลอดทั้งปีแล้ว นั้นแสดงถึงความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจในครัวเรือน

การปลูกข้าวในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันไปตามสภาพของดินฟ้าอากาศ และสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ ในแหล่งที่ต้องอาศัยน้ำจากฝนเพียงอย่างเดียว ก็ต้องกะระยะเวลาการปลูกข้าวให้เหมาะสมกับช่วงที่มีฝนตกสม่ำเสมอ และเก็บเกี่ยวในช่วงที่ฤดูฝนหมดพอดี เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นมีสภาพดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกัน

สำหรับในพื้นที่ที่ได้ทำการวิจัย ได้แก่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลียง ก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้มีการผลิตข้าวเป็นอาชีพหลัก และการผลิตข้าวหรือการทำนาในแต่ละพื้นที่ก็แตกต่างกันออกไป เนื่องจากพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้านมีทั้งพื้นที่ดอนและที่ลุ่ม ทำให้การไหลผ่านของน้ำไม่ทั่วถึงกันด้วย การทำนาใน 3 หมู่บ้านนี้ สามารถทำนาได้เพียงปีละ 1 ครั้ง โดยจะทำนาปี และสาเหตุที่ไม่สามารถทำนาปรังได้นั้น เนื่องจากในหมู่บ้านไม่มีเพียงพอต่อการทำนาปรัง อาศัยน้ำที่มีตามฤดูกาลในการทำนา ทำให้จึงสามารถทำนาได้เพียงปีละครั้งเดียวเท่านั้น ซึ่งน้ำในฤดูที่ทำการผลิตในบางพื้นที่ก็ไม่เพียงพอ ยิ่งการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมแล้วทำให้เกิดการถมที่ มาทับถมทางเดินของน้ำจากฝ่ายธรรมชาติ ทำให้ชาวนาบางคนทำนาไม่ได้ เลิกทำนาจากผลของการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม

นอกจากเรื่องน้ำแล้ว การทำนาในพื้นที่ดังกล่าว ยังพบปัญหาหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูง ชาวนาไม่สามารถแบกรับภาระเรื่องราคาดู๋ย ยาฆ่าแมลงที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องได้ ถึงแม้จะมีการลดต้นทุนการผลิต แต่ก็ทำให้ชาวนาในพื้นที่ดังกล่าวขาดทุน ดังนั้นการทำนาของชาวนาทั้ง 3 หมู่บ้านจึงถูกปรับเปลี่ยนไปจากการทำนาในอดีต ทั้งวิธีการผลิต รูปแบบการผลิต ตลอดจนวิธีการลดต้นทุน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้

วิธีการทำนา

สำหรับผู้บริโภคข้าวอย่างเดียว และไม่เคยทำนามักไม่ทราบว่าชาวนามีการผลิตข้าวอย่างไร แต่ละขั้นตอนต้องทำอะไร ข้าวแบ่งออกเป็นกี่ชนิด และต้องใช้จ่ายอะไรบ้าง การทำนาหรือการผลิตข้าว เป็นกระบวนการหนึ่งเพื่อให้ได้ข้าวมา เริ่มจากการเริ่มจากการเริ่มหว่านเมล็ดข้าว ถอนกล้า ปลุกกล้า ดูแลรักษา ตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยว โดยวิธีการทำนาในอดีตและปัจจุบันนี้จะแตกต่างกัน ในปัจจุบันเริ่มมีการประยุกต์นำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้เพื่อลดค่าแรงงาน และเป็นการทุ่นเวลา เริ่มมีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงที่เข้มข้นขึ้น

ซึ่งจากการเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ได้ทำการวิจัย โดยวิธีการจัดประชุมกลุ่มแยกทำ 3 หมู่บ้าน สามารถรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุม โดยแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

วิธีการทำนาในอดีต

การทำนาในอดีต ถือเป็นงานหลัก หรือกิจกรรมหลักของชาวบ้านในขณะนั้น และเป็นกิจกรรมของแต่ละคนและทุกครัวเรือน ถ้าเป็นฤดูทำนาก็ต้องไปนาทุกวัน และถ้าไม่ใช่ฤดูทำนาก็ต้องทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการทำนา หรือเกี่ยวข้องกับข้าวโดยในที่นี้จะกล่าวถึงการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงยุคที่เริ่มมีการสร้างนิคมอุตสาหกรรมศรีสุพรรณในปีพ.ศ. 2533

ในอดีตพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง พื้นที่ส่วนใหญ่มีแต่ที่นา และที่อยู่อาศัย พื้นที่ในการทำนาในอดีตอยู่ห่างไกลจากบ้าน ในการเดินทางไปทุ่งนา ถนนหนทางต่าง ๆ ก็ไม่มีหรือถ้ามีก็เป็นทางลูกลังเดินทางยากลำบาก บางทีก็ต้องเดินทางเลาะลำน้ำเหมืองหรือลำคลอง ห้วย หนองเข้าไป บางทีขี่วัว จี๋ควายเข้าไปหรือโดยการใช้เกวียน การไปทำนาก็จะไปทำนาตั้งแต่เช้าตรู่ประมาณตี 5 กลับมาบ้านอีกทีก็ค่ำมืด การจ้างงานมักไม่ค่อยมี มักไม่พบปัญหาเรื่องแรงงานส่วนใหญ่เป็นการเอามือเอารุ่นกันมากกว่า

การทำนาส่วนใหญ่เป็นการทำนาค้าไม่ค่อยทำนาหว่านเหมือนในปัจจุบัน เนื่องจากการทำนาหว่านมักได้ผลผลิตน้อย ถ้าเป็นนาหว่านก็ทำการหว่านก่อนช่วงดำนาประมาณ 1-2 เดือน อยู่อายุในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง มิถุนายน

ในอดีตผลผลิตที่ได้ก็น้อย คือได้ประมาณ 50 ถังต่อไร่ภาค

การไถนาในอดีตก็อาศัยวัวควายเป็นหลัก ในอดีตไม่ค่อยมีหุ้ญขึ้นรก เพราะขณะที่เราใช้วัว ใช้ควายไถนา วัว ควายก็ไถนาไปด้วย กินหญ้าไปด้วย ทำนาต้องใช้เวลา และร้อน ทำได้วันละ 1 ไร่ก็ถือว่ามากแล้ว ไถนา 2 ไร่ ใช้เวลา 6 วัน การทำนาในอดีตต้องทำนาเป็นเดือน เวลาทำนาต้องตัดผมไว้ก่อน และต้องไปนอนที่ห้างนา เมื่อทำนาเสร็จกลับมาถึงบ้านผมยาวพอดี

ในสมัยอดีตที่นาเป็นนาที่อาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ ต้องรอน้ำฝน จึงสามารถปลูกได้ เมื่อฝนตกน้ำจะไหลไปตามลำเหมืองเต็มลำเหมือง ซึ่งในอดีตยังไม่มีฝาย และอาศัยลำเหมืองในการทำ

นา อาจกั้นน้ำหรือกักน้ำให้น้ำเข้านาตัวเอง บางทีก็ใช้ชะงัวิดน้ำเข้านา ในตอนแรก ๆ ก่อนที่จะเข้าสู่ฤดูฝน น้ำดีกว่าปัจจุบัน ฝนตกต้องตามฤดูกาล การไปนาก็ไปกันทั้งครอบครัว

การใส่ปุ๋ยใส่แต่ปุ๋ยคอก คือจี้วัว จี้ควาย หรือไม่กี่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายปล่อยตามทุ่งนา วัวควายก็จะจี้ใส่ไว้ในทุ่งนากลายเป็นปุ๋ยธรรมชาติ

การเกี่ยวก็มีการลงแขก อาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพราะว่าเป็นอดีตครอบครัวจะเป็นครอบครัวใหญ่ จะช่วยกัน วันนี้ไปช่วยของครอบครัวนี้ จะเวียนกันไป การเกี่ยวข้างแบบลงแขกก็แบ่งไปด้วยความสนุกสนาน เกี่ยวข้าวไปด้วยร้องเพลงไปด้วย ลูกหลาน ก็จะมาช่วยกันเกี่ยวบ้าง เล่นบ้าง จะเวลาเกี่ยวข้าวก็มีอาหารการกินเยอะ หรือไม่ก็ช่วยกันทำและมากินด้วยกัน ทำอาหารร่วมกัน ทำนาของเราเสร็จก็ไปทำนาที่อยู่ข้างๆ เรา มีการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ฟังพาอาศัย ถ้อยทีถ้อยอาศัย

การตีข้าวจะตีบนเลื่อหรือสาด และจะใช้พัดหรือวี พัดเอาเศษหญ้าออกจากข้าว เมื่อได้ข้าวแล้วก็เอาใส่ในเกวียน โดยไม่ได้ใส่กระสอบ ถ้าไม่มีเกวียนก็หาบ ขนส่งไปเก็บไว้ในยุ้งฉาง ซึ่งมีเกือบทุกบ้าน การนำข้าวมากินก็ไปสีข้าวซึ่งในอดีตตั้งแต่ที่พ่อแม่เขาเกิดมาก็มีโรงสีอยู่แล้ว

อุปกรณ์ในการทำนาในอดีต

1. คันไถ เครื่องมือที่ใช้พรวนดินก่อนการปลูกข้าว กลับหน้าดินเพื่อทำให้ดินร่วนซุย ไถแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ไถวัว ซึ่งเป็นไถที่ใช้แรงงานวัวและไถควายซึ่งเป็นไถที่ใช้แรงงานควาย	
2. แอก เครื่องมือที่ใช้สำหรับสวมคอควายหรือวัว เพื่อที่จะไถ แอคมี่ 2 ชนิดคือ แอกวัวควายคู่ กับ แอกวัวควายเดี่ยว	

3. คราด (เผอ) เครื่องมือที่ใช้สำหรับคราดดินให้ร่วนซุย คราดมี 2 ชนิดคือ คราดวัวควายคู่ และ คราดวัวควายเดี่ยว	
4. ไม้หาบกล้า (บางถิ่นเรียกคันหลาว) ใช้สำหรับหาบต้นกล้าเพื่อนำไปปักดำ	
5. กว๊วยใส่กล้า เครื่องมือที่ใช้สำหรับใส่กล้าลงในนาหรือขนย้ายสิ่งของ มักใช้ทางภาคเหนือ	
6. กระบุง (แปด)	
7. หีบฟาดข้าว เป็นไม้คู่หนึ่งใช้หนีบมัดรวงข้าวเพื่อยกข้าวฟาดลงบนลานหรือม้ารองนวดข้าว หัวไม้ผูกติดกันด้วยเชือก	
8. จอบ เครื่องมือสำหรับดายหญ้า พรวนดิน และเตรียมดิน	

9. เคียว เครื่องมือเกี่ยวข้าวมีรูปโค้ง เคียวมี 2 ชนิดคือ เคียวงอ กับ เคียวลา	
10. พัด (วี) ใช้สำหรับพัดฝุ่นผงและข้าวลีบให้ออกจากกอง ข้าวเปลือก	
11. หลองข้าว เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการใส่ข้าว หลังจาก ชาวนาดีข้าวเสร็จแล้ว ก่อนที่จะดักใส่เกวียน	
12. ล้อเกวียน	

นอกจากนี้ ยังมี คุ ตูบกกล้า เสื่อ(สาต) ผาก แอกอ้อม เชือกค่าว แกน่อง เชือกหนังแฉ้ง
เชือกปัด เป็นต้น

พันธุ์ข้าวที่ปลูกในอดีต

1. ดอกแะแดง
2. คำผาย
3. ข้าวเหลืองใหญ่
4. วังมะน้ำ
5. คำผาย

6. ดอกพุด

7. คอเน้อย

ขั้นตอนการทำงานในอดีต

1. เกษตรกรเริ่มหว่านกล้าโดยหว่านด้วยเมล็ดพันธุ์ที่เตรียมไว้ ซึ่งการหว่านจะทำในเดือน มิถุนายน ถึง กรกฎาคม โดยจะหว่านกล้าประมาณ 1-2 แปลง ต่อการปลูก 1 ไร่ ทั้งนี้ขึ้นกับปริมาณ พื้นที่ที่ปลูก ขณะที่หว่านกล้านั้น ก็จะเตรียมดินไปด้วย โดยการไถโดยใช้แรงงานจากวัวควาย โดยการไถเริ่มโดยการไถตะ หรือไถกลบ คือการไถอย่างหยาบเพื่อเปิดหน้าดิน กลบหน้าดินไว้ หรือ เพื่อกำจัดวัชพืช ส่วนใหญ่ไถเพียงครั้งเดียว

2. หลังจากไถตะเสร็จแล้วจะ ไถแปร คือ การไถอย่างละเอียด เพื่อเตรียมที่จะปลูกข้าว โดยการไถอาจจะไถหลายครั้ง เพราะต้องใช้แรงงานจากวัว ควาย ทำให้ไม่ค่อยร่วน ต้องไถหลาย รอบ และนอกจากนั้นต้องขึ้นกับความต้องการของเกษตรกรว่าละเอียดพอที่จะเตรียมปลูกหรือยัง ซึ่งจะต้องทำหลังจากไถแปรเสร็จแล้ว โดยส่วนใหญ่มักจะทำในเดือน มิถุนายน ถึง กรกฎาคม หรือ การไถตะเสร็จแล้ว

3. หลังจากไถตะเสร็จแล้วก็จะไถคราด คือ การไถเพื่อให้ดินร่วนขึ้น ปรับหน้าดินให้เสมอ น้ำ

4. เมื่อเตรียมดินหรือเตรียมแปลงเสร็จแล้วจะเริ่ม ถอนกล้า ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงของ เดือน กรกฎาคมถึง สิงหาคม โดยกล้าที่สามารถถอนได้เป็นกล้าที่ปลูกมาแล้วประมาณ 25-30 วัน ซึ่งการถอนกล้ามักถอนด้วยมือ

5. เมื่อถอนกล้าเสร็จก็สามารถปลูกได้เลย หรือทิ้งกล้าไว้ประมาณ 1-2 วันก็ปลูกได้เลย การปลูกส่วนใหญ่ในอดีตปลูกในเดือนกรกฎาคม ถึง สิงหาคม

6. เมื่อข้าวเริ่มเจริญเติบโต ตั้งท้อง เป็นรวงข้าวที่พร้อมเกี่ยวหลังจากปลูกแล้วประมาณ 4-5 เดือน หรือช่วงประมาณเดือนพฤศจิกายน จึงสามารถที่จะเก็บเกี่ยวได้ ซึ่งการเก็บเกี่ยวจะใช้เกี่ยวเกี่ยวข้าว และกองไว้ในไร่ ประมาณ 3 วันเพื่อให้ข้าวแห้ง และก็ตีข้าว

การใส่ปุ๋ยและยา

ในอดีตไม่ค่อยมีการใส่ปุ๋ยเท่าที่ควร เนื่องจากในอดีตไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องแมลงศัตรูพืช และวัชพืช มีการพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ปุ๋ยที่ใส่ส่วนใหญ่เป็นปุ๋ยอินทรีย์ เพราะในอดีตจะมีการเลี้ยงวัว เลี้ยงควายเกือบทุกบ้าน ใครที่เลี้ยงวัวควายมากก็มีขี้วัวขี้ควายไปใส่ในนาได้มาก ปุ๋ยเคมี ยังไม่ได้นำเข้ามาใช้ในช่วงสมัยนี้ ยามาแมลงจึงไม่นิยมใช้ ส่วนยาปราบวัชพืชแทบจะไม่มีรู้จัก ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีวัชพืช เพราะจะปล่อยวัว ควาย ตามทุ่งนา ให้วัว ควาย กำจัดวัชพืช ถูกวัวควายกินใน

ระหว่างการไถ หรือไม่ก็จะเกี่ยวหญ้า เอาไปเป็นอาหารให้กับวัว ควาย หรือไม่ก็จะใช้มัดคานหญ้าตัวเอง

วิธีการทำนาในปัจจุบัน

จากที่เริ่มมีนิคมอุตสาหกรรมศรีสุพรรณเข้ามาในหมู่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533-2535 ทำให้การทำนามีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เกษตรกรเริ่มที่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิมเล็กน้อย ระบบการผลิตเริ่มเปลี่ยนไปบ้าง เนื่องจากมีความเจริญเข้ามาในหมู่บ้าน แต่ทั้งนี้ไม่ได้เป็นปัจจัยมาจากความเจริญจากโรงงานอุตสาหกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ด้วยความเจริญทางด้านเศรษฐกิจจากนโยบายของรัฐ

การทำนาในปัจจุบันสะดวกสบายกว่าอดีตมาก การไถก็มีรถไถเดินตามหรือควายเหล็กมาใช้ในการไถนา โดยพบว่ารถไถนาเดินตามคันแรกที่เข้ามาในหมู่บ้านเข้ามาเมื่อ 24 ปีก่อน หรือประมาณ พ.ศ. 2527 ถือว่าเข้ามาก่อนที่จะทำการตั้งนิคมอุตสาหกรรมศรีสุพรรณ แต่การเข้ามาในหมู่บ้านขณะนั้น เข้ามาเพียงไม่กี่คัน แต่หลังจากที่มีนิคมอุตสาหกรรมศรีสุพรรณแล้ว ก็เริ่มมีรถไถเข้ามาเรื่อยๆ เนื่องจากการเข้ามาของโรงงานในขณะนั้น ทำให้เกษตรกรหรือชาวนามีฐานะที่ดีขึ้นจากการขายที่นาเพื่อนำไปสร้างโรงงานอุตสาหกรรม และนอกจากนั้นยังเป็นการสร้างงานให้กับลูกหลานเกษตรกร จึงทำให้แต่ละครัวเรือนมีฐานะที่ดีขึ้น จึงเริ่มซื้อรถไถเดินตามกันมากขึ้น

การทำนาในปัจจุบันทำนาเพียง 5 วันก็เสร็จแล้ว ปัจจุบันเอารถมอเตอร์ไซด์ไปวันเดียวก็กลับ ไม่ต้องไปนอนค้างแรมที่ทุ่งนาเหมือนในอดีต การเกี่ยวก็ไม่ต้องเกี่ยว ในอดีตการเกี่ยวใช้วิธีเกี่ยว ดาก ฟาดข้าว ซึ่งใช้เวลาหลายอาทิตย์ แต่ปัจจุบันการเกี่ยวเกี่ยว ใช้เวลาแค่ 2-3 วันก็เสร็จแล้ว ซึ่งถือว่าสะดวกสบายกว่าอดีตมาก โดยใช้รถเกี่ยวข้าวแทนแรงงานจากคน โดยเฉพาะบางครัวเรือนที่ขาดแรงงานในการทำนา เมื่อลูกหลานเข้าไปทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมศรีสุพรรณ ก็จะส่งเงินมาให้พ่อแม่ทำนา โดยพ่อแม่ก็จ้างแรงงานในการปลูก และจ้างรถในการเกี่ยวข้าว

การปลูกก็จ้างคนปลูก ไม่ค่อยปลูกเองเหมือนสมัยแต่ก่อน ต้นทุนการผลิตจึงสูงกว่าอดีตมาก ในอดีตการทำนาอาจจะใช้เวลานานนับเดือนหรือหลายเดือน แต่ปัจจุบันทำนาไม่เกินหนึ่งอาทิตย์ก็เสร็จแล้ว การปลูกในปัจจุบันเมื่อปลูกแล้วต้องทำการซ่อมกล้า เหมือนทำนา 2 ครั้ง เนื่องจากปัจจุบันมีหอยมาก หอยมากัดกินต้นกล้าที่ปลูก การใส่ยาฆ่าแมลงก็อันตราย การทำนาค่อนข้างลำบาก เพราะต้องแข่งขันกับธรรมชาติ และแมลงศัตรูพืช การไถนาก็ไถยาก เนื่องจากมีหญ้าขึ้นรก เพราะปัจจุบันเกษตรกรมักจะใช้ยาปราบวัชพืชในการฆ่าหญ้า เมื่อใช้ไปได้ระยะหนึ่งแล้ว หญ้าก็จะขึ้นอีก เพราะการใช้ยาปราบวัชพืชไม่ได้ฆ่าหญ้าตั้งแต่ต้นถึงราก ทำให้หญ้าแห้งตายเฉพาะที่อยู่เหนือดิน ส่วนรากยังคงเหลืออยู่ เกษตรกรปัจจุบันชอบสบาย ต่างจากการใช้มือถอนกล้า ในอดีตใช้มือถอนหญ้า เพราะการใช้มือถอนทำให้สามารถถอนถึงรากเหง้า

อุปกรณ์ในการทำนาในปัจจุบัน

1. รถไถนาเดินตาม	
2. รถไถนาขนาดเล็ก	
3. เครื่องตัดหญ้า	
4. เครื่องพ่นยา	
5. เครื่องเกี่ยวข้าว	

พันธุ์ข้าวที่ปลูกในปัจจุบัน

1. หอมมะลิ 105
2. กข. 6
3. สันป่าตอง 1

ขั้นตอนการปลูกข้าวในปัจจุบัน

ก่อนที่จะทำการปลูกข้าว ต้องมีการเตรียมให้น้ำเข้าสู่ข้าว โดยชาวบ้านช่วยกันขุดลอกลำน้ำเหมืองให้น้ำสามารถไหลได้สะดวกขึ้น จะทำกันในช่วงเมษายน ถึง พฤษภาคม หรือก่อนฤดูฝน ประมาณ 4-5 วัน

หลังจากที่น้ำขังในนาเต็มที่แล้ว จะไถดะทิ้งไว้ในช่วงเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม เพื่อป้องกันไม่ให้หญ้าขึ้นมากเกินไป และเริ่มใส่ปุ๋ยคอกทิ้งไว้ถ้าเป็นนาหว่านก็จะไถดะแล้วหว่านเมล็ดข้าวตามไปได้เลย เสร็จแล้วก็ไถคราดทับอีก 2-3 รอบ ส่วนนาดำจะทำการไถแปรอีกครั้ง คราดทำเทือก แล้วก็ลงมือปลูก

การเพาะกล้าจะเริ่มเพาะเดือนมิถุนายน แล้วปลูกในเดือนสิงหาคม (30 – 35 วันก่อนปลูก) การเก็บเกี่ยวจะอยู่ในช่วง พฤศจิกายน ถึง ธันวาคม

การใส่ปุ๋ยและยา

1. ใส่ปุ๋ย 16-20-0 หลังปักดำ 20 วัน
2. ใส่ปุ๋ย 46 – 0 – 0 หรือ 16-20-0 ในช่วงอาทิตย์แรกหลังการดำนา หรือช่วงระยะที่ข้าวกำลังตั้งท้อง ประมาณวันที่ 20-30 กันยายน อัตราส่วนก็แล้วแต่เจ้าของนา ที่นิยมใส่ประมาณ 1 กระสอบต่อ 3 – 5 ไร่
3. พ่นยากลุมหญ้า ถ้าที่นาแถวนี้มีหญ้าขึ้นมาก อาจใช้ ยามอนเต้ 6 B จำนวน 1 กระสอบ หรือ 36 กิโลกรัม ต่อ 3-5 ไร่ หลังปักดำ 3-7 วัน
4. ยาฆ่าหอยเชอร์รี่ ใส่หลังปักดำทันที หรือหลังปักดำ 2 – 3 วัน 1 ขวด 100 cc ต่อที่นา 3-5 ไร่
5. ยาฆ่าแมลงจะพ่นก็ต่อเมื่อแมลงเริ่มระบาด เช่น โรคใบไหม้ ซึ่งจะใช้ ยาฟูจิวัน

รูปแบบของการทำนา

การทำนาในอดีตส่วนใหญ่จะเน้นการทำนาดำ หรือนาปลูกเพียงอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันมีการทำนาหลายรูปแบบ เนื่องจากการทำนาปลูก มีการผลิตที่หลากหลายขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการหว่านกล้า การถอนกล้า การปลูกกล้า และการเกี่ยว ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดต้นทุนการทำนาที่สูงขึ้น เพราะการทำนาในปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องจ้างคนมาทำนาโดยเฉพาะการปลูกนา ปัจจุบันมีค่าจ้างเกี่ยวไร่ละ 1,400 บาท ซึ่งถ้าให้ปลูกเองทั้งหมดเกษตรกรบางคนก็ปลูกไม่ได้

เพราะสภาพร่างกายและอายุที่มากขึ้น ก็ไม่เอื้ออำนวยต่อการปลูกเองทั้งหมด เกษตรกรบางคนก็ไม่มีลูกหลานช่วยทำนา การทิ้งนาให้กร้างว่างเปล่าก็เสียดาย ทำให้เกษตรกรบางคนปรับตัวหันมาหารูปแบบการทำนาอื่นที่ไม่ต้องทำหลายขั้นตอนเพื่อเป็นการลดต้นทุน เช่น การทำนาหว่าน ซึ่งไม่ต้องทำหลายขั้นตอน เพียงแต่หว่าน ดูแลรักษา และเก็บเกี่ยว และนาหว่านก็เป็นการทำนารูปแบบหนึ่งที่เกษตรกรหันมาทำเพราะมีลักษณะคล้ายกับการทำนาหว่าน เป็นการลดต้นทุนด้านการปลูกลงด้วย แต่การทำนาแต่ละรูปแบบต่างก็มีข้อดีข้อเสีย ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำนาจากการทำนาปลูกเป็นนาหว่านและนาหว่าน ถึงแม้จะได้ผลผลิตใกล้เคียงกับนาปลูก หรือน้อยกว่าเล็กน้อย แต่ก็ยังไม่เป็นที่นิยม หรือยังคงทำกันน้อย

การทำนาหว่าน

การทำนาหว่าน จะทำในพื้นที่ที่ควบคุมน้ำได้ลำบาก วิธีหว่าน ทำได้ 2 วิธี คือ การหว่านข้าวแห้ง และการหว่านข้าวแฉก

1. การหว่านข้าวแห้ง แบ่งตามช่วงระยะเวลาของการหว่านได้ 3 วิธี คือ

- การหว่านหลังซีไถ ใช้ในกรณีที่ฝนมาล่าช้าและตกชุก มีเวลาเตรียมดินน้อย จึงมีการไถแค่เพียงครั้งเดียวและไถแปรอีกครั้งหนึ่ง แล้วหว่านเมล็ดข้าวลงหลังซีไถ เมล็ดพันธุ์อาจเสียหายเพราะหนู และอาจมีวัชพืชในแปลงนามาก
- การหว่านคราดกลบ เป็นวิธีที่นิยมมากที่สุด จะทำหลังจากที่ไถแปรครั้งสุดท้ายแล้วคราดกลบ จะได้ต้นข้าวที่งอกสม่ำเสมอ
- การหว่านไถกลบ มักทำเมื่อถึงระยะเวลาที่ต้องหว่าน แต่ฝนยังไม่ตกและดินมีความชื้นพอควร หว่านเมล็ดข้าวหลังซีไถแล้วไถแปรอีกครั้ง เมล็ดข้าวที่หว่านจะอยู่ลึกและเริ่มงอกโดยอาศัยความชื้นในดิน

2. การหว่านข้าวแฉก (หว่านน้าตม) เป็นการหว่านเมล็ดข้าวที่ถูกเพาะให้รากงอกก่อนที่จะนำไปหว่านในที่ที่มีน้ำท่วมขัง เพราะหากไม่เพาะเมล็ดเสียก่อน เมื่อหว่านแล้วเมล็ดข้าวอาจเน่าเสียได้ การเพาะข้าวทอดกล้า ทำโดยการเอาเมล็ดข้าวใส่กระบุง ไปแช่น้ำเพื่อให้เมล็ดที่มีน้ำหนักเบาหรือลีบลอยขึ้นมาแล้วคัดทิ้ง แล้วนำเมล็ดถ่วงลงในกระบุงที่มีหญ้าแห้งกรุไว้ หมั่นรดน้ำเรื่อยไปอย่าให้ข้าวแตกหน่อ แล้วนำไปหว่านในที่นาที่เตรียมดินไว้แล้ว

ซึ่งจากการสอบถามเกษตรกรในพื้นที่ที่ทำการวิจัยส่วนใหญ่พบว่าไม่ค่อยนิยมทำนาหว่านกัน เพราะการทำนาหว่านจะมีปัญหาเรื่องหญ้ามารบกวน สาเหตุที่ทำนาหว่านเพราะจะลดต้นทุนเรื่องการปลูก ถ้าทำนาหว่านต้องทำหลายๆ ไร่ จึงจะคุ้มค่า โดยสาเหตุที่ทำนาหว่านกันเพราะไม่มีเวลาดูแล การทำนาหว่านมักจะทำในพื้นที่ที่เคยเป็นนาร้างมาก่อน และต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีน้ำ และการทำนาหว่านไม่ต้องดูแลมาก ซึ่งเกษตรกรได้กล่าวถึงการทำนาหว่านไว้ว่า

“การทำนาหว่านถ้ามองเข้าไปจะเห็นหญ้ามาก ทำให้เกษตรกรที่ปลูกมาแล้วหลายคนใจ
อ่อน เพราะนาหว่านต้องคอยถอนหญ้า ถ้าไม่ถอนหญ้าก็จะได้ผลผลิตน้อย นาหว่านมักไม่ค่อยมี
หอย ปู เพราะหอย หรือปูมักไม่ค่อยกัดกินต้นข้าว อาจจะเป็นเพราะข้าวที่ขึ้นถี่ ทำให้ไม่ต้องใช้ยา
ฆ่าหอย ฆ่าปู เป็นการลดต้นทุนด้านยาปราบศัตรูพืช แต่ต้องเพิ่มต้นทุนด้านยาปราบวัชพืช แต่ถ้า
พื้นที่ไหนที่น้ำดีหญาก็จะไม่มาก ถ้าน้ำไม่ดีก็จะมีหญ้าขึ้นมาก”

“การเกี่ยวนาหว่านต้องใช้รถเกี่ยว ไม่สามารถเกี่ยวด้วยมือได้ เพราะต้นข้าว รวมทั้งหญ้าจะ
ขึ้นถี่มาก”

ได้มีบทสะท้อนของเกษตรกรในพื้นที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการทำนาหว่าน กล่าวไว้หลาย
ท่าน ดังนี้ ลุงสิงห์ชัย พิงคะสัน เกษตรกรบ้านสันคะยอมกล่าวว่า “บ้านเราไม่ค่อยนิยมทำนาหว่าน
หญ้ามาก ที่ทำเพราะว่าลดต้นทุนเรื่องการปลูก ถ้าทำนาหว่านต้องทำหลายๆ ไร่ ถึงจะคุ้ม ทำแบบ
ว่าเราไม่มีเวลา”

อ้ายเจริญ อุดรศักดิ์ เกษตรกรบ้านสันคะยอม กล่าวว่า “ถ้าเราทำรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่
ปลูก ถ้าข้าวได้ผลผลิตมากก็ถือว่าดีไป แต่ถ้าปีไหนที่ข้าวได้ผลผลิตน้อยเวลาไปที่ไหนชาวบ้านเขา
จะมองเหมือนเรากลายเป็นตัวตลกไปเลย ชาวบ้านก็จะแซวเรา”

นอกจากเกษตรกรบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการทำนาหว่านแล้ว ยังมีเกษตรกรบางกลุ่มที่
หันมาทำนาหว่าน เพราะค่าลงทุนไม่สูงและไม่ต้องเสียเวลาดูแลมาก คือ ลุงศักดิ์ชัย อภิวังสาม
เกษตรกรบ้านสันป่าสัก ซึ่งนิยมทำนาหว่าน โดยเริ่มทำตั้งแต่ปี 2550 เพราะที่นาเป็นนาร้างมาก่อน
ซึ่งลุงศักดิ์ชัย ได้กล่าวเกี่ยวกับการทำนาหว่านว่า “ยังไ้ลุงก็จะทำนาหว่าน เพราะว่าลุงทำมาแล้วลุง
ได้กำไร อย่างปีที่แล้ว (ปี 2550) ลุงไปหว่านทิ้งไว้ ก่อนหน้านั้นลุงต้องเอาหญ้าออกก่อน เราต้องเอา
หัวหญ้าออกให้มาก จะได้ไม่ต้องมีหญ้าเลื้อยออก ถ้าเอายาคุมหญ้า หัวหญ้าไม่ตาย ปีต่อไปก็จะออก
เท่าเดิม เราก็ขุดเอาเหง้าออกให้หมด ต่อมาที่หลงเหลืออยู่มันจะได้ไม่มาก เวลาหญ้าขึ้นจะถูกข้าว
บีบจนออกไม่ได้ ข้าวจะชนะหญ้า ยังไ้ต้องเอาหัวหญ้าออกให้มาก

ลุงหว่านเสร็จแล้วก็ไม่ต้องไปดูแลมาก ปล่อยทิ้งไว้ อยากไปไหนก็ไป ไปดูแลบ้างวันละ 1-
2 ครั้ง เพราะไม่รู้จะไปไหนสบายใจดี เวลาจะเกี่ยวก็เอารถมาเกี่ยว”

นอกจากนี้ยังมี ลุงชันแก้ว เลศักดิ์ เกษตรกรบ้านสันป่าสัก ซึ่งเป็นเกษตรกรอีกคนหนึ่ง
นิยมทำนาหว่าน ปี พ.ศ. 2550 ที่ผ่านมารวมกันทำนา 3 คน ทั้งหมด 74 ไร่ โดยทำปุ๋ยหมักเอง ปีที่
2550 น้ำดี ทำให้มีคุณภาพ และราคาข้าวมีราคาสูงขึ้น ทำให้ขายข้าวได้เงิน 320,000 บาท หักค่า
ลงทุนทั้งหมด 40,800 บาท ได้กำไรทั้งหมด 279,200 บาท แบ่งเงินจะได้เงินคนละ 93,066 บาท
ซึ่งลุงชันแก้ว บอกว่า การทำนาหว่านก็ดี คุ้มค่ากว่าการไปทำงานอย่างอื่น

การนาปลูกหรือนาดำ

การทำนาปลูกหรือนาดำเป็นการปลูกข้าวโดยเฉพาะเมล็ดในหีอกและเจริญเติบโตในระยะหนึ่งแล้วย้ายไปปลูกในที่หนึ่ง สามารถควบคุมระดับน้ำ วัชพืชได้ การทำนาดำแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. การตกกล้า เพาะเมล็ดข้าวเปลือกให้มีรากงอกยาว 3 - 5 มิลลิเมตร นำไปหว่านในแปลงกล้า ช่วงระยะ 7 วันแรก ต้องควบคุมน้ำไม่ให้ท่วมแปลงกล้า และจะสามารถถอนกล้าไปปักดำได้เมื่อมีอายุประมาณ 20 - 30 วัน

2. การปักดำ ชาวนาจะนำกล้าที่ถอนแล้วไปปักดำในแปลงปักดำ ระยะห่างระหว่างกล้าแต่ละหลุมจะมีความแตกต่างกันขึ้นกับลักษณะของดิน คือ ถ้าเป็นนาหลุมปักดำระยะห่าง เพราะข้าวจะแตกกอใหญ่ แต่ถ้าเป็นนาดอนปักดำค่อนข้างถี่ เพราะข้าวจะไม่ค่อยแตกกอ

จากการสอบถามเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่จะทำการนาปลูกหรือนาดำมากกว่า โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ได้กล่าวเกี่ยวกับการทำนาปลูกไว้ว่า “การทำนาปลูกหรือนาดำจะดีกว่า แต่ต้นทุนสูง เพราะมีหลายขั้นตอน แต่ถ้าไม่มีเวลาก็ต้องจ้าง นาปลูกเวลาที่มองเข้าไปจะสวย มองแล้วสบายตา ทำให้เกษตรกรมีความหวังว่าอย่างไรต้องได้ผลผลิตแน่นอน นาปลูกถ้าทำน้อยก็จะคุ้มค่ากว่า ถ้าเราปลูกเสร็จเราสามารถไปทำงานอย่างอื่นได้ เพราะนาปลูกไม่ต้องดูแลมากโดยเฉพาะเรื่องหญ้า”

ลุงประพันธ์ ลือศักดิ์ เกษตรกรบ้านสันป่าสัก ได้สะท้อนเกี่ยวกับการทำนาปลูกว่า “ถ้าจะให้เปลี่ยนมาทำนาหว่านคงเปลี่ยนไม่ได้ ก็ต้องปลูกอยู่ นาหว่านบางพื้นที่ก็ได้ผล บางที่ก็ไม่ได้ผล ถ้าหว่านในนาหลุมจะให้ผลผลิตที่ไม่ดี

นาหว่านต้องใช้รถเกี่ยว และต้องใช้ชาตลด นปลูกสบายกว่า ไม่ต้องได้ดูแลเรื่องหญ้า ถ้ามีหญ้าก็ถอนได้”

ลุงสิงห์ชัย พิงคะสัน เกษตรกรบ้านสันคะยอม กล่าวว่า “การทำนาปลูกจะดีกว่า แต่ต้นทุนสูง หลายขั้นตอน ก็จ้างเอา เอาไปเอามากก็ได้เท่ากันนั่นแหละ นาปลูกเวลาที่เรามองมันจะสวย งามตา มีความหวัง นาหว่านมองเข้าไปเห็นหญ้ามาก ก็ใจอ่อน นาปลูกถ้าทำน้อยก็จะคุ้มค่ากว่า”

นาจ๋อมหรือนาหยอด

นาจ๋อมหรือนาหยอดมักใช้กับการปลูกข้าวไร่ตามเชิงเขาหรือในที่สูง วิธีการปลูก หลังการเตรียมดินให้ขุดหลุมหรือทำร่อง แล้วจึงหยอดเมล็ดลงในหลุมหรือร่อง หรือโรยเป็นแถว จากนั้นกลบหลุมหรือร่องเมื่อฝนตกลงมาดินมีความชื้นพอเหมาะเมล็ดก็จะงอกเป็นต้น หลังจากนั้นต้องดูแลกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช แบ่งเป็น 2 สภาพ ได้แก่

1. นาหยอดในสภาพข้าวไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่มักเป็นที่ลาดชัน เช่น ที่เชิงเขาเป็นต้น ปริมาณน้ำฝนไม่แน่นอน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่สามารถเตรียมดินได้ จึงจำเป็นต้องหยอดข้าวเป็นหลุม
2. นาหยอดในสภาพที่ราบสูง เช่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาหรือหุบเขา การหยอดอาจหยอดเป็นหลุมหรือใช้เครื่องมือหยอด หรือโรยเป็นแถวแล้วคราดกลบ นาหยอดในสภาพนี้ให้ผลผลิตสูงกว่านาหยอดในสภาพไร่มาก

พื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ จึงไม่ค่อยนิยมทำนาหว่านหรือนาหยอดกัน

การทำนาหยอดได้ผลผลิตไม่มากเหมือนนาปลูก อย่างเช่นของพ่อคำ เกษตรกรบ้านสันคะยอม ปี พ.ศ. 2550 ทำนาหยอดในพื้นที่ 2 ไร่ครึ่ง ได้ผลผลิตประมาณ 60 กระสอบ แต่การทำนาหว่านไม่ได้จึงหวั่นว่าการปลูกที่ดี อาจทำให้เน่าได้ การทำนาหว่านต้องมีน้ำเพียงพอและสม่ำเสมอ เนื่องจากขณะที่หว่านไปแล้วน้ำไม่สม่ำเสมอ ข้าวก็ยังเป็นเมล็ดอยู่ ไม่ได้แช่น้ำ ก็ไม่เจริญ และพื้นที่ของหมู่บ้านส่วนใหญ่ก็ไม่สม่ำเสมอ ทำให้น้ำไม่สม่ำเสมอไปด้วย ถ้าข้าวแช่แล้วไม่ได้ผล ก็จะตายได้ นอกจากนี้ ยังมีพ่อบุญยัง เกษตรกรบ้านสันคะยอม และคุณลุงสมเดช เกษตรกรบ้านสันป่าสัก อีกคนที่เคยทำนาหยอดแล้วไม่ประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ยังมีพ่อหลวงสรเดช อดีตผู้ใหญ่บ้านสันป่าสัก ที่นิยมทำนาหว่าน โดยพ่อหลวงเริ่มทำนาหว่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ในพื้นที่ประมาณ 22 ไร่ ในอดีตที่ผ่านมาทำแต่นาปลูกมาตลอด โดยสาเหตุที่เปลี่ยนมาทำนาหว่านเนื่องจาก การทำนาปลูกต้องใช้เวลาในการดูแลเอาใจมาก และมีหลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนก็ยุ่งยาก เพราะต้องหาแรงงานมาจ้างทำ และแรงงานในปัจจุบันก็หายาก พ่อหลวงจึงเปลี่ยนมาทำนาหว่าน เพราะเห็นว่าสะดวกกว่า ไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มาก ไม่ต้องทำหลายขั้นตอน

การหว่าน พ่อหลวงเริ่มจากการไถ โดยต้องไถให้ดินร่วนที่สุด ซึ่งการไถพรวนจะมีต้นทุนในการไถไร่ละ 1,100 บาท หลังจากนั้นจะนำเมล็ดข้าวมาหว่าน โดยใช้เครื่องหว่าน ซึ่งต้องจ้างเกษตรกรคนอื่นที่มีเครื่องหว่านมาหว่านให้ โดยมีต้นทุนค่าจ้างหว่านไร่ละประมาณ 300 บาท การใช้เครื่องหว่านนี้นั้นจะมีระยะห่างของการหว่านประมาณ 30 เซนติเมตร ปริมาณข้าวหว่านละ 7-10 เมล็ด โดยไม่ต้องแช่ข้าวก่อนหว่าน เมื่อหว่านเสร็จเครื่องจะปิดหน้าดินเอง

หลังจากหว่านแล้วทิ้งไว้จนกว่าฝนจะตก (ต้องกำหนดระยะเวลาให้ฝนตก) ประมาณ 1 อาทิตย์ ข้าวจึงงอก และก็ดูแลรักษาใส่ปุ๋ย ให้ยาฆ่าแมลง ซึ่งที่ผ่านมาพ่อหลวงสรเดชไม่ได้ใส่ปุ๋ย

ไม่ใช่ยาฆ่าหญ้า ฆ่าหอย เมื่อได้ข้าวเจริญเติบโต พร้อมที่จะเก็บเกี่ยว จึงจ้างรถมาดูแลเกี่ยว ซึ่งได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ยแล้วประมาณ 500 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งก็ไม่แตกต่างจากการทำนาปลูก

พอหลวงสรเดชเห็นว่า การทำนาจ๋อมที่ผ่านมาประสบความสำเร็จ ถึงแม้ว่าจะได้ผลผลิตข้าวน้อยกว่า การทำนาปลูก (ปกติเฉลี่ยประมาณ 600 กิโลกรัมต่อไร่) แต่ก็ไม่ต้องได้ดูแลเอาใจใส่มากกว่า และต้นทุนการทำนาจ๋อมก็ต่ำกว่าการทำนาปลูกมาก ซึ่งพอหลวงสรเดชคิดว่า จะทำนาจ๋อมไปเรื่อยๆ โดยอาจจะเปลี่ยนจากการใช้เครื่องจ๋อมมาเป็นใช้คนจ๋อม หรือหยอด เนื่องจาก การใช้เครื่องอาจจะสิ้นเปลือง ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวมากกว่า และไม่สามารถบังคับปรดได้ เพราะการใช้รถมีข้อเสียคือ การเกี่ยวจะเลี้ยวยาก จึงทำให้รถขึ้นคันนา และเมล็ดข้าวก็จะตกตามคันนา แต่ถ้าเป็นคนสามารถกำหนดได้

ต้นทุนการทำนา

ต้นทุนการทำนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนาเนื่องจากการทำนาปัจจุบันมีต้นทุนการทำนาที่สูงขึ้น เช่น ค่าสูบน้ำ ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ประกอบกับข้าวมีราคาถูกทำให้การทำนาไม่คุ้มค่า แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ต้นทุนการทำนาสูงขึ้น เกษตรกรก็ไม่ได้เลิกทำนา แต่ต้องมีกลยุทธ์ปรับลดต้นทุนให้ลดลง ซึ่งจากการประชุมของกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลป่าสัก ได้ทำการสรุปต้นทุนการทำนาของเกษตรกรตำบลป่าสักเฉลี่ยดังนี้

ตารางที่ 9 ตัวอย่างต้นทุนการทำนา ของเกษตรกรตำบลป่าสักทั้งหมด ปี 50 (การจ้างทั้งหมด) ของกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลป่าสัก

ต้นทุนการทำนา ต. ป่าสัก ปี 50		
ขั้นตอน	ต้นทุน	
เตรียมดิน	900	บาท
ค่าเมล็ดพันธุ์	75	บาท
ค่าปลูก	700	บาท
ค่ายาคุม	25	บาท
ยาฆ่าแมลง + ปุ๋ย	25	บาท
ค่าสูบน้ำ	500	บาท
ปุ๋ย 16-20-0	320	บาท
46-0-0	112	บาท
ปุ๋ยอินทรีย์	400	บาท

ค่าแรง	300	บาท
ค่าขนส่ง	150	บาท
ค่าเกี่ยว	1000	บาท
รวม	4507	บาท

พบว่าต้นทุนการทำนาของเกษตรกรตำบลป่าสัก ถ้ามีการจ้างทั้งหมด โดยไม่ได้ทำเองจะมีต้นทุนทั้งสิ้น 4,507 บาท และจากต้นทุนพบว่า ถ้าได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ยที่ 600 กิโลกรัมต่อไร่ ทำให้เกษตรกรต้องขายข้าวอย่างน้อยราคา กิโลกรัมละ 8 บาท จะได้เงินประมาณไร่ละ 4,800 บาท จึงสามารถอยู่ได้โดยไม่ขาดทุน ถ้าขายข้าวได้ราคาต่ำกว่านี้จะทำให้เกษตรกรขาดทุน และปัจจุบันนี้พบว่า ต้นทุนเรื่องปุ๋ย ยาฆ่าแมลงจะมีราคาที่สูงขึ้น ซึ่งเกษตรกรก็จำเป็นต้องใช้ จะเลิกใช้เลยไม่ได้ โดยเฉพาะปุ๋ยถ้าไม่ใช้ จะทำให้ได้ข้าวที่ไม่มีคุณภาพ และปริมาณผลผลิตจะลดลง แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรก็มีวิธีการที่ปรับตัวเพื่อให้ต้นทุนการผลิตลดลง เช่น การทำนาเอง ลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีให้น้อยลง หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่มีราคาถูกกว่า การเอามือเอารัน ซึ่งรายละเอียดทั้งหมดนี้จะกล่าวในบทต่อไปถึงกลยุทธ์และวิธีการลดต้นทุนการทำนาของเกษตรกร

5.4 เงื่อนไขเชิงข้อด้านเศรษฐกิจ ต่อการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม

หากพิจารณาถึงการทำนาในประเทศไทย ในอดีตการทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับประเทศชาติ ชาวนาซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่กลับมีชีวิตที่ยากลำบาก แร่นแค้น หลังสู้ฟ้าหน้าสูดิน ไม่มีทางใดเลยที่ชาวนาจะมีฐานะร่ำรวยเป็นเศรษฐีจากการทำนา แทบทั้งหมดตกอยู่ในสภาพไม่ต่างกัน นั่นคือการเป็นชาวนาจน จนจนถึงปัจจุบันที่ยังคงยึดถืออาชีพการทำนา ก็ยังเป็นชาวนาที่จนกว่าเดิม ต้องกลายเป็นชาวนาที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองเพราะขายใช้หนี้ เช่านาเขาทำข้าวที่ปลูกก็ขึ้นกับสภาพภูมิอากาศ เป็นอาชีพที่อาศัยฝนฟ้า ถ้าปีไหนฝนไม่ตกก็จะประสบกับปัญหาการขาดทุน ราคาปัจจัยการผลิตก็เพิ่มสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นราคาปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ทำให้ชาวนาได้รับความเดือดร้อนจากการเป็นหนี้มากขึ้น และยิ่งนานวันมีแต่เพิ่มพูนขึ้น ปีไหนที่มีกระแสว่าราคาข้าวจะสูงขึ้นอย่างเช่นปี 50-51 ที่ผ่านมา เมื่อถึงฤดูการขายจริงๆ แล้ว ชาวนาต้องถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เมื่อทางรัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือประกันราคารับจำนำข้าวเพื่อให้มีราคาที่สูงขึ้น กลับถูกจำกัดโควตาในการรับซื้อ เนื่องมาจากนายทุนหันไปซื้อข้าวของประเทศเพื่อนบ้านมาขายสวมสิทธิ์แทน ทำให้สิทธิ์ของชาวนาที่ควรได้รับถูกกดขี่ข่มเหงจากพวกนายทุน

การทำนาของชาวนานับวันจะหายไป เนื่องจากพื้นที่นาถูกขาย และชาวนาก็หันไปประกอบอาชีพอื่นที่ได้เงินมากกว่านี้

แต่อย่างไรก็ตามก็มีชาวนาบางส่วนที่คิดว่าการขายข้าวยังคงพอได้กำไร เพราะอย่างน้อยพวกเขาก็คิดว่าการทำนาก็ไม่ต้องไปซื้อข้าวเขากิน และชาวนาปัจจุบันต้องมีกลยุทธ์และวิธีการในการปรับตัวในสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่เป็นปัญหาต่อคนทั้งโลก ซึ่งชาวนาส่วนใหญ่ต้องพึ่งแหล่งรายได้นอกการเกษตร

เศรษฐกิจของการทำนาของบ้านสันคะยอม สันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลียง

การทำนาในปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนแปลงจากการทำนาเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนมาเป็นการทำนาเพื่อขายกันมาก เนื่องจากชาวนาไม่มีอาชีพ และรายได้อื่นนอกเหนือจากการทำนา เพราะการทำนาในปัจจุบันถือว่าเป็นอาชีพหลัก ดังนั้นรายได้ที่นำมาใช้จ่ายภายในครัวเรือนก็มาจากรายได้จากการทำนาเป็นหลัก บางครัวเรือนไหนที่มีนามากก็จะได้ข้าวมาก ขายได้เงินมาก บางครัวเรือนไหนที่มีนายน้อย ก็ได้เงินจากการทำนายน้อย หรือแทบจะไม่เพียงพอสำหรับการขาย ทำให้ต้องไปประกอบอาชีพอื่นเพิ่มเติม เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว

ในเรื่องของสภาพเศรษฐกิจ พบว่าพื้นที่ที่ได้ทำการวิจัย ได้แก่ บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลียง เป็นหมู่บ้านชนเมืองที่มีค่อนข้างมีความเจริญทางด้านกายภาพ มีระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพิงตลาดในเมือง ในอดีตอาจมีลักษณะของสังคมชนบทเป็นส่วนใหญ่ หลังจากที่มีนิคมอุตสาหกรรมศรีสุพัฒน์เข้ามาทำให้พื้นที่แห่งนี้กลายเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะบ้านน้ำบ่อเหลียง อาชีพส่วนใหญ่ของบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสัก ยังคงยึดถืออาชีพการทำเกษตรได้แก่การทำนา ส่วนบ้านน้ำบ่อเหลียงอาชีพการทำนาเหลือน้อยลงไปมาก

จากการสุ่มตัวอย่างเกษตรกรของทั้ง 3 หมู่บ้าน จำนวนทั้งสิ้น 44 คน พบว่าการประกอบอาชีพหลักของเกษตรกรที่ทำนา และอาชีพรองมีดังนี้

ตารางที่ 10 แสดงอาชีพของเกษตรกรในบ้านสันป่าสัก สันคะยอม และบ้านบ่อเหลียง

อาชีพ	จำนวน	คิดเป็นร้อยละ
ทำนาเพียงอย่างเดียว	13	26.53
ทำนาและค้าขาย	4	8.16
ทำนาและทำเกษตรผสมผสาน	4	8.16
ทำนาและสวนลำไย	6	12.24
ทำนาและเลี้ยงหมู	4	8.16
ทำนาและอาชีพรับจ้าง	9	18.37
ทำนา ทำสวนลำไย และรับจ้าง	4	8.16
ทำนา ทำสวนลำไยและเลี้ยงสัตว์	3	6.12
ทำนา ทำสวนลำไย และธุรกิจส่วนตัว	1	2.04
ทำนา เลี้ยงหมู และ ค้าขาย	1	2.04
รวม	49	100.00

จากตารางแสดงอาชีพของเกษตรกรที่ทำนา พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะทำนาเพียงอย่างเดียว คิดเป็นร้อยละ 26.53 ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงทำนาอยู่ และไม่ได้ไปทำงานที่ไหนให้ลูกส่งเงินมาให้เพื่อใช้จ่าย ทั้งนี้แสดงว่า ผู้สูงอายุในปัจจุบันก็ยังทำนาอยู่ รองลงมาเป็นเกษตรกรที่ทำนาด้วยและรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 18.37 โดยการรับจ้างนั้นเป็นการรับจ้างก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่ และเกษตรกรที่ทำนาด้วยและทำสวนลำไยไปด้วยคิดเป็นร้อยละ 12.24 เนื่องจากว่าพื้นที่วิจัยทั้งสามหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านที่มีการทำสวนลำไยด้วย และในอดีตพื้นที่ดังกล่าวจะสามารถปลูกพืชไร่ได้ด้วย แต่ปัจจุบันน้ำไม่เพียงพอ เกษตรกรส่วนใหญ่จึงเปลี่ยนจากที่ไร่ที่สวนมาปลูกลำไยแทน แต่การปลูกลำไยนั้นไม่ทำปลูกในปริมาณที่มาก จะมีเพียง คนละ 1-2 ไร่เท่านั้น

ตารางนี้แสดงว่า เกษตรกรมีรายได้จากการทำนาเพียงอย่างเดียวมีมากกว่า ซึ่งสามารถบ่งบอกได้ว่า เกษตรกรไม่ได้มีรายได้อื่นนอกจากการทำนา จะรอเพียงรายได้จากลูกที่ต้องคอยส่งมาให้

จากการเข้าไปจัดประชุมกลุ่มพบว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงการทำนา โดยพบว่าเกษตรกรทำนาลดลง เพราะพื้นที่ในการทำนา

ลดลง และเกษตรกรหันไปทำงานนอกภาคเกษตรเนื่องจากได้เงินที่มากกว่าการทำนา แต่ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบมาก โดยพบว่าครอบครัวไหนที่ฐานะดีก็ยังคงทำนาอยู่ แต่การทำนานั้นอาจจะทำเองหรือจ้างทำ หรือให้คนอื่นทำแล้วแบ่งข้าวระหว่างเจ้าของที่นาและผู้ทำ แล้วแต่เจ้าของนาและคนทำจะตกลงให้ไร้อย่างไร ครอบครัวไหนที่ฐานะไม่ดียากจนก็ยังคงทำนา ถึงแม้ว่าการทำนาจะต้องใช้เงินทุนสูงก็ตาม แต่เขาก็ใช้วิธีการทำเอง เพื่อลดต้นทุน

ผู้ทำการวิจัยได้ศึกษาฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ทำนาในพื้นที่ทำการวิจัย 3 หมู่บ้าน โดยศึกษาจากจำนวนที่นาที่มี ให้ผลดังตารางนี้

ตารางที่ 11 แสดงพื้นที่ทำนา และจำนวนเกษตรกรที่ทำนาในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ที่ได้จากการสำรวจของโครงการกระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายในลำนน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

พื้นที่การ ทำนา (ไร่)	บ้านสันคะยอม		บ้านสันป่าสัก		บ้านน้ำบ่อเหลือง	
	จำนวน เกษตรกร (คน)	ร้อยละ	จำนวน เกษตรกร (คน)	ร้อยละ	จำนวน เกษตรกร (คน)	ร้อยละ
1-5	55	54.46	58	42.65	5	31.25
6-10	31	30.69	53	38.97	9	56.25
11-15	11	10.89	14	10.29	1	6.25
16-20	3	2.97	2	1.47	1	6.25
21-25	1	0.99	4	2.94	-	-
26-30	-	-	2	1.47	-	-
31-35	-	-	3	2.21	-	-
รวม	101	100	136	100	16	100

จากข้อมูลพื้นที่ของการทำนาที่ได้จากการสำรวจเมื่อนำมาแบ่งเป็นอัตราภาคชั้น พบว่าบ้านสันคะยอม เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ในการทำนา 1-5 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 54.56 รองลงมา มีพื้นที่การทำนา 6-10 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 30.69 สุดท้ายมีพื้นที่การทำนา 21-25 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 0.99

บ้านสันป่าสัก เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ในการทำนา 1-5 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 42.65 รองลงมา มีพื้นที่การทำนา 6-10 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 38.97 สุดท้ายมีพื้นที่การทำนา 16-20 ไร่ และ 26-30 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 1.47

บ้านน้ำบ่อเหลือง เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ในการทำนา 6-10 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 56.25 รองลงมา มีพื้นที่การทำนา 1-5 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 31.25 สุดท้ายมีพื้นที่การทำนา 11-15 ไร่ และ 16-20 ไร่ คิดเป็นจำนวนเกษตรกรร้อยละ 6.25

ข้อมูลของทั้ง 3 หมู่บ้านพบว่า บ้านสันป่าสัก นอกจากจะเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่การทำนามากแล้ว เกษตรกรส่วนใหญ่ก็มีที่นามากด้วย โดยถ้ามีที่นาตั้งแต่ 21-35 ไร่ จะมีทั้งหมด 9 คน จึงน่าจะถือว่า บ้านสันป่าสักส่วนใหญ่ทำนากันมาก และมีฐานะที่ดีจากการทำนาด้วย

ข้อมูลของพื้นที่การทำนา ผู้ทำการวิจัย จึงได้ทำการสอบถามถึงฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรที่มีนามากที่สุด 2 ราย และเกษตรกรที่ไม่มีนาและซื้อข้าวกิน 2 ราย ดังนี้

เกษตรกรที่มีนามากที่สุด

ภาพที่ 19 แสดงถึงป้าสมศรี สุทธกุล
เกษตรกรที่มีนามากที่สุดคนหนึ่งใน
บ้านสันป่าสัก

ป้าสมศรี สุทธกุล เป็นเกษตรกรที่มีที่นามากที่สุดคนหนึ่งในบ้านสันป่าสัก โดยมีที่นาทั้งหมด 25 ไร่ และสวนลำไยอีก 6 ไร่ ปัจจุบันมีอายุ 62 ปี มีลูกจำนวน 3 คน ได้แก่

1. นางทัศนีย์ ชัยชนะ อายุ 44 ปี อาชีพ ครู โรงเรียนเอกชน
2. นายทศพร สุทธกุล อายุ 42 ปี อาชีพ ตำรวจ
3. นางสาวพวงผกา สุทธกุล อายุ 30 อาชีพ ครู กำลังศึกษาต่อปริญญาเอก ที่ประเทศแคนาดา

ในอดีตป้าสมศรีมีอาชีพหลักคือการทำนา ทำนากับสามีตลอดจนนอกจากทำนาแล้ว ป้าสมศรียังได้ เลี้ยงวัว ปลูกหอม กระเทียม ถั่วเหลือง ข้าวสาลี และขายของชำที่บ้าน เป็นอาชีพ

เสริม เพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูกจำนวน 3 คน และเลิกทำนาเมื่อมีเริ่มมีลูกคนเล็ก เนื่องจากทำนาไม่ไหว เลิกค้าขาย เลี้ยงวัว แต่ก็ยังคงทำไร่ทำสวนบ้าง

หลังจากที่ป้าศรีเลิกทำนาแล้ว จึงให้คนอื่นมาทำนาแทนแล้วแบ่งข้าวกันคนละครึ่ง ป้าสมศรีเลือกที่จะปลูกข้าวเหนียว กข. 6 เมื่อได้ข้าวที่แบ่งจากคนทำนาแล้วก็จะนำมาบริโภคภายในครัวเรือน และแบ่งให้ลูกๆ บริโภคด้วย โดยที่ลูก ๆ ทั้งหมดของป้าสมศรีไม่ได้ซื้อข้าวจากที่อื่นเลย และนอกจากบริโภคภายในครัวเรือนแล้ว มีข้าวเหลือสำหรับขายอีกด้วย โดยปีที่ผ่านมาได้ข้าว 3 คันรถ หรือประมาณ 500 ถัง ขายไป 3 รอบ รอบแรกขาย กิโลกรัมละ 11 บาท รอบที่สอง 10 บาท และรอบสุดท้าย 6 บาท ขายแล้วเอาเงินไปลงทุนในนาในปีต่อไป

ถึงแม้ว่าป้าสมศรีจะไม่ได้ทำนาแล้ว แต่อย่างไรก็ตามป้าสมศรีก็ไม่คิดที่จะขายนา จะเก็บที่นาไว้ให้ลูกๆ ซึ่งป้าสมศรีคิดว่าถึงแม้ว่า ลูกๆ ทั้งหมดจะมีอาชีพมั่นคงแล้ว เขาก็คงไม่กลับมาทำนา แต่ถ้าลูกไม่ทำ ลูกก็คงจะไม่ขายที่นาเหมือนกัน คงให้เขาทำและแบ่งข้าวกิน เพราะคิดว่า การที่เรายังมีนาอยู่ เราจะได้ไม่ต้องไปซื้อข้าวกิน เก็บที่ดินไว้เป็นมรดกต่อไปถึงลูกหลาน

นอกจากที่นาแล้ว ป้าสมศรียังคงมีที่ดินสวนลำไย อีก 6 ไร่ จำนวนทั้งหมด 100 ต้น โดยปีที่ผ่านมามีผู้ซื้อมาซื้อเหมา ได้เงินประมาณ 10,000 บาท

พ่อคำหล้า แม่กิ่งแก้ว มีที่นาทั้งหมด 28 ไร่ ที่บ้านมีสมาชิก 5 คน คือ พ่อคำหล้า แม่กิ่งแก้ว ลูกชายลูกสะใภ้ 2 คน และหลานชายอีก 1 คน โดยที่นาที่พ่อคำหล้ามีเป็นที่นาที่ได้มาจากมรดก นานอยู่ในเขตบ้านป่าสัก

ในอดีตพ่อคำหล้า และแม่กิ่งแก้ว ก็ได้ทำนาโดยทำนาปลูกมาตลอด เพื่อนำเงินที่ได้มาส่งลูกให้เรียนหนังสือ แต่พอหลังจากที่ลูกเรียนจบปริญญาตรี ทำงานมีครอบครัว พ่อคำหล้าและแม่กิ่งแก้วจึงเลิกทำนา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 โดยหันมาประกอบอาชีพทำเฟอร์นิเจอร์ส่งกรุงเทพฯ ตามที่จะมี order มาสั่ง และต้องเลี้ยงหลานด้วย

ปัจจุบันที่นาของพ่อคำหล้า ให้เกษตรกรบ้านสันป่าสักเป็นผู้ทำ ให้ โดยการลงทุนค่าไถ ค่าปุ๋ย ค่ายาให้ แต่แบ่งคนละครึ่งจากทั้งหมด และเลิกทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2551 เนื่องจากเศรษฐกิจยุคทักษิณเริ่มตกต่ำและไม่มี order มาจากกรุงเทพฯ

ข้าวที่ได้จากการแบ่ง จะเก็บไว้กินทั้งครอบครัวรวมทั้งลูก ๆ ด้วยประมาณ 50 กระสอบที่เหลือจากการเก็บไว้กินจะขายทั้งหมดหมด โดยปีที่ผ่านมาขายได้เงินทั้งหมดประมาณ 30,000 บาท เมื่อหักค่าต้นทุนก็เหลือประมาณ 10,000 บาท

ปัจจุบันครอบครัวของพ่อคำหล้า และแม่กิ่งแก้ว มีชีวิตที่มีความสุข เลี้ยงหลานอยู่ที่บ้าน ไม่ได้ขาดสน แถมยังมีเงินเหลือจากการขายข้าวอีกด้วย และนอกจากนั้นยังมีลูกๆ ที่มีหน้าที่การงาน

ที่มั่นคงมาดูแล ซึ่งลูกของพ่อค้าหาล้า และแม่กึ่งแก้ว ปัจจุบันทำงานประสบความสำเร็จทั้งสองคน โดย ลูกคนที่ 1 ทำงานรับราชการยศดาบตำรวจ อยู่ที่ จ.ลำพูน ลูกคนที่ 2 ทำงานรับราชการเป็นผู้ควบคุมความประพฤติ อยู่ที่ จ. เชียงใหม่

เกษตรกรที่ไม่มีนา และซื้อข้าวกิน

ยายอ่อน กิตติศักดิ์ เป็นอดีตเกษตรกรที่เคยทำนา และปัจจุบันขายนาเพราะความจำเป็น

ปัจจุบันยายอ่อนมีอายุ 62 ปี ที่บ้านมีสมาชิกครัวเรือนอยู่ด้วยกัน 5 คน ได้แก่ ยายอ่อน ลูกสาว ลูกเขย ลูกชาย และหลานอีก 1 คน ในอดีตเคยมีที่นา ประมาณ 1.5 ไร่ ขายไปเมื่อปี พ.ศ. 2546 ซึ่งขายเพราะ ลูกมีหนี้สิน จึงขายเพื่อใช้หนี้สิน และนำเงินที่ได้แบ่งให้ลูก ๆ

ลูกเขยมีอาชีพค้าขาย (ฟาง ถุงหิ้ว) ลูกสาวทำงานนิคมอุตสาหกรรม บริษัท ทรูลักษณ์ โดยก่อนที่จะขายนา แม่นางอ่อน ได้ทำนาเอง ข้าวที่ได้จากการทำนาก็นำมาบริโภคภายในครัวเรือนโดยที่ไม่ได้ซื้อข้าวกิน ปัจจุบันไม่มีนาแล้ว ทำให้ต้องซื้อข้าวกิน โดยลูกที่อยู่ด้วยกันเป็นคนซื้อ ซึ่งซื้อประมาณ 3 ถึงต่อ 1 เดือน การซื้อจะซื้อที่โรงสีหรือร้านค้าทั่วไปในหมู่บ้าน ราคาถึงละประมาณ 250 บาท โดยเดือนหนึ่งจะจ่ายค่าข้าวประมาณ 750 บาทต่อเดือน การกินต่อวันเฉลี่ยแล้วในบ้านจะกินข้าววันละ 2-3 ลิตร เฉลี่ยราคาลิตรละ 13-14 บาท

แม่นางอ่อนกล่าวว่า “การซื้อข้าวกิน ลำบากที่สุด ยิ่งข้าวแพงยิ่งลำบาก คิดว่าเสียค่ามากที่ขายนาไป” โดยที่นาดังกล่าวขายได้เงินประมาณ 1 แสนบาท ซึ่งเป็นนาที่อยู่ใกล้บ้านและในขณะนั้นไม่ได้คิดที่จะซื้อนาเพิ่ม

แม่นางอ่อนกล่าวว่าการทำนาเองดีกว่าเพราะว่าประหยัดกว่าการซื้อ การทำนาถือว่าไม่ขาดทุนเพราะมีข้าวกินตลอดปี

ยายผิง เป็นครอบครัวหนึ่งที่ไม่ได้ทำนาแล้ว เพราะไม่มีนาเป็นของตัวเอง มีสมาชิกในครัวเรือนอยู่ด้วยกันทั้งหมด 4 คน

โดยยายผิง ไม่มีนาตั้งแต่แรกเกิด เพราะพ่อแม่ไม่มีที่นา ในอดีตยายผิงไปจ้างคนอื่นทำนา จึงได้ข้าวมาจากการแบ่งข้าวจากการทำนา แต่พออายุมากแล้วจึงเลิกทำ และให้ลูกสาวที่มีอาชีพรับจ้างเป็นผู้ซื้อข้าวมารับประทานภายในครัวเรือน และซื้อข้าวกินมาโดยตลอด

การซื้อข้าวกินถือว่าลำบาก โดยเฉพาะช่วงที่ข้าวแพงก็จะลำบากมากกว่า แต่ลูกสาวของยายผิงคิดว่าการทำนากับการซื้อข้าวก็ลำบากพอๆกัน เพราะการทำนาต้องลงทุนมาก ค่าปุ๋ย ค่ายา การซื้อกินก็เหนื่อย มีเหนื่อยคนละอย่าง พอๆ กันระหว่างการทำนากับไม่ได้ทำนา

การซื้อข้าวรับประทานจะซื้อเป็นกระสอบ (ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว) เฉลี่ยแล้วประมาณ 2.5 ถึง 3 เดือน โดยซื้อจากโรงสีหรือร้านค้าทั่วไป จากฐานะทางบ้านพบว่า ทำงานรับจ้างภายนอกบ้านดีกว่าการทํานา แต่อย่างไรก็ตามยายผิงเห็นว่า การที่มีนาเป็นของตัวเองก็น่าจะดีกว่า เพราะไม่ต้องซื้อข้าว ประหยัดเงินค่าข้าวไปได้มากเหมือนกัน

จากการสอบถามเกษตรกรที่มีนามากที่สุด คือ ตัวอย่างของคุณป้าสมศรี สุทธกุล และลุงคำหล้า พบว่าเกษตรกรที่มีที่นามากส่วนใหญ่จะมีฐานะที่ดี และมั่นคง และลูกๆ ก็มีหน้าที่การงานที่ดีและมั่นคงด้วย สภาพที่อยู่อาศัยก็เป็นบ้านที่ค่อนข้างมีฐานะ

ส่วนเกษตรกรที่ไม่มีที่นา และขายนา ก็พบว่า ฐานะทางบ้านได้บ่งบอกว่า มีฐานะที่ยากจน จากการเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจพบว่าสาเหตุที่ทำให้การทํานาคงอยู่และหายไปที่มี ความสัมพันธ์กับปัจจัยเรื่องเศรษฐกิจคือ

1. ปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูง
2. ปัญหาการตกต่ำของราคาข้าว
3. ปัญหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่ดิน

จากปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตที่สูง การตกต่ำของราคาข้าวถือได้ว่าเป็นปัญหาร้างแรงที่สุดของชาวนา ทั้งนี้เพราะราคาข้าวมีส่วนกำหนดสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาจะดีขึ้นหรือเลวลง ซึ่งสิ่งที่มีผลกระทบต่อพลังการผลิต การสะสมทุนความยากจนของชาวนาก็คือ ต้นทุนการผลิต กับราคาข้าวของชาวนามักจะต่ำกว่าต้นทุนการผลิตอยู่ตลอดเวลา นั่นคือ ที่มาของการสูญเสียที่ดินของชาวนามีมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าหากปีไหนราคาข้าวตกต่ำมาก อัตราการสูญเสียที่ดินก็จะมีมากขึ้น

สาเหตุของการสูญเสียที่ดินของชาวนา

ที่ดินนับว่าเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดของชาวนา การไม่ยอมเสียสละของชนชั้นศักดินาเดิมเป็นสาเหตุที่สำคัญ ระบบทุนนิยมที่เข้ามาครอบงำประเทศไทย ทำให้ราคาข้าวตกต่ำ เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ชาวนาไร้ที่ดินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ต้นทุนการผลิตข้าวจึงสูงขึ้น

การทำนาต้องรู้จักการเพิ่มมูลค่าของตัวเอง ต้องรู้จักที่ขาย การที่เราไปดูแลอย่างสม่ำเสมอ เรามั่นใจว่าข้าวของเราต้องมีคุณภาพ เราต้องหาแหล่งรับซื้อข้าวให้ได้ราคาสูง ไม่ใช่ดูแลก็ดีแล้ว แต่เอาข้าวไปขายในราคาที่ถูกลงก็ไม่ใช่อย่างนั้นมันไม่คุ้มค่ากับการดูแลรักษา ที่เขาขายถูกเพราะว่า ธกส. มากดดัน จำเป็นต้องรีบขาย

เกษตรกรไม่ได้มีความจำเป็นต้องขายนา เพราะเขาถือว่าที่นาที่เขาได้อยู่ได้รับมาจากพ่อแม่ เป็นมรดกตกทอด จะไม่ขายสมบัติของพ่อแม่กิน นอกจากเกษตรกรบางคนก็เห็นว่าการขายที่นาเพียงไม่กี่ไร่ ได้เงินมาเยอะแล้วค่อยไปซื้อที่นาที่ราคาถูกลงเพื่อทำนา

สาเหตุของการขายนาเพราะนาไม่มีน้ำ ปลูกข้าวไม่ได้ ขายที่นาที่อยู่ใกล้ถนนอุตสาหกรรม เพราะจะได้ราคาสูง ขายเพียงไม่กี่ไร่ก็ได้เงินมากแล้ว เอาเงินฝากธนาคารกินดอกเบี้ยดีกว่า ขายนา เพราะไม่มีคนทำนา

ขายนาแล้วทำให้ฐานะยากจนก็มี ขายแล้วเงินหมด ต้องซื้อข้าวกิน ก็มีส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ขายไปตั้งแต่แรกๆ คือ ขายได้เงินน้อย ที่ในอดีตราคายังคงถูกอยู่ พ่อแม่ขายที่ดินเพื่อสร้างโรงงาน ไร่ละไม่กี่หมื่น แล้วต้องนำมาแบ่งให้ลูกๆ อีก จึงทำให้แต่ละคนได้เงินน้อย ตอนนั้นก็ใช้จ่ายกันทั้งหมดบ้างก็มี ขายตั้งแต่ปี 34 – 35 ตอนนั้นไร่ละประมาณ 1 แสนบาท และที่ขายไปแล้วใช้จ่ายหมด มีบ้างเล็กน้อย ตอนนั้นก็กลับมาทำงานก่อสร้างเหมือนเดิม ซึ่งที่บ้านสันป่าสัก มีประมาณ 5-6 คน บ้านน้ำบ่อเหลืองประมาณ 4-5 คน บ้านสันคะยอม 2-3 คน ซึ่งจะเข้าไปสัมภาษณ์เชิงลึก

ขายนาแล้วทำให้รวยมีเยอะ อย่างเช่น ขายนาแล้วได้เงินหลายล้าน แล้วนำไปซื้อที่นาไม่กี่หมื่น เงินเหลือก็ฝากธนาคาร ซึ่งที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก บ้านน้ำบ่อเหลือง มีประมาณ 3-4 คน ต้องเข้าไปสัมภาษณ์เชิงลึกอีก

ส่วนใหญ่การขายที่นากลับทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น เพราะการขายนาจะได้เงินเป็นก้อน ได้เงินมาก ได้เงินแล้วเอามาลงทุน สร้างบ้าน ซื้อรถ สร้างหอพัก ซึ่งเกษตรกรที่ยังคงทำนาและมีหอพักด้วยมีด้วยกันหลายคน ซึ่งจะเข้าไปสัมภาษณ์เชิงลึก

สาเหตุของการเพิ่มหนี้สินให้ชาวนา

เมื่อชาวนาขายข้าวต่ำกว่าต้นทุนการผลิตแล้ว ชาวนาจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างไรในเรื่องนี้ถ้าจะพิจารณาสถิติการทำนาในแต่ละปีจะเห็นได้ว่า ชาวนาลดการผลิตลงเรื่อยๆ จากเนื้อที่นาที่ลดลง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะไร้ทรัพย์สินโดยสิ้นเชิง ต้องหันไปหาอาชีพกรรมการหรือรับจ้างอย่างอื่นเพื่อหาเลี้ยงชีพโดยไม่ต้องมีปัจจัยการผลิตบางประการ เพียงแต่ใช้แรงงานเลี้ยงชีพไปวันๆ

ชาวนาได้เปลี่ยนจากการทำนาไปทำการผลิตอย่างอื่น เช่น ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เพราะเห็นว่าการเพาะปลูกอย่างอื่นหรือเลี้ยงสัตว์นั้น มีโอกาสขายได้คุ้มทุนมากกว่าการทำนา

ส่วนชาวนาที่ยังทำการผลิตต่อไปนั้น ถึงแม้ว่าจะขายขาดทุนก็ตาม เพราะไม่รู้ว่าจะทำอะไร แต่การทำนาต่อไปนั้น ก็โดยอาศัยที่ตอ้งกู้หนี้ยืมสินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

สาเหตุแห่งความยากจน

ความยากจน ได้สร้างปัญหาให้กับชาวนา โดยผลที่ตามมาอีกคือ การไร้ที่ดิน การว่างงาน และการอพยพแรงงาน เพื่อหางานทำในแหล่งชุมชนใหญ่ เป็นกรรมกรโรงงาน

ถ้าจะพูดถึงการทำนากับเศรษฐกิจภายในครัวเรือน พบว่าการทำนาไม่ได้ทำให้เศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือนแย่ลงเลย เพราะถ้าวิเคราะห์จากต้นทุนการทำนา พบว่าถ้าทุกคนจ้างหมด ก็อาจจะเท่าทุน ไม่ได้ขาดทุน หรือกำไรอะไร แต่ถ้าทำเองทั้งหมด ก็อาจจะได้กำไรบ้างเล็กน้อย

บ้านสันคะยอม และบ้านสันป่าสัก ส่วนใหญ่ยังคงทำนาเท่าเดิม ทั้งคนรวยและคนจน ส่วนบ้านน้ำบ่อเหลืองส่วนใหญ่ไม่ค่อยทำนาเพราะไม่มีที่นา ชาวบ้านน้ำบ่อเหลืองส่วนใหญ่ขายที่นาเพื่อนำไปสร้างโรงงานอุตสาหกรรม และอาคารพาณิชย์ เนื่องจากได้ราคาสูง จึงทำให้เศรษฐกิจที่บ้านส่วนใหญ่ดีขึ้น

เศรษฐกิจกับการขยายตัวของอุตสาหกรรม

เกษตรกรส่วนใหญ่โดยเฉพาะบ้านน้ำบ่อเหลืองเห็นว่าการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมทำให้หมู่บ้านเจริญขึ้น เศรษฐกิจของหมู่บ้านดีขึ้น เพราะจะได้มีรายได้เข้ามาในครัวเรือน เช่นเป็นเจ้าของหอพัก สามารถเก็บกินได้ตลอดทั้งปี การค้าขายให้กับคนที่เข้ามาอยู่อาศัย การค้าขายให้กับพนักงานในนิคมอุตสาหกรรม โดยมีเกษตรกรท่านหนึ่งในบ้านน้ำบ่อเหลืองกล่าวถึงการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมว่า “ การมีโรงงานเข้ามาก็ไม่เกิดผลกระทบอะไร สิ่งแวดล้อมก็ไม่มีปัญหา เพราะว่าโรงงานเขาก็มีวิธีการแก้ไข ไม่เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม น้ำเสีย เขาก็มีวิธีการบำบัดของเขา ไม่ได้ปล่อยทิ้ง

พี่น้องชาวบ้าน ขายที่ทำนาสร้างหอพัก ไม่ต้องไปทำมาหากินอย่างอื่น สิ้นเดือนก็ได้เงิน ไม่มีหนี้ เวลาที่ว่างมีงาน การเก็บเงินอะไรก็ง่าย ไม่ได้เป็นการไปเบียดเบียน ในอดีตที่ไม่มีอุตสาหกรรม การเก็บเงินคนละ 100 200 มักจะมีปัญหา ชาวบ้านไม่ค่อยมีเงินกัน แต่ตอนนี้เก็บกันคนละ 500 1,000 จ่ายกันง่ายไม่มีปัญหา”

ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นค่านิยม และผลประโยชน์ของคนในบ้านน้ำบ่อเหลืองที่ได้รับผลประโยชน์จากการขยายตัวของอุตสาหกรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะมีหอพักเป็นของตัวเอง ทำให้เศรษฐกิจภายในบ้านดี โดยประมาณ 50% มีหอพักที่สร้างภายในบ้านของตัวเอง ส่วนคนที่ไม่มีหอพักก็ค้าขายรับจ้าง

5.5 เงื่อนไขเชิงซ้อนด้านสังคม กลุ่ม องค์กร ต่อการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของสังคมอุตสาหกรรม

จากคำกล่าวที่ว่า “ชาวนาคือกระดูกสันหลังของชาติ” เป็นคำกล่าวที่ได้ยินมาตั้งแต่ช้านาน ชาวนาและการทำนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันอย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้ ดังนั้นชาวนาจึงถือว่าเป็นอาชีพหลักของคนไทยที่มีมาตั้งแต่อดีต ชาวนาเป็นผู้ผลิตข้าวที่ถือได้ว่าเป็นอาหารหลักของคนไทยมาอย่างยาวนาน ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวนาจึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของการทำนา

สังคมชาวนาเป็นสังคมที่มีความผูกพันกันทางพื้นที่ที่มีความเข้มข้นทางวัฒนธรรมสูง ในอดีตมีความเป็นสังคมปิดอยู่สูง การเข้ามาของระบบทุนนิยมและระบบโลกทำให้สังคมเกิดการ

เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งค่านิยม วัฒนธรรม ความคิดและแนวคิดใหม่ๆ ในการดำรงชีวิตประจำวัน ล้วนแล้วเกิดขึ้นมาเพื่อให้ทันต่อระบบโลก ซึ่งเป็นผลกระทบที่ส่งผลต่อชาวนาโดยตรง เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของชาวนาภายใต้กระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน

ทำให้ปัจจุบันวิถีชีวิตของการทำนาหรือวิถีชีวิตของชาวนา ได้ถูกรอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์มากขึ้น มีการดำเนินชีวิตในแบบคนเมืองมากยิ่งขึ้น กระบวนการผลิตถูกพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากยิ่งขึ้น กระแสบริโภคนิยมได้เข้ามาเกี่ยวพันและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็น ภาวะความผันแปรและการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ภาวะเศรษฐกิจโลก

ความหมายของการทำนาหรือชาวนา

จากการเข้าไปจัดประชุมในพื้นที่ที่ทำการวิจัย ได้แก่ บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลียง พบว่า เกษตรกรหรือชาวนา ได้สะท้อนความหมายของการทำนาตามที่ตัวเองได้คิดไว้ โดย ลงสมบุญทรัพย์ มาบุญพา ชาวนาบ้านสันป่าสัก กล่าวว่า “การทำนา หรือชาวนาคือ กระดูกสันหลังของชาติ จริงอยู่อาชีพทำนาเป็นอาชีพที่ควรปลูกฝังให้ลูกหลาน แต่ก็ยอมรับว่า เป็นอาชีพที่ลำบากมากๆ ชาวนาทำนาปีหนึ่งขายได้เงินเป็นหมื่น แต่ลูกหลานไปทำงานปีหนึ่งได้เงินเป็นแสนเป็นล้าน”

พ่อสิงห์ทอง ไชยคำ เกษตรกรบ้านสันป่าสัก กล่าวถึงการทำนาว่า “เด็กปัจจุบันพูดยาก ขอให้ไปส่งนาก็ยาก ไม่อยากย่ำคันนา ตากแดดก็ไม่ได้ ปัจจุบันเขาไปทำงานรายวัน ได้เงินมากกว่าการทำนา”

คุณลุงสมพล เหล็กตัว เกษตรกรบ้านสันป่าสัก “ในอดีต พ่อแม่ให้เด็กทำนา ปัจจุบัน ไม่มีวันหยุด เด็กมั่วแต่เรียน พ่อแม่ให้เรียนต่อ ไม่ให้ทำนา ถ้าจะให้มีการอนุรักษ์การทำนาต่อไป ต้องปลูกฝังจิตสำนึก ถ้าเป็นหนุ่มสาวไม่ได้ผล ต้องเริ่มที่เด็กเยาวชน สร้างเกียรติ ศักดิ์ศรี ให้กับเกษตรกร รัฐต้องมาประกันราคา”

พ่อศักดิ์ชัย อภิวงษ์งาม เกษตรกรบ้านสันป่าสัก “เป็นไปไม่ได้ ขนาดพ่อบ้านแม่บ้านยังไม่ทำนา เด็กก็ยังไม่ทำนา อดีต ไปเดินกลางทุ่งนา พ่อแม่พาไปนา ปัจจุบันไม่รู้จักพื้นที่นา หาวิธีปลูกฝัง โน้มนำเขา คงยากมีที่ทำกิน แต่คนที่จะมาฝึก คงยาก โรงเรียนก็ไม่มีครูเกษตรด้วย”

คุณลุงประเสริฐ กิตติศักดิ์ เกษตรกรบ้านสันป่าสัก “มีการเปลี่ยนแปลงกันทั่วประเทศ คนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษา มีงานทำ พ่อแม่ไม่อยากให้ลูกทุกข์ ตากแดด ร้อน ลำบาก โลกาภิวัตน์ทำให้คนหลงทาง หลงวัตถุนิยม ขับรถใหม่ หลงแสงสี เศรษฐกิจรายวันดีกว่าทำนา ไปแล้วได้เงิน ถ้าไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง คนสมัยก่อน คนรวยคือคนที่มีนามาก ปัจจุบันเศรษฐกิจขาลง วัยรุ่นอาชีพ

ทำนาลดลง เด็กไม่สนใจ ไม่สืบสานที่พ่อแม่ได้ทำ เหลือคนเฒ่าคนแก่ หรือคนที่ทำงานไม่ได้ ทำงานไม่รอด คนรุ่นใหม่ไม่เคยทำนา จักรกโธไม่เป็น ปัญหาราคาข้าวไม่แน่นอน ขาดการดูแลจากรัฐ ลืมชวานา แปลงที่นาไปทำสวน สร้างบ้าน หรือปล่อยว่างเปล่า ขายไปซื้อรถ”

“ปัจจุบัน ลูกหลานไม่ได้ทำนา การเอามือเอาวันหายไป ขายข้าวได้มาก จึงไม่เอามือเมื่อก่อนทำนาหลายวัน อดีตใช้แรง ปัจจุบัน ทำนา 2-3 วัน จ้าง ใช้เงิน อดีต หาอาหารตามท้องไร่ท้องนา”

แม่สมศรี สุทธกุล เกษตรกรบ้านสันป่าสัก “การทำงานเป็นอาชีพหลัก การทำงานในนิคมเป็นอาชีพเสริม เพราะเราว่ามีที่นี้ผืนดินเรามีที่นี้และโอกาสที่เราจะขาดข้าวก็จะมี การทำงานในนิคม ไม่มีนาต้องซื้อข้าว อดข้าว ถ้าโรงงานหยุด โรงงานปิดก็จะมีข้าวกิน”

พ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน เกษตรกรบ้านสันคะยอม กล่าวถึงการทำนาว่า “กินแล้วเหลือขาย ในอดีตไม่ค่อยพอกิน การทำนาในปัจจุบันเปลี่ยนไป ตอนนี้เราทำเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่วนใหญ่จะขายหมด และไปซื้อข้าวที่ราคาถูกกว่ามากิน ได้กำไรขึ้นอีก”

วิถีชีวิตของการทำนาดังแต่ก่อนที่จะมีนิคมอุตสาหกรรมเข้ามาจนถึงปัจจุบัน

วิถีชีวิตของการทำนาในอดีตก่อนที่จะมีนิคมอุตสาหกรรมเข้ามา

การทำนาในพื้นที่ตำบลป่าสัก โดยเฉพาะบ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ถือเป็นอาชีพหลักที่กับชวานาของทั้ง 3 หมู่บ้านอย่างแนบแน่นตั้งแต่อดีตก่อนที่จะมีการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมศรีสุทโธพัฒน์ขึ้นในปี พ.ศ. 2533

ก่อนที่จะมีการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมศรีสุทโธพัฒน์ อาชีพหลักของชาวบ้านในขณะนั้น คืออาชีพชวานา การทำนาในขณะนั้นมีการผลิตเพื่อขายเป็นส่วนใหญ่ และเริ่มมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายออกไปพร้อมกัน เช่น หาของป่า เลี้ยงสัตว์ ประมง รวมทั้งออกไปหางานทำนอกภาคเกษตร ถ้าเกษตรกรท่านใดที่ยังมีที่นาที่ไม่สามารถทำนาได้ก็จะเปลี่ยนที่นาเป็นสวน ลำไยบ้างเล็กน้อย แต่อย่างไรก็ตามถือได้ว่าเกือบทุกครัวเรือนในขณะนั้นต้องมีการทำนา ถึงแม้จะมีที่ดินไม่มากก็ต้องทำ ถ้ามีที่ดินน้อยไม่ทำเองก็ให้ญาติพี่น้องทำให้จะได้มีข้าวไว้เพื่อบริโภคเพราะถือว่าทุกครัวเรือนต้องบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก และส่วนใหญ่ในแต่ละครัวเรือนก็ทำนาเป็นกันทุกคนเพราะพ่อแม่ในขณะนั้นได้ปลูกฝังไว้ให้แก่ลูกหลาน แรงงานก็อาศัยแรงงานคน และแรงงานควายเป็นหลัก แต่ก็เริ่มมีการใช้เครื่องจักรเทคโนโลยีมาใช้ในการไถนาแทนวัว ควาย บ้างเล็กน้อย

ตารางที่ 12 แสดงถึงการดำรงชีวิตประจำวันในอดีต (ย้อนหลังไปประมาณ 40-50 ปี)

เดือน	การดำรงชีวิต
เดือน 4 (เดือนมกราคม)	รับจ้างทั่วไป รับจ้างตามโรงบ่มใบยา ก่อสร้างบ้าน รับจ้างประกอบรังไม้ ผู้หญิงอยู่บ้านก็รับจ้างทอผ้า โดยได้ค่าจ้าง
เดือน 5 – 6 (เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน)	แล้ว ถางไร่ ถางสวน เพื่อเตรียมพื้นที่ทำนา ถ้ามีเวลามากก็จะไปรับจ้าง
เดือน 8 (เดือนพฤษภาคม)	ฝนเริ่มตก จะเริ่มเตรียมพื้นที่เพื่อปลูกถั่วลิสง โดยการปลูกเกษตรกรจะปลูก ในที่ไร่ ไม่ได้ปลูกในพื้นที่นา ซึ่งที่นาถ้าไม่ได้ทำนาก็จะปล่อยทิ้งไว้ เกษตรกรที่เป็นผู้ชายก็จะไปบดนา (เตรียมดิน) ส่วนผู้หญิง หรือแม่บ้านที่ อยู่บ้านก็จะเตรียมกระเทาะเปลือกเมล็ดถั่วลิสงเพื่อนำเมล็ดไปปลูก
เดือน 9 (เดือนมิถุนายน)	เมื่อฝนตก (ซึ่งในอดีตฝนจะตกตามฤดู) จะเริ่มใส่ถั่วลิสง(หยอดเมล็ดถั่ว ลิสง) ถ้าไม่มีแรงงานเพียงพอก็จะจ้างแรงงาน โดยจ้างใส่ถั่วลิสง คนละ 5 บาทต่อวัน โดยขณะที่ปลูกถั่วลิสงก็จะเริ่มเตรียมดินในพื้นที่นาจะไปไถนา โดยใช้แรงงานวัว-ควาย ซึ่งขณะนั้น จะใช้วัวควายไถนาได้วันละ 9-10 ไร่ (แปลงนา)
เดือน 10 (เดือนกรกฎาคม)	เริ่มปลูกข้าวตั้งแต่เดือนนี้จนถึงเดือนสิงหาคม ซึ่งส่วนใหญ่จะช่วยกัน เอา มือเอารวัน
เดือน 11 (เดือนสิงหาคม)	ปลูกข้าวต่อ (ซึ่งส่วนใหญ่จะต้องปลูกเสร็จหมดแล้ว)
เดือน 12 - เดือน อ้าย (เดือนกันยายน ถึง เดือนตุลาคม)	ดูแลรักษา ต้นข้าว หมั่นไปดูที่นา เข้า เข็น ถางหญ้าข้าง คูน้ำในนาข้าง หรือถ้ามีเวลามากๆ ก็จะไปรับจ้าง สร้างบ้าน เสาถ่านข้าง แม่บ้านก็ รับจ้างทอผ้าที่บ้าน โดยจะจ้างเป็นผืนๆ ละ 20 บาท หนึ่งผืนใช้เวลาในการ ทอประมาณ 5 วัน
เดือนยี่ (เดือนพฤศจิกายน) เดือน 3 (เดือน ธันวาคม)	เมื่อข้าวเริ่มแก่ เริ่มเหลือง จะเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยตามญาติพี่น้องที่จะ ไปช่วงว่างหรือยัง ถ้าง่วงและมีเวลาพร้อมกันก็จะเริ่มเกี่ยวข้าว และตาก ไว้ 4 วัน เสร็จแล้วก็มาฟาดข้าวซึ่งสามารถฟาดเองได้ ไม่ต้องใช้แรงงาน หลายคน

วิถีชีวิตของการทำนาขณะที่นิคมอุตสาหกรรมเข้ามา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533- ปัจจุบัน

ขณะที่เริ่มมีนิคมอุตสาหกรรมศรีสุทศพัฒน์ เข้ามาในปี พ.ศ. 2533 ทำให้วิถีชีวิตของชาวนาในขณะนั้นเปลี่ยนไปมาก เนื่องจากมีความเจริญเข้ามาในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นถนนที่ดีเป็นถนนลูกรัง ก็ถูกแปรสภาพให้กลายเป็นถนนคอนกรีต ทำให้ชาวบ้านในขณะนั้นมีความตื่นเต้น เนื่องจากในหมู่บ้านของตนเองจะมีความเจริญขึ้น โดยไม่ได้คำนึงถึงวิถีชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม และผลกระทบอื่นๆ ที่จะตามมาภายหลัง

โรงงานอุตสาหกรรมได้เปลี่ยนให้ชาวนาในขณะนั้นกลายเป็นเศรษฐีหลายคน โดยเฉพาะชาวนาในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง เพราะได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลือง ทำให้อาชีพชาวนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก กลายเป็นอาชีพนอกภาคเกษตรหลากหลายอาชีพ เช่น พ่อค้า แม่ค้า เจ้าของธุรกิจหอพัก รับจ้าง รวมทั้งลูกหลานของแต่ละครัวเรือนที่หลังไหลกันเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรม ทิ้งให้คนที่มียู่มากไม่สามารถเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมาทำนาแทน แต่อย่างไรก็ตาม เริ่มแรกที่มีการสร้างนิคมอุตสาหกรรมเมื่อถึงฤดูทำนา ก็ยังคงมีคนมารับจ้างในนิคมอุตสาหกรรมลาออกมาทำนาบ้าง เพราะยังถือว่าการทำนามีความสำคัญ แต่ระยะหลังข้าวมีราคาถูก ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยนิยมออกงานมาเพื่อทำนา แต่เป็นลักษณะของการนำเงินตอบแทนที่ได้จากการไปรับจ้างในนิคมอุตสาหกรรม ไปจ้างคนอื่นมาทำนาแทน หรือเป็นเงินลงทุนให้กับพ่อแม่เพื่อจะทำนา

ตารางที่ 13 แสดงถึงการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

เดือน	การดำรงชีวิต
เดือนมกราคม ถึง เดือนเมษายน	เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวเสร็จแล้ว เกษตรกรที่ไม่มีทำสวนก็จะไปรับจ้างทั่วไป โดยส่วนใหญ่จะไปรับจ้างก่อสร้าง หรือทำอาชีพเสริมอยู่ตามบ้านเรือน เช่น รับจ้างสานหมวก ซึ่งก็แล้วแต่จะมีใครมาจ้าง หรือถ้าใครมีสวนลำไยก็จะไปดูแลที่สวนลำไย
เดือนพฤษภาคม	เกษตรกรที่ทำนา เริ่มที่จะล้างเหมืองฝาย เพื่อเตรียมรับน้ำที่จะผ่านตามเหมืองฝายไหลเข้าสู่ของตนเอง และเตรียมพื้นที่นา โดยถ้าเป็นพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าก็จะไปตัดหญ้า ส่วนเกษตรกรคนไหนพอจะมีเวลามากก็จะไปรับจ้าง หรือเกษตรกรบางคนต้องการที่จะปลูกข้าวเร็ว ก็จะเริ่มไถนา
เดือนมิถุนายน	แล้ว ถางไร่ ถางสวน เพื่อเตรียมพื้นที่ทำนา หรือเกษตรกรบางคนก็จะเริ่มปลูกนาช่วงเดือนนี้
เดือนกรกฎาคม	เกษตรกรคนไหนที่ยังไม่ได้ไถนา ก็จะเริ่มไถนาเพื่อเตรียมปลูกนา ส่วนคน

เดือนสิงหาคม	ไหนดที่ไถเสร็จก็เริ่มปลูก หรือบางคนก็เริ่มปลูกลงน้ำเสร็จแล้ว
เดือนกันยายน	เกษตรกรส่วนใหญ่เริ่มที่จะปลูกลงน้ำเสร็จหมดแล้ว ก็จะไปดูแลพื้นที่นาเป็นครั้งแรก ไปเกี่ยวหญ้าบ้าง ใส่ปุ๋ยบ้าง ดูแลเรื่องหอย โรคแมลงบ้าง
เดือนตุลาคม	เกษตรกรไปดูแลเอาใจที่นาของตัวเอง ถ้านาไม่มีน้ำก็จะสูบน้ำใส่ना โดยสูบน้ำจากสระของตัวเองที่ขุดไว้ แต่ส่วนใหญ่จะอาศัยน้ำฝนมากกว่า
เดือนพฤศจิกายน	เกษตรกรบางคนจะเริ่มปลูกในเดือนมิถุนายน จะเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตบ้าง
เดือนธันวาคม	เกษตรกรส่วนใหญ่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตช่วงเดือนธันวาคม ซึ่งมักจะเก็บเกี่ยวผลผลิตหมด

จากการเข้าไปเก็บข้อมูลจากการจัดประชุมในพื้นที่พบว่า ได้เกิดบทสะท้อนเกี่ยวกับวิถีชีวิตของการทำนาที่เปลี่ยนไป ซึ่งเกษตรกรบางคนคิดว่าการทำงานปัจจุบันนี้เหนื่อย การซื้อข้าวกินจะดีกว่า เพราะการทำงานทุกวันนี้เหมือนกับการไปซื้อข้าวของตัวเองกิน การที่มีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาเหมือนกับมีอารยธรรมตะวันตกเข้ามา ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ตอนเช้ากินกาแฟ ตอนกลางวันกินก๋วยเตี๋ยว ตอนเย็นกินอาหารตามสั่ง ไม่ต้องหุงข้าว หรือนึ่งข้าวก็ได้ มีที่นา ก็ไม่ต้องทำ ทุกอย่างก็จ้างหมด ตั้งแต่ที่โรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาเกษตรกรกลายเป็นเอาเงินเป็นตัวชีวิต ลูกไม่มาช่วยทำนา ไม่อยากให้ลูกลำบาก

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในอดีตการทำนามักจะมีพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น

1. สู่ขวัญข้าว
2. การไหว้พระแม่ธรณี
3. ทานข้าวใหม่
4. บูชาเจ้าที่และหาฤกษ์ยาม
5. สืบชะตาและแรกรนาขวัญ

ปัจจุบันพบว่า พิธีกรรมบางอย่างได้แปรเปลี่ยนไปตามระบบการทำงานที่เปลี่ยนแปลง และจากยุคสมัยสถานะเศรษฐกิจ ความเจริญจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมในปัจจุบันส่งผลให้ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อบางอย่างสูญหาย

ชาวนาไม่มีเวลาเพื่อจะมาทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเหมือนสมัยก่อน เพราะการทำงานในปัจจุบันเริ่มมีการทำงานที่แข่งขันกับเวลา ความเจริญทางด้านวัตถุทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมความเชื่อถูกแปรเปลี่ยนไป เพราะประเพณีความเชื่อในการทำนาเหมือนในอดีตเริ่มเสื่อมสลายลง

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีความเจริญจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมเข้ามาในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง แต่ประเพณีความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมของการทำนาก็ยังไม่เลือนหายไป ทั้ง 3 หมู่บ้านก็ยังคงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาคอยู่ อย่างเช่น พิธีกรรมการแรกนา การทอนข้าวใหม่ การบูชาเจ้าที่และหาฤกษ์ยาม

ซึ่งเกษตรกรชาวบ้านสันคะยอม ได้กล่าวเกี่ยวกับพิธีกรรมของการทำนาในปัจจุบันที่ยังคงยึดถืออยู่ไว้ว่า

“ถ้าฝนตกก็ไปบงกนา แรกบก แรกไถ แรกเกี่ยว แรกปลูก เอาสรวย ไว้ 4 ด้าน 4 ทิศ มีเลี้ยงเจ้าที่ ถ้าเกี่ยวข้าวเสร็จก็เลี้ยง ปลูกเสร็จก็สู่ขวัญว่า สู่ขวัญควายเรา เราสู่เอง ขอสุ่มาน้ำที่เราได้ดื่ม”

“แรกนาวันที่ดี จะทำอะไรก็ต้องแรกนาไว้ก่อน กำลังจะปลูกแรกไว้ก่อน วันนี้วันดี กล้าได้เดือน ก็แรกไว้ก่อน สัก 5-6 ต้น ล่องให้น้ำผ่าน เวลาที่มีสระน้ำก็ให้อาเข้าสระไว้ก่อน เวลามีนํ้าก็เข้าเอาเข้านาได้”

หมายความว่า การที่จะทำกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวกับการทำนาก็ต้องมีการแรกนาไว้ก่อน ถ้าวันไหนที่เกษตรกรถือว่าเป็นวันที่ดี วันที่เป็นมงคล ก็จะไปทำกิจกรรมนั้นไว้ก่อน ประมาณ 1 วัน ถ้ามีเวลาก็ค่อยมาทำต่อ ส่วนพิธีกรรมอื่น ๆ ตอนนี้นักก็จะเลือนหายไป

กลุ่ม และองค์กรที่เกี่ยวกับการทำนา

การทำนาในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง นอกจากจะทำนากันเองในแต่ละครัวเรือนแล้ว ยังมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรทำนาเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่มีปัญหาหรือรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นเครื่องมือต่อรองทำให้ราคาผลผลิตสูงขึ้น โดยกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการทำนาในพื้นที่ของตำบลป่าสัก มีหลายกลุ่ม ทั้งที่รวมตัวกันเองเฉพาะบุคคล ภายในหมู่บ้าน และรวมกลุ่มทั้งตำบล ทั้งที่ได้รับและไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยกลุ่มที่ทำนาเฉพาะพื้นที่ที่ทำการวิจัยมีดังนี้

กลุ่มเกษตรกรทำนา ต.ป่าสัก

ความเป็นมาของกลุ่ม

เริ่มก่อตั้ง ตั้งแต่ปี 2527 มีสมาชิกตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึง ปัจจุบัน 230 คน ทั้งหมด 12 หมู่บ้านของตำบลป่าสัก โดยการลงหุ้น หุ้นละ 50 บาทรวมตัวกันโดยมีจุดประสงค์เพื่อซื้อปุ๋ยเชื้อยาให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเอาน้ำไปใช้ในนา และส่งเงินคืนหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว ได้กำไรจึงปันผล ซึ่งจะนำลักษณะนี้ทุกปี โดยลักษณะการทำงานเป็นการรวมกลุ่มกันในรูปแบบของสหกรณ์

มีกรรมการบริหารงาน 5 คน ได้แก่

1. นายอุทิศ พิงคะสัน
2. นายอาคม จาวิง
3. สิงห์ชัย พิงคะสัน
4. ประเสริฐ จอมศักดิ์
5. ณรงค์ สมณศักดิ์

วิธีการทำงาน

1. มีทุนประมาณ 1 แสนบาท เงินเอาเงินไปซื้อปุ๋ย
2. เกษตรกรที่เป็นสมาชิกแจ้งความจำนงค์ให้แก่หัวหน้ากลุ่มของตัวเองว่าปีนี้จะใช้ปุ๋ยกี่กระสอบโดยมีระเบียบบอกมาว่าหุ่นละกี่กระสอบ
3. กรรมการจะมารวมความต้องการการใช้ปุ๋ยที่สมาชิกทั้งหมดแจ้งมา
4. นำเงินที่ได้ไปซื้อปุ๋ย โดยถ้าได้ปุ๋ยมาไม่เพียงพอความต้องการของเกษตรกรก็ให้เฉลี่ยปุ๋ยออกไป ซึ่งเกษตรกรก็อาจจะได้น้อยกว่าที่แจ้งไป โดยการแจกจะให้หัวหน้ากลุ่มเป็นผู้แจก
5. เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว หัวหน้ากลุ่มจะต้องรวบรวมเงินค่าปุ๋ยที่นำไปใช้ก่อนจากสมาชิกเพื่อนำไปส่งให้กับคณะกรรมการ โดยเริ่มเก็บตั้งแต่เดือนมกราคมของทุกปี
6. คณะกรรมการจะรวบรวมเงินทั้งหมด หักต้นทุน และนำกำไรไปปันผลให้กับแต่ละหุ่น การปันผลจะเริ่มปันผลเมื่อสมาชิกส่งเงินครบทั้งหมด ซึ่งประมาณวันที่ 1 มกราคมของทุกปี โดยปี 51 ที่ผ่านมามีปันผลให้แก่สมาชิก หุ่นละ 4 บาท

การทำงานจะประชุมคณะกรรมการทุกเดือน และสรุปปลายปีเพื่อ ปิดบัญชี ปัจจุบันมีเงินหมุนเวียนหลายแสนบาท และได้เงินอุดหนุนจาก อบต. ทุกปี

ปัญหาการทำงานที่ผ่านมามีว่า ปุ๋ยมีราคาแพงขึ้น จึงทำให้จำนวนปุ๋ยที่ซื้อได้ลดลงไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร

กลุ่มส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม

ประวัติความเป็นมา

เริ่มจัดทำแปลงขยายพันธุ์ข้าว พันธุ์ กข.6 กับศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 7 จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยการชักนำของ นายประพนธ์ พรหมพิง เจ้าหน้าที่ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 7 จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านสำนักงานเกษตรอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน แต่เนื่องจากปีต่อมา ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 7 จังหวัดเชียงใหม่ได้มีการลดเป้าหมายการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว จึงหยุดการผลิตเมล็ดพันธุ์ไป และในปี พ.ศ. 2544 สำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูน ได้รับโครงการจัดตั้งศูนย์

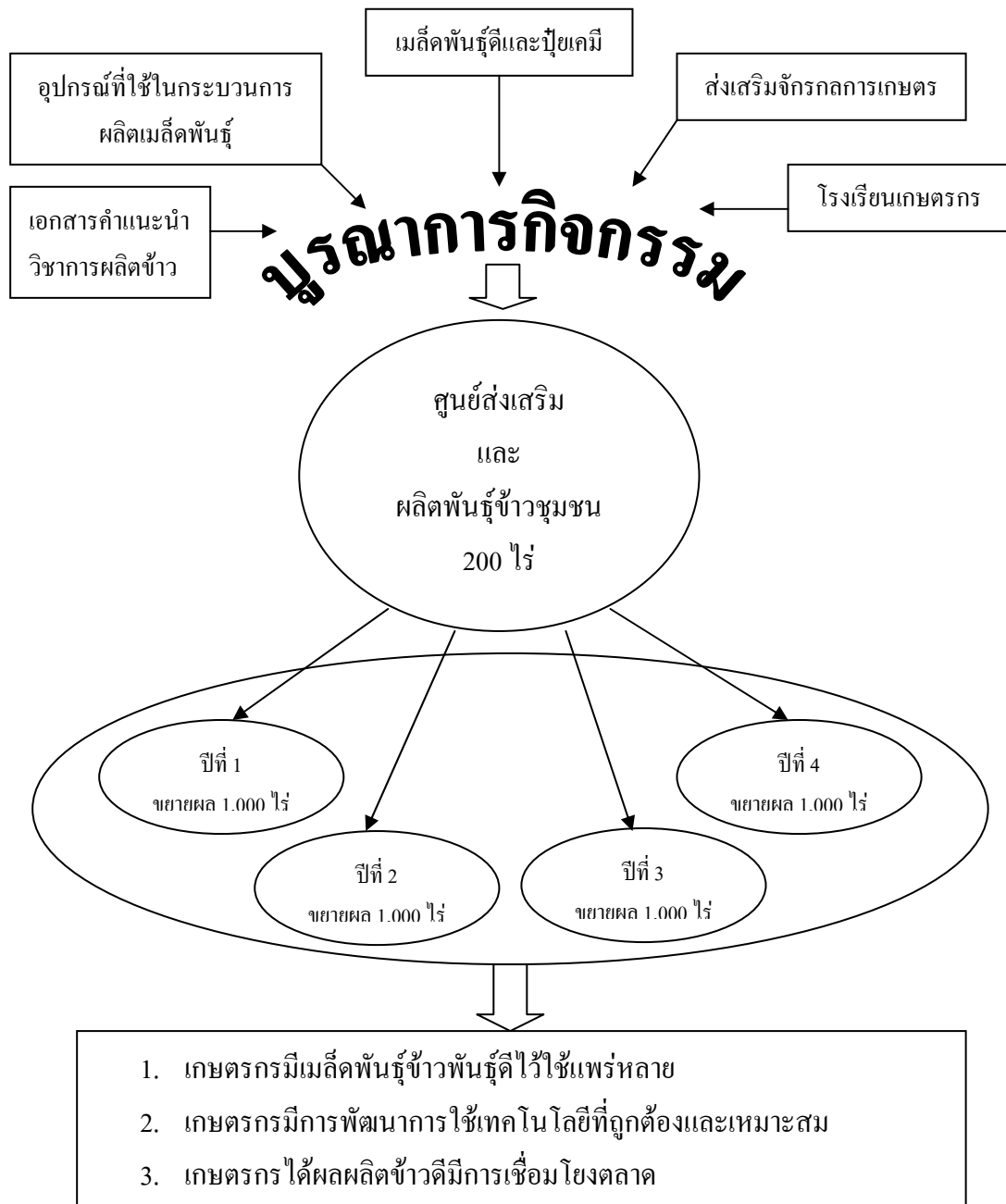
ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนจากกรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองลำพูน โดย นายพิพัฒน์ อินกองาม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ได้คัดเลือกเกษตรกรบ้านสันคะยอม เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์ส่งเสริมและผลิตข้าวชุมชนของจังหวัดลำพูน ในจำนวนทั้งหมด 8 ศูนย์ ศูนย์ส่งเสริมและผลิตข้าวชุมชนบ้านสันคะยอมก็ได้ดำเนินกิจกรรมของศูนย์มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งในปี พ.ศ. 2549 ได้ขึ้นทะเบียนกลุ่ม เป็นกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว บ้านสันคะยอม ของ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวเชียงใหม่ สำนักเมล็ดพันธุ์ข้าว กรมการข้าว ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน 29 ราย เงินกองทุนหมุนเวียนของกลุ่มประมาณ 185,000 บาท

รายชื่อคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม ปี 2549

1. นายอุทิศย์ พิงคะสัน	ตำแหน่ง	ประธาน
2. นายปราโมทย์ เล็ก	ตำแหน่ง	รองประธาน
3. นายเสวต ทิพย์โชค	ตำแหน่ง	เลขานุการ
4. นายสิงห์ชัย พิงคะสัน	ตำแหน่ง	เหรัญญิก
5. นายอรรถพล สุขสัก	ตำแหน่ง	ฝ่ายส่งเสริม
6. นายมนตรี กันทาสัก	ตำแหน่ง	ฝ่ายตลาด
7. นายสมพล เหล็กตัว	ตำแหน่ง	ฝ่ายตรวจสอบ
8. นายจรัญ อุตรสัก	ตำแหน่ง	ฝ่ายประชาสัมพันธ์

ความสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน

ภาพที่ 20 แสดงความสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน

ที่ตั้งสำนักงาน

ตั้งที่ หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ใช้ที่ดินของนายอุทิศ พิงคะสัน ปรุชานกลุ่มฯ เป็นที่ตั้งสำนักงานชั่วคราว โดยร่วมกับโรงเรียนเกษตรกร

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมชี้แจงแก่ราษฎรในหมู่บ้านและในตำบล โดยมีเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองลำพูนคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ป่าสัก ผู้แทน อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้าร่วมประชุมพร้อมราษฎรตำบลป่าสัก
- คัดเลือกพื้นที่ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 6 ตำบลป่าสัก เข้าร่วมโครงการพื้นที่ 200 ไร่ ในปี 2549 พื้นที่ปลูกรวม 368 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ปลูกข้าว กข.6 จำนวน 183 ไร่ และข้าวหอมมะลิ 105 จำนวน 179 ไร่
- รับสมัครสมาชิกร่วมโครงการจำนวน 28 ราย ปัจจุบันมีสมาชิกเพิ่มขึ้น 33 ราย
- คัดเลือกคณะกรรมการบริหารจำนวน 1 ชุด

การเชื่อมโยงเครือข่าย

ได้มีการติดต่อเชื่อมโยงเครือข่ายในเรื่องวิชาการ ความรู้ การตลาดอย่างสม่ำเสมอ เครือข่าย ได้แก่ ศูนย์ตำบลศรีบัวบาน ศูนย์ต้นธง, ศูนย์หนองหนาม, ศูนย์ฯ ทากาส, ศูนย์ฯ ทาสบเส้า อำเภอแม่ทา, ศูนย์บ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง , ศูนย์วังผาง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่องล สหกรณ์การเกษตรจังหวัดลำพูน , ธกส.สาขาลำพูน , ศูนย์ขยายพันธุ์พืช

การดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวที่ผ่านมา

1. มีการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ เพื่อร่างกฎระเบียบของกลุ่ม แจ้งข้าราชการ ปรึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งหาแนวทางแก้ไขปัญหา
2. ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถ่ายทอดความรู้วิชาการให้แก่สมาชิกและเกษตรกรทั่วไปในเรื่องของการผลิตข้าว, การปรับปรุงบำรุงดิน, การป้องกันกำจัดศัตรูพืช, ขบวนการโรงเรียนเกษตรกร
3. ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกในตำบลและเครือข่าย หน่วยงานราชการ และองค์กรส่วนท้องถิ่นปีละไม่ต่ำกว่า 28,000 กิโลกรัม เพื่อใช้ปลูกในพื้นที่ 2,800 ไร่
4. ร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองลำพูน, อบต.ป่าสัก , ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดำเนินการวิจัยเรื่อง “แนวทางพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกร ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ปี 2547”

5. ปรับปรุงบำรุงดินของเกษตรกร พื้นที่ 198 ไร่ โดยขอรับการสนับสนุนโดโลไมท์ จำนวน 59 ตัน และเมล็ดพันธุ์ถั่วเขียว จากสถานีพัฒนาที่ดิน จังหวัดลำพูน สนับสนุนเกษตรกร 500 ราย
6. ส่งดินของเกษตรกรไปวิเคราะห์หาธาตุอาหาร จำนวน 150 ราย
7. ร่วมกับ อบต.ป่าสักปลูกแฝกจำนวน 60,000 ต้น ที่อ่างเก็บน้ำ หมู่ที่ 17 ต.ป่าสัก
8. ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.ป่าสัก เพื่อจัดซื้อปุ๋ยเคมีแก่สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาได้งบประมาณสนับสนุน 40,000 บาท
9. ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก อบต.ป่าสัก 40,000 บาท เพื่อซื้อเครื่องเย็บกระสอบ จำนวน 1 เครื่อง
10. จัดทำโครงการฯ ขอรับเงินกู้ปลอดดอกเบี้ยจาก อบต.ป่าสัก จำนวน 200,000 บาท เพื่อนำมาให้ผู้ขาดแคลนเงินทุนใช้ในการประกอบอาชีพ
11. ร่วมกับกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพแบบประยุกต์ตำบลป่าสัก ทำปุ๋ยอินทรีย์จำหน่ายให้แก่สมาชิกโดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก อบต.ตำบลป่าสัก เป็นจำนวนเงิน 183,000 บาท
12. ร่วมแก้ไขปัญหการระบาดของหอยเชอร์รี่ในนาข้าว โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.ป่าสักเป็นเงิน 60,000 บาท รับซื้อหอยเชอร์รี่มาทำเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ
13. สงเคราะห์เงินบริจาคแก่ครอบครัวสมาชิกผู้เสียชีวิต
14. นำสมาชิกร่วมกิจกรรมในวันสำคัญและกิจกรรมของตำบล จังหวัดอย่างสม่ำเสมอ
15. ร่วมกันศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถ่ายทอดความรู้ และวิถีชีวิตการทำนา ให้แก่เยาวชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
16. สมาชิกกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว บ้านสันคะยอม เป็นที่ปรึกษาและวิทยากรให้แก่ นักเรียนโรงเรียนวัดสันป่าสัก สภ.เขต 1 ลำพูน ตั้งแต่ปลูกจนถึงเก็บเกี่ยว

ความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม

ผลการดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ 3 ปีที่ผ่านมา

ปี 2548 ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พันธุ์ กข.6 ได้จำนวน 64,517 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 73 ของเป้าหมายซื้อคืน คิดเป็นมูลค่า 669,814.93 บาท สาเหตุที่ผลิตได้ต่ำกว่าเป้าหมาย เนื่องจากสภาพพื้นที่แปลงขยายพันธุ์ข้าว บ้านสันคะยอม เป็นพื้นที่อาศัยน้ำฝน มีฝนทิ้งช่วง ระยะข้าวเจริญเติบโต ทำให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำ

ปี 2549 ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ จำนวน 82,992 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 81 ของเป้าหมายซื้อคืน คิดเป็นมูลค่า 865,460.60 บาท

ปี 2550 สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พันธุ์ กข.6 ได้ 82,206 กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ 86 ของเป้าหมายซื้อคืน คิดเป็นมูลค่า 970,266 บาท และผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ส่วนของศูนย์ส่งเสริมผลิตข้าวชุมชน เพื่อกระจายเมล็ดพันธุ์ดี ในท้องถิ่นได้จำนวน 27,725 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า 409,023 บาท

ปี 2551 ดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พันธุ์ กข.6 พื้นที่ 217 ไร่ เป้าหมายซื้อคืน จำนวน 146,750 กิโลกรัม ซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการ จากการติดตามแปลงขยายพันธุ์จนถึงปัจจุบันคาดว่าจะได้เมล็ดพันธุ์ดี จำหน่ายให้ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ได้ตามเป้าหมาย

ดังนั้นจะสังเกตได้ว่า การดำเนินงานของการผลิตเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มฯ จะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทุกปี แม้ว่ากลุ่มฯ จะมีปัญหาด้านศักยภาพของพื้นที่ก็ตาม แต่ก็ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในกลุ่มที่มีความสามัคคีและหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองลำพูน สำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูน สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดลำพูน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวเชียงใหม่ ให้ความร่วมมือสนับสนุน

แผนการดำเนินงานต่อไป

1. ขยายพื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์เพิ่มขึ้น
2. รับสมาชิกเข้าร่วมโครงการเพิ่มขึ้น
3. พาคณะกรรมการและสมาชิกไปศึกษาดูงานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนที่ประสบความสำเร็จ
4. อบรมคณะกรรมการและสมาชิก เพื่อรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ
5. สร้างสำนักงานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนอย่างถาวร
6. จัดหาเครื่องเก็บเกี่ยวข้าวเพื่อสะดวกต่อการทำงาน
7. จัดตั้งโรงเรียนชาวนา เพื่อเป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้การทำนา ตลอดทั้งวิถีชีวิตของชาวนาเพื่อเป็นการน้อมนำเอาทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาปรับใช้และถ่ายทอดให้แก่เยาวชนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของอาชีพชาวนา เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนหันมาทำอาชีพการทำนา
8. โครงการจัดตั้งโรงสีข้าวกลั่นขนาดเล็กเพื่อแปรรูปข้าวให้เป็น ผลิตภัณฑ์ที่มีค่าสูงขึ้น

วิธีการขายข้าวของกลุ่ม

เกษตรกรทำนาในตำบลป่าสักจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเกษตรกรทำนาดำบลป่าสัก ซึ่งมีสมาชิกทำนาทั้ง 18 หมู่บ้าน แต่การจำหน่ายข้าวให้กับกรมการข้าวจะเน้นที่พื้นที่บ้านสันคะยอมมากกว่า โดยมีพ่อหลวงอุทัย เป็นประธานกลุ่ม โดยในแต่ละปีทางสมาชิกกลุ่มจะประชุมกันเพื่อแจ้งปริมาณข้าวให้กับกรมการข้าว โดยสมาชิกแต่ละคนต้องแจ้งพื้นที่ทำนา ซึ่งการแจ้งปริมาณข้าวที่จะขายให้กับกรมการข้าวส่วนใหญ่จะส่งข้าวเพื่อข้าวปริมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนที่ปลูก ส่วนใหญ่ผู้ที่แจ้งข้าวที่จะขายให้กับกรมการข้าวจะเป็นเกษตรกรบ้านสันคะยอม ซึ่งมีจำนวน 28 คน

หลังจากที่แจ้งปริมาณให้กับกรมการข้าวแล้ว กรมการข้าวจะเตรียมเบิกเงินไว้ล่วงหน้า เพื่อเตรียมจ่ายเงินเมื่อเกษตรกรนำข้าวมาส่ง โดยข้าวที่จำหน่ายให้กับกรมการข้าว นั้น เกษตรกรต้องผลิตให้มีคุณภาพ ใช้เมล็ดพันธุ์ดีในการปลูก มีการดูแลเอาใจใส่อย่างเต็มที่ ต้องไม่มีเมล็ดลีบ การเกี่ยวต้องเป็นการเกี่ยวแบบ เกียว กอง ดี ไม่ควรใช้รถเกี่ยว ซึ่งขณะที่ซื้อขายกันนั้นต้องมีการตรวจสอบคุณภาพอีกครั้ง แต่ก็ไม่เป็นปัญหาอุปสรรคของการผลิต เพราะเกษตรกรสามารถผลิตข้าวให้มีคุณภาพอยู่แล้ว

ข้อดีของการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มได้ส่งผลดีต่อการทำนา ทำให้ขายข้าวได้ราคาสูงขึ้น โดยถ้าขายให้กรมการข้าวจะขายสูงกว่าท้องตลาดอีกโลกรัมละ 3-4 บาท แต่ถ้าขายเป็นข้าวชุมชนจะขายสูงกว่าท้องตลาด 7-8 บาท

การขายข้าวให้กับกรมการข้าวถึงแม้จะได้ราคาสูงกว่าขายให้ชุมชน แต่ก็มีตลาดรับซื้อแน่นอน การขายเป็นข้าวชุมชนบางปีขายได้มาก บางปีขายได้น้อย

การส่งขายข้าวให้กับกรมการข้าวต้องส่งข้าวให้ครบตามจำนวนที่แจ้งไป แต่ปีที่ผ่านมาพบปัญหาคือ ข้าวของเกษตรกรที่แจ้งว่าจะขายไม่มีคุณภาพ ข้าวเน่า ทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอที่จะขาย ประธานกลุ่มคือ พ่อหลวงอุทัย จึงจำเป็นต้องนำข้าวของตัวเองไปขายให้ครบ

การเอามือเอารวัน

การเอามือเอารวันในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ในอดีตได้มีการเอามือเอารวัน ในการทำกิจกรรมในการทำนา โดยการเอามือเอารวันจะทำกันภายในเครือญาติของตัวเอง การเกี่ยวข้าวก็ต้องมีการลงแขก เวลาไปนาก็จะทำอาหารหรือไมก็ไปทำที่ทุ่งนา รับประทานกันหลายคน เรียกได้ว่ามารับประทานอาหารร่วมกัน

ปัจจุบันการเอามือเอารวันเพื่อทำนา ยังคงเหลืออยู่น้อย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วิถีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบดั้งเดิมที่เป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การพึ่งพาอาศัยกันก็เริ่มน้อยลง มีการใช้ชีวิตแบบสะดวกสบายมากขึ้น เด็ก ผู้สูงอายุ ถูกการละเลย

ขาดการถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ทำให้การเอามือ เอววัน หรือการลงแขกก็ค่อยๆ เลือนหายไป มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการทดแทนแลกเปลี่ยน ในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง การรวมกลุ่มกันเพื่อเอามือเอววันจะมีเพียงไม่กี่ครอบครัวเท่านั้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นครอบครัวใหญ่ ในพื้นที่บ้านสันคะยอม มีการรวมกลุ่มเพื่อเอามือเอววัน 2 ครอบครัว บ้านสันป่าสัก 1 ครอบครัว และบ้านน้ำบ่อเหลือง 1 ครอบครัว

จากการที่มีการเอามือเอววันลดลง ทำให้ในพื้นที่ได้ทำการสะท้อนถึงสาเหตุที่ไม่ได้เอามือเอววันเหมือนในอดีต เพราะว่า

“ที่ไม่ได้เอามือเอววันเพราะว่าต่างคนต่างก็ต้องรีบทำนา ไม่ทันน้ำ น้ำมาก็ต้องรีบปลูกจะมารอกันเหมือนในอดีตไม่ได้ น้ำมา 3 วัน ก็ต้องรีบทำ จะมารอกันไม่ได้ ถ้าน้ำมันพอก็ยังพอมีเวลาไปเอามือเอววันกันอยู่”

“การเอามือเอววันก็มีอยู่บางส่วน อย่างเช่นลูงเป้ง (บ้านสันคะยอม) นี่ทำแบบเอามือเอววันเพราะว่าเป็นครอบครัวใหญ่ คนมีอยู่ประมาณ 12 คน มีรถไถ 3 คัน ช่วยกันหมด ไม่ต้องไปจ้างใคร ลูงเป้งทำอย่างนี้มาตลอด”

“บ้านเราเอามือเอววัน น่าจะมี 2 คน (บ้านสันคะยอม) คนหนึ่งก็มีประมาณ 4 ครอบครัวใหญ่ ช่วยกันทำ ใช้แรงงานตัวเอง ทำกันไปเปลี่ยนกันไป ของลูงมีหนองสุมไว้รอแล้ว ไม่ต้องรอน้ำฝนก็ได้”

“แต่ละคนก็ต่างต้องทำของตัวเอง ถ้าเป็นการปลูกก็น่าจะได้ แต่ถ้าเป็นเกี่ยวนี่ยิ่งลำบาก และถ้ายิ่งแก่ตัวไปแล้วจะให้มาถอนกล้าเองก็ไม่ได้ ขนาดของตัวเองก็ยังไม่ถอนแล้ว ถ้าไปเอามือเอววันถอนอีกก็ทำอะไรไม่ไหว และอีกอย่างน้ำมันอยู่คนละที่จะให้มาทำให้คนโน้น แล้วมาเปลี่ยนมาทำของคนนี้ก็ไม่ได้ แต่ถ้าอายุใกล้ๆ กันก็ดีสิ ทำของคนนี้เสร็จก็ทำของคนนี้ต่อ ถ้าถัดกันเลยก็น่าจะยากกว่า”

“ยังไม่นึกก็ไม่เหมือนในอดีต อย่างอดีต รถก็ไม่มี ถนนหนทางก็ไม่ดีเหมือนในปัจจุบันเราต้องเดินไปทุ่งนา เวลาเราผ่านนาใคร เขามีเกวียน เราก็รอจะกลับพร้อมเขา ช่วงเวลาที่เรารอ เราก็ช่วยเขาไป แต่ถ้าปัจจุบันนี้ จีรถไม่ถึง 10 นาทีก็ถึงนาแล้ว ความเจริญ ตอนนี้ไม่มีใครเดินไปนาแล้ว จีรถเครื่องกันหมด อย่างในอดีต เวลาเราหิวน้ำ เราก็กินน้ำในห้วยในหนอง แต่ปัจจุบันเวลาหิวน้ำ ก็จีรถไปกินที่บ้าน ถ้าปวดท้องเข้าห้องน้ำ ก็ต้องจีรถไปเข้าที่บ้าน”

“วิถีชีวิตมันเปลี่ยนไป ความสะดวกสบายมันมากขึ้น เมื่อก่อนนี้ทำนาทั้งวัน แต่ตอนนี้บ่าย 3 โมงเสร็จก็รีบกลับบ้านแล้ว”

“วิถีชีวิต ความสะดวกสบายมันเปลี่ยนไปหมด ส่วนใหญ่ทำเอง จ้าง เอามือเอววันจะเป็นไปไม่ได้แล้ว”

จากทสะท้อนที่เกี่ยวกับการเอามือเอววันในปัจจุบัน พบว่ามีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้การเอามือเอววันลดลง หรือสูญหายไป สาเหตุของการไม่มีการเอามือเอววันเนื่องจากคนทำนามีน้อย การทำนาในปัจจุบันต้องรีบทำ เพราะการทำนาขึ้นกับปัจจัยเรื่องน้ำ ถ้าน้ำมาน้อยก็ต้องรีบปัจจัยเรื่องความสัมพันธทางเครือญาติปัจจุบันนี้ก็เริ่มลดลง ทำให้เกษตรกรที่เป็นญาติกันไม่ค่อยช่วยกันเหมือนในอดีต เกษตรกรต่างก็ต้องทำของตัวเอง ถ้าเป็นการปลูกก็สามารถเอามือเอววันได้ แต่ถ้าเกี่ยวจะยากเพราะต้องรีบเก็บเกี่ยวผลผลิตเพราะช่วงฤดูเก็บเกี่ยวสภาพอากาศจะแปรปรวนถ้ามีฝนตกใส่ก่อนจะทำให้ผลผลิตข้าวเสียหาย และปัจจุบันนี้พื้นที่นาอยู่ห่างไกลกัน การเดินทางจากพื้นที่หนึ่งไปพื้นที่หนึ่งถ้าเป็นคนหลายคนก็คงยาก ในอดีตทำนาทั้งวัน แต่ปัจจุบันการทำงานใช้เวลาน้อยทำเสร็จภายในวันเดียว ประมาณบ่าย 3 โมงเสร็จก็รีบกลับบ้านแล้ว การจ้างปัจจุบันนี้ก็เปลี่ยนไปเป็นการจ้างเหมาทำเป็นไร่ แล้วแต่ว่าเขาจะเอามาก็คน การจัดการขึ้นอยู่กับผู้รับจ้าง

คนหนุ่มสาวกับการทำนา

ถ้าพูดถึงเรื่องของคนหนุ่มสาวกับชีวิตการทำงานปัจจุบันนี้คงหาตัวกันได้ยากแล้ว เราจะเห็นแต่ชีวิตของคนวัยกลางคน กับคนเฒ่าคนแก่บางส่วนที่ยังอยู่กับท้องไร่ท้องนา ส่วนเด็กๆ ปัจจุบันแทบไม่รู้จักด้วยซ้ำว่าที่นาของตนเองอยู่ที่ไหน คนหนุ่มสาวปัจจุบันก็เข้าเมืองหางานทำ ทั้งไร่ทั้งนาเข้าไปขายแรงงานในโรงงาน เก็บเงินไว้ซื้อสิ่งของอำนวยความสะดวก เพราะคนหนุ่มสาวสมัยนี้คิดว่าการทำนาเป็นงานหนัก และยังกระแสรัฐกิจตอนนี้จะหันไปทำงาน จะได้ผลตอบแทนที่ดีกว่า จึงมีความคิดว่าทำนาแล้วได้ผลตอบแทนไม่คุ้ม อีกอย่างเด็กรุ่นใหม่เมื่อเรียนจบแล้วน้อยคนนักที่จะกลับมาทำงานที่บ้านเกิดของตัวเอง ต่างคนต่างแยกย้ายออกไปทำงานที่อื่นแทบทั้งสิ้น กว่า 90% ของลูกหลานเกษตรกรไม่กลับมาทำเกษตร เพราะภาพพจน์และผลตอบแทนเปรียบเทียบกับการทำงานในเมืองไม่ได้ ส่วนเด็กๆ ก็ร่ำเรียนเขียนอ่านหนังสือ เรียนพิเศษ ฝึกฝนสร้างอนาคตการทำงาน ทั้งทุ่งนากำล้าไว้เบื้องหลัง หวังแต่เพียงว่าเมื่อไหร่พ่อแม่ของตนจะขายที่นาและนำไปสร้างบ้าน ซื้อรถคันใหม่ โดยที่ไม่สนใจว่าอนาคตต่อไปต้องซื้อข้าวจากนายทุนไว้กิน

ในอดีตพ่อแม่มักจะปลูกฝังให้ลูกของตัวเองทำนา หมายความว่า ทุกครัวเรือนต้องทำนาเป็นไม่ว่าจะอยู่ในวัยไหน ก็ต้องสัมผัสกับท้องไร่ท้องนาทั้งนั้น เพราะในอดีตขณะที่พ่อแม่ไปทำนาก็ต้องให้ลูกติดตามไปด้วย ถ้าไม่ไปช่วยพ่อแม่ทำงาน ก็ต้องไปเล่นในนา จะเห็นได้ว่าคนในอดีตมีชีวิตที่สัมพันธ์กับท้องไร่ท้องนา

เมื่อเริ่มทำนา พ่อแม่ต้องไปนอนค้างที่นา เพราะขณะนั้นถนนหนทางไม่สะดวกสบาย รถก็ไม่มี ต้องอาศัยล้อเกวียน เดินทางจากบ้านไปที่นาใช้เวลาเกือบชั่วโมง ไม่เหมือนกับปัจจุบันที่ใช้เวลาเดินทางแค่ไม่กี่นาทีก็ถึงที่หมายปลายทางแล้ว ในอดีตพ่อแม่มักจะพาเด็กๆ ไปนอนค้างที่นาด้วย ถ้าเด็กคนไหนที่ยังต้องเรียนอยู่ก็จะฝากไว้กับเพื่อนบ้าน แต่ถ้าคนไหนที่ไม่เรียนแล้ว หรือจบ

การศึกษาแล้ว (ในอดีตส่วนใหญ่จะเรียนจบแค่ ป. 6 ก็ออกมาทำงานแล้ว) พ่อแม่ก็จะพากันไปนอนในทุ่งนากับเกือบทุกคน ในอดีตโรงเรียนจะปิดเทอม ตรงกับช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ทำให้เด็กไม่ต้องไปโรงเรียนก็จะคอยตามพ่อแม่ไปนอนค้างที่ทุ่งนา และก็จะเล่นกันในทุ่งนา เล่นว่าวบ้าง เล่นกองเพื่องนำต่อข้าวมาทำเป็นนกหวีดบ้าง ตามประสาเด็กในขณะนั้น หาลาปลา จับปูบ้าง

และนับตั้งแต่ที่เริ่มมีนิคมอุตสาหกรรม เข้ามา ทำให้คนหนุ่มสาวหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ทั้งให้พ่อแม่ที่อายุมากแล้วมาทำนา ส่วนลูกๆ ก็คอยแต่ส่งเงินมาให้พ่อแม่เพื่อเป็นทุนสำรองในการทำนา

จากการบทสะท้อนในพื้นที่เกี่ยวกับคนหนุ่มสาวกับการทำนา พบว่า จริงๆ แล้วเด็ก ๆ หรือคนหนุ่มสาว ก็อยากจะมาทำนาเหมือนกัน แต่พ่อแม่ไม่สอน ที่โรงเรียนก็ไม่มีการสอนเรื่องการทำนา และเมื่อถึงฤดูทำนา พ่อแม่ก็จ้างคนอื่นทำแทน โดยเด็กๆ บ้านสันคะยอม ได้สะท้อนว่า “ตอนนี้ทำยังไม่เป็น แต่ถ้าทำเป็นแล้วก็จะมาทำแทน อยากให้เขาสอนเรื่องของการทำนา ก็สนใจอยากจะเรียนรู้ ตอนนี้เราเรียนอยู่ เราก็ไม่ได้สนใจว่าจะทำ แต่ถ้าอีกหน่อยเราไม่ได้เรียนเราก็อาจจะมาทำนา”

อ้ายจรัส พิงคะสัน บ้านสันคะยอม สะท้อนว่า “ทุกวันนี้เด็กไปโรงเรียน อาจารย์ไม่มีคำว่าการทำงานเป็นอย่างไร ให้นักเรียนได้ยินเลย”

ลุงสิงห์ชัย พิงคะสัน บ้านสันคะยอม ได้สะท้อนเกี่ยวกับการปลูกฝังให้คนหนุ่มสาวหันมาทำนาว่า “มันอยู่ที่การปลูกฝังเด็กด้วย อย่างลุงเขาตอนที่เด็ก แม่ต้องใช้ให้ไปจูงควายแล้ว เข้ามาก็เอาควายไปทุ่ง เย็นก็พาไปเข้าแหล่ง แต่เด็กปัจจุบันนี้ถ้าเราพาเขาไปนา เขาก็ชอบว่าให้เราว่าใช้แรงงานเด็ก อย่างนี้เราก็จะไปใช้เขาไม่ได้”

นอกจากนี้ คุณประสิทธิ์ บ้านสันคะยอมได้สะท้อน เรื่องการทำนาว่า “เด็กในสมัยอดีตเวลาปิดเทอมมันจะตรงกับช่วงทำนา เพราะว่าในอดีตมันจะมี 3 เทอม ทำให้สามารถไปนาพร้อมกับพ่อแม่ได้ แต่เด็กปัจจุบัน มี 2 เทอม ปิดเทอมก็ไปเรียนพิเศษ เล่นเกม ดูทีวีที่บ้าน เมื่อก่อนครูจะเดินเข้าหานักเรียน ปัจจุบันเด็กเดินเข้าหาครู”

“ที่นาอยู่ตรงไหนลูกยังไม่รู้เลย เขามัวแต่เรียนหนังสือ อย่างนี้มันอยู่ที่การปลูกฝังด้วย อย่างป้าแก้ว ลูกเขาไปนาตลอดตั้งแต่เด็ก ก็เลยเหมือนถูกปลูกฝังตั้งแต่เล็ก ตอนนี้ก็ไปนาตลอด และไม่ต้องได้บอก ถึงเวลาก็จับรถไถไปไถนา”

แต่ถ้าพูดถึงจริงๆ แล้วพ่อแม่ก็ไม่อยากให้ลูกมาทำนา เพราะไม่อยากให้ลูกเหนื่อยเหมือนตัวเอง ให้ตั้งใจเรียนหนังสืออนาคตจะได้ไม่ต้องมาเป็นเกษตรกรเหมือนตัวเอง ดังนั้นลูกหลานในปัจจุบันนี้จึงไม่มีคนหนุ่มสาวหันมาทำนา ทราบถึงวิธีการทำนา และทำนาเป็น

การทำนาในปัจจุบันนี้คนหนุ่มสาวมักไม่มาทำนาเหมือนในอดีต เนื่องจากพ่อแม่ไม่ค่อยได้ปลูกฝังลูกให้หันมาทำนา คนหนุ่มสาวกลัวลำบาก หันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ถ้าหมดยุคพ่อแม่ไป เขาก็คงไม่กลับมาทำนา และอนาคตคงไม่มีใครมาสืบทอดทำนา คงจะขายนาค

บางครอบครัวลูกทำงานเป็นข้าราชการ ทำงานบริษัทเอกชน ก็คงไม่มาทำนา

บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลียง มีคนหนุ่มสาวที่ยังคงทำนาเพียงไม่กี่คน อย่างเช่นบ้านสันคะยอม ลูกลุงนพ อายุประมาณ 32 ปี ทำอาชีพเกษตรกรกรรม และทำนาทุกปี

โดยลูกลุงอรรณพ สุขสัก ชื่อว่า นายกฤษฎา สุขสัก อายุ 32 ปี โดยเริ่มทำนาตั้งแต่เล็กๆ ซึ่งมีลุงนพคอยปลูกฝังการทำนาตั้งแต่เล็กๆ หลังจากเรียนจบชั้น ป.6 ก็ไม่ได้เรียนหนังสือต่อ เมื่อถึงฤดูทำนาก็ไปช่วยพ่อทำนา ถ้ามีเวลาว่างก็จะไปรับจ้างทำงานเป็นช่างอ็อกเชื่อมเป็นบางครั้ง โดยปัจจุบันยึดถืออาชีพหลักคือ อาชีพเกษตรกร

ปัจจุบันนี้คุณกฤษฎา แต่งงานมีครอบครัวแล้ว และภรรยาของคุณกฤษฎาก็หันมาประกอบอาชีพทำนาด้วย ทุกปีจะทำนาประมาณ 11 ไร่ โดยอยู่ที่บ้านทุ่งยาว ศรีบัวบาน ประมาณ 6 ไร่ สันคะยอม 5 ไร่ แต่การทำนาในปัจจุบันก็ยังคงมีลุงนพเป็นหลัก เรื่องของการไถ่ปุ๋ย ให้น้ำ การปลูก และถ้ามีเวลาว่างคุณกฤษฎาก็ยังไปรับจ้างทำนาให้กับคนอื่นๆ ด้วย โดยแต่ละปีไปรับจ้างทำนาจะได้เงินมาประมาณ 5-6 หมื่นบาท

นอกจากทำนาแล้ว ยังมีการทำสวนอีกด้วย โดยคุณกฤษฎาทำสวนกับลุงนพ ซึ่งที่สวนจะมีการปลูกลำไย พืชผักสวนครัวไว้ขาย เช่น ตะไคร้ จิง ข่า และมะนาว

คุณกฤษฎาให้ความหมายของการทำนาว่า “สวนก็มี นาก็มี จำเป็นต้องทำ ถ้าไม่อย่างนั้นนาจะกลายเป็นนาร้าง ทำเพื่อคนอื่น ได้ขายข้าว ข้าวได้ขายหมดเลย”

การทำนาของคุณกฤษฎาเกิดจากที่พ่อปลูกฝังตั้งแต่เล็ก ขณะที่ป็นเด็กก็ไปไร่ไปนากับพ่อตลอด สาเหตุที่ไม่ทำงานอย่างอื่นและหันมาทำนาเพราะการทำงานอย่างอื่นไม่มั่นคง การเกษตรถึงแม้จะได้น้อยก็ถือว่าเป็นอาชีพมั่นคงกว่า การทำนาไม่มีกำไรและขาดทุน มีแต่อยู่ตัว การทำนาจำเป็นต้องทำ ถ้าไม่ทำก็กลายเป็นนาร้าง ถึงแม้พ่อไม่ได้ปลูกฝังก็ต้องมาทำนา การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ก็ทำได้

คนที่สองเป็น ลูกลุงประพันธ์ เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่บ้านสันป่าสัก อายุ 30 ปี ก็ช่วยพ่อทำนาตลอด

คนที่สาม เป็นลูกป้าแก้ว บ้านน้ำบ่อเหลือง อายุ 21 ปี ยังคงเรียนหนังสือ ก็มาช่วยแม่ทำนา ในวันเสาร์ อาทิตย์ตลอด

การที่คนหนุ่มสาว หรือเยาวชนจะหันมาทำนา ต้องขึ้นอยู่กับ การปลูกฝังเด็กด้วย ในอดีตมี การปลูกฝังให้ลูกต้องทำนา พ่อแม่ใช้ให้ไปจูงควาย เข้ามาต้องเอาควายไปทุ่ง เย็นต้องพาไปเข้า แห้ง แต่เด็กปัจจุบันไม่มีใครพาเขาไปนา เพราะกลัวลูกจะลำบาก

เด็ก บ้านสันคะยอม มีหลายคนที่ยากทำนา แต่เขาไม่รู้เรื่องการทำนา ทำนาไม่เป็น จึง อยากให้ผู้ใหญ่สอนในเรื่องของการทำนา และมีความสนใจที่จะเรียนรู้ อีกหน่อยถ้าข้าวมีราคา สูงขึ้นอาจจะหันมาทำนาก็ได้ บ้านสันคะยอมก็มีเด็ก ๆ ที่ตามพ่อแม่ไปทำงานหลายคน อย่างเช่น น้องฝน ลูกอ้ายประสิทธิ์ ก็ชอบไปช่วยพ่อแม่ทำนา โดยไม่ได้บังคับ

นางสาวอรณี พรหมเสมศักดิ์ หรือ น้องฝน เป็นลูกสาวของคุณประสิทธิ์ พรหมเสมอ ศักดิ์ อายุ 16 ปี เรียนอยู่ชั้น ปวช. 1 วิทยาลัยเทคนิคลำพูน ที่บ้านมีสมาชิกอยู่ด้วยกัน 4 คน คือ พ่อ แม่ น้องฝน และน้องสาวของน้องฝน

การเริ่มทำนาของน้องฝนเล่าว่าตั้งแต่จำความได้ พ่อเอาไปปล่อยกลางทุ่งนา ตอนนั้นไป เทียวเล่น พ่อโตมาอยู่ ป. 1-2 พ่อสอนถอนกล้า ตอนนี้ถอนกล้า มัคกล้า ปลูกนา เกี่ยวข้าว เป็นทุก อย่าง ไปช่วยพ่อแม่ทำนาทุกปี ว่างก็ไปช่วยทำนา ซึ่งพ่อแม่ก็ไม่ได้บังคับให้ไป ปีที่ผ่านมาที่บ้านไม่ เคยจ้างทำนา เพราะน้องฝนไปช่วยตลอด เป็นการแบ่งเบาภาระการจ้างทำนาภายในครอบครัว แต่ น้องฝนก็ไม่ได้ไปรับจ้างที่อื่นด้วย การทำนาก็ไม่ยาก ไม่ง่าย ถ้าใครทำนาเป็นก็คิดว่าไม่ยาก บางที เลิกโรงเรียนพ่อก็บอกให้ไปช่วยใส่ปุ๋ย แต่ก็ยังไม่ทราบว่าเป็นปุ๋ยอะไร

มองเรื่องของการทำนา คือ ทำนาเป็นอาชีพแต่โบราณ พ่อแม่เราสืบทอดมา คนที่ทำไม่เป็น เขาอยากทำเขาก็ไม่มีโอกาสที่จะทำ การทำนาไม่ถือว่าเป็นการขาดทุน บางครั้งก็เท่าทุนหรือได้ กำไรบ้าง สาเหตุที่เกษตรกรคนอื่นมองว่าการทำนาขาดทุนเรื่อง เขาคิดต้นทุนการผลิตไม่เป็น ไม่ได้ จินตนาการการผลิต จึงคิดว่าตัวเองขาดทุน ซึ่งความเป็นจริงแล้วไม่ถือว่าขาดทุน ถือเป็นการจ้างงาน เรามากกว่า

การทำนาเป็นอาชีพที่เหมือนจะลำบาก แต่เราได้รู้ในตัวเอง อย่างน้อยเขาเห็นแล้ว เขาคิดว่า เราทำในทางที่ดี ไม่ไปเที่ยวเตร่ที่ไหน

นอกจากนั้นน้องฝนยังเล่าอีกว่าไม่รู้ลึกอายุที่ได้ช่วยพ่อทำนา ทราบว่านาของพ่อมีที่ไหน บ้าง อนาคตคิดว่าจะมาทำนาแทนพ่อ พ่อสอนว่าอย่าดูถูกอาชีพทำนา ถ้าโตมาจะได้สอนลูกสอน หลาน

สุดท้ายน้องฝนจึงอยากฝากว่า ที่โรงเรียนของน้องฝนไม่ได้สอนเรื่องการเกษตร แต่ตอนเข้าค่ายบำเพ็ญประโยชน์อาจารย์ที่โรงเรียนก็สอนเรื่องการทำนา จึงอยากให้โรงเรียนสอนเรื่องทำนาจะเป็นเรื่องดี ถ้ามีโรงเรียนสอนให้เรียนเรื่องทำนา

ถ้าพ่อแม่ไม่ได้ทำแล้ว เราก็ก็นั่นแหละ ข้าวก็ทำให้เราได้อยู่ถึงทุกวันนี้ ทุกวันนี้ภูมิใจที่ได้ช่วยพ่อแม่ทำนา

เด็กชายจ้าววัฒน์ นันจิสักดิ์ ชื่อเล่น เต๋ย อายุ 14 ปี เรียนอยู่ชั้น ม. 2 โรงเรียนสวนบุญโยปถัมภ์ เป็นบุตรของพ่อวัฒน์ นันจิสักดิ์

การทำนาของน้องเต๋ยเริ่มตั้งแต่วัยที่น้องเต๋ยตัวเล็กๆ ก็ไปเล่นที่นากับพ่อเสมอ เริ่มทำนาเป็นครั้งแรกตั้งแต่เรียนอยู่ชั้น ป. 5 เริ่มเห็นพ่อทำนาก่อน จึงอยากช่วย โดยที่พ่อไม่ได้บังคับให้ไปช่วย เพราะเห็นว่าการทำนาไม่น่าจะเป็นสิ่งที่ลำบาก ปัจจุบันสามารถไถนาเป็น บังคับรถไถเดินตาม เพราะว่าสนุก และทราบว่าต้องไถอย่างไร แต่น้องเต๋ยไถนาเป็นอย่างเดียว ขั้นตอนการผลิตอื่นๆ ไม่เป็น เพราะยังไม่มีใครสอน

ในอนาคตน้องเต๋ยกล่าวว่าก็อยากกลับมาทำนา จะไม่ทิ้งที่นา

ซึ่งปัจจุบันน้องเต๋ยก็ทราบว่าที่นาของตัวเองอยู่ที่ไหน และมีทั้งหมด 4 ไร่ โดยที่เพื่อนๆ ที่โรงเรียนก็ไม่ทราบว่าน้องเต๋ยไถนาเป็น และอยากให้โรงเรียนสอนเรื่องการทำนา เพราะจะได้เรียนรู้มากกว่านี้

พ่อวัฒน์ พ่อของน้องเต๋ยได้กล่าวเกี่ยวกับการช่วยทำนาของเต๋ยอย่างภาคภูมิใจว่า “พ่อไม่ได้บังคับให้เต๋ยไถนา ตอนนั้นที่เต๋ยยังเป็นเด็ก เอาเต๋ยไปยืนคูที่นา มาระยะหลังเต๋ยก็ไปช่วยไถตั้งแต่เต๋ยเข้าเรียนชั้น ม. 1 ที่บ้านไม่ได้ทำนา พ่อไม่ทำนาแล้ว เพราะใช้ทุนมาก ไม่มีเวลาทำนา และต้องไปทำงาน เลิกทำนาตั้งแต่ปี 48 ให้ลุงช่วยทำ และแบ่งข้าว หรือแล้วแต่เขาจะแบ่งให้ดีกว่าจะกลายเป็นนาร้าง เต๋ยจึงไปช่วยลุงแทนในวันหยุดเสาร์ – อาทิตย์ ว่างๆ ก็ไปช่วยลุง ได้ค่าจ้างมาบ้าง ได้ข้าวมาบ้าง

พ่อก็ภูมิใจที่เรียนอยู่ชั้น ม. 2 ก็ไถนาเป็นแล้ว ชาวบ้านก็แปลกใจที่สามารถบังคับรถไถได้”

บทที่ 6

กลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกร

ถึงแม้ว่าราคาผลผลิตข้าวจะตกต่ำ ทำให้ชาวนาเป็นหนี้ยิ่งขึ้น หรืออาจส่งผลทำให้ชาวนาบางคนเลิกทำนา หันไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้มากกว่าการทำนา แต่อย่างน้อยก็มีกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มที่มีกลยุทธ์การดำรงอยู่เพื่อยังคงอนุรักษ์และรักษาอาชีพชาวนาไว้เพื่อจนกว่าจะไม่สามารถทำนาได้ ยังคงทำนาอยู่เพื่อให้ยู่รอดได้โดยไม่เป็นหนี้ หรือรักษาไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดอาชีพการทำนาต่อ โดยไม่ทราบว่าจะอนาคตต่อไปลูกหลานจะทำนาต่อหรือไม่

จากการเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ทำการวิจัย บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง พบว่าเกษตรกรที่เคยทำนาได้เลิกอาชีพทำนาไปหลายคน ปัจจุบันก็สามารถดำรงชีวิตประจำวันอยู่ต่อได้ทั้งลำบาก และไม่ลำบาก และเกษตรกรที่ยังคงทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บางคนก็มีฐานะค่อนข้างลำบาก แต่บางคนก็ยังคงยึดการทำนาเป็นอาชีพหลักอยู่กับท้องไร่ท้องนาได้อย่างมีความสุข

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลืองว่ามีกลยุทธ์และวิธีการอย่างไรเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในขณะที่ยังคงทำนาอยู่ และเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้วมีกลยุทธ์และวิธีการอย่างไรเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจให้กับเกษตรกรหลายคนที่ยากจะกลับมาทำนา หรือจะยังคงทำนาต่อไป หรือเพื่อให้ลูกหลานได้ศึกษาไว้เกี่ยวกับการกลับมาทำนาในอนาคต

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลเชิงกลุ่มในภาพรวมถึงวิธีการปรับตัวในการทำนาเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ ถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคต่อการทำนาและหลังจากนั้นทำการสัมภาษณ์เชิงลึกของกลยุทธ์การดำรงอยู่ของแต่ละท่าน

6.1 กลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา

1. สร้างสระน้ำภายในสวน หาแหล่งน้ำไว้เพื่อกักเก็บน้ำ จะได้ทำนาได้ทุกปีโดยไม่ต้องรอน้ำจากระบบชลประทาน

ภาพที่ 21 แสดงการสร้างสระน้ำภายในที่นา
ของตัวเอง เพื่อนำน้ำมาใช้เมื่อจำเป็น

2. ทำอาชีพเสริม เช่น เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ชน จะได้มีเงินในช่วงที่ไม่ได้ทำนา โดยมีเกษตรกรตัวอย่างจำนวน 2 ท่านที่มีกลยุทธ์นี้ ได้แก่

2.1 พ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน หรือพ่อหลวงธรรม เป็นเกษตรกรคนหนึ่งในบ้านสันกะยอม ที่ไม่ได้ทำนาเพียงอย่างเดียว เพราะเห็นว่าการทำนาอย่างเดียวถึงแม้จะอยู่ได้ แต่ก็ไม่ยั่งยืน โดยพ่อหลวงทำนาร่วมกับการเลี้ยงหมูเป็นอาชีพเสริม

ในอดีตพ่อหลวงธรรม ทำนาอย่างเดียว โดยมีนาทั้งหมด 10 ไร่ หลังจากทำนา ก็ไปทำงานก่อสร้าง และขายถ่านบ้าง

หลังจากทำนาอย่างเดียว และทำอาชีพอื่นเสริมด้วย พ่อหลวงธรรมจึงหันมาค้าขายที่บ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2533 โดยขายของชำทุกอย่าง และรับของสดจากตลาดมาขายที่บ้านอีก หลังจากนั้นเริ่มมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2536 ได้ 1 วาระจึงลาออก และมาเริ่มสมัครเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก จนถึงปัจจุบัน

การทำนาของพ่อหลวงธรรม

พ่อหลวงทำนาของตัวเองในพื้นที่ประมาณ 10 ไร่มาตลอด จนถึงปีพ.ศ. 2544 เริ่มทำนาของคนอื่นด้วย โดยใช้วิธีการแบ่งข้าวให้กับเจ้าของนา ซึ่ง 1 ไร่ภาษี ให้ข้าวแก่เจ้าของนาประมาณ 125 กิโลกรัม

ปีพ.ศ. 2551 ที่ผ่านมาพ่อหลวงธรรมทำนาทั้งหมดประมาณ 24 ไร่ รวมทั้งของตัวเอง ได้ข้าวทั้งหมดจำนวน 2,920 กิโลกรัม ซึ่งพ่อหลวงนำไปขายให้กับกรมการข้าวทั้งหมดโดยไม่ได้เก็บไว้กิน และได้เงินทั้งหมด 125,631 บาท ซึ่งถือว่าได้เงินในปริมาณที่มาก ส่วนข้าวที่ไว้บริโภคภายในครัวเรือนพ่อหลวง ซื้อข้าวหนึ่งจากตลาดมาขาย และมารับประทานด้วย โดยที่บ้าน 2 คน คิดซื้อข้าวกินเป็นเงิน วันละประมาณ 12 บาท ซึ่งถ้าบริโภคทั้งปี 365 วัน จะจ่ายเงินค่าข้าวประมาณ 4,380 บาท ซึ่งพ่อหลวงคิดว่า การที่เราขายข้าวของเราทั้งหมดนั้นจะดีกว่า เพราะการขายข้าวของพ่อหลวงขายได้ราคาสูงกว่าท้องตลาด แต่ก็ไม่ได้ไปซื้อข้าวเปลือกจากที่อื่นที่ราคาถูกลงมาเกิน

เพราะต้องเสียเวลาในการนำไปสี และต้องมานั่งเอง ประกอบกับที่บ้านขายของอยู่แล้ว จึงซื้อข้าวมาขายด้วยและกินด้วย ซึ่งก็ไม่ได้ลำบากและจะได้มีเวลาไปงานอย่างอื่น

พ่อหลวงธรรม ยังได้เป็นประธานกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลป่าสัก กลุ่มข้าวชุมชน กลุ่มผลิตเมล็ดข้าวพันธุ์ดี ประธานเหมืองฝาย ตำบลป่าสัก ซึ่งถือได้ว่าเป็นเกษตรกรตัวอย่างทางด้านการทำนาและเหมืองฝายอีกด้วย ซึ่งเป็นทั้งผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญทางด้านการเกษตร

นอกจากนี้พ่อหลวงอุทัยยังได้รับรางวัล เกษตรกรสาขาอาชีพทำนาดีเด่นของภาคเหนือ ในปี พ.ศ. 2549 อีกด้วย

ภาพที่ 22 แสดงผลงานและรางวัลที่พ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน ได้รับ

การเลี้ยงหมู

เริ่มเลี้ยงหมูตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 หลังจากออกจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยเริ่มแรกเลี้ยงหมูประมาณ 3 ตัว ซึ่งสาเหตุที่เลี้ยงหมูเนื่องจากบริเวณบ้านใกล้เคียง ญาติพี่น้อง นิยมเลี้ยงหมู เช่น ลุงหนอม จึงมีความคุ้นเคย และ ความรู้ในการเลี้ยงหมู หลังจากเห็นลุงหนอมเลี้ยงหมูได้เงินมากแล้ว ดังนั้นพ่อหลวงธรรมจึงมีความสนใจที่จะเลี้ยง โดยเมื่อนำแม่หมูมาเลี้ยงนั้น จะเลี้ยงให้หมูคลอดลูก และนำลูกหมูมาขุนให้มีขนาดและน้ำหนักที่ต้องการ โดยเฉลี่ยแล้วจะเลี้ยงให้ได้ประมาณ 7-8 เดือนหรือน้ำหนักประมาณ 120 กิโลกรัมก็จะขายได้ หลังจากนั้นพ่อหลวงจะนำเงินที่ได้จากการขายหมูมาซื้อแม่พันธุ์หมูเพิ่มเรื่อยๆ โดยแม่พันธุ์ตัวละประมาณ 6,000 บาท ปัจจุบันมีแม่พันธุ์ 25 ตัว ลูกหมูประมาณ 200 ไร่ โดยแม่หมูเลี้ยงประมาณ 3 ปีก็จะคลอดลูก ลูกหมูเลี้ยงอายุได้ 1 ปี ก็จะผสมพันธุ์และท้องได้

ปัจจุบันพ่อหลวงธรรมมีฟาร์มหมู 2 แห่ง ตั้งอยู่ที่บ้านสันคะยอม ใกล้หมู่บ้าน ฟาร์มแรกเป็นฟาร์มสำหรับแม่พันธุ์ มีประมาณ 25 ตัว อยู่ในเนื้อที่ร่วมกับของลุงหนอม ฟาร์มที่สอง สำหรับ

ลูกหมู เพื่อดูเลี้ยงขุน ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ 200 ตัว มีลูกจ้าง 1 คนไว้คอยดูแลฟาร์ม และทำนา ซึ่งให้ค่าจ้างเดือนละประมาณ 3,000 บาท

ต้นทุน การเลี้ยงหมูสำหรับแม่หมู 25 ตัว เมื่อเลี้ยงทั้งปี หักต้นทุนจะได้กำไรปีละประมาณ 50,000 บาท ส่วนการขายนั้น จะขายหมูผ่านระบบสหกรณ์หมูของจังหวัดลำพูน โดยราคาเนื้อหมูจะไม่เท่ากันทุกวัน เฉลี่ยแล้วราคาประมาณ 58 บาทต่อวัน(ราคาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2551) ซึ่งเมื่อครบกำหนดระยะเวลาที่ขายพ่อหลวงก็จะนำไปขายผ่านระบบสหกรณ์

ภาพที่ 23 แสดงพ่อหลวงธรรมกับการมีฟาร์มหมู

การดูแลหมู พ่อหลวงธรรม มีความรู้และความเชี่ยวชาญ ในการเลี้ยงและการดูแลหมู เมื่อหมูไม่สบาย พ่อหลวงจึงให้ยา ฉีดยาเอง ขณะที่หมูใกล้คลอด พ่อหลวงก็ทำคลอดเอง โดยไม่ต้องจ้างปศุสัตว์ หรือสัตวแพทย์มาดูแลภายในฟาร์ม

นอกจากการเลี้ยงหมูจะได้เนื้อหมูแล้ว พ่อหลวงยังได้เงินจากการขายหมูอีกด้วย โดยจะมีพ่อค้าจาก แม่ริม ฝาง มารับซื้อหมูแห้งเพื่อนำไปทำปู้ย ราคาที่รับซื้อกิโลกรัมละประมาณ 18 บาท ซึ่งถือว่าได้ว่าเป็นรายได้อีกหนึ่งทางหนึ่ง และปัจจุบันได้มีศูนย์พลังงานและเทคโนโลยีชีวภาพของคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาร่วมลงทุน เพื่อสร้างบ่อแก๊สชีวภาพให้ โดยพ่อหลวงต้องลงทุนสร้างร่วมกับศูนย์ฯ คิดเป็นเงินประมาณ 1 แสนบาทและสามารถนำแก๊สที่ได้มาใช้ภายในครัวเรือนได้ประมาณ 15 หลังคาเรือน

ถือได้ว่า เป็นการลดต้นทุนการใช้แก๊สภายในครัวเรือน และลดปริมาณกลิ่นจากขี้หมูสู่บรรยากาศ อีกทั้งกากขี้หมูที่ได้จากการหมักแก๊ส ก็สามารถนำไปขายได้อีกด้วย ซึ่งเป็นการลงทุนครั้งเดียวและได้หลายอย่างที่มีประโยชน์ตามมาและใช้ได้อย่างตลอด

2.2 พ่อประเสริฐ จอมศักดิ์ เป็นเกษตรกรบ้านน้ำบ่อเหลืองคนหนึ่งทีนอกเหนือจากการทำนาแล้วทำอาชีพเสริม โดยการเลี้ยงไก่ชน และ ทำสวนลำไย

การทำนาของลุงเสริฐ ทำมาตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มโดยมีนาทั้งหมด 2 แปลง แปลงแรกมีพื้นที่ 7 ไร่ เป็นการทำนาปีเพียงอย่างเดียว อยู่ในพื้นที่ของบ้านน้ำบ่อเหลือง แปลงที่ 2 มีพื้นที่ 8 ไร่ ทำนาทั้งนาปีและนาปรัง อยู่ในพื้นที่หมู่ 12 บ้านสันหลวง ในอดีตลุงประเสริฐทำทั้งนาของตนเอง และได้เช่านาของคนอื่นทำด้วย อีกจำนวน 12 ไร่ รวมกันทั้งหมดที่ลุงประเสริฐทำนาประมาณ 27 ไร่ โดยให้ค่าเช่าแบบแบ่งข้าวคนละครึ่ง ลงทุนค่าปุ๋ยคนละครึ่ง แต่ทำได้ไม่นานจึงเลิกเช่าที่นา โดยเลิกเช่าไปประมาณ 10 ที่ผ่านมา จึงทำแต่ของตนเอง เนื่องจากราคาข้าวในขณะนั้นมีราคาถูก

เมื่อได้ผลผลิตแล้วจึงนำข้าวออกขาย โดยข้าวนาปรัง ขาย 2 รอบ รอบแรกขายได้เงินประมาณ 40,000 บาท รอบที่ 2 ขายได้เงินประมาณ 30,000 บาท โดยเมื่อหักต้นทุนการทำนาทั้งสองรอบแล้ว ได้กำไรประมาณ 30,000 บาท เนื่องจาก ค่าสูบน้ำแพง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าส่วนแปลงที่ปลูกเป็นข้าวนาปีนั้น ลุงประเสริฐไม่ได้ขายจะเก็บไว้กินเองภายในครอบครัว ซึ่งการทำนาที่ผ่านมาลุงประเสริฐคิดว่าได้ผลผลิตและได้เงินน้อย แต่ลุงประเสริฐก็คิดว่า ถึงแม้จะได้เงินก็ดีกว่าการอยู่เฉยๆ

ลุงประเสริฐได้เริ่มเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาดำปลาสัก ตั้งแต่เริ่มแรกที่ทำนา โดยในพื้นที่บ้านอื่นๆ นอกจากบ้านสันคะยอม และบ้านสันป่าสักแล้ว จะไม่มีเกษตรกรคนไหนเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว แต่การที่ลุงประเสริฐเข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มก็เนื่องจากลุงเสริฐ

มีความสนใจ และได้เข้าไปคลุกคลีอยู่กับกลุ่มเกษตรกรทำนาอยู่พอสมควร จึงทำให้สามารถเข้ากลุ่มผู้ผลิตเมล็ดข้าวชุมชนได้

สวนลำไย

ลุงเสริฐเริ่มทำสวนลำไยเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา (ประมาณปี พ.ศ 2540) โดยทำทั้งหมดจำนวน 7 ไร่ ประมาณ 100 กว่าต้น ซึ่งในอดีตพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่นามาก่อน และจากราคาข้าวที่ตกต่ำในขณะนั้น จึงมีนโยบายของรัฐบาลให้เปลี่ยนที่นาเป็นสวนลำไย ลุงเสริฐจึงเปลี่ยนมาทำสวนลำไยบ้าง เพราะการทำสวนลำไยไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มากกว่าการทำนา ซึ่งน่าจะดีกว่า แต่หลังจากที่ลุงเสริฐปลูกลำไย ราคาลำไยก็ไม่ค่อยสูง เหมือนดั่งที่ตั้งใจไว้ ลุงเสริฐจึงปลูกแบบปล่อยตามธรรมชาติ ไม่ค่อยได้สนใจมากเท่าที่ควร โดยในปี 2551 ที่ผ่านมามีได้ดูแลใส่ปุ๋ยเท่าที่ควร จึงได้เงินประมาณ 20,000 บาท

ถ้าเปรียบเทียบระหว่างราคาลำไยกับราคาข้าว ลุงเสริฐบอกว่าถึงแม้ว่าราคาจะไม่สูงมาก แต่ก็ถือว่า มีข้อดีที่ไม่เหมือนกัน การปลูกลำไยไม่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่มากเท่าที่ควร แต่การปลูกข้าวต้องดูแลมากกว่าลำไย

การเลี้ยงไก่ชน

เลี้ยงไก่ชนลุงเสริฐเริ่มเลี้ยงมาตั้งแต่ยังเป็นหนุ่ม เพราะมีความสนใจ ประกอบกับราคาไก่ชนมีราคาสูงกว่า ไก่พันธุ์เนื้อ โดยราคาไก่ชนถ้าผ่านสังเวียนมาแล้วจะมีราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ จากตัวละ 500 บาท เปลี่ยนมาถึงตัวละ 1 พันบาท จนถึงหลักหมื่น แล้วแต่ความแข็งแรงและความเก่งของไก่

โดยไก่ที่จะสามารถชนได้ ต้องมีอายุประมาณ 1 ปีขึ้นไป ปัจจุบันลุงเสริฐมีไก่ที่สามารถนำไปชนหรือผ่านสังเวียนได้ประมาณ 10 ตัว การผ่านสังเวียน ผู้เลี้ยงต้องนำไปผ่านสถานที่ตนเอง ถ้ามีผู้ซื้อสนใจ ก็จะติดต่อและมาซื้อที่บ้าน

ภาพที่ 24 แสดงการเลี้ยงไก่ของลุงเสริฐเสริมกับการทำนา

โดยเฉลี่ยแล้วลุงเสรีฐสามารถขายไก่อชนได้ประมาณตัวละ 50-1,000 บาท เพราะของลุงเสรีฐจะไม่ค่อยนำไปผ่านสังเวียน ซึ่งจะให้ผู้ซื้อนำไปเอง ซึ่งผู้ซื้อบางคนหลังจากซื้อไปแล้ว และนำไปผ่านสังเวียนสามารถขายได้ตัวละประมาณ 2 หมื่นบาท

รายได้จากการเลี้ยงไก่ เมื่อหักค่าอาหารเสร็จแล้วจะได้เฉลี่ยเดือนละประมาณ 1,000 บาท ซึ่งการเลี้ยงไก่ของลุงเสรีฐจะเลี้ยงแบบหมุนเวียนไปเรื่อยๆ ทั้งเลี้ยงกิน เลี้ยงขาย

ลุงเสรีฐคิดว่า “การทำงานลักษณะนี้ ก็มีความสุขถ้าทำอย่างเดียว เวลาว่างไม่รู้จะไปทำอะไร ฤดูทำนา ก็ไปทำนา ว่างจากการทำนา ก็ไปทำสวนลำไย และเลี้ยงไก่”

3. ลดต้นทุนการผลิต

3.1 โดยการทำนาเอง ไม่ต้องจ้าง หรือจ้างให้น้อยที่สุด

การทำเองทุกขั้นตอน ไม่ต้องจ้างทำ จะสามารถลดต้นทุนการทำนาได้ เช่น การไถถ้าเป็นการจ้างทั้งหมด จะคิดเป็นเงินไร่ละ 900 - 1,000 บาท แต่ถ้าไม่ได้จ้างไถ เราต้องไปไถเองจะมีต้นทุนเฉพาะค่าน้ำมัน และค่าแรงในการไถ ถ้าไถเองถ้าเป็นคนหนุ่มวันหนึ่งจะไถได้ 3 ไร่กว่า แต่ถ้าเป็นคนแก่จะไถได้ 2 ไร่กว่า ซึ่ง 3 ไร่จะจ่ายค่าน้ำมันประมาณ 200 บาท เพราะฉะนั้นการไถเอง 1 ไร่ จะมีต้นทุนเพียงค่าน้ำมัน 66 บาทและค่าแรงประมาณ 150 บาท รวมทั้งหมด 216 บาทต่อไร่

บ้านสันกะยอมและบ้านสันป่าสักมีน้อยรายที่จ้างทำ ส่วนใหญ่มักจะทำเอง แต่ก็ไม่ได้ทำทั้งหมด จะมีเฉพาะการปลูก และการเกี่ยวเท่านั้นที่ส่วนใหญ่จะจ้างปลูก เพราะการปลูกและเกี่ยวต้องก้มทำ ทำให้เกิดการเมื่อยล้า

ในพื้นที่บ้านสันป่าสัก มีตัวอย่างเกษตรกรที่ทำนาเองทั้งหมดทุกขั้นตอน คือ

หมอดินณรงค์ สมณสัก

ทำให้สามารถลดต้นทุนการจ้างงานลงได้

ภาพที่ 25 แสดงการที่หมอดินณรงค์ สมณสัก เตรียมดิน โดยการขุดเองทั้งหมด

หมอดินณรงค์ สมณศักดิ์ เป็นเกษตรกรอีกคนหนึ่งที่ทำเองทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการไถก็ไม่ไ้รถไถ ใช้การเตรียมดินโดยการไ้จอบขุด ไม่มีการจ้างเลย เตรียมแปลงเอง ทำเองทั้งหมดตั้งแต่ไ้จนถึงเกี่ยว โดยการไ้จะไม่ไ้รถไถ จะไ้จอบในการขุด ทำเองกับแม่บ้าน

พื้นที่ประมาณ 2 ไร่ภาษี ตอนเช้ามีค้ก็จะไปขุดแปลง เพราะว่าช่วงเช้าอากาศจะเย็น ไม่ร้อน ต้นทุนจะจ่ายเฉพาะปุ้ย แต่ผลผลิตข้าวที่ได้ไม่ค่อยสวย ได้ข้าวประมาณ 900 กิโลกรัม ซึ่งสาเหตุที่ได้ข้าวน้อยเนื่องจากการไ้จอบขุด ทำให้ขุดไม่ได้ลึก โดยต้นทุนการทำนาต่อไร่ ดังนี้

ตารางที่ 14 แสดงต้นทุนการทำนาของหมอดินณรงค์ สมณศักดิ์

ขั้นตอนการผลิต	ต้นทุน
เตรียมดิน ทำเองทั้งหมด โดยขุดดินเอง ไม่ได้ไ้รถไถ ซึ่งใช้เวลาในการทำงาน 5 ชั่วโมง ไ้ได้ 1 งาน ถ้า 1 ไร่ ประมาณ 20 ชั่วโมง คิดเป็นค่าแรงทั้งหมด ประมาณ 1,000 บาท	-
ค่าเมล็ดพันธุ์ ไ้ของปีที่ผ่านมา เป็นเงิน	90
ค่าปลูก ทำ 2 คน กับภรรยา ถอนกล้า และก็ปลูก ใช้เวลาประมาณ 5 วัน คิดเป็นค่าแรง ประมาณ 1,000 บาท	-
ค่ายาคุม ไม่ใช้ยาคุมหญ้า แต่ใช้การถอนเอง ประมาณ 5 วัน คิดเป็นค่าแรงประมาณ 1,000 บาท	
ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าปุ้ ใช้วิธีเก็บออกมาทำปุ้หมัก ไม่ได้ใช้ยา ค่าแรงในการเก็บเหมือนไปดูแล	
ค่าสูบน้ำ ไม่ไ้	
ปุ้ย 16-20-0 2 ไร่ใช้ปุ้ยประมาณ 20 กิโลกรัม ๆ ละ 10 บาท	270
ปุ้ย 46-0-0 ไม่ไ้	
ปุ้ยอินทรีย์ 10 กระสอบ ๆ ละ 25 บาท	250
ค่าแรง ในการดูแลอื่นๆ ประมาณ 500 บาท	
ค่าขนส่ง ไ้รถจักรยาน และรถยนต์เป็นบางครั้ง	150
ค่าเกี่ยว เกี่ยวเอง และใช้วิธีการเอามือเอารัน จึงไม่เสียค่าใช้จ่าย	
รวมต้นทุน	760

ถ้าพิจารณาต้นทุนของคุณณรงค์ สมณศักดิ์ แล้วพบว่าถ้าคิดค่าแรงของตัวเองด้วย จะมีต้นทุนการทำงานไร่ละ 5,260 แต่ถ้าไม่คิดค่าแรงของตัวเอง จะมีต้นทุนในการทำงานไร่ละ 760 บาท ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับต้นทุนของกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลป่าสัก ที่ไร่ละ 4,507 จะต่างกันมากและสามารถลดต้นทุนลงได้มาก

นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรอีกคนคือ ลุงหวัน ดวงศักดิ์ ซึ่งได้ทำเองทั้งหมด แต่ใช้รถไถในการเตรียมดิน โดยลุงหวันทำนาจำนวน 6 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดต้นทุนต่อไร่ดังนี้

ตารางที่ 15 แสดงต้นทุนการทำงานของคุณลุงหวัน ดวงศักดิ์

ขั้นตอน	ต้นทุน (บาท)
เตรียมดิน ไถเอง 3 วัน จ่ายค่าน้ำมัน 600 บาท ถ้า 1 ไร่ = 100 ค่าแรงอีก ไร่ละ 100	100
ค่าเมล็ดพันธุ์	75
ค่าปลูก ปลูกเอง 6.5 วัน ทำ 2 คน คิดเป็นค่าแรงของตัวเอง 432 บาท	-
ค่ายาคุม	53
ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า เก็บเอง ทุกวัน ๆ ละเล็กน้อย	
ค่าสูบน้ำ 5 วันๆ ละ 200 บาท	167
ปุ๋ย 16-20-0 6 ไร่ 1 กระสอบๆ ละ 1,160	192
ปุ๋ย 46-0-0 ไม่ใส่	
ปุ๋ยอินทรีย์ เอาจี้เปิดที่ตัวเองเลี้ยงเองมาใส่	
ค่าแรง	
ค่าขนส่ง	300
ค่าเกี่ยว จ้างเกี่ยวไร่ละ	700
รวมต้นทุน	1,587

จากต้นทุนของลุงหวันพบว่าถ้าคิดค่าแรงของตัวเองด้วย คิดเป็นต้นทุนไร่ละ 3,785 บาท แต่ถ้าไม่คิดค่าแรงของตัวเองจะมีต้นทุนในการทำงาน 1,587 บาท ได้ข้าวทั้งหมด 122 กระสอบ ๆ ละ 25 กิโลกรัม คิดเป็น 3,050 กิโลกรัม ราคา กิโลกรัมละ 10 บาท ได้เงิน 30,500 บาท ต้นทุนทั้งหมด $1,587 \times 6 = 9,522$ บาท เพราะฉะนั้นได้กำไรที่ไม่ได้หักค่าแรง เท่ากับ 20,978 บาท ถ้าเฉลี่ยต่อเดือนที่ทำนาทั้งหมด 6 เดือนเสมือนมีเงินเดือนๆ ละ 3,496 บาท (ทำงาน 2 คน)

3.2 การเอามือเอววัน หรือการลงแขก จะสามารถลดต้นทุนการทำนาได้ แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีการเอามือเอววัน หรือการลงแขก จะมีเพียงไม่กี่ครอบครัว ที่สามารถทำได้เพราะเป็นครอบครัวใหญ่

3.3 ทำปุ๋ยหมัก อินทรีย์ชีวภาพเอง จะได้ลดต้นทุนในการใช้ปุ๋ยเคมี เนื่องจากปุ๋ยเคมีมีราคาแพงขึ้น การลดต้นทุนการใช้ปุ๋ย ซึ่งก็สามารถลดได้ โดยเปลี่ยนจากปุ๋ยที่มีราคาแพงหันมาใช้ปุ๋ยที่มีราคาถูก แต่มันจะดีหรือไม่ก็ต้องรอดูผลผลิตอีกที ตอนนี้ที่บ้านสันคะยอม เกษตรกรหันมาใช้ปุ๋ยมูลพืช ราคา 330 บาทสูตรบำรุงดิน มีเกษตรกรเคยใช้แล้วทำให้ข้าวงาม แต่ต้องรอดูผลผลิตอีกที ถ้าตั้งท้องต้องใส่ยูเรียด้วย ซึ่งปุ๋ยเคมีจะไม่ได้ใส่ไม่ได้ อยากรู้ก็ต้องใส่ แต่อาจจะลดปริมาณลงได้ ซึ่งการเปลี่ยนชนิดปุ๋ยอาจจะทำให้ราคาลดลงได้ จากราคา 1,160 บาท ลดลงมาเหลือราคา 330 บาท

ปุ๋ย 16-20-0 คือปุ๋ยที่ใส่ข้าวโดยเฉพาะ สำหรับดินเหนียวที่เราใส่กันทุกวัน ราคา 1,160 บาท จะไม่ใส่ไม่ได้ แต่ว่าลดได้ ยกตัวอย่างของลุงใจ บ้านสันคะยอมปีนี้ ทำนา 6 ไร่ ลดเพราะว่าใส่ข้าว 100 กระสอบ เคมี 16-20-0 2 กระสอบ ยูเรีย 20 กิโล แต่อย่างไรก็ตามของลุงใจใส่ปุ๋ยลดลงแต่ราคาเพิ่มขึ้น เพราะว่าปุ๋ยเคมีมีแพง หรืออีกวิธีคือหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์จะเป็นการลดต้นทุนลงได้

3.4 การลงทุนซื้อรถไถเป็นของตัวเอง จะได้มีกำลังการผลิตได้มาก และสามารถนำรถไถไปรับจ้างได้อีกด้วย

โดยพบว่าบ้านสันป่าสัก มีเกษตรกรที่ลงทุนซื้อรถไถหลายคน เพราะเล็งเห็นว่าการใช้รถไถขนาดเล็กมาไถแทนการใช้รถไถเดินตามจะคุ้มค่ากว่า รถแม้ว่าราคาจะสูงก็ตาม โดยรถไถขนาดเล็กจะทำให้ไม่เหนื่อย เพราะว่าเกษตรกรจะต้องนั่งไถ ไม่ได้เหนื่อยที่จะต้องบังคับรถไถขนาดเล็ก

โดยในบ้านสันป่าสัก มีเกษตรกรลงทุนซื้อรถไถขนาดเล็กหลายคน ได้แก่

พ่อเสาร์แก้ว ทาระศักดิ์

พ่อทองผล เลศักดิ์

พ่อขันแก้ว ศรีวิชัย

ลุงสมบุญทรัพย์ มานุปผา

ลุงอรรณพ อะโนลัก

ภาพที่ 26 แสดงการนำรถ
ไถมาใช้ของ พ่อทองผล
เลิศศักดิ์ เพื่อประหยัดต้นทุน
การจ้างไถ

4. การอนุรักษ์พื้นที่ทำนาเพื่อให้ลูกหลาน

การอนุรักษ์พื้นที่ทำนาพบว่าเกษตรกร ไม่ได้ตั้งใจที่จะอนุรักษ์พื้นที่ทำนา แต่ก็ทำเรื่อยๆ ทำจนกว่าจะไม่มีกำลังที่จะทำ ถ้ามีที่นา ก็จำเป็นต้องทำ เพราะถ้าไม่ทำก็จะกลายเป็นนาร้าง ถึงแม้จะได้กำไรน้อยก็ต้องทำ แต่ถ้าข้าวแพงอาจจะมีคนทำนามากขึ้น แต่ถ้าข้าวถูกอาจจะทำแบบพอมีพอกิน ส่วนครัวเรือนไหนที่ไม่มีนา ก็ซื้อข้าวกิน การซื้อก็จะซื้อตามโรงสี หรือซื้อตามร้านขายข้าว เขาก็เอามาจากพ่อค้าคนกลางอีกที

มีเกษตรกรบ้านน้ำบ่อเหลืองซื้อประพันธ้อยากจะอนุรักษ์ที่นาไว้ เป็นที่นาที่คิดถนน ซุปเปอร์ไฮเวย์ จำนวน 9 ไร่ มีคนจะซื้อ 9 ล้านก็ยังไม่ขาย โดยจะเก็บที่นาไว้ให้หลาน ที่ไม่ขายก็เพราะว่าไม่รู้จะเอาเงินไปทำอะไร ลูกเมียก็ไม่มี ในอดีตเคยขายที่และมีเงินแล้ว ไม่ได้ลำบากอะไร ตอนนี้หลานยังเล็กอยู่ ปัจจุบันที่ดินดังกล่าวได้ให้เขาทำและกินข้าวหว่านา อนาคตต่อไปถ้าหลานจะไปขายหรือยังคงทำนาอยู่ก็แล้วแต่หลาน ที่ดินผืนนี้ยายประพันธก็ได้มาจากมรดกของพ่อของแม่ก็อยากจะเก็บไว้ เพราะเป็นมรดกชิ้นสุดท้ายของพ่อของแม่

แต่เกษตรกรที่ตั้งใจที่จะอนุรักษ์ไว้จริงๆ คงไม่มี ลูกหลานทุกวันนี้อยากจะให้พ่อแม่ขายที่นาจะได้มีเงิน ถ้าจะอนุรักษ์ไว้อนาคตต่อไปลูกหลานก็คงจะขายไปเหมือนกัน เขาคงไม่มาทำนา เพราะเขาก็จะทำไม่เป็น ที่นาอยู่ตรงไหนลูกยังไม่รู้เลย เพราะเขามัวแต่เรียนหนังสือ

5. ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง หรือเกษตรกรรมยั่งยืนเข้ามาใช้

เกษตรกรผู้ทำนา เห็นว่า การทำนาอย่างเดียว ในปัจจุบันไม่สามารถอยู่ได้ เพราะ การทำนาไม่เพียงพอได้ปีละ หนึ่งครั้ง ทำให้ชาวนาจะว่างงานหลังจากฤดูทำนาเสร็จแล้ว เพราะไม่มีไร่เหมือนในอดีต ดังนั้นเกษตรกรที่มีเวลาว่าง จึงหันมาทำอาชีพเสริมทางการเกษตรร่วมกับการ

ทำนา โดยจากกระแสเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เริ่มมีปัจจุบัน ทำให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรผสมผสานมากขึ้น โดยพื้นที่ที่ได้ทำการวิจัยมีเกษตรกรหลายท่านที่เริ่มทำเกษตรผสมผสาน ดังนี้

5.1 คุณลุงเสาร์แก้ว ทาระศักดิ์ (หรือ พ่อชื่น) เป็นเกษตรกรบ้านสันป่าสักคนหนึ่ง ที่หันมาทำเกษตรผสมผสาน

ในอดีตก่อนที่จะทำเกษตรผสมผสาน พ่อชื่นทำนาเพียงอย่างเดียว ในอดีตพ่อชื่นมีนา 16 ไร่ ติดกับถนนชลูปเปอร์ ส่วนที่นาที่อยู่ในพื้นที่บ้านสันป่าสักไม่มี ซึ่งเป็นที่นาที่พ่อชื่นซื้อไว้ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2517 ขณะที่ทางราชการยังไม่ได้ทำการตัดผ่านถนนชลูปเปอร์ โดยซื้อขณะนั้นซื้อราคาไร่ละประมาณ 2,500 บาท แยกกันซื้อ 2 ครั้ง ครั้งแรกซื้อ 8 ไร่ เป็นเงิน 20,000 บาท ครั้งที่ 2 ซื้ออีก 8 ไร่ ไร่ละ 10,000 บาทเป็นเงิน 80,000 บาท รวมทั้งหมดพ่อชื่นมีพื้นที่นาในขณะนั้น 16 ไร่

ขณะที่ทางรัฐบาลมีนโยบายที่จะทำถนนตัดผ่าน ทำให้ต้องเวนคืนที่ดิน ทำให้ที่นาของพ่อชื่นถูกเวนคืนจากรัฐบาล จำนวน 4 ไร่ โดยรัฐบาลให้ค่าเวนคืนไร่ละ 6,000 บาท จึงทำให้নাของพ่อชื่นเหลือ 12 ไร่ จึงทำนาที่เหลือได้ไม่นาน เริ่มมีการซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม เครื่องสพพณ์ และอาคารพาณิชย์ต่างๆ ทำให้มีนายทุนมาติดต่อขอซื้อที่นาของพ่อชื่น พ่อชื่นจึงตัดสินใจที่จะขายนาเพราะได้ราคาที่ดีกว่า โดยขายนารอบแรก ในปีพ.ศ. 2540 ขายทั้งหมด 4 ไร่ ไร่ละ 250,000 บาท ได้เงิน 1,000,000 บาท ซึ่งปัจจุบันนี้ที่นาดังกล่าวยังไม่ได้ทำการก่อสร้างเป็นสิ่งปลูกสร้างอะไร และเหลืออีก 8 ไร่ จึงขายรอบที่สอง ไร่ละ 1 ล้านบาท ได้เงินทั้งหมด 8,000,000 บาท จึงนำเงินที่ได้จากการขายนาทั้งหมดฝากเก็บไว้ที่ธนาคาร และซื้อที่นาในหมู่บ้านสันป่าสัก ประมาณ 5 ไร่ จำนวนเงิน 1,100,000 บาท และอีกคน 1.5 ไร่ เป็นเงิน 300,000 บาท และซื้อส่วนของภรรยาอีก 4 ไร่ เป็นเงิน 30,000 บาท

สรุปแล้วพ่อชื่นขายที่นาทั้งหมด รวมทั้งเวนคืน ประมาณ 16 ไร่ ได้เงินทั้งหมดประมาณ 9,240,000 บาท และมีที่นาเพิ่มจากการซื้อที่หลังอีกทั้งหมด 11 ไร่

ภาพที่ 27 แสดงการทำเกษตรผสมผสานของพ่อเสาร์แก้ว ทาระศักดิ์

ปัจจุบันนี้ในปี พ.ศ. 2551 พ่อชื่นทำนาของตัวเอง 9 ไร่ และทำนาเช่าอีก 28 ไร่ เป็นนาบ้านสันป่าสัก 12 ไร่ บ้านน้ำบ่อเหลือง 16 ไร่ โดยแบ่งข้าวให้เจ้าของนา 10 ถัง หรือประมาณ 1,000 บาท รวมปี 2551 นี้พ่อชื่นทำนาทั้งหมด 37 ไร่ โดยทำเป็นนาปลูกทั้งหมด

สาเหตุที่พ่อชื่นยังทำนาอยู่ ถึงแม้จะกลายเป็นเศรษฐีแล้วก็ตาม เพราะว่าพ่อชื่นทำนาตั้งแต่เด็ก ไม่อยากลืมอาชีพชาวนา เคยทำมาตลอด และจะทำจนกว่าไม่มีแรง ซึ่งการทำนาทั้งหมด มีลูกชายเป็นผู้ช่วย ลงทุนซื้อรถไถคันเล็กนั่งขับ ประมาณ 280,000 บาท โดยคิดว่าการทำนาจำนวนมาก ถ้าใช้รถไถเดินตามจะทำให้เหนื่อย และไม่ต้องจ่ายค่าจ้างไถ

สาเหตุที่ซื้อรถไถ เพราะว่า การทำนาไม่ต้องไปจ้างไถ ไถเอง ถ้าไม่ไถของตัวเองก็สามารถไปรับจ้างด้วย ปีที่ผ่านมาได้เงินค่ารับจ้างไถประมาณ 2 หมื่นบาท

ตารางที่ 16 แสดงต้นทุนการทำนาของพ่อจีน ปี พ.ศ. 2551

ขั้นตอนการผลิต	ต้นทุน
เตรียมดิน โดยการไถเอง พ่อจีนจ่ายค่าน้ำมัน และแรงงานของลูกที่ได้ไปไถ โดยไปไถ ขณะนั้นน้ำมันลิตรละ 45 บาท ทั้งหมด 15,000 บาท และค่าแรงในการไปไถทั้งหมด 15 วัน คิดวันละ 200 บาท เป็นเงินทั้งหมด 18,000 บาท	405
ค่าเมล็ดพันธุ์ คิดไร่ละ	60
จ้างคนปลูกทั้งหมด เป็นเงิน 30,000 บาท คิดเป็นเงิน ไร่ละ	810
ค่ายาคุมหญ้า ทั้งหมด 5 กระสอบ ๆ ละ 320 บาท เป็นเงินทั้งหมด 1,600 บาท คิด เป็นเงินไร่ละ	43
ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ไม่ได้ใช้	-
ค่าสูบน้ำ ทั้งหมด 500 บาท	14
ปุ๋ย 16-20-0 ทั้งหมด 10 กระสอบ ๆ ละ 1,140 บาทเป็นเงิน 11,400 บาทและจ้างใส่ ปุ๋ยอีก กระสอบละ 100 บาท รวมเป็นเงินทั้งหมด 12,400 บาท คิดเป็นเงินไร่ละ	335
ปุ๋ย 46-0-0 2 กระสอบ ๆ ละ 1,350 บาทและจ้างใส่ปุ๋ยอีก กระสอบละ 100 บาท รวมเป็นเงินทั้งหมด 2,900 บาท คิดเป็นเงินไร่ละ	78
ค่าแรง คิดค่าแรงวันละ 100 โดยไป 3 เดือน คิดเป็นเงินไร่ละ 900 บาท	
ค่าขนส่ง	100
ค่าเกี่ยว เกียวเอง	
รวมต้นทุน	1,845

คิดต้นทุนการทำนาของพ่อจีนเฉลี่ยที่ไม่รวมค่าแรงของตัวเอง ไร่ละประมาณ 1,845 บาท
ทำทั้งหมด 37 ไร่ เป็นเงินลงทุนค่าทำนาทั้งหมด 68,265 บาท แต่ถ้าคิดค่าแรงที่ไปทำด้วยทั้งหมด
ตั้งแต่ไถเอง จนถึงเก็บเกี่ยวจะคิดเป็นต้นทุนต่อไร่ประมาณ 3,626 บาท ทำทั้งหมด 37 ไร่ เป็นเงิน
ลงทุนค่าทำนาทั้งหมด 134,162 บาท

ได้ข้าวจากการแบ่งแล้วทั้งหมด 14,000 กิโลกรัม ขายให้กลุ่มเมล็ดข้าวทั้งหมด 11,000
กิโลกรัม เหลือเก็บอีก 3,000 กิโลกรัม

สาเหตุที่พ่อจีนรับจ้างทำนาด้วย ทั้งที่มีเงินพอที่ไม่ต้องไปรับจ้างแล้ว เพราะว่าพ่อจีนมี
อาชีพการทำนาเป็นหลัก และมีผู้มาถามให้ทำจึงอยากทำ เพราะการทำนาของพ่อจีนไม่ได้ทำจน

เหนื่อยเกินไป เพราะใช้รถไถแบบนั่งขับ ไม่ได้ใช้รถไถเดินตาม จึงทำให้ไม่เหนื่อย พ่อขึ้นลงทุนซื้อรถไถในปี พ.ศ. 2551 ราคาประมาณ 280,000 บาท เป็นรถไถแบบมือสอง เริ่มใช้รถนาของตนเองเป็นครั้งแรก โดยมีลูกชายเป็นผู้รับจ้าง และมีการนำไปจ้างงานข้างนอกด้วย โดยปีที่ผ่านมาได้ค่าจ้างเป็นเงินประมาณ 25,000 บาท

“แต่ลุงไม่ได้ทำงานเหนื่อยมาก ทำบ้าง จ้างบ้าง เราอยู่กับนามาตั้งแต่เล็ก เราคิดว่าข้าวแพงเราก็ทำไปด้วย ไม่อยากปล่อยให้ร้างว่างเปล่า เราไม่ได้ออกแรงกับเรื่องการไถ เราเป็นผู้จัดการ ไม่ได้ลงมือทำทั้งหมด นั่งขับอยู่บนรถไถ ไม่ได้เหนื่อยเท่าไร มีลูกช่วยทำด้วย บางคนที่เขาใช้รถไถเดินตามเขาจะเหนื่อย เพราะต้องบังคับรถไถด้วย”

ปีที่ผ่านมาหลังจากหักต้นทุนการทำงานแล้ว พ่อขึ้นได้กำไรจากการทำนามาก เพราะว่า พ่อขึ้นใช้รถไถ ทำเองบ้าง เพื่อประหยัดการจ้างงาน

สุดท้ายพ่อขึ้นได้ฝากเกี่ยวกับการทำนาของพ่อขึ้นว่า “การทำนาจะทำได้เรื่อยๆ จนกว่าเราจะทำไม่ไหว การทำนาที่ผ่านมาก็มีเหนื่อยบ้าง แต่เราก็สามารถพักผ่อนได้ ไหวก็ทำต่อ ใจอยากทำเรื่อยๆ ถ้ามีแรงอยู่ก็จะทำไปเรื่อยๆ

“ชาวนาไม่เหมือนทำงานราชการ ใส่เสื้อผ้าขาด เก่า ผ่นตกก็อยู่ในนา บางคนไม่มาทำก็ไม่รู้ ไม่สู้งาน บางคนก็ให้คนอื่นทำ”

จากการทำนาเพียงอย่างเดียว ทำให้พ่อขึ้นได้เงินจากการขายข้าวเพียงอย่างเดียว แต่ถึงแม้ว่าพ่อขึ้นจะมีเงินมากจากการขายที่ดินแล้ว พ่อขึ้นเห็นว่า การทำอย่างอื่นไปด้วยน่าจะดี อย่างเช่น เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ปลูกผักสวนครัว หรือทำเกษตรผสมผสาน จะได้ทั้งอาหาร และได้ขายด้วย ดังนั้นพ่อขึ้นจึงเริ่มที่จะทำเกษตรผสมผสาน

เริ่มแรกของการทำผสมผสาน พ่อขึ้นเริ่มเริ่มทำครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยมีความสนใจและศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง โดยมีที่ดินที่ปลูกกล้วยมาแล้ว ซึ่งคิดว่าตนเองมีพื้นที่อยู่แล้วน่าจะนำพื้นที่ตรงนี้มาทำให้เกิดประโยชน์

เริ่มแรกพ่อขึ้นสนใจที่จะเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่

“เห็นเขาเลี้ยงกบ ขายกบได้ราคา ก็มาลองเลี้ยงดู เลี้ยงไปเลี้ยงมาก็ได้เงิน ปี 45 เอาแม่พันธุ์มาจากเขา โดยที่ไม่ได้ไปซื้อลูกกบของเขา เราก็มาสร้างบ่อ กระจายลงในบ่อ ขยายลงในบ่อ ไปซื้ออาหารมาเลี้ยงในแต่ละบ่อ แต่ละปีก็ไม่มาก ต้นทุนเรื่องค่าอาหารก็ไม่ค่อยสูงเท่าไร ขายก็ได้ราคาดี ได้ทั้งลูกกบ และกบโต ก็ไปได้ดี”

พ่อขึ้นเริ่มเลี้ยงกบ จากการศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง โดยไปติดต่อที่โรงเรียนบ้านหนองบัว ต. ศรีบัวบาน อ.เมือง จ. ลำพูน เพราะว่าที่นั่นมีอาจารย์เคยเลี้ยง จึงไปขอคำแนะนำพร้อมกับซื้อพ่อพันธุ์แม่พันธุ์มาจากอาจารย์ โดยเริ่มแรกซื้อพ่อพันธุ์แม่พันธุ์มาอย่างละ 50 ตัว ราคาภิโกลกรัมละ

100 บาท และอาจารย์ก็ให้คำแนะนำในการเลี้ยง และบอกว่าตัวไหนเป็นตัวยุ่ ตัวไหนเป็นตัวเมีย โดยตัวยุ่ตัวจะยาว มีปุ่มดำที่คาง 2 ข้าง หรือตัวเมีย ตัวเมีย คางจะขาว พ้องจะอ้วน

และสร้างบ่อเลี้ยงกบ 12 บ่อ เมื่อเลี้ยงได้ระยะหนึ่ง กบเริ่มขยายพันธุ์ ทำให้บ่อไม่เพียงพอ จึงสร้างบ่อเพิ่มอีก 8 บ่อ เมื่อขยายพันธุ์ออกมาอีกเรื่อยๆ ทำให้มาก กบเริ่มเต็มบ่อ พ่อขึ้นจึงเริ่มที่จะขายลูกกบ ซึ่งการลงทุนสร้างบ่อในครั้งนั้นทั้งหมด 20 บ่อ พ่อขึ้นลงทุนทั้งหมดเป็นเงินประมาณ 20,000 บาท เนื่องจากช่วงนั้นราคาปูน ทราย มีราคาสูง ทำให้ต้นทุนในการสร้างบ่อราคาไม่สูง

การตลาด

ขณะที่กบเริ่มขยายพันธุ์เรื่อยๆ พ่อขึ้นเริ่มมองหาการตลาดที่กว้างกว่า จึงติดต่อตลาดในเมืองซึ่งทุกครั้งที่จะนำออกขายจะมีพ่อค้าโทรมาสอบถามก่อน ว่ามีกบโตเพียงพอจะขายหรือไม่ ถ้าเพียงพอ พ่อค้าก็จะมาจับและรับซื้อถึงที่ พ่อขึ้นเล่าว่าปีแรกขายกบได้ประมาณ 1 แสนกว่าบาท ซึ่งขายได้ทั้งกบตัวเต็มวัย และลูกกบ ประกอบกับช่วงนั้นอาหารมีราคาไม่แพงทำให้ต้นทุนเรื่องอาหารไม่ค่อยสูง โดยปีนั้นจ่ายค่าอาหารประมาณ 5 หมื่นบาท ทำให้ได้กำไรจากการขายกบในปีนั้นประมาณ 5 หมื่นบาท

การนำกบออกขายให้กับพ่อค้าคนกลางจะขายปีละ 1 รอบเท่านั้น โดยขายครั้งเดียว

ปีที่ 2-5 ขายตัวเต็มวัยได้ไม่มาก พ่อขึ้นจะเน้นขายลูกกบเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากการขายลูกกบจะดีกว่าการขายตัวเต็มวัย เพราะไม่ต้องเปลืองค่าอาหาร โดยราคาที่ขายลูกกบตัวขนาดเท่าหัวแม่แมว ขายตัวละ 1.50-2.00 บาท นำออกขายบ่อละประมาณ 100 ตัว

“การขายลูกกบก็ดีกว่า เพราะว่าจะได้ไม่ต้องเปลืองค่าอาหารมาก เลี้ยงแบบที่สามารถกินได้ต้องใช้เวลาประมาณ 10 เดือนจึงจะขายได้”

การเลี้ยงหรือการผสมพันธุ์จะนำพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ 10 ตัว พ่อพันธุ์ 12 ตัวใส่ไว้ในบ่อ เพื่อให้ผสมพันธุ์เมื่อผสมเสร็จก็แยกบ่อ ให้เหลือแต่ไข่และลูกของมัน ประมาณ 1-2 อาทิตย์ก็มาดูอีกที และสังเกตว่าไข่หมดหรือยัง เพราะปกติแม่กบจะไม่ไข่ทั้งหมด จะทยอยไข่ แม่พันธุ์หนึ่งตัวไข่ประมาณ 4 ครั้ง จนกว่าไข่จะหมดท้อง

การคืนทุน

ตั้งแต่เลี้ยงมา ในปี 2545 จนถึงปัจจุบัน ขายได้กำไรปีแรกประมาณห้าหมื่นบาท ปีถัดมาได้ไม่มาก เพราะว่ากบติดโรค ได้เงินน้อย ระยะ 4-5 ปี ขายได้เงินประมาณปีละ 20,000 บาท หักค่าอาหารปีละประมาณ 5,000 บาท ได้กำไรปีละประมาณ 15,000 บาท ซึ่งทั้งหมดยังไม่ได้หักค่าแรง ปัจจุบันพ่อขึ้นมีแม่พันธุ์ 18 ตัวและพ่อพันธุ์อีก 15 ตัว

“การเลี้ยงก็ถือว่าดี ถ้าไรก็พออยู่ได้ ได้กินอีกด้วย ไม่ต้องไปซื้อ ถึงแม้ว่าระยะหลังอาหารเริ่มแพงแต่ก็ยังพออยู่ได้ เราไม่ได้ไปไหน อยู่กับสวนเราก็เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ไม่ต้องไปรับจ้างที่อื่น”

ปลา

เริ่มเลี้ยงปลาครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2548 - 2549 โดยลงทุนซื้อบ่อปลาไว้ในสวน จำนวน 2 บ่อ รวมเนื้อที่ประมาณ 1 งาน โดยเลี้ยงปลานิล 1 บ่อ และบ่อปลาทับทิม 1 บ่อ โดยปล่อยลูกปลานิลและปลาทับทิมอย่างละ 2,000 ตัว

การตลาด

ถ้าพ่อค้าต้องการก็จะโทรมาสอบถาม จึงนำปลาเอาออกมาขาย โดยซื้อวนลากออกมาขาย ปีละประมาณ 10,000 บาท ซื้อทีละเล็กทีละน้อย หรือถ้ามีงานในหมู่บ้าน ก็จะมีชาวบ้านมาขอซื้อ ครั้งละ 5-10 กิโลกรัม ตั้งแต่เริ่มเลี้ยงครั้งแรกนำออกมาขายบ้าง ซึ่งก็ไม่ได้ปล่อยปลาอีกปัจจุบันนี้ก็ยังคงมีอยู่จากการเริ่มแพร่พันธุ์ของลูกปลา

“เราปล่อยครั้งเดียว ตอนนี้ก็ยังมีอยู่ เพราะเริ่มแพร่พันธุ์เอง”

การเลี้ยงปลาในฤดูหนาวจะไม่ค่อยได้ให้อาหาร ปลาก็ไม่ค่อยเป็นโรค

ผักสวนครัว

เริ่มปลูกผักสวนครัวตั้งแต่ปีพ.ศ. 2545 เนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 1-2 งาน ได้แก่ ผักกาดหอมป้อม ผักก่าป็น โดยจะปลูกไว้กินบ้าง ขายบ้าง ชาวบ้านรู้ว่าลงทุนปลูก ถ้าต้องการก็ไปเก็บมาขายให้แม่ค้า แต่ไม่ได้เอาไปขายตามท้องตลาด

เป็ด

แรกเริ่มครั้งแรกในปี พ.ศ. 2549-2550 ประมาณ 10 ตัว ซึ่งตอนแรกเลี้ยงเป็ดป่าป (เป็ดแหบ) แต่ชาวบ้านบ่นว่าเป็ดเสียงดัง พ่อจึงขายและเปลี่ยนมาเลี้ยงเป็ดเทศ โดยเริ่มซื้อตัวเมีย 10 ตัว ซึ่งเป็นเป็ดที่พร้อมจะไข่ และตัวผู้อีก 10 ตัว โดยซื้อตัวละประมาณ 150 บาท ปัจจุบันสามารถแพร่ลูกแพร่หลาน และจับมาขายบ้าน เหลือแม่พันธุ์ประมาณ 18 ตัว พ่อพันธุ์อีก 2 ตัว

การเลี้ยงพ่อพันธุ์จะเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ ภายในสวนที่มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ ไม่ได้ขัง ปล่อยด้วยกัน ทั้งไก่และเป็ด

การตลาดจะมีพ่อค้าแม่ค้ามาติดต่อซื้อ ถ้ามีเพียงพอสำหรับขายก็จับขาย โดยเปิดที่ขายจะเป็นเปิดรุ่น

ไก่

พ่อขึ้นเริ่มซื้อไก่มาเลี้ยงตอนแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 โดยเริ่มเลี้ยงพร้อมกับกบ ซื้อมาครั้งแรกเป็นแม่พันธุ์ 8 ตัว พ่อพันธุ์ 2 ตัว หลังจากนั้นจึงเริ่มมีลูก จึงนำลูกมาเลี้ยงต่อ ได้ประมาณ 8-9 เดือน ก็สามารถขายได้ ปัจจุบันเหลือไก่ประมาณ 20 ตัว เป็นแม่พันธุ์อีก 15 ตัว

แม่พันธุ์จะซื้อรอบเดียว ก็สามารถขายได้ถึง 5 ปี โดยที่ไม่ต้องนำแม่พันธุ์มาขาย จะเลือกขายตัวที่ไม่ค่อยสมบูรณ์ แต่ถ้าต้องการเปลี่ยนแม่พันธุ์ ก็สามารถซื้อไกรุ่นมาเป็นแม่พันธุ์ใหม่ได้ การเลี้ยงไก่ก็เลี้ยงแบบปล่อย ไก่เล็กๆ ที่เกิดใหม่ ก็จะขังกรง พอเริ่มโตก็สามารถปล่อยได้

ราคาขายไกรุ่น(พร้อมที่จะไข่) ตัวละ 1 กิโลกรัม ประมาณ 70-80 บาท

นอกจากไก่เนื้อแล้ว พ่อขึ้นได้นำไก่ไข่มาเลี้ยง เพราะเห็นว่าการเลี้ยงไก่ไข่ก็น่าจะได้ผลผลิตที่ดี โดยเริ่มซื้อไกรุ่นพันธุ์ไข่มาเลี้ยงตั้งแต่วันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2551 จำนวน 20 ตัว ตัวละ 145 บาท โดยซื้อมาจากอำเภอป่าซาง โดยมีเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ คุณนิรุทธ์ ลังกาพิน มาแนะนำ

พ่อขึ้นสร้างกรงเองโดยใช้เศษไม้ วัสดุที่อยู่ภายในสวน ทำกรงเป็นล๊อคสำหรับให้ไก่อยู่ ล๊อคละ 1 ตัว

การเลี้ยงไก่ไข่ จะให้อาหารไก่ซึ่งเป็นหัวอาหาร โดยไก่ทั้งหมด 20 ตัวจะให้อาหารทั้งหมดประมาณเดือนละ 1.5 กระสอบ คิดเป็นเงินค่าอาหารไก่ประมาณเดือนละ 450 บาท

การดูแล โรค พ่อขึ้นบอกว่าไม่ค่อยมีปัญหา เพราะขณะที่ซื้อมาเริ่มแรกจะให้ยาคลายเครียด โดยผสมน้ำให้ไก่กินประมาณ 7 วันจึงหยุดให้จนถึงปัจจุบันนี้

ผลผลิตที่ได้ ช่วงแรกที่เลี้ยงไก่จะเริ่มให้ไข่เมื่อเลี้ยงได้ประมาณ 2 อาทิตย์ ไข่วันละ 5-10 ฟอง แต่ปัจจุบันจะเริ่มไข่เกือบทุกตัว เก็บไข่ได้ประมาณวันละ 15-18 ฟอง

ปัจจุบันนี้เหลือไก่ 19 ตัว ตายไปแล้ว 1 ตัว ซึ่งพ่อขึ้นคิดว่าจะซื้อมาเลี้ยงเพิ่ม เพราะได้ผลผลิตเกือบทุกวัน และถ้าไก่ไข่วันละ 15 ฟอง เมื่อหักต้นทุนค่าอาหารแล้วจะได้กำไรเดือนละประมาณ 900-1200 บาท

ผลผลิตที่ได้นอกจากไข่ไก่ คือ ขี้ไก่ ซึ่งพ่อขึ้นจะนำไปใส่เป็นปุ๋ยสำหรับพืชผัก ในนาข้าวบ้าง ดันลำไยบ้าง

ปัญหาเรื่องโรค ไม่ค่อยมีโรค กบก็ไม่ค่อยมี ถ้ามีก็เป็นโรคประมาณ 2-3 ตัว การเลี้ยงไม่ยาก เลี้ยงแบบปล่อยทิ้งไว้ มีธุระที่ไหนก็สามารถไปได้

จากที่พ่อขึ้น ทำนาไปด้วย และทำเกษตรผสมผสานไปด้วยนั้น พบว่าในปี พ.ศ. 2550 มีรัฐบาลเข้ามาสนับสนุนให้เป็นบุคคลที่ทำเกษตรผสมผสานตัวอย่าง หมู่บ้านละ 1 คน 18 ตัวอย่าง และมีผู้ใหญ่บ้านเห็นชอบ เพราะว่าทำเกษตรอยู่แล้ว ทำนา ทำสวน เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา ปกติก็ทำมาก่อนแล้ว

โดยพ่อชื่นก็ตั้งใจที่ได้ทำ และมีรัฐบาลมาสนับสนุนให้เป็นจุดเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งก็มีบุคคลในหมู่บ้านมาศึกษาบ้าน ซึ่งพ่อชื่นก็กล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า การทำลักษณะนี้ถึงแม้ไม่ได้เงินก้อน แต่ก็ยังดี ได้เล็กได้น้อยไม่เป็นไร ได้กินด้วย

5.2 ลุงอรรถพร สุขสัก เป็นเกษตรกรบ้านสันตะยอมคนหนึ่งที่เคยตรแบบผสมผสาน โดยทำนาเป็นหลัก และมีสวนลำไย ปลูกพืชผักสวนครัวไว้ขาย

ชีวิตครอบครัว ลุงนพมีลูก 2 คน คือ

1. กฤษฎา สุขสัก อาชีพเกษตรกร
2. นางเพลินจิต สุขสัก ปัจจุบันทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูน

การทำนาลุงนพเริ่มทำนาเมื่อปี พ.ศ. 2515 โดยขณะนั้นยังไม่แต่งงาน เมื่อหมดฤดูทำนาจึงได้ทำสวนเพื่อเป็นรายได้เสริม คือ ปลูกต้นไม้ล้มลุก ได้แก่ ถั่ว พริก น้ำเต้า แตง จิง ข่า ตะไคร้ แตงกวา แตงโม ดาวเรือง ในพื้นที่ 3 ไร่ โดยพืชผลที่ให้รายได้ดีที่สุดคือ ข่า โดยเมื่อหมดฤดูทำนาก็เข้าสวน

การปลูกพืชล้มลุก และพืชผักสวนครัวในขณะนั้น จะนำไปขายเองที่ในเมือง หลังจากปลูกพืชผักสวนครัว ได้ไม่นานหลังจากนั้นหยุดการปลูกและกลับไปทำงานก่อสร้างอีก 7 ปี และกลับมาทำนาต่อ และลุงนพเห็นว่า การทำนาและกลับไปทำงานก่อสร้างทำให้อยู่ไม่ได้ จึงเห็นว่าในเมื่อมีที่ดินอยู่แล้ว จะทำลงทุนทำสวน ลุงนพจึงเริ่มทำสวนลำไย และทำนา

ลุงนพเริ่มทำการเกษตรจริงจังในปีพ.ศ. 40 โดยทำนา ทำสวนลำไยในพื้นที่ 7 ไร่ ไร่ละอีก 2 ไร่ รวมทั้งหมด 9 ไร่ ช่วงที่ปลูกลำไยได้ปีแรก ถึงสองปี ก็ปลูกพืชผักสวนครัวเสริม ได้แก่ ข่า ตะไคร้ หอม กระเทียม แต่เมื่อลำไยสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ไม่สามารถปลูกพืชผักสวนครัวได้ ลุงนพเริ่มเช่าที่ดินใกล้เคียงอีก 4 ไร่ เพื่อปลูกพืชผักสวนครัว

การทำนาของลุงนพ

การทำนาของลุงนพได้ทำนาปลูก โดยเป็นนาที่อาศัยน้ำฝน มีทั้งหมด 11 ไร่ โดยทำกับลูกชาย ได้ผลผลิตทั้งหมด 3,300 กิโลกรัม ขายได้กิโลกรัมละ 10.5 บาท รวมเป็นเงินที่ได้จากการขายทั้งหมด

ความหมายของการทำนาของลุงนพ การทำนานั้นต้องทำ เพราะมันเป็นมรดกตกทอดกันมา ถ้าไม่ทำก็จะกลายเป็นนาร้าง ไม่ดี และต้องทำแบบต่อเนื่อง ถ้าเป็นร้างและกลับมาทำก็ไม่ดี เหลือกินก็ขาย ทำไว้กินในครอบครัว

การทำนาตอนนี้เริ่มได้กำไร เมื่อก่อนราคาต่ำ ถ้าต่ำกว่า 10 บาทขาดทุน แต่เราก็ตัดต้นทุนโดยการรับจ้างตัวเอง ทำเอง ถ้าจ้างหมด ได้กำไรไร่ละ 500 บาท

ที่นาของลุงนพเป็นนาข้าวฝน โดยการใส่ปุ๋ยจะเน้นการนำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่ทำขึ้นเองมาใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี และการทำนาของลุงมีความคิดที่จะทำนาแบบเอาจุลินทรีย์มาใส่ในนา โดยใช้จุลินทรีย์จากหยวกกล้วย เพื่อช่วยในการย่อยดิน ซึ่งลุงนพคิดว่าถ้าใส่จุลินทรีย์จากหยวกกล้วยมาใส่ในนาประมาณ 3 ปี จะทำให้ดินร่วนซุย ต่อไปก็ไม่จำเป็นต้องไถก่อนปลูก เพราะดินมีความร่วนเอง ซึ่งความคิดนี้ ลุงนพได้อินมาจากอาจารย์ ม.แม่โจ้

นอกจากนี้ลุงนพยังมีเทคนิคการทำนา เพื่อจะได้ไม่มี ปลูก หอย มารบกวน โดยนาต้องมีน้ำมาก “ถ้าน้ำมาก ปลูกไม่กิน หญ้าก็ไม่ออก ถ้ามีตะไคร่หอยก็ไม่กินข้าว ข้าวต้องมีภูมิคุ้มกันให้มัน และถ้ากล้าเราแก่ปุ๊บก็ไม่กินข้าว ข้าวก็จะไม่ล้ม”

และยังมีเทคนิคการกำหนดช่วงเวลาในการปลูกข้าวอีกด้วย โดยของลุงนพหว่านวันที่ 25 พฤษภาคม ปลูกวันที่ 10 มิถุนายน เพราะถ้ากล้าแก่หอยจะไม่มารบกวน หลังปลูก 4-7 วันจะต้องใช้ยาคลุมหญ้า

ที่นาของลุงนพเคยมีนายทุนมาติดต่อซื้อหลายครั้งแล้ว แต่ลุงนพก็ไม่อยากขาย เพราะคิดว่าถ้าขายไปแล้ว ถึงแม้จะได้เงินมาเยอะ เอาเงินไปสร้างบ้านซื้อรถ ก็คงหมด เก็บนาไว้จะดีกว่า ได้ข้าวกินตลอดไป ได้มากน้อยไม่เป็นไรก็ถือว่าไม่ต้องไปซื้อข้าวกิน ตอนนี้วิทยุ ของม.เกษตร รณรงค์ไม่ให้ขายที่ดินทำกิน ให้อนุรักษ์ไว้

ซึ่งลุงนพคิดว่าอาชีพการทำการเกษตรถือเป็นอาชีพที่มั่นคงแล้ว ถึงแม้จะขายได้น้อย แต่ก็ยังมีคนรับซื้อ ถ้าไม่ซื้อก็เอาไปขายเองได้ คนที่ไปทำงานที่นิคม ก็ไม่มั่นคง สุ่อาชีพทำนาไม่ได้ การเกษตรถึงแม้จะไม่ได้เงินมาก แต่ก็ยังยืนกว่า โดยลุงนพกล่าวถึงการทำนาว่า

“การทำนาไม่มีคำว่าขาดทุน ขาดทุนก็คือกำไร คิดว่าจะทำนาต่อไป จะไม่ขาย ถึงแม้จะมีนายทุนมาติดต่อซื้อหลายครั้งแล้ว ตอนนี้ อบต. รณรงค์ไม่ให้ขายที่ดินทำกิน เราต้องอนุรักษ์ไว้ ต้องทำนา เราไม่ต้องไปซื้อข้าว ขายข้าวได้กำไรก็เก็บเงินไว้”

การนำวัวควายมาเลี้ยง ลุงนพคิดว่าคงไม่กลับมาเลี้ยงแล้ว ควายเหมือนอดีต เพราะว่า ต้องเสียเวลาเกี่ยวหญ้ามาให้วัวควาย เสียเวลาดูแลมัน เอาเวลาไปทำอย่างอื่นดีกว่า

การขายข้าว ขายให้กับกลุ่มข้าวพันธุ์ดีทั้งหมด ขายได้ราคาระดับโลกรั่มละ 10.5 บาท (ข้าวชุมชน) กลุ่ม 11 บาท

การปลูกพืชผสมผสานของลุงนพ

ปัจจุบันพืชที่ลุงนพปลูกนอกเหนือจากการทำนา คือ สวนลำไย สวนมะนาว ข่า ตะไคร้ ซึ่งสิ่งทีประสบความสำเร็จที่สุด คือ ข่า เพราะสามารถเก็บได้ตลอดทั้งปี ปลูกดาวเรืองไม่ได้ผลผลิต

โดยการทำการเกษตรผสมผสาน ได้ปลูกลำไย ในอดีตทำลำไยในฤดู แต่การทำลำไยในฤดูจะมีปัญหาการทำนา เพราะช่วงที่ทำลำไยในฤดู เราต้องทำนาไปด้วย ไม่มีเวลา แต่การทำลำไย

นอกฤดูนั้น พอเกี่ยวข้าวเสร็จในเดือนพฤศจิกายน ก็มาเก็บลำไยพอดี จึงหันมาทำลำไยนอกฤดู ปีที่ผ่านมามีเงินค่าลำไยประมาณ 150,000 บาท โดยเก็บขาย 2 รอบ

ข้า ตะไคร้ และมะนาวปลูกรวมกันโดยสลับแถวภายในสวนที่เช่าไว้ ประมาณ 4 ไร่ ตะไคร้ มะนาวกำลังปลูกได้ประมาณ 1 ปี โดยปลูกทั้งหมด 250 ต้น ปี 2553 ก็สามารถเก็บมะนาวขายได้แล้ว โดยลงทุนคิดว่าจะทำมะนาวนอกฤดู เพราะได้ราคาดีกว่า

ขายข้า ตะไคร้ สามารถได้ทุกวัน โดยขายได้วันละ 200-300 บาท บางครั้งสามารถขุดข้าขายได้วันละ 1,000 บาท ซึ่งมีพ่อค้าแม่ค้ามารับซื้อถึงสวน

การดูแลก็ไม่ลำบาก ปลูกข้า ได้ 8-10 เดือน ก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้แล้ว โดยให้น้ำวันเว้นวัน และใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่ผลิตขึ้นเอง ใช้ฟางข้าวคลุมโคนต้นลำไย ต้นมะนาว เพื่อจะได้กักเก็บน้ำ

อดีต เคยเลี้ยงกบในสวนลำไย เลี้ยงได้ 1 ปี แต่เลี้ยงแล้วมีปัญหา เนื่องจาก การทำสวนลำไยต้องมีการพ่นยาบ้าง ทำให้กบได้รับสารเคมี ตาย ลงจนพิจิเล็กเลี้ยง

เลี้ยงปลาเลี้ยงตามธรรมชาติ เป็นบ่อเพื่อใช้ดักปลาในนาข้าว ขุดบ่อเพื่อล่อปลา

ภาพที่ 28 แสดงการทำงานร่วมกับเกษตรกรผสมผสานของคุณอุไรอรณพ สุขลัก

การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพของลุงนพ

ลุงนพทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เพื่อใช้เองภายในนาข้าว และสวน โดยเริ่มทำปุ๋ยอินทรีย์เมื่อปี พ.ศ. 2543 โดยได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่การเกษตร ประกอบกับความสนใจ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ของลุงนพเอง ทำให้นำมาปรับใช้และคิดค้นขึ้นเอง โดยสามารถผลิตปุ๋ยอินทรีย์ได้หลายอย่าง ได้แก่ ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด น้ำส้มควันไม้ น้ำส้มควันไม้สกัดรอกหนู จุลินทรีย์จากธรรมชาติ

ลุงนพเห็นว่าปุ๋ยอินทรีย์จะทำให้ดินดี ลดต้นทุนเรื่องปุ๋ย

ปัจจุบันลุงนพคิดค้นปุ๋ยอินทรีย์ และจุลินทรีย์ได้เอง ได้แก่ จุลินทรีย์จากหยวกกล้วยเพื่อ ใช้ในนา โดยเอาความรู้การทำปุ๋ย ที่ได้จากการฟังจากวิทยุ AM 612 ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีการถ่ายทอดเสียงทั้งวัน เกี่ยวกับการเกษตรทั้งหมด และนอกจากนั้นได้ ปรึกษา ดร. อาณัฐ ตันโซ อาจารย์จาก ม. แม่โจ้อีกด้วย โดยปีหน้าจะทำปุ๋ยเองเป็นจริงเป็นจัง เพราะเป็นการ ประหยัดค่าใช้จ่ายในเรื่องของปุ๋ย และได้ผลดีกว่า

ลุงนพเป็นบุคคลที่ค่อนข้างประสบผลสำเร็จคนหนึ่ง และเป็นที่ยึดของคนทั่วไปในการ ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ โดยตั้งแต่ปี 2545 กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ซึ่ง ลุงนพได้กล่าวไว้ว่า

“ถ้าเราหันมาใช้อินทรีย์ได้ทั้งหมดก็ดี การใส่ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์กับข้าวต่อเนื่อง อนาคต ต่อไปก็คงจะลดต้นทุนได้ ถ้าจอมปลวกเอามาใส่อะไรก็ดีหมด เพราะน้ำเมือกของมันจะสร้างไค โทซาน”

การปรับตัวของการทำนา

การปรับตัวของการทำนาของลุงนพ คือ ทำนาไปด้วย และปลูกพืชล้มลุก พืชผักสวนครัว ไปด้วย โดยลุงนพได้กล่าวว่า “ปลูกพืชเชิงเดี่ยวไม่ไหว เกียวข้าวเสร็จก็ต้องไปรับจ้าง ถ้าขยันมัน ก็อยู่ได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน”

“นากับลำไยมันก็มีความสัมพันธ์กัน อย่างเช่นเกี่ยวข้าวเสร็จเราก็ได้ฟาง หรือฟาง เรา ก็เอาไปใส่ได้ต้นลำไย ส่วนใบลำไยเราก็เอาไปทำเป็นปุ๋ยใส่ในนาได้เหมือนกัน เกิดการแลกเปลี่ยน กัน ไม่ต้องได้ซื้อ”

นอกจากนั้นลุงนพยังได้เป็นสมาชิกกลุ่มข้าวชุมชน และกลุ่มทำนา ตำบลป่าสัก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ทำให้การขายข้าวของลุงนพได้ราคาที่สูงกว่าเกษตรกรคนอื่นที่ไม่ได้เข้ากลุ่ม โดยจาก การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ลุงนพได้กล่าวถึงข้อดีของการเข้ากลุ่มคือ

1. ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
2. เกิดความช่วยเหลือซึ่งกันและกันง่ายขึ้น
3. เมื่อเกิดปัญหาข้าวเป็นโรคก็ช่วยกันแก้ปัญหา แ่งกัน เกิดเครือข่าย

4. ทดลองตกกล้า ตกเร็วดี ตกกล้าช้าไม่ดี
5. ราคาข้าวสูงขึ้น
6. เราขายข้าวพันธุ์ดี แต่ไปซื้อข้าวที่อื่นมากินแทน

6. เปลี่ยนรูปแบบการทำนา อย่างเช่น การทำนาหว่าน หรือการทำนาจ่อม ซึ่งอาจจะเป็นทางเลือกทางหนึ่งที่เกษตรกรหันมาใช้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาเพื่อให้ลดต้นทุน และระยะเวลาในการปลูกข้าวลงได้ โดยการทำนาหว่านถ้าไม่มีปัญหาเรื่องหญ้า อาจจะทำให้ต้นทุนการทํานาลดลงได้ ยกตัวอย่างการทำนาหว่านของลุงศักดิ์ชัย อภิวงษ์งาม เกษตรกรบ้านสันป่าสัก โดยตัวอย่างต้นทุนการทำนาหว่านของลุงศักดิ์ชัย อภิวงษ์งาม ซึ่งทำนาหว่าน 10 ไร่ มีต้นทุนการทํานาต่อไร่ดังนี้

ตารางที่ 17 แสดงต้นทุนการทำนาหว่านของลุงลุงศักดิ์ชัย อภิวงษ์งาม

ขั้นตอนการผลิต	เป็นเงิน
เตรียมดิน โดยการจ้างไถ และคราด	1,000
ค่าเมล็ดพันธุ์ ซื้อปีเว้นปี ปีที่ผ่านมากิโลละ 15 บาท ซื้อ 25 กิโลกรัม	140
จ้างคนหว่าน ไร่ละ	50
ค่ายาคุม ไม่ใส่ แต่ใช้การถอนตั้งแต่เริ่มไถ	
ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ใช้วิธีเก็บออก	
ค่าสูบน้ำ	50
ปุ๋ย 16-20-0	190
ปุ๋ย 46-0-0	85
ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด	76
ปุ๋ยหมัก	250
ค่าแรง คิดค่าแรงวันละ 100 โดยไป 3 เดือน คิดเป็นเงินไร่ละ 900 บาท	
ค่าขนส่ง เอาจักรยานไป	
ค่าเกี่ยว จ้างรถเกี่ยว ไร่ละ	1,000
รวมต้นทุน	2,841

จากต้นทุนการทำนาของลุงศักดิ์ชัย พบว่าถ้าไม่รวมค่าแรงจะมีต้นทุนการทำนาหว่านไร่ละ 2,841 บาท ซึ่งปลูกทั้งหมด 10 ไร่ รวมต้นทุนทั้งหมด 28,410 บาท แต่ลุงศักดิ์ชัย ขายผลผลิตข้าว ได้ทั้งหมด 57,000 บาท แสดงว่าเมื่อหักต้นทุนแล้ว ลุงศักดิ์ชัย ได้กำไรทั้งหมดเป็นเงิน 28,590 บาท ซึ่งถ้าคิดว่าการไถที่ได้ทั้งหมด เป็นการจ้างทำงาน 6 เดือน ทำให้ลุงศักดิ์ชัยมีเงินเดือนเดือนละ 4,765 บาท

จากข้อมูลต้นทุนการทำนาหว่านของคุณลุงศักดิ์ชัย อภิวงษ์งาม พบว่า การทำนาหว่าน สามารถลดต้นทุนการผลิต และลดระยะเวลาการผลิตลงได้ และได้ผลผลิตไม่ต่างจากการทำนา ปลูก

7. การรวมกลุ่มผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน

การรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ทำนาเพื่อผลิตเมล็ดข้าวชุมชน ส่งผลทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ความรู้ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำนาระหว่างสมาชิกกลุ่ม และนอกจากนั้นยังทำให้ สามารถขายข้าวได้ในราคาที่สูงขึ้น อีกทั้งมีตลาดรับซื้อที่แน่นอน มีกำลังใจในการผลิตข้าว

6.2 กลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว

1. มีกิจการเป็นของตัวเอง

คุณลุงเรวัฒน์ เทพศักดิ์ เป็นอดีตเกษตรกรที่เลิกทำนาไปตั้งแต่ปี พ.ศ. ปัจจุบันกลายเป็น เศรษฐีผู้ที่มีฐานะคนหนึ่งในหมู่บ้านน้ำบ่อเหลือง

ลุงเรวัฒน์ เทพศักดิ์ หรือลุงพล กับป้าถนอมณล เทพศักดิ์ เป็นชาวบ้านน้ำบ่อเหลืองคน หนึ่งที่อดีตเคยเป็นเกษตรกร แต่ปัจจุบันกลายเป็นเศรษฐีที่มีฐานะทางบ้านดี จากการขายที่นาเพื่อ ก่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์

ในอดีตลุงเรวัฒน์เคยมีที่นาจำนวนทั้งหมด 17 ไร่ กับ 15 ไร่ อยู่บริเวณใกล้สหพัฒน์ ขณะที่มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ ทำให้ที่ดินใกล้ๆ บริเวณนั้นมีราคา สูงขึ้น ทำให้ที่ดินของลุงพลซึ่งอยู่ใกล้บริเวณนั้นมีคนมาติดต่อซื้อ ซึ่งลุงเรวัฒน์เห็นว่าน่าจะขาย เพราะที่ดินบริเวณนั้นไม่สามารถทำนาได้ เพราะน้ำไม่ค่อยมี เป็นที่แห้งแล้ง การทำนาเกิดรายจ่าย มากกว่ารายรับ ทำให้ลุงเรวัฒน์ตัดสินใจขายไปในปี พ.ศ. 2535 โดยขายนา 2 รอบ รอบแรกขายไร่ ละ 50,000 บาท ต่อมาขายได้ในราคา 110,000 บาท

หลังจากที่ขายนาแล้ว ลุงเรวัฒน์จึงนำเงินที่ได้มาสร้างหอพัก เพราะเห็นว่าการมีนิคม อุตสาหกรรมเกิดขึ้น ย่อมเกิดความเจริญ เกิดแรงงานหลั่งไหลเข้ามาทำงานในเครือสหพัฒน์ การ สร้างหอพักน่าจะดีกว่า และจึงการผูกมัดกับบริษัท วาโก้ ในเครือสหพัฒน์ คือให้พนักงานของ

บริษัทวโถ้วมาพัก โดยมีหอพักทั้งสี่จำนวน 18 ห้อง หลังจากนั้นสร้างเพิ่มอีก 5 ห้อง รวมเป็น 23 ห้อง ราคาเช่าห้องละ 1000 บาท ยังไม่รวมค่าน้ำและค่าไฟ

ภาพที่ 29 แสดงหอพักของลุงลุงเรวัฒน์ เทพศักดิ์

ต่อมาไม่นานลุงเรวัฒน์ขายหอพักดังกล่าวให้กับพี่ชาย และมาสร้างใหม่เป็นที่ดินที่อยู่ใกล้บ้าน ประมาณ 14 ห้อง และอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากลุงเรวัฒน์มีฐานะดีจากการขายที่นาแล้ว ญาติๆ ของลุงเรวัฒน์ทุกคนก็มีฐานะดีไม่แตกต่างจากลุงเรวัฒน์ด้วย โดยพบว่า ญาติๆ ของลุงเรวัฒน์นำเงินที่ได้จากการขายนาของพ่อแม่ ซึ่งได้แบ่งให้ลูกๆ มาสร้างหอพัก ซึ่งญาติของลุงเรวัฒน์มีหอพักกันเกือบทุกคน ได้แก่

1. ป้าทอง มีหอพัก จำนวน 40 ห้อง
2. ป้าลาน มีหอพัก จำนวน 40 ห้อง ปัจจุบันขายหอพักไปแล้ว
3. ลุงสม มีหอพัก จำนวน 13 ห้อง
4. ลุงเขียว มีหอพัก จำนวน 23 ห้อง
5. ลุงเรวัฒน์ มีหอพัก จำนวน 14 ห้อง
6. น้าอ้อด มีหอพัก จำนวน 23 ห้อง

ปัจจุบันลุงเรวัฒน์ มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีสบาย ถึงแม้ไม่ได้ทำนา ต้องซื้อข้าวกิน แต่ก็ไม่ได้ลำบาก เพราะลุงเรวัฒน์คิดว่า การที่มีนาก็เหมือนซื้อข้าวของตัวเองกิน การทำนาต้องใช้เงินในการลงทุน เกษตรกรบางคนก็ขาดทุน จึงทำให้คิดว่า การซื้อข้าวกินก็ไม่น่าจะลำบาก การนำเงินไปลงทุนสร้างหอพัก กลับทำให้เรามีเงินใช้ทุกๆ เดือน โดยไม่ต้องทำงาน

ส่วนลูกๆ ของลุงเรวัฒน์ ก็มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี โดยคนโตจบปริญญาตรีแล้วและทำงานธุรกิจส่วนตัว ร้านถ่ายเอกสาร ซึ่งปัจจุบันธุรกิจใหญ่โต ขยายกิจการออกมาเป็นหลายสาขา ส่วนลูกสาวคนเล็ก จบปริญญาตรีแล้ว ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานในธนาคารแห่งหนึ่งที่กรุงเทพฯ

ทุกวันนี้ ลุงเรวัฒน์ใช้ชีวิตที่สบาย เพราะไม่ต้องไปทำงานเหนื่อยเหมือนคนอื่นๆ มีรายได้ทุกเดือนจากการค่าเช่าหอพัก เดือนละประมาณ 10,000 บาท อีกทั้งยังมีลูกๆ ส่งเงินมาให้ใช้ประจำ ทำให้ทุกวันนี้ลุงเรวัฒน์ สามารถไปเที่ยว ปั่นจักรยานออกกำลังกาย ขับรถวิบากเล่นได้ตามสบาย โดยไม่มีภาระอื่นใด ใช้ชีวิตกับภรรยาได้อย่างมีความสุข

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินกิจกรรมของโครงการ เจริญใจเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม การศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ที่ได้รับการสนับสนุนทุนสำหรับนักศึกษาปริญญาโท ในการทำวิทยานิพนธ์จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้ชุดโครงการ CBMAG (Community – Based Master Research Grant) ตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. 2550 – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ระยะเวลาในการดำเนินการทั้งหมด 18 เดือน

ซึ่งการเข้าไปทำการวิจัยในพื้นที่ ได้ใช้กลไกของการนำเอาวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโทเข้าไปทำงานวิจัยกับชาวบ้าน ซึ่งมีชาวบ้านเป็นทีมวิจัย ซึ่งมีความแตกต่างกับ การทำงานแบบ CBR (Community – Based Research) นั่นคือ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น CBR มุ่งพัฒนาชุมชน ให้พึ่งตนเองได้เป็นหลัก เนื้อหาทางวิชาการเป็นเรื่องรอง ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ ร่วมแก้ปัญหาผ่านกระบวนการวิจัย ชาวบ้านอาจเป็นนักวิจัยเอง หรือเป็นผู้ช่วยวิจัย

ส่วนงานวิจัยของ CBMAG มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้นักศึกษาและอาจารย์ เข้าไปทำงานวิจัยในชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างโอกาสให้คนในชุมชน ได้ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ในการแก้ปัญหของตนเองผ่านกระบวนการวิจัย ซึ่งนักวิจัยไปพบปัญหาชาวบ้านแล้วพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย หรือนักวิจัยมีโจทย์ที่ตัวเองสนใจ แล้วแสวงหาชุมชน ที่มีปัญหาตรงกับโจทย์วิจัย มีพื้นที่เป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมายที่จะร่วมเรียนรู้ ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย โดยอาสาเป็นทีมวิจัยร่วม ออกแบบกระบวนการวิจัย ดำเนินการวิจัยและสรุปผลการวิจัยร่วมกัน (กระบวนการวิจัยอยู่ในพื้นที่มากกว่าอยู่ในห้องปฏิบัติการในมหาวิทยาลัย)

ซึ่งถึงแม้ว่า โครงการวิจัยเรื่อง เจริญใจเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม การศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จะเป็นโครงการที่เน้นทางด้านวิชาการมากกว่า การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการแก้ปัญหาและโจทย์วิจัยไม่ได้เป็นปัญหาของชุมชน แต่ผู้วิจัยก็ได้นำความรู้ทางด้านวิชาการเข้าไปวิเคราะห์ถึงเงื่อนไขเชิงซ้อนต่อการดำรงอยู่และหายไปของการทำนา โดยพบว่ากรณีที่เกษตรกรจะสามารถทำนาอยู่ได้ ขึ้นกับปัจจัยและเงื่อนไขหลายๆ อย่างมารวมกัน เกษตรกรที่รวยก็ยังคงทำนา เกษตรกรที่จน ก็ยังคงทำนา มีที่ดินก็ยังคงทำนา ไม่มีที่ดินก็ยังคงทำนา ปัจจัยและเงื่อนไขเดียวไม่สามารถมาตัดสินว่าจะ

ทำนาต่อหรือไม่ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นลักษณะของการไปเอาข้อมูลจากทีมวิจัยชาวบ้าน และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเอง โดยผ่านการพิจารณาจากอาจารย์จากมหาวิทยาลัย ไม่ได้เป็นการร่วมวงวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับทีมวิจัยชาวบ้าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการออกแบบงานวิจัยเองน้อย แต่ก็ถือว่าเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้าน ซึ่งก็ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจที่จะทำนาต่อไป ถึงแม้ว่าจะประสบกับปัญหาที่ส่งผลต่อการทำนาต่างๆ มากมายก็ตาม

การนำเอาความรู้จากที่เรียนมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยนี้

เนื่องจากผู้วิจัยได้ศึกษาระดับปริญญาโทในสาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (SLUSE) ซึ่งในหลักสูตรการเรียนการสอนในสาขาวิชา SLUSE พบว่าได้มีการลงพื้นที่ จำนวน 3 ครั้ง โดยลงไปศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีเครื่องมือที่ใช้คือ การทำ PAR การสำรวจพื้นที่ การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การใช้แบบสอบถาม การใช้แผนที่ ซึ่งตัวนักวิจัยเคยผ่านการลงพื้นที่มาแล้ว จึงนำเอาเครื่องมือคือ การสำรวจพื้นที่ มาประยุกต์ใช้ก่อน เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่วิจัย บริบทชุมชน และนอกจากนั้นยังมีการศึกษาจากข้อมูลมือสอง เมื่อได้ข้อมูลคร่าวๆ จะทำการสังเกต หลังจากนั้นก็จะทำการจัดประชุม PAR จากการที่เรียนมา และมีการทดลองใช้แล้ว มาจัดประชุมกลุ่มใหญ่ ซึ่งการทำ PAR จะได้ข้อมูลแต่ละประเด็นในภาพรวม ซึ่งยังเป็นภาพที่กว้าง แต่นอกเหนือจากข้อมูลภาพรวมแล้ว จะได้เกษตรกรที่นักวิจัยต้องการแต่ละประเด็น เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก เช่น นักวิจัยศึกษาประเด็นทรัพยากรน้ำ ผู้วิจัยจะได้ผู้ที่เชี่ยวชาญ และมีความรู้พิเศษเกี่ยวกับเรื่องน้ำ เช่น พ่อหลวงอุทัย พิงคะสัน ซึ่งเป็นประธานเหมืองฝายและกลุ่มผู้ใช้น้ำตำบลป่าสัก พ่อประพันธ์ ลือศักดิ์ ซึ่งเป็นประธานเหมืองฝาย บ้านสันป่าสัก ซึ่งจะรู้เรื่องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรทั้งหมด

นอกจากการสังเกต การทำ PAR และการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำความรู้แต่ละประเด็นที่ได้ทำการศึกษา มาประยุกต์ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. การใช้แผนที่ ผู้วิจัยนำเครื่องมือแผนที่ มาใช้ ซึ่งนักศึกษาสาขาวิชา SLUSE ทุกคนต้องใช้แผนที่เป็น เพื่อศึกษาดำเนินที่ตั้งของหมู่บ้าน ขอบเขตของหมู่บ้าน บริบทในภาพรวม
2. นำแต่ละประเด็นของการศึกษาในสาขาวิชามาประยุกต์ใช้

เนื่องจากการลงพื้นที่ของนักศึกษาสาขาวิชา SLUSE แต่ละครั้ง ต้องมีประเด็นที่จะศึกษาเพื่อให้ครอบคลุม ได้แก่ ต้องมีการศึกษา ประเด็นทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ การศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ประเด็นการผลิต ประเด็นเศรษฐกิจและสุดท้ายคือ ประเด็นด้าน สังคม กลุ่ม องค์กร ซึ่งนักวิจัยได้นำทุก ๆ ประเด็นที่นักศึกษา SLUSE ได้ลงศึกษา

มาแล้วมาศึกษาบูรณาการร่วมกัน ให้กลายเป็นหัวข้อ วัตถุประสงค์ โจทย์วิจัย และต้องศึกษาให้ครบแต่ละประเด็น และให้ครอบคลุมมากที่สุด

จากการดำเนินกิจกรรมของโครงการที่ผ่านมา สามารถสรุปผลการดำเนินกิจกรรมได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

5.1.1 กระบวนการวิจัย

5.1.1.1 กระบวนการพัฒนาโครงการ

เนื่องจากโครงการวิจัยเรื่อง เงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา จาก การขยายตัวของอุตสาหกรรม กรณีศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นโครงการวิจัย ที่มีจุดเริ่มต้นจากโครงการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ต.ป่าสัก อ. เมือง จ. ลำพูน และโครงการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนา ตำบลป่าสัก อำเภอ เมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งทั้งสองโครงการ ได้วิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประโยชน์ทางด้านการทำนา แต่ ยังไม่ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนา ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็น ว่า น่าจะทำการศึกษาเพิ่ม เพื่อจะได้้นำข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ที่สุด ในการเผยแพร่ให้กับเกษตรกร เยาวชนคนอื่นๆ ที่สนใจศึกษาเรื่องการทำนา จึงเกิดการพัฒนาเป็นโครงการวิจัยเกิดขึ้น และใน ระหว่างการทำวิจัย พบว่า โครงการดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับโครงการอื่นๆ อีก คือ โครงการ กระบวนการพัฒนาการจัดการเหมืองฝายในลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากเป็น โครงการที่ได้ศึกษาเรื่องเหมืองฝาย ทำให้ผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโครงการ พร้อมทั้งร่วม แบ่งปันข้อมูลซึ่งกันและกัน

5.1.1.2 กระบวนการจัดประชุมกลุ่ม

โครงการที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเป็นโครงการที่ไม่ได้ศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อ วางแผนในการแก้ปัญหาาร่วมกัน แต่เน้นเป็นการเก็บข้อมูลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย ซึ่งจะใช้วิธีการประชุมกลุ่ม ผู้วิจัยก็ได้ข้อค้นพบจากการจัดประชุมกลุ่มและได้เกษตรกรตัวอย่างที่ พร้อมจะเผยแพร่องค์ความรู้จากกลยุทธ์วิธีการปรับตัวเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ และแนวทางที่จะนำ ผลของการวิจัยไปเผยแพร่ความรู้ให้กับเกษตรกรท่านอื่นๆ ที่สนใจ และเยาวชนเพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิต การทำนาที่นับวันยิ่งจะสูญหายไป

5.1.1.3 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านพื้นที่ทำนา เกษตรกรที่ทำนา

โครงการวิจัยดังกล่าว ต้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านพื้นที่การทำนา และจำนวน เกษตรกรที่ทำนา โดยต้องเดินสอบถามข้อมูลแต่ละครัวเรือน แต่การทำงานก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลจำพื้นที่ทำนา และจำนวนเกษตรกรที่ทำนาในอดีตไม่ได้ ทำให้ผู้วิจัยต้องมาปรับ วิธีการใหม่ โดยขอข้อมูลจากเกษตรอำเภอเมืองจังหวัดลำพูน และโครงการกระบวนการพัฒนาการ

จัดการเหมืองฝายในลำน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ได้ทำการเก็บข้อมูลด้านพื้นที่การทำนา จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะวางแผนการทำงานร่วมกัน เพราะจะได้ไม่ต้องเสียเวลาในการเก็บข้อมูล เพราะกลุ่มเป้าหมายมีการซ้อนทับกัน

5.1.1.4 กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก

กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นกระบวนการหนึ่งที่ผู้วิจัยเลือกที่จะนำมาใช้ในการเก็บข้อมูลของโครงการวิจัย ถึงแม้ว่ากระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึกจะเป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดก็ตาม แต่เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุมกลุ่มเป็นการรวบรวมข้อมูลจากในวงประชุมเท่านั้น การสอบถามข้อมูลที่ต้องการความละเอียดหรือเจาะลึกในแต่ละประเด็นไม่สามารถทำได้ บางครั้งผู้เข้าร่วมประชุมไม่อยากจะนำเสนอ ข้อมูลอาจจะเป็นความลับไม่กล้าที่จะให้ข้อมูล พูดไม่เก่ง หรือเกรงว่าการให้ข้อมูลออกไปจะกระทบกระแทกกับคนอื่น จะเป็นการให้ร้ายป้ายสี ทำการการเข้าไปสอบถามจากนอกวงประชุมน่าจะได้ข้อมูลที่ดีกว่า ทำให้ผู้วิจัยต้องทำการสังเกตจากวงประชุมว่าในวงมีใครคนใดคนหนึ่งที่อยู่ในเรื่องนั้นๆ จึงต้องทำการติดตาม นัดหมายเพื่อจะทำการเข้าไปสัมภาษณ์ที่บ้าน เพื่อผู้ตอบจะสามารถให้ข้อมูลที่มีความละเอียดยิ่งขึ้นได้

5.1.2 ผลที่ได้จากกระบวนการวิจัย

5.1.2.1 ได้คนและทีมวิจัย

ถึงแม้ว่าโครงการเงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา จากการขยายตัวของอุตสาหกรรม ภูมิศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จะเป็นโครงการที่ไม่ได้เน้นการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาของเกษตรกรโดยตรง หรือไม่ได้เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องการแก้ไขเป็นโครงการเพื่อให้แต่เกษตรกรหรือทีมวิจัยได้เข้ามาประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ให้เกิดเป็นข้อมูล แต่เกษตรกรหรือทีมวิจัยก็ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่เห็นถึงพลังของกลุ่มในการที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหา แต่อย่างน้อยโครงการวิจัยฯ ก็ได้ทีมวิจัยที่จะมาเข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เก็บข้อมูลด้วยทุกครั้ง ถึงแม้จะมีไม่ว่างบ้าง ติดธุระบ้าง แต่ก็ยังเสียสละเวลาอันมีค่ามาให้ข้อมูลกับเรา เป็นการให้จากชาวบ้านจริงๆ เพราะโครงการนี้ เป็นโครงการที่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาปากท้องให้กับชาวบ้านได้อย่างปัจจุบันทันด่วน แต่ทุกท่านก็มีความตั้งใจ และเต็มใจมาร่วมประชุม มาให้ข้อมูลเรา

โดยในปัจจุบันมีทีมวิจัยที่มาเข้าร่วมประชุมตลอด ประมาณ 33 คน ถึงแม้จะติดภารกิจเป็นบางครั้ง แต่เกษตรกรทั้งหมด ก็มาติดตามผลจากเกษตรกรคนอื่นๆ

5.1.2.2 ได้เพื่อนต่างวัยและได้ญาติ

จากการเข้าไปทำงานวิจัยในพื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลียง หลายครั้งได้มีการจัดประชุม และหลายครั้งผู้วิจัยได้เข้าไปหาทีมวิจัยที่บ้าน ทำให้ผู้วิจัยเริ่มกลายเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวเกษตรกรไปแล้ว การเข้าไปหลายๆ ครั้ง ทำให้เริ่มรู้จัก จาก ความรู้จักกลายเป็นสนิทสนม และจากความสัมพันธ์ เริ่มกลายเป็นลูกๆ หลานๆ ของทีมวิจัยมากขึ้น อย่างเช่น การเข้า-ออก บ้านของคุณณรงค์ สมณศักดิ์ บ้านพ่อศักดิ์ชัย อภิวงค์งาม บ้านพ่อชื่น (พ่อเสาร์แก้ว) บ้านลุงนพ สุขศักดิ์ บ้านพ่อหลวงอุทิศย์ พิงคะสัน และอีกหลายๆ คน จากที่นักวิจัย รู้จักเพียงทีมวิจัย ก็เริ่มที่จะรู้จักแม่บ้าน (ภรรยาของทีมวิจัย) และเริ่มรู้จัก ลูก ๆ หลานๆ เข้าไปเที่ยว ที่สวน ไปดูการเกี่ยวข้าว ไปขอแบ่งปันผลไม้บ้างเป็นบางครั้ง ทำให้นักวิจัย รู้สึกกลายเป็นส่วน หนึ่งของครอบครัวของทีมวิจัยไปบ้าง และนับถือทีมวิจัยเสมือนญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง โดยขณะที่ไป ต่างจังหวัด ก็มักจะซื้อของฝากคิดไม้คิดมือไปเยี่ยม และมักได้รับของฝาก กลับมาจากในพื้นที่ เช่นกัน

5.1.2.3 ชุมชนได้รู้จักคำว่า กระบวนการวิจัย มากยิ่งขึ้น

ขณะที่เข้าไปทำการวิจัยกับทีมวิจัย พบว่ามีทีมวิจัยบางคนที่เคยทำงานวิจัยมาก่อนหน้าแล้ว อย่างเช่น พ่อหลวงอุทิศย์ พิงคะสัน แต่เกษตรกรหรือทีมวิจัยท่านอื่นๆ ถึงแม้ว่าจะเข้าร่วมการประชุมกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาบ่อยครั้ง แต่ก็ยังไม่ทราบถึงคำว่ากระบวนการวิจัยอย่างแท้จริง แต่หลังจากที่ได้มาทำการวิจัยในครั้งนี้ และอีกหลายโครงการที่ทำร่วมกัน พบว่า ทีมวิจัยเริ่มเห็น ความสำคัญกับคำว่า งานวิจัย และเห็นกระบวนการวิจัย เริ่มที่จะคิดอยากจะทำโน้น ทำนี้ มากขึ้น โดยทีมวิจัย บางคนเริ่มคิดว่า การทำนาเริ่มไม่มีผู้สืบทอดแล้ว จึงเล็งเห็นว่า น่าจะถ่ายทอดความรู้ เรื่องการทำนาให้กับเด็กนักเรียน จึงอยากที่จะเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้กับเด็กนักเรียน

5.1.2.4 ได้ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์

ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการทำนาและจำนวนเกษตรกรที่ทำนา

จากการวิจัยที่ผ่านมา พบว่าในปัจจุบันนี้ พื้นที่การทำนา และจำนวนเกษตรกรที่ทำนามีการเปลี่ยนแปลง โดยพบว่า พื้นที่บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสัก พื้นที่การทำนา และจำนวนเกษตรกรที่ ทำนาไม่ได้ลดลงไปมากจากอดีต แต่หลังจากที่เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นก็ไม่กระทบทำให้ พื้นที่นาและจำนวนเกษตรกรลดลง เพราะเกษตรกรบ้านสันคะยอม และบ้านสันป่าสักเห็นว่า อย่างไรก็ต้องทำนา อย่างไรก็ต้องมีข้าวไว้บริโภคภายในครัวเรือน เพราะถือว่าเป็นอาชีพที่พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ได้ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีนาที่ต้องทำนา การทำอาชีพอื่นก็สามารถทำเป็นอาชีพเสริม ได้ ซึ่งเขาได้กล่าวว่าจะทำนาจนกว่าจะไม่สามารถทำได้ แต่อนาคตหลังจากที่หมดรุ่นนี้ไปแล้ว

ลูกหลานจะทำนาหรือไม่แน่นอนไม่ทราบ ถึงแม้จะไม่ลงมือทำเอง ก็คงต้องจ้างทำ เพราะมีนาอยู่แล้ว คงไม่ขายนาซึ่งเป็นสมบัติของพ่อแม่ของเขาเพื่อไปซื้ออย่างอื่น

แต่พื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลืองนั้นพบว่าตั้งแต่ที่มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้น ที่นาลดลงและจำนวนเกษตรกรที่ทำนาลดลงไปมาก ปัจจุบันเหลือเพียงไม่ถึง 10% และลดลงไปเรื่อยๆ เพราะเกษตรกรเริ่มไม่ทำนา คิดว่าการซื้อข้าวกินน่าจะดีกว่าการทำนา การทำนาเหมือนกับซื้อข้าวตัวเองกิน

ข้อมูลด้านเงื่อนไขเชิงซ้อนที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา

ผลการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การทำนาเปลี่ยนแปลง

สาเหตุที่เกษตรกรหันมาทำนากันมาก เนื่องจาก

1. ข้าวมีราคาสูงขึ้น สามารถขายสินค้าได้ราคาสูง และจะสูงขึ้นเรื่อยๆ เพราะข้าวเริ่มขาดแคลน และเกษตรกรก็จะมีรายได้ที่สูงขึ้น
2. ผลผลิตเพิ่มขึ้น เนื่องจากกลุ่มบ้านสันกะยอม และชาวบ้านใกล้เคียง มีการนำเอามาเล็ดข้าวพันธุ์ดีมาใช้เป็นพันธุ์ที่ปลูกเพื่อทำให้ผลผลิตดีขึ้น
3. ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน ดีขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต โดยเฉพาะพื้นที่บ้านสันกะยอม บ้านสันป่าสัก มีฝายมหาโชค เหมือนไส้ไก่ ซึ่งจะมีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกเมื่อเทียบกับอดีตที่อาศัยแต่เพียงน้ำฝนอย่างเดียว
4. มีการนำเทคโนโลยีการผลิตเข้ามาช่วยในการเพาะปลูก เช่น รถไถ ปุ๋ย หรือแม้กระทั่งเครื่องเกี่ยวข้าว
5. รูปแบบการทำนาเปลี่ยนไป เนื่องจากในปัจจุบัน มีการทำนาหว่าน และนาอ้อมกันมาก เนื่องจากการทำนาดำจะมีต้นทุนการผลิตสูงกว่า และการทำนาหว่านในปัจจุบันก็สามารถเกี่ยวได้ง่าย เนื่องจากมีรถเกี่ยวข้าว

สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรทำนาลดลง เนื่องจาก

1. น้ำขาดแคลน ระบบชลประทานบางพื้นที่ไม่ทั่วถึง เกิดภาวะฝนทิ้งช่วง ฝนตกน้อยทำให้ไม่มีน้ำ นาในปัจจุบันนี้เป็นนาที่อาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ ถ้าฝนตกมากน้ำจากระบบชลประทานก็มาทั่วถึง แต่ถ้าฝนไม่ตกน้ำจากระบบชลประทานก็มาไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะเกษตรกรที่อยู่ปลายน้ำ อย่างเช่น บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง แทบไม่ต้องอาศัยน้ำจากชลประทานเลย เพราะการปล่อยน้ำจากระบบชลประทานจะมีระยะเวลาในการปล่อยน้ำ บางครั้งปล่อยมา 5 วันอาจจะไม่ถึงที่นา ทำให้น้ำแห้งก่อนถ้าระบบน้ำอุดมสมบูรณ์ ทั่วถึง การทำนา 3 เดือนก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้แล้ว

2. ราคาข้าวถูก ทำให้เกษตรกรหันมาทำนากันน้อย เพราะถ้าทำแล้วอาจไม่คุ้มค่า
เกษตรกรเห็นว่าเอาเวลาไปทำงานอย่างอื่นดีกว่า
3. การทำนาได้เงินช้า และต้องลงทุนสูง เพราะว่าการทำนาต้องจ่ายค่าไถ ค่าปลูก หรือ
ลงทุนก่อน กว่าที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตต้องใช้เวลาเกือบ 6 เดือน จึงจะขายได้เงิน การไป
ทำงานอย่างอื่น 1 เดือนก็ได้เงินแล้ว
4. ค่าแรงสูงขึ้น เพราะไม่ค่อยมีการเอามือเอารุ่นเหมือนในอดีต และแรงงานภาค
การเกษตรก็หันไปเป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรมกันมาก ทำให้ค่าแรงสูงขึ้น ไม่คุ้มค่า
กับการลงทุนทำนา
5. ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ค่าน้ำมันแพง ปุ๋ยราคาสูงขึ้น
6. การทำนาก็เหมือนซื้อข้าวจากนาของตัวเองกิน ทำเองไม่คุ้มค่า ไปทำงานอย่างอื่น
ดีกว่า
7. ไม่มีคนสืบทอด และเด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ทำนาไม่เป็นเพราะหันไปเป็นแรงงาน
ภาคอุตสาหกรรมกันมาก และพ่อแม่ก็ไม่ได้ปลูกฝังเรื่องการทำนาให้กับลูกหลาน ไม่
เหมือนในอดีตที่เวลาวางจากการเรียนหนังสือก็ต้องไปช่วยพ่อแม่ทำนา หรือเวลาหลัง
เลิกเรียนก็ต้องไปเล่นที่ไร่นา แต่ปัจจุบันเมื่อเด็กว่างจากการเรียนก็หันไปเล่นเกมจาก
คอมพิวเตอร์บ้าง หรือต้องไปเรียนพิเศษบ้าง ทำให้เด็กเยาวชนในปัจจุบันนี้ห่างไกล
จากไร่นากันมาก แทนจะไม่รู้จักว่าการทำนาเป็นอย่างไร จึงทำให้ไม่มีคนสืบทอด
อาชีพชาวนา
8. การย้ายถิ่นฐาน เนื่องจากปัจจุบันลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัดกันมาก หลังจากไป
ทำงานแล้วก็มีครอบครัวอยู่ในพื้นที่นั้น ไม่กลับมาอยู่กับพ่อแม่ พ่อแม่แก่แล้วทำนาไม่
ไหวก็ทิ้งนาร้างว่างเปล่า จ้างเขาทำหรือไม่ก็ให้คนอื่นทำและแบ่งข้าวกันระหว่าง
ผู้ทำกับเจ้าของนา
9. คนมีลูกน้อย จึงไม่มีใครมาทำนา เนื่องจากในอดีต มักจะมีลูกหลายคน ในครอบครัว
หนึ่ง มักจะมีลูกหลายคน ถ้าพ่อแม่ต้องการให้ลูกเป็นข้าราชการ คนใดคนหนึ่งในบ้านก็
ต้องมาทำนา เพราะต้องมีคนใดคนหนึ่งสืบทอด แต่ปัจจุบันแต่ละครอบครัวมักมีลูก 1-
2 คน ถ้าจะให้ลูกมาทำนาคงไม่ได้ ก็ต้องไปทำงานอย่างอื่นแทนการทำนา เพราะคิดว่า
การทำงานอื่นๆ ย่อมดีกว่าการทำนา
10. ประชากรในหมู่บ้านลดลง เนื่องจากปัจจุบันนี้มีลูกครอบครัวละ 1-2 คน ไม่เหมือน
ในอดีตที่มักจะมีลูกมากๆ จึงทำให้ประชากรในหมู่บ้านเริ่มลดลง

11. โรงงานนิคมอุตสาหกรรมเข้ามา ชาวบ้านหันไปทำงานในนิคมที่ได้ค่าตอบแทนมากกว่าการทำงาน
12. มีการขายที่ดินเพื่อนำไปสร้างโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร และนำไปปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ทำให้พื้นที่ทำนาลดลง
13. เปลี่ยนที่นาเป็นสวนลำไย ทำให้ที่นาลดลง โดยเฉพาะปีนี้ที่ลำไยได้ราคาสูง ข้าวราคาตกต่ำ เกษตรกรก็อยากจะเปลี่ยนจากที่นาเป็นสวนลำไยอีก
14. ใช้สารเคมี ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กระทบต่อสุขภาพร่างกาย

จากปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนา ทั้งเปลี่ยนแปลงทำให้เกษตรกรหันมาทำนา หรือเปลี่ยนแปลงทำให้เกษตรกรเลิกทำนาเหล่านี้ พบว่า ปัจจัยและเงื่อนไขที่เหมือนกันจะทำให้เกษตรกรทั้งหันมาทำนาและเลิกทำนาต่อ และก็ไม่ใช่เป็นปัจจัยและเงื่อนไขเพียงข้อเดียว ยังคงมีอีกหลากหลายเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนา ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งปัจจัยและเงื่อนไขเป็นประเด็นหลักๆ ดังนี้

ปัจจัยเรื่องน้ำ ซึ่งการใช้น้ำถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการทำนาปัจจัยหนึ่ง ซึ่งถ้าไม่มีน้ำ เกษตรกรก็ไม่สามารถทำนาได้ ในอดีตการทำนาอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว แต่ตั้งแต่ที่มีสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาร ผ่านฝายต่างๆ ทำให้เกษตรกรสามารถมีทางเลือกในการใช้น้ำ น้ำที่ได้ก็มีอย่างทั่วถึงทั้งคนต้นน้ำและปลายน้ำ แต่ปัจจุบันสภาพที่ดิน เปลี่ยนไป ประกอบกับมีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเครื่องสพัตน์ ทำให้เกิดสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เกิดขึ้น น้ำในบางพื้นที่จึงไม่เพียงพอ เพราะปัญหาเรื่องการถมที่ดินจากการสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ปัญหาน้ำเน่าเสีย จากท่อน้ำทิ้ง ทำให้เกษตรกรไม่สามารถทำนาได้

เมื่อน้ำจากอ่างแม่สารไม่เพียงพอ ชาวนาก็สร้างสระน้ำในที่นาเพื่อใช้กักเก็บน้ำใช้ในการทำนา แต่การสร้างสระน้ำก็เป็นการแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้หมด เพราะยังเกิดปัญหาน้ำขังที่นา ข้าวเน่าอีกด้วย ถือได้ว่า การขาดแคลนน้ำก็เป็นปัญหา และการที่มีน้ำมากก็เป็นปัญหา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเรื่องน้ำเมื่อมีเพียงพอ ก็ต้องมาดูเรื่องดินด้วย เพราะถ้าพื้นที่ไหนน้ำมีปัญหา แต่ดินมีปัญหา ก็ไม่สามารถทำนาได้เช่นกัน ซึ่งจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม อาจทำให้ดินมีคุณภาพเสื่อมโทรมบ้างแต่ก็ไม่ถึงขั้นรุนแรง แต่พื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องดินมากคือ พื้นที่ที่ติดกับนิคมอุตสาหกรรมและบ้านจัดสรร เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรม หรือหมู่บ้านจัดสรร ปล่อยน้ำเสียลงสู่ดิน เมื่อนำดินไปตรวจ อาจมีสภาพกรดต่ำเล็กน้อย ซึ่งเกษตรกรก็สามารถแก้ปัญหาได้โดยการปรับสภาพดินก่อนทำการปลูก เช่น นำโดโรไมค์ ปุ๋ยอินทรีย์มาใส่ ส่งผลกระทบบ้างทำให้ผลผลิตข้าวลดลงเพียงเล็กน้อย แต่ก็ไม่รุนแรงมากถึงขั้นที่ทำให้เกษตรกรเลิกทำ

นา แต่สิ่งที่เป็นปัจจัยหลักๆ ที่ส่งผลทำให้เกษตรกรเลิกทำนาไปเลย คือ ปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงที่ดิน ซึ่งการเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมหรือสหพัฒน์ ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงที่ดินในปัจจุบัน ซึ่งถ้าไม่มีนิคมอุตสาหกรรมเข้ามาก็คงไม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่ดินอย่างมากในปัจจุบันนี้ ทั้งนี้อาจจะเพราะปัจจัยของการสร้างนิคมอุตสาหกรรมหรือสหพัฒน์ และการตัดถนนสายเลียบเมืองทำให้ เกิดความเจริญอย่างรวดเร็ว ทำให้ที่ดินที่อยู่ติดถนนซูเปอร์ซึ่งเดิมเป็นที่นาทั้งหมด ถูกแปรสภาพเปลี่ยนแปลงไปเป็นอาคารพาณิชย์

นอกจากที่ดินที่ถูกแปรสภาพเป็นโรงงานอุตสาหกรรมหรือสหพัฒน์ ยังได้ถูกเปลี่ยนสภาพเป็นหอพัก บ้านจัดสรร รีสอร์ท อาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมและการตัดถนนสายเลียบเมือง ซึ่งเปลี่ยนที่นาในพื้นที่ที่ติดถนน และลึกเข้าไปจนถึงเขตพื้นที่บ้านสวนหลวง หนองปลาซา การขายที่ดินเพื่อสร้างถนน โรงงานอุตสาหกรรมหรือสหพัฒน์ บ้านจัดสรร รีสอร์ท ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่อยู่บ้านน้ำบ่อเหลียงเลิกทำนา เพราะขายที่ดินไปหมดกลายเป็นเศรษฐี นักธุรกิจ ซึ่งทำธุรกิจค้าขายให้กับคนต่างพื้นที่ที่มาอยู่อาศัย แต่เกษตรกรที่อยู่บ้านสวนคะยอม บ้านสันป่าสัก บางคนถึงแม้จะขายที่นาในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลียงได้ในราคาสูง แต่ก็ยังคงซื้อนาราคาถูกมาทำนาอยู่ ทำให้ยังคงมีนาเพิ่มขึ้น ทำนาจนถึงปัจจุบันและจะยังคงสืบต่อไปถึงรุ่นลูกหลานต่อไป ซึ่งจะพบว่า ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงที่ดิน ได้ส่งผลทำให้เกษตรกรเลิกทำนาไปหลายคน โดยเฉพาะพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลียง

ปัจจัยด้านการผลิตก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนาถึงแม้จะไม่มากจากการที่มีจากการขยายตัวของสวนอุตสาหกรรมหรือสหพัฒน์ พบว่า ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนาไปบ้าง อุปสรรคในการทำนา พบว่าได้มีการประยุกต์นำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตก่อนที่จะมีการนิคมอุตสาหกรรมเข้ามา การนำรถไถเดินตามเข้ามา การนำปุ๋ยเคมีเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิต ได้เข้ามาก่อนที่จะมีนิคมอุตสาหกรรมแล้ว แต่เมื่อนิคมอุตสาหกรรมเข้ามา อาจมีการเริ่มใช้รถที่มีสมรรถนะที่สูงขึ้น เช่น รถไถเดินตามเข้า หรือ รถไถขนาดเล็ก เนื่องจากเกษตรกรเริ่มฐานะดีขึ้นจากการขายที่ดิน เกษตรกรท่านใดที่ยังไม่มีรถไถเดินตาม เมื่อขายที่ดินได้ ก็จะซื้อรถไถเดินตาม เกษตรกรท่านไหนที่มีรถไถเดินตามแล้ว ก็เปลี่ยนมาซื้อรถไถที่มีขนาดใหญ่ขึ้น กลายเป็นนายทุนเพื่อเอาไว้รับจ้างไถที่ดิน

สิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนไปหลังจากที่นิคมอุตสาหกรรมหรือสหพัฒน์เข้ามาอย่างเห็นได้ชัด คือ รูปแบบการทำนา เนื่องจากเกษตรกรไม่มีเวลาที่ต้องมาทำนาปลูกกันเหมือนดังอดีต เพราะต้องหาเช้ากินค่ำ ทำงานตามนิคม รับจ้าง หรือไม่กี่ประกอบอาชีพค้าขาย จึงต้องเปลี่ยนจากนาปลูกมาทำนาหว่าน หรือนาจ่อม เพราะการทำนาปลูกจะมีต้นทุนการทำนาที่สูง เนื่องจากเกษตรกรไม่มีเวลามาทำนาเอง หรือไม่มีการเอามือเอารำเหมือนในอดีต เพราะต้องทำงาน นอกภาคเกษตรมากขึ้น ทำ

ให้ต้องจ้างทำนา ทั้งขั้นตอนการไถ การปลูก การใส่ปุ๋ย และการเกี่ยว นอกจากนี้ยังทำให้ต้นทุนการใช้จ่ายปุ๋ย ฆ่าหอยสูงขึ้น เพราะอดีต ปุ๋ย หอยมีไม่มาก เกษตรกรมีเวลาว่าง มักจะเก็บทิ้ง แต่ปัจจุบัน หอย ปุ๋ย มีมาก เพราะสภาพน้ำเปลี่ยนไป เกษตรกรก็ไม่มีเวลาว่างมาเก็บ ทำให้ต้องใช้จ่ายปุ๋ย หอย ทำให้ต้นทุนสูงขึ้น

การมีนิคมอุตสาหกรรมเข้ามาทำให้เศรษฐกิจของบ้านน้ำบ่อเหลือง และเศรษฐกิจของเกษตรกรบางคนในบ้านสันป่าสักเปลี่ยนแปลงไปมาก ทำให้เกษตรกรมีฐานะดีขึ้นจากการขายที่ดิน เพื่อสร้างเป็นโรงงานอุตสาหกรรม สร้างเป็นหอพัก อาคารพาณิชย์ หมู่บ้านจัดสรร

ชาวบ้านบ้านน้ำบ่อเหลือง มีอาชีพหลากหลายอาชีพมากขึ้น มีการทำธุรกิจส่วนตัว ค้าขาย จากผลของการขยายตัวของอุตสาหกรรม

ส่วนบ้านสันป่าสัก และบ้านสันคะยอม ไม่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม จึงทำให้เศรษฐกิจภายในครัวเรือนไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงดีขึ้นหรือแย่ลง

จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจพบว่า บ้านน้ำบ่อเหลืองเกษตรกรส่วนใหญ่เลิกทำนาจากการขายที่ดินให้กับนายทุน ส่วนเกษตรกรบ้านสันคะยอมและบ้านสันป่าสักยังคงทำนาอยู่

จากการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ ทำให้สังคม กลุ่ม องค์กร มีการเปลี่ยนแปลง พบว่าตั้งแต่ที่มีนิคมอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์เข้ามาทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อย โดยเฉพาะบ้านน้ำบ่อเหลือง ที่อดีตวิถีชีวิตต้องทำนา แต่ปัจจุบัน วิถีชีวิตหรืออาชีพต้องมาทำธุรกิจส่วนตัว ทำงานบริการ หรือรับจ้างตามสถานที่ต่างๆ ในอดีตเข้ามาต้องแบกจอบ เสียม ไปทอไร่ทอนา แต่ปัจจุบันเข้ามากลับต้องรับมาเปิดร้านขายของ การรับประทานอาหาร การดำรงชีวิตก็พึ่งตลาดมากขึ้น ไม่ได้ตื่นมาเพื่องข้าว หุงหาอาหาร เหมือนในอดีต ไม่ทำนาอย่างเดียวเหมือนในอดีต แต่กลับพึ่งอาหารจากนอกบ้านมากขึ้น ส่วนการดำรงชีวิตของการทำนาในพื้นที่บ้านสันคะยอม และบ้านสันป่าสัก มีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา และการไปรับจ้าง ในฤดูทำนาก็ทำนา ถ้ามีเวลาว่างประมาณ 1-2 วันก็มักจะพักผ่อนอยู่กับบ้าน แต่ถ้ามีเวลาว่างมากก็จะไปรับจ้าง โดยการรับจ้างส่วนใหญ่จะไปรับจ้างเป็นช่างก่อสร้าง คนรุ่นใหม่ก็ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม คนมีอายุมากแล้วน้อยคนนักที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

การหาอาหารในอดีต มักจะหาอาหารตามท้องไร่ท้องนา เช่น ในฤดูปลูกต้นกล้าเสร็จ ชาวนาจะเริ่มปล่อยน้ำเข้านา ทำให้เริ่มมีปลา ปุ๋ย หอย เข้ามาอยู่อาศัย ชาวนาในขณะนั้นก็หาอาหารตามท้องนา โดยจับปลา จับปู หอยบ้าง เมื่อข้าวเริ่มตั้งท้อง ก็เริ่มมีกบ เขียด เข้ามาอยู่อาศัย หรือเริ่มจำศีล ทำให้ชาวนาสามารถไปส่องหากบ หาเขียดในเวลากลางคืน ไม่เพียงแต่สัตว์ในน้ำ

เท่านั้น ชาวนาซังได้ล่าหนูนานเพื่อนำมาบริโภคด้วย ส่วนพืชที่อยู่ตามท้องนาในอดีตก็มีมากมาย อย่างเช่น ใบบัวบก ซึ่งนิยมนำมาทำน้ำใบบัวบก หรือนำมารับประทานกับน้ำพริก

และตั้งแต่ที่เริ่มมีนิคมอุตสาหกรรมเข้ามาทำให้พื้นที่ทำนาลดลง โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงในหนองน้ำ ชาวนาเลยเริ่มทำให้ใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้น ชาวนาจึงไม่กล้าหาอาหารตามท้องไร่ท้องนา เพราะกลัวสัตว์มีสารพิษ การหากินตามธรรมชาติยากขึ้น ปลาที่เคยหาตามท้องไร่ท้องนาก็เปลี่ยนมาหาตามห้วย หนอง คลอง บึง บ้าง หรือไม่กี่ไม่กล้ารับประทาน หรือไม่มีสัตว์น้ำเลย

เมื่อเริ่มมีอาชีพที่หลากหลายขึ้น ทำให้ชาวบ้านเริ่มออกทำงานนอกบ้านมากขึ้น การทำอาหารภายในครัวเรือนก็เริ่มน้อยลง เพราะต่างคนต่างก็ไปทำงาน ก็ต้องหาอาหารรับประทานตามนอกบ้าน

ค่าครองชีพที่อดีต ไม่ต้องได้ใช้จ่าย และขณะที่เริ่มมีอุตสาหกรรมขึ้น ทำให้อาหารแพง ทุกอย่างถือว่าใช้เงินเป็นใหญ่ ทำให้ค่าครองชีพในหมู่บ้านสูงขึ้น ต่างคนต่างอยู่ เกิดการดำรงชีพแบบไม่ยุ่งเกี่ยวกัน ถูกเทคโนโลยีครอบงำทางด้านเทคโนโลยีมากขึ้น

ส่วนการก่อตั้งกลุ่มนั้น ไม่ได้เป็นผลมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม การตั้งกลุ่มเป็นนโยบายในการช่วยเหลือเกษตรกรจากภาครัฐ แต่การมีอุตสาหกรรมเข้ามากลับทำให้การเอามือเอาวันลดลง เพราะญาติพี่น้องไม่ได้ว่างงานเหมือนในอดีต เวลาว่างก็ต้องไปทำงานรับจ้างบ้าง ทำงานในนิคมอุตสาหกรรมบ้าง จึงทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติลดลง ลูกหลานออกไปทำงานนอกบ้านไม่มาช่วยกัน มีการจ้างทำเป็นส่วนใหญ่ ส่วนลูกหลานเมื่อพ่อแม่ เริ่มทำงานรับจ้าง นอกเหนือจากการทำนา ก็เริ่มมีเงินเพื่อส่งลูกหลานเรียนสูงๆ ซื้อเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์มาให้ลูก ทำให้ลูกหลานห่างไกลไร่นามากขึ้น จึงเริ่มไม่มีเยาวชน หันมาสนใจที่จะช่วยพ่อแม่ทำนา

เยาวชนคนหนุ่มสาวก็เช่นเดียวกัน หันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าการกลับมาช่วยพ่อแม่ทำนา เพราะได้เงินมากกว่า รวมทั้งเป็นอาชีพที่ไม่ต้องก้มหน้าตากแดด

จึงพบว่า ปัจจัยทางด้านสังคม กลุ่ม องค์กร ถึงแม้จะมีการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ ก็ไม่ได้ทำให้การทำนาลดลง เกษตรกรยังคงทำนาอยู่ แต่อาจจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการดำรงชีวิต ไปบ้างเล็กน้อย

จากปัจจัยและเงื่อนไขด้านทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การผลิต เศรษฐกิจ และสังคม กลุ่ม องค์กร พบว่าปัจจัยเพียงปัจจัยเดียวสามารถเป็นตัวกำหนดให้เกษตรกรยังคงทำนาต่อไป หรือเลิกทำนา ได้ และก็ไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยเพียงปัจจัยเดียวเท่านั้นที่จะทำให้เกษตรกรเลิกทำนา หรือยังคงทำนาต่อไป ต้องใช้หลายๆปัจจัยมาซ้อนทับกัน เพื่อช่วยในการตัดสินใจว่า ควรที่จะทำนาต่อไป หรือ ไม่ทำนาแล้ว โดยปัจจัยที่มาซ้อนทับกันนั้น ก็ขึ้นอยู่กับกรอบการออกแบบของเกษตรกรว่าตนเอง มีปัญหาเรื่องอะไร มีจุดแข็ง จุดอ่อนเรื่องอะไร

ข้อมูลด้านกลยุทธ์ของการดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา และเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว

จากกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา และเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว ซึ่งแต่ละคนก็มีกลยุทธ์และวิธีการในการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ทำกันทั้งระดับปัจเจก และระดับชุมชน แต่ทั้งนี้เห็นว่ากลยุทธ์และวิธีการของแต่ละคน จะเข้าหลักการของการทำเกษตรผสมผสาน หรือหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกษตรกรท่านอื่นๆ สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ง่าย

ปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่า เกษตรกรส่วนใหญ่คิดว่า การทำนาอย่างเดียวไม่สามารถอยู่ได้แล้ว เพราะ ถ้าหมดฤดูของการทำนา เกษตรกรก็จะอยู่บ้านอย่างเดียว ไม่มีรายได้เสริม การอาศัยเงินจากการทำนาแค่ 6 เดือน จะไม่สามารถอยู่ได้ ดังนั้นเกษตรกรจึงมีกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ได้ และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จะไม่อาศัยเงินที่ได้จากการขายข้าวเพียงอย่างเดียว และปัจจุบันเกษตรกรมีทางเลือกที่จะทำอาชีพเสริมอื่นๆ

กลยุทธ์การดำรงอยู่ของพ่อหลวงอุทัย พิงคะตัน เป็นกลยุทธ์ในระดับชุมชน เพราะได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร โดยวิธีการเลี้ยง การทำนา การตลาด ต้องมีการพึ่งพิงกลุ่ม

กลยุทธ์การดำรงอยู่ของพ่อประเสริฐ จอมศักดิ์ และของลุงอรรณพ สุขลัก เป็นกลยุทธ์การปรับตัวในระดับปัจเจก กล่าวคือ ทำด้วยตัวเอง แก้ปัญหาด้วยตัวเอง และหาตลาดด้วยตัวเอง ไม่มีหน่วยงานใดมาสนับสนุน โดยลุงอรรณพ สุขลัก ถือได้ว่าเป็นเกษตรกรที่แก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง มีการศึกษาหาความรู้ ในการดำรงชีวิตอย่างสม่ำเสมอ เช่น การศึกษาหาความรู้ด้านการผลิตปุ๋ยจากการศึกษา ฟังจากสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และได้ปรึกษาอาจารย์จากมหาวิทยาลัยแม่โจ้

กลยุทธ์การดำรงอยู่ของคุณลุงเสาร์แก้ว ทาระศักดิ์ เป็นกลยุทธ์การดำรงอยู่ในระดับปัจเจก ก่อน โดยจะศึกษา หาความรู้ ความสนใจด้วยตัวเอง หลังจากนั้นก็มีหน่วยงานจากสำนักงานเกษตรอำเภอเข้ามาสนับสนุนให้เป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านสันป่าสัก

กลยุทธ์การดำรงอยู่ของคุณลุงเรวัฒน์ เทพศักดิ์ เป็นกลยุทธ์การดำรงอยู่ในระดับปัจเจก โดยทำด้วยตัวเอง ไม่มีชุมชนเข้ามาสนับสนุน

5.1.2.5 ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหา

จากการจัดเวทีการประชุมประเด็นปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง การทำนา เกษตรกรได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อภาครัฐให้ช่วยเหลือ เช่น การแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ ได้เสนอให้กับทางกรมชลประทานแก้ไขปัญหา โดยการเปลี่ยนเส้นทางผันน้ำใช้ ในระบบชลประทาน จากเดิมที่ผ่านจากบ้านทุ่งยาวซึ่งใช้ระยะทางมาถึงบ้านสันป่าสักเป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร โดยได้เสนอให้ผันมาผ่านมาทางบ้านจำบอน ไม่ต้องผ่านบ้านจำบอน ซึ่งจะใช้ระยะทางเพียง 7 กิโลเมตร ทำให้ลดระยะทางลง 8 กิโลเมตร ทำให้ปัจจุบันนี้ ทางคณะกรรมการเหมืองฝายตำบลป่าสัก จะรีบทำการแก้ไข โดยส่งเรื่องให้ทาง อบต. เรียบร้อยแล้ว โดยทั้งหมดนี้เป็นที่น่ายินดีให้กับเกษตรกรผู้ใช้น้ำที่อยู่ปลายน้ำจะสามารถใช้น้ำได้เร็วขึ้น และน้ำก็จะสามารถผ่านที่นาของตนเองได้ โดยไม่ต้องเกิดปัญหาการแย่งน้ำ

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 เนื่องจากผู้วิจัยได้รับการพิจารณาโครงร่างวิทยานิพนธ์จากทางคณะสังคมศาสตร์ หลังที่เซ็นต์สัญญาโครงการกับทาง สกว. แล้วเป็นเวลาประมาณ 7 เดือน ทำให้ก่อนหน้านี้ผู้วิจัยไม่ได้ลงพื้นที่เท่าที่ควร เนื่องจากเกรงว่าถ้ายังไม่ได้รับการอนุมัติโครงร่างจากคณะ หรือทางคณะมีปัญหาที่อาจจะทำให้มีการแก้ไข การเซ็นต์สัญญากับทาง สกว. อาจเป็นโมฆะได้ จึงทำให้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลล่าช้า ประกอบกับเป็นช่วงการทำนา ทำให้ทีมวิจัยต้องไปทำงาน และการจะเข้าไปจัดประชุมในช่วงคำก็ไม่สามารถทำได้ เพราะทีมวิจัยเกิดความเหนื่อยล้าจากการทำงาน ข้อมูลที่ได้จึงล่าช้า ทำให้ต้องขยายเวลาโครงการต่ออีก 6 เดือน แต่ผู้วิจัยก็พยายามเร่งการเก็บข้อมูลเพื่อให้เสร็จทันภายในกำลังหลังจากที่ได้ทำการขยายโครงการแล้ว

5.2.2 เนื่องจากโครงการวิจัยเรื่อง เงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา จากการขยายตัวของอุตสาหกรรม ภูมิศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นโครงการวิจัยที่เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อ การดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา ไม่ได้ทำการศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเท่าที่ควร และจากโจทย์วิจัย และวัตถุประสงค์ของการวิจัยก็ไม่ได้เป็นปัญหาของเกษตรกรที่ต้องได้รับการแก้ไขโดยปัจจุบันทันด่วน ทำให้โครงการดังกล่าวไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรท่านอื่นๆ มากเท่าที่ควร ยังคงเป็นเพียงเกษตรกรกลุ่มเดิมๆ เท่านั้น โดยถ้าจะให้โครงการวิจัยมีความสมบูรณ์มากกว่านี้ น่าจะมีเกษตรกรคนอื่นนอกเหนือจากทีมวิจัยมาร่วมด้วย และโดยเฉพาะเกษตรกรที่เลิกทำนาแล้ว เพราะที่ผ่านมาเกษตรกรที่มาให้ข้อมูลยังเป็นเกษตรกรที่ทำนาทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเพียงด้านเดียว ถ้าได้ข้อมูลหลายๆ ด้านจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นที่หลากหลายยิ่งขึ้น

5.2.3 การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผนการทำงาน ยังคงมีน้อย เนื่องจากการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่ยังไม่เน้นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร เน้นการจัดประชุมกลุ่มมากกว่า

5.2.4 ทีมวิจัย เกิดความกล้าแสดงออกมากขึ้น จากที่ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ก็แสดงความคิดเห็นมากขึ้น เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ถ่ายทอดจากประสบการณ์การทำงานจริงของเกษตรกร

5.2.5 เกษตรกรมีความเข้าใจในการเข้ามาทำงานวิจัยในพื้นที่ และพร้อมให้ข้อมูล เกษตรกรเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นทีมวิจัย ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง และภูมิใจที่จะได้นำเอาข้อมูลด้านการทำนาไปเผยแพร่ให้กับเยาวชน

5.2.6 เกิดกิจกรรมนอกเหนือแผนงานวิจัย ที่เกิดจากความตั้งใจของเกษตรกรเอง นั่นคือการเผยแพร่ความรู้เรื่องการทำนาให้กับเยาวชน ซึ่งทีมวิจัยมีความพร้อมที่จะเป็นวิทยากรในการเผยแพร่ความรู้

5.2.7 การเก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลืองได้ข้อมูลที่ไม่ละเอียด และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านน้ำบ่อเหลืองยังคงให้ความร่วมมือน้อย ข้อมูลบางอย่างยังเป็นข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากพื้นที่บ้านน้ำบ่อเหลืองเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงการทำนามากที่สุด เพราะมีการก่อสร้างทั้งโรงงานอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ หอพัก เป็นจำนวนมาก และปัจจุบันก็มีการเปลี่ยนแปลงที่ดินอยู่เรื่อยๆ ซึ่งข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลด้านบวก ไม่ค่อยมีข้อมูลด้านลบ ซึ่งผู้วิจัยเกรงว่าอาจเป็นข้อมูลที่ไม่ถูกต้องกับความเป็นจริง ข้อมูลบางอย่างที่เป็นด้านลบอาจจะถูกปกปิดได้

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 การทำงานควรมีการทำตามแผนงานที่วางไว้จะได้เสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด เพราะจากการทำการวิจัยที่ผ่านมา ไม่ได้ทำตามแผนที่ตั้งไว้ เนื่องจากปัจจัยหลายด้าน และเนื่องจากกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการวิจัยด้วยคือ เกษตรกร การนัดประชุม หรือการเก็บข้อมูลก็ต้องขึ้นกับเกษตรกรเป็นหลัก เมื่อไม่ทำตามแผนที่กำหนดไว้ จะทำให้แผนงานดังกล่าว ล่าช้า

5.3.2 การทำการวิจัยควรมีกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลายมากกว่านี้ จะได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นที่หลากหลายยิ่งขึ้น

5.3.3 หน่วยงานราชการ ควรเข้าร่วมในการวิจัย และให้ความสนใจมากกว่านี้ ถึงแม้ว่าโครงการวิจัยดังกล่าวจะไม่ได้เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างปัจจุบันทันด่วน แต่ถ้าได้มาร่วมในการประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะทำให้ให้ข้อมูลมากขึ้น และได้รับทราบปัญหาของเกษตรกรอย่างแท้จริง และรัฐบาลเองควรให้การสนับสนุน และส่งเสริมอาชีพการทำนา ให้สืบทอดถึงรุ่นเยาวชน

5.4 ข้อค้นพบและบทเรียนที่ได้จากงานวิจัย

5.4.1 เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจาก กลยุทธ์การดำรงอยู่ของ เกษตรกรที่ยังคงทำนา

สืบเนื่องจากเวทีการสรุปโครงการ ค้นข้อมูลให้กับชุมชน ผู้วิจัย ได้ให้ทีมวิจัย คือ คุณ วรรณพ สุขสัก ได้มาแลกเปลี่ยนในประเด็นกลยุทธ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรที่ยังคงทำนา ซึ่งคุณ วรรณพ ได้กล่าวถึงการทำเกษตรผสมผสาน โดยการปลูก ข้าว ตะไคร้ มะนาว ทำสวนลำไย เพิ่มเติมจากการทำนา และนอกจากนี้ยังได้ทดลองในการทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และจุลินทรีย์เอง ทำให้เกษตรกรมีความสนใจ อยากเข้าไปศึกษาดูงานภายในสวน และสนใจที่จะปลูกข้าว ตะไคร้ ให้ได้ เงินมากเหมือนลุงนพ จึงสนใจที่ทำโดยให้ลุงนพเป็นผู้เริ่มและเป็นหัวหน้าทีมในการทำเกษตรผสมผสาน

5.4.2 จากการทำโครงการวิจัย เรื่อง เงื่อนไขเชิงซ้อนของการดำรงอยู่ หายไปของการทำนา จากการขยายตัวของอุตสาหกรรม กรณีศึกษา ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาในประเด็นเศรษฐกิจ ที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ และหายไปของการทำนา ทำให้ผู้วิจัยได้ ทราบจากเกษตรกรบางกลุ่มว่า ทำนาแล้วยังเป็นหนี้ แต่จากการเข้าไปเก็บข้อมูลด้านต้นทุนการทำนาแล้ว พบว่าการทำนาไม่ได้ทำให้เกษตรกรขาดทุน แต่ทำไมเกษตรกรถึงคิดว่าทำนาแล้วขาดทุน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่า สาเหตุที่เกษตรกรคิดว่าขาดทุนนั้นคือ เกษตรกรรวมค่าแรงของตัวเองเข้าไปด้วย หรือไม่ได้ทำการจดบันทึกต้นทุนการทำนา จึงคิดเหมารวมว่าขาดทุน

ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าทำการศึกษาต่อ ถึงหนี้สินของชาวนา ว่ามาจากไหน มาได้อย่างไร ทำไมถึงคิดว่าเป็นหนี้ การทำนาทำให้เป็นหนี้จริงหรือไม่

5.4.3 จากการทำโครงการวิจัยดังกล่าวทำให้เกิดกิจกรรมนอกจากโจทย์วิจัยและ วัตถุประสงค์ ที่สอดคล้องระหว่างการดำเนินการวิจัย ได้แก่ กิจกรรมการเผยแพร่ข้อมูลเรื่องการทำนาให้กับเยาวชน

จากการจัดประชุมกลุ่มเกษตรกรทำนา โดยในระหว่างการประชุมได้เกิดประเด็นของการเผยแพร่ความรู้เรื่องการทำนาให้กับเยาวชน ซึ่งประเด็นนี้ทีมวิจัยมีความสนใจ และอยากนำความรู้ ข้อมูลที่ได้จากการประชุม ไม่ว่าจะเป็น การทำนา ปักจี้และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำนา และข้อมูลต้นทุนการทำนา ไปเผยแพร่ให้กับเยาวชนตำบลป่าสัก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออยากให้เยาวชนมีความรู้เรื่องการทำนา เกิดความตระหนักและสนใจในการทำนา อนาคตอาจจะกลับมาทำนาแทนพ่อแม่ก็ได้ โดยการเผยแพร่นั้น ทีมวิจัยอาสาที่จะไปเป็นวิทยากรในการเผยแพร่ องค์ความรู้ด้านการทำนาให้กับเยาวชนที่สนใจ

และนอกจากนั้นยังพบว่า ปัจจุบันโรงเรียนวัดสันป่าสัก ได้ซื้อที่ดินด้านหลังโรงเรียน ประมาณ 4 ไร่ และมีชาวบ้านได้ช่วยบริจาคเงินซื้อต่อออกไปอีก 4 ไร่ รวมทั้งหมด 8 ไร่ เพื่อให้เด็กนักเรียนได้ ศึกษาเรื่องการทำนา โดยให้เด็กนักเรียนชั้น ป. 4-6 มาทดลองทำนา โดยการปลูกข้าวจนถึงการเกี่ยวข้าว ส่วนเด็กนักเรียนชั้น ป. 1-3 อาจจะให้มาดูงาน หรือศึกษาด้านทฤษฎีก่อน โดยปัจจุบันทางโรงเรียนได้ทำเป็นแผนหลักสูตรท้องถิ่นไว้เรียบร้อยแล้ว และได้เสนอให้กับทาง อบต. เรียบร้อยแล้ว (นายกคนเก่าทราบแล้ว) และเตรียมที่จะเสนอให้กับ นายก อบต. คนใหม่ เพื่อ สนับสนุนต่อไป

โดยทางคณะครูโรงเรียนวัดสันป่าสัก จะให้ทีมวิจัย เข้าร่วมเป็นวิทยากรในการให้ความรู้ แก่เด็กนักเรียนต่อไป

5.4.4 เห็นแนวทางในการพึ่งตนเองของเกษตรกร และเกิดประเด็นการเชื่อมโยงสู่ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

จากชื่อโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ โจทย์วิจัย รวมทั้งประเด็นการศึกษา พบว่าผู้วิจัยจะ พยายามศึกษาทุกประเด็นให้ครอบคลุม รวมทั้งค้นหาแนวทางในการพึ่งตนเองของเกษตรกร จาก การทำนาเพียงอย่างเดียว ที่เกษตรกรบอกว่าเป็นหนี้ เรามีวิธีการปรับตัวอย่างไรเพื่อไม่ได้เป็นหนี้ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จึงมีวิธีการปรับตัวโดยการทำการเกษตรผสมผสาน มีการทำอาชีพเสริม ซึ่ง แนวทางในการพึ่งตนเองนี้ ได้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ซึ่งกลยุทธ์และวิธีการในการปรับตัวของเกษตรกร มีทั้งแนวทางการพึ่งตนเอง ทั้งระดับ ปัจเจก คือ การทำอาชีพเสริมด้วยตัวเอง เช่น การเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด การทำเกษตร ผสมผสาน และด้านการรวมกลุ่ม ต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเมล็ดข้าวพันธุ์ดี ซึ่งเกษตรกรก็ สะท้อนว่าได้น้อมรับนำเอาแนวทางการพึ่งตนเอง ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ โดยจะ พยายามลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว

5.4.5 การประสบความสำเร็จจากการทำงานเป็นกลุ่ม โดยจากการเข้าไปทำวิจัยทั้ง 3 พื้นที่ พบว่า มีทั้งกิจกรรม แนวทางในการพึ่งตนเองที่เป็นระดับปัจเจก และระดับการรวมกลุ่ม โดยการ รวมกลุ่มในที่นี้คือ การรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ทำนาดาบปลาสัก โดยหน้าที่ของกลุ่มอีกอย่างหนึ่งคือ เพื่อผลิตเมล็ดข้าวพันธุ์ดี ขายให้กับกรมการข้าว ซึ่งจากการสังเกตเห็นการทำงานของกลุ่ม พบว่า เป็นลักษณะของการรวมตัวของกลุ่มอย่างเข้มแข็ง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเกษตรกรที่ เป็นสมาชิกของกลุ่มต่างก็สะท้อนว่า เพราะการรวมกลุ่มของเขา สามารถจำหน่ายผลผลิตข้าวให้ได้ ในราคาที่สูงกว่าท้องตลาด และขณะที่มีปัญหาเรื่องการผลิต ก็สามารถมาปรึกษากลุ่มได้

นอกจากการรวมกลุ่มเกษตรกรทำนา ผลิตเมล็ดข้าวพันธุ์ดีแล้ว ยังมีการรวมกลุ่มของผู้ใช้ น้ำ ซึ่งใช้กฎระเบียบ กติกาในการใช้น้ำร่วมกัน ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำไม่เพียงพอ

สำหรับปลูกข้าวได้ โดยก่อนที่จะทำการปลูกข้าว ก็มาช่วยกันขุดลอกลำเหมือง ฝาย ร่วมกัน คนที่อยู่ปลายน้ำ ใครมีปัญหาไม่เพียงพอ ก็สามารถมาแจ้งได้ และจะทำการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

นอกจากนั้นยังได้ทำการสร้างเครือข่าย และขอรับความช่วยเหลือจากส่วนราชการอีกด้วย

5.4.6 จากการทำงานวิจัยในพื้นที่ตำบลป่าสัก ได้แก่บ้านสันตะยอม บ้านสันป่าสัก และบ้านน้ำบ่อเหลือง ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมทำงานก่อนหน้าที่จะเข้าไปนักวิจัยแล้ว โดยได้เข้าไปทำงานร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโครงการของคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในฐานะของผู้ช่วยนักวิจัยแต่การเข้าไปในครั้งนี้ เป็นการเข้าไปทำงานวิจัยในฐานะของนักวิจัย ซึ่งมีความแตกต่างจากการเข้าไปครั้งแรกเป็นอย่างมาก การเข้าไปในฐานะของนักวิจัย เป็นกระบวนการเข้าไปเก็บข้อมูลที่เข้มข้นกว่า ได้กระบวนการวิจัยมากกว่าการเข้าไปครั้งแรก เพราะการเข้าไปครั้งแรกเป็นการเข้าไปเพื่อเก็บข้อมูลจริงๆ ขอข้อมูลและก็ผ่านไป ไม่ได้มีกระบวนการหรือประเด็นวิจัยต่อเนื่อง แต่การเข้าไปในฐานะของนักวิจัย ถึงแม้ว่าโครงการวิจัยจะไม่ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร แต่ก็ได้บทเรียน ความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากกว่าครั้งแรก ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับทีมวิจัยมากขึ้น ได้ทราบถึงกระบวนการในการทำงานวิจัยกับชุมชนมากขึ้น และได้ทราบถึงประเด็นวิจัยที่น่าจะขับเคลื่อนต่อความต่อเนื่องของงานวิจัย และความเชื่อมโยงของงานวิจัยอื่นๆ

บรรณานุกรม

- จิราภรณ์ สถาปนะวรรณ. 2546. **เศรษฐกิจชุมชน หมู่บ้านภาคเหนือตอนล่าง ลักษณะพัฒนาการ และการปรับตัว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2541. **ทฤษฎีและแนวคิด เศรษฐกิจชุมชนชาวนา**. กรุงเทพฯ: โครงการวิทยทรรศน์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2527. **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ชนิกา เจริญวงษ์. 2524. **บทความสำรวจความคิดเห็นความเข้าใจการปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่**. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ TDRI ประจำปี 2524.
- ธำรง อุดมไพจิตรกุล. 2550. **เศรษฐศาสตร์พอเพียง**. ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ <http://www.swu.ac.th/royal/book4/b4c1.html>, พฤษภาคม, 2550.
- ธิดา สาระยา. 2544. **ประวัติศาสตร์ชาวนาสยาม**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2545. **เศรษฐศาสตร์การเมือง คนจนไทยในมิติทางสังคม(2)**. กรุงเทพฯ: บ. เอดิชั่นเพรส โปรดักส์ จำกัด.
- บุญนาค ตีวกุล. 2546. **ชนบทไทยการพัฒนาสู่ประชาสังคม**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 3.
- เบญจา ขอดดำเนิน-แอตติกซ์. 2533. **การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม เอกสารการศึกษาเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: เทคนิคการวิจัยภาคสนาม.
- ประเวศ วะสี. 2531. **การพัฒนาแบบยั่งยืนทางรอดของเกษตรกรไทย**. นิตยสารเพื่อการพัฒนาสังคม.
- พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน. 2546. **เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- พิชญ์ ประเสริฐสินธุ์. 2527. “กลไกทางจิตใจ” วารสารพยาบาล 33 (กรกฎาคม – กันยายน).
- พิพัฒน์ อินกองาม. 2549. **รายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 โครงการการพัฒนารฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ต. ป่าสัก อ. เมือง จ. ลำพูน. เชียงใหม่:**
สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2544. **เศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์**. วันเสาร์ที่ 10 กุมภาพันธ์ 2544 มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน วิทยาเขตวัดอู๋โม่ง จ.เชียงใหม่. ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ <http://www.midnightuniv.org/miduniv2001/newpage3.html>.
- หนึ่งนุช ท่องมนต์วิทย์. 2544. “การเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของชุมชนชนบท”. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยศ สันตสมบัติ. 2539. บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการ
เปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ: ท่าเกวียน.

ยศ สันตสมบัติ. 2546. พลวัตความยืดหยุ่นของสังคมชาวนาเศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือ และการ
ปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม. เชียงใหม่: บ. วินอินดิไซน์
จำกัด.

ลออ หุตางกูร. 2522. ธรรมชาติมนุษย์ หลักร่วมในแนวใหม่ สำหรับพยาบาล ตอนที่ 1 .
กรุงเทพฯ: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

วีรพล เชวณัฏกฤษณ์. 2529. “การวิเคราะห์รูปแบบการใช้ที่ดินของเทศบาลเมืองลำพูน”.
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมคิด แก้วทิพย์. 2532. “การศึกษาเชิงนโยบายของผลกระทบจากการขยายตัวของชุมชนเมืองต่อ
การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการจัดการทรัพยากรเกษตร :
กรณีศึกษาชุมชนแม่ใจ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่ใจ.

สามารถ สุมโนจิตรภรณ์. 2548. “การจัดการป่าไฟโดยมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัด
เชียงราย”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เสนห์ จามริก. 2544. กระแสชุมชนท้องถิ่น ในยุคโลกาภิวัตน์. วันเสาร์ที่ 17 กุมภาพันธ์ 2544
มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน วิทยาเขตวัดคูโม่จ.เชียงใหม่. ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
<http://www.midnightuniv.org/miduniv2001/newpage5.html>

สุชา จันทร์เอม. 2524. จิตวิทยากับการดำเนินชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.

สุรพล ทองมีคำ. 2550. ชาวนากับการสูญหายของพันธุ์ข้าวพื้นเมือง. ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
http://www.thairice.org/html/article/pdf_files/3_3_30_39.pdf. ตุลาคม 2550.

สุริย์ บุญญาพงศ์. 2531. รายงานการวิจัยเรื่อง บ้านจัดสรรในจังหวัดเชียงใหม่: ปัญหาการใช้ที่ดิน
และการจัดสิ่งบริการ. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เสรี พงศ์พิศ. 2547. เศรษฐกิจชุมชนบนฐานความรู้. มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2547

โสภา ชูพิกุลชัย. 2528. การสำรวจความต้องการในการประกอบอาชีพและหาแนวทางในการ
พัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนที่ประกอบอาชีพในท้องถิ่นหลวงในเขต
กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สภาพสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย.

อดิสร อิศรางกูร ณ อยุธยา. 2542. ทฤษฎีใหม่ มุมมองทางเศรษฐศาสตร์. เชียงใหม่: TDRI.

- อนันต์ กาญจนพันธุ์. 2544. **วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด**. การบรรยายและเสวนาครั้งที่
หนึ่ง หัวข้อ “โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทย” วันเสาร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2544
มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน วิทยาเขตวัดอุโมงค์ จ.เชียงใหม่. ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
<http://www.midnightuniv.org/miduniv2001/newpage1.html>
- อนันต์ กาญจนพันธุ์. 2528. **การใช้ที่ดิน: พื้นฐานความขัดแย้งในหมู่บ้านภาคเหนือ**. เชียงใหม่:
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- อนันต์ กาญจนพันธุ์. 2544. **วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนใน
การพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุกฤษฏ์ อุปราสิทธิ์. 2536. “รูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่ชนบทภาคเหนือ
กรณีศึกษาบ้านก้อทุ่ง ตำบลก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Chayanov, A.V. 1986. **The Theory of Peasant Economy**. Wisconsin: The University of
Wisconsin Press.
- Llbery, B.W. 1968. **Agriculture Change and Peasant Choice in Thai Village**. Berkeley
and Los Angeles: University of California Press.

ภาคผนวก

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ : นางสาวกิตติกาญจน์ นามสกุล สมฤทธิ์

สัญชาติ : ไทย

เชื้อชาติ : ไทย

ศาสนา : พุทธ

วันเดือนปีเกิด : 20 เดือน มกราคม พ.ศ. 2521

ที่อยู่ : บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 1 ตำบลเชียงแรง อำเภอกู่ช้าง จังหวัดพะเยา

ประวัติการศึกษา

ปีการศึกษา 2539	จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
ปีการศึกษา 2543	จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ภาควิชาอุตสาหกรรมเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก
ปีการศึกษา 2551	กำลังศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2543 - 2544	บริษัทเชียงใหม่เฮลตี้ โปรดักส์ จำกัด อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
ตำแหน่ง หัวหน้าแผนกผลิต
พ.ศ. 2544 - 2547	บริษัทลานนาเกษตรอุตสาหกรรม จำกัด อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
ตำแหน่ง หัวหน้าแผนกควบคุมคุณภาพ
พ.ศ. 2547 - 2548	ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการผลิตลำไยปลอดสารภายใต้ระบบการผลิตที่ลดต้นทุนและได้ลำไยที่มีคุณภาพ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. 2548 - 2550	ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการผลิตลำไยภายใต้ระบบการผลิตที่ลดต้นทุนและได้ลำไยที่มีคุณภาพ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. 2550 - 2551	ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง : บทเรียนจาก 40 หมู่บ้าน